

สัญญาเลขที่ RDG59M0021

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

(1 ตุลาคม 2559 – 31 ธันวาคม 2560)

โครงการแนวทางพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชน

ตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

จัดทำโดย

นางสมหมาย เกสทอง

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าให้การให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งขึ้นในการแก้ปัญหา ของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็น วิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่ม คนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้น สิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะ ประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบ หนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคน ท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็น ระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวนมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วย การบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้น ด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบ ที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของ รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย

คำนำ

รายงานฉบับนี้เป็นรายงานผลการดำเนินงานของโครงการแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม ในช่วงระยะเวลา 18 เดือน (สัญญาเลขที่ RDG59M0021) ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2559 ถึงวันที่ 30 ธันวาคม 2560

รายงานนี้เป็นรายงานการทำงานตลอด 18 เดือน โดยมีการประชุม ประชุมชี้แจงโครงการ การเตรียมความพร้อมในการออกแบบเก็บข้อมูล การออกแบบเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลคลองพระอุดม ที่มี 3 ด้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านกลุ่มอาชีพ ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย และภูมิปัญญาด้านเกษตร จากทั้งหมด 7 หมู่บ้านในชุมชนตำบลคลองพระอุดม นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานบ้านจรุง จ.ระยอง ที่ได้รับการเรียนรู้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการตลาดจัดการท่องเที่ยวที่ในเบื้องต้น มี 3 รูปแบบ ได้แก่ การเปิดบ้านวิถีชุมชน การปั่นจักรยาน ภายใต้แนวคิด ชิม ช้อป แชะ และการล่องเรือ

ทั้งนี้ ทางทีมวิจัยคลองพระอุดมมีแผนในการดำเนินงานระยะต่อไป โดยเน้นไปที่การวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มเติม เพื่อให้ได้รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วมต่อไป

โครงการ แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

ธันวาคม 2560

โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานฉบับนี้เป็นรายงานผลการดำเนินงานของโครงการแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม ในช่วงระยะเวลา 18 เดือน (สัญญาเลขที่ RDG59M0021) ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2559 ถึงวันที่ 30 ธันวาคม 2560

รายงานนี้เป็นรายงานการทำงานตลอด 18 เดือน โดยมีการประชุม ประชุมชี้แจงโครงการ การเตรียมความพร้อมในการออกแบบเก็บข้อมูล การออกแบบเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตำบลคลองพระอุดม ที่มี 3 ด้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านกลุ่มอาชีพ ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย และภูมิปัญญาด้านเกษตร จากทั้งหมด 7 หมู่บ้านในชุมชนตำบลคลองพระอุดม นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานบ้านจรุง จ.ระยอง ที่ได้รับการเรียนรู้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการตลาดจัดการท่องเที่ยวที่ในเบื้องต้น มี 3 รูปแบบ ได้แก่ การเปิดบ้านวิถีชุมชน การปั่นจักรยาน ภายใต้แนวคิด ชิม ช้อป แชะ และการล่องเรือ

ทั้งนี้ ทางทีมวิจัยคลองพระอุดมมีแผนในการดำเนินงานระยะต่อไป โดยเน้นไปที่การวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มเติม เพื่อให้ได้รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วมต่อไป

โครงการ แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

ธันวาคม 2560

บทคัดย่อ

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การท่องเที่ยวสร้างกระบวนการทำวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สร้างบรรยากาศในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาพื้นที่ความรู้ ทบสวนตนเอง ศึกษาการเปลี่ยนแปลง ต้นทุน ศักยภาพต่างๆของชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พัฒนาความสัมพันธ์อันดีให้กลับคืนมา พัฒนาสิ่งที่มีคุณค่าให้แข็งแรง โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม และหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมในอดีต ๑) มีวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ มีการก่อเจดีย์ทราย และการเล่นอีซอน ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา วันวิสาขบูชา ตักบาตรน้ำผึ้ง และสารทไทย ๒) การดำเนินชีวิตในอดีต ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยอาศัยควายในการไถนา ยามเก็บเกี่ยวใช้การลงแขกโดยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีคนไทยเชื้อสายมอญและคนไทยอาศัยอยู่ ๓) ความเชื่อ เกี่ยวกับการตั้งครุฑ ตั้งแต่ก่อนตั้งครุฑ ขณะตั้งครุฑ และกาลออกบวชชาวบ้านในอดีตมีความเชื่อและปฏิบัติตามบรรพบุรุษ ๔) ต้นทุนของชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ งานหัตถกรรม เช่น ทำไม้กวาดจากทางมะพร้าว และดอกหญ้าการทำเป็ดโดยถักทอจากเชือก การทำเครื่องและการละเล่นดนตรีไทย การเกษตรเช่น หมอดิน การทำนาโดยลดการใช้สารเคมี กลุ่มอาชีพ เช่น ขนมหวาน พืชสมุนไพรแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และการประมงปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชนบทเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีความผูกพันกันน้อยลงการเกษตรเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานสัตว์เปลี่ยนเป็นเครื่องจักร การลงแขกทำนาเปลี่ยนเป็นการจ้างงาน

ความโดดเด่นของตำบลคลองพระอุดม มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และประชากรรักษาไว้ได้มาช้านานเก่าแก่เพียบพร้อมต่อการศึกษาค้นคว้าโดยเฉพาะความงดงามตามธรรมชาติไร้วสันผลไม้เกษตรชีวภาพนอกจากนี้ยังมีโบราณเป็นวัดเก่าแก่แหล่งสินค้ากลุ่มอาชีพเศรษฐกิจพอเพียงด้วยศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากทั้งยังมีตลาดสินค้าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างปทุมธานี – บางบัวทองคลองพระอุดมจังหวัดนนทบุรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพการท่องเที่ยวในตำบลเป็นลักษณะการจัดการที่ขึ้นอยู่กับภายใต้การบริหารงานโดยเทศบาลตำบลคลองพระอุดมมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประกอบด้วยสวนเศรษฐกิจพอเพียงสวนผักการเลี้ยงปลาการเลี้ยงกบการเพาะพันธุ์กบการเลี้ยงสัตว์ปีกไก่การเลี้ยงเป็ดพันธุ์บาบริพันธุ์เป็ดพระราชทานในปัจจุบันจะพบว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมกลุ่มสินค้ากลุ่มอาชีพเช่นสวนตะกั่วเชือกสังเคราะห์และขยายผลมาถึงกลุ่มอาชีพทำขนมทองม้วนขนมหวานเป็นแหล่งเรียนรู้ได้มีนักศึกษาเดินทางเข้ามาศึกษาหาข้อมูลเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นจึงมีส่วนผลักดันให้การท่องเที่ยวในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชนดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนกับนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยชุมชนมีส่วนร่วม

แนวทางการพัฒนาศักยภาพท่องเที่ยวโดยชุมชน ๑) มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนผลิตสินค้าเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวและการส่งขายภายนอกชุมชน ๒) เกิดธุรกิจกิจกรรมการบริการนักท่องเที่ยวทางเรือ ชมวิถีริมคลอง เกิดธุรกิจร้านค้าร้านอาหาร ๓) กระบวนการคิดในด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้

ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรด้านวัตถุ ๔) มีการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่พร้อมที่จะถ่ายทอดแก่บุคคลที่สนใจสิ่งเหล่านี้ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนมีอัตราขยายตัวที่สูงขึ้นแต่โดยที่การเติบโตดังกล่าวยังต้องพึ่งพาทุนจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นหลักเพิ่มขึ้น

ช่วงแรกการมีส่วนร่วมยังน้อยยังขาดความเข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวว่าจะมาทำอะไรมาดูอะไร ต่อมาเราก็เชิญผู้ที่สนใจจริงๆ เช่นกลุ่มอาชีพผู้ที่มีส่วนได้จากการทำกิจกรรมทำบ่อยๆ ให้เขาเห็นเกิดความเข้าใจ และภายหลังก็จะเข้ามาร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่เชิญ การมีส่วนร่วมเกิดจากที่นักวิจัยร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ทีมวิจัยเริ่มพูดคุยขยายผลไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มอาชีพโดยสร้างแรงจูงใจให้กับคนในชุมชนเพื่อความสุขของคนในชุมชนและเกิดรายได้จากการจำหน่ายสินค้าในชุมชนร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาท้องถิ่น อาจจะเริ่มจากการปรับภูมิทัศน์หน้าบ้านตนเอง บริเวณริมคลอง จะมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ขยายเครือข่ายบ้านวิถีชุมชนโดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในการดำเนินชีวิต และต้องมีการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง ในการนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนการขับเคลื่อนระบบการท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบของการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในการนำเอาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการให้เป็นระบบการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้ การร่วมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างความสมดุลความเข้มแข็ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิถีชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 คำถามเพื่อการวิจัย	2
1.4 นิยามศัพท์	2
1.5 ขอบเขตการวิจัย	2
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	4
1.7 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	5
1.8 แผนการวิจัย	5
1.9 กระบวนการวิจัย	9
1.10 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	9
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการพัฒนา	10
2.2 แนวคิดการท่องเที่ยววิถีชุมชน	19
2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม	21
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
บทที่ 3 บริบทพื้นที่ของชุมชน	
3.1 ประวัติความเป็นมาของตำบลคลองพระอุดม	29
3.2 บริบทพื้นที่ตำบลคลองพระอุดม	33
3.3 ตำนานเรื่องเล่า	36
3.4 ภูมิปัญญาด้านดนตรี	42
3.5 ประเพณีของชาวคลองพระอุดม	47
3.6 การละเล่นพื้นบ้าน	59
3.7 การทำนา	64
3.8 แหล่งท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม	67
บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัย	
4.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	80
4.2 อาชีพของคนในชุมชน	83
4.3 สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงาน	98
4.4 ข้อมูลจากการประชุมรับฟังความคิดเห็น	108
4.5 การออกแบบการทดลอง	109
4.6 การทดลองการจัดการท่องเที่ยว	115
4.7 จัดนิทรรศการการจัดการท่องเที่ยว	118

4.5 การออกแบบการทดลอง	109
4.6 การทดลองการจัดการท่องเที่ยว	115
4.7 จัณนิทรรศการการจัดการท่องเที่ยว	118

บทที่ 5 ผลการวิจัย

5.1 ประเมินผลศักยภาพตำบลคลองพระอุดม	121
5.2 วิเคราะห์สถานการณ์	122
5.3 อัตลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว	125
5.4 สรุปการทดลองท่องเที่ยวได้ 7 แหล่งการเรียนรู้	125

บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะงานวิจัย

6.1 ผลการประเมินศักยภาพท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม	128
6.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม	129
6.3 อัตลักษณ์ท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม	131
6.4 แนวทางการพัฒนาศักยภาพท่องเที่ยวโดยชุมชน	132
6.5 การมีส่วนร่วม	132
6.6 ถอดบทเรียน	132
6.7 ปัญหาและข้อเสนอแนะ	133

- ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์ชุมชนตำบลคลองพระอุดม
 ข. แบบประเมินผลกิจกรรมทดลองท่องเที่ยว

บทสรุปผู้บริหาร

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การท่องเที่ยวสร้างกระบวนการทำวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สร้างบรรยากาศในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาพื้นที่ความรู้ ทบพวนตนเอง ศึกษาการเปลี่ยนแปลง ต้นทุน ศักยภาพต่างๆ ของชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พัฒนาความสัมพันธ์อันดีให้กลับคืนมา พัฒนาสิ่งที่มีคุณค่าให้แข็งแรง โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม และหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการวิจัย ๑) มีการประชุมทีมวิจัย เพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานติดตามความก้าวหน้าของการทำงานวางแผนการทำงานของทีมวิจัย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัย ๒) จัดเวทีชี้แจงโครงการเป็นการสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการวิจัยสร้างความเข้าใจกลุ่มภาคีเครือข่าย หน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนพร้อมทั้งสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ๓) อบรมเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูลเป็นการวางแผนการทำงานในการเก็บรวบรวมข้อมูลออกแบบคำถามในการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์และแบบสอบถาม พร้อมทั้งฝึกซ้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล ๔) เก็บรวบรวมข้อมูล ๕) จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลหารูปแบบที่เหมาะสมของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ๖) ฝึกอบรมและศึกษาดูงานเป็นการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบ ๗) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเป็นการนำเสนอผลการศึกษารับฟังข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของชุมชน ๘) ออกแบบการตลาดเป็นการออกแบบการตลาดรูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชนตำบลคลองพระอุดม ๙) การทดลองจัดการท่องเที่ยว ๑๐) เวิร์กช็อป และสรุปผลการทดลอง ๑๑) เวิร์กช็อปเรียนเป็นการสรุปบทเรียนในการทำงานของทีมวิจัย ๑๒) เวิร์กช็อปนำเสนอ เผยแพร่ผลการวิจัย และทำเล่มรายงาน

ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมในอดีต ๑) มีวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ มีการก่อเจดีย์ทราย และการเล่นอีซัน ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษารวันวิสาขบูชา ตักบาตรน้ำผึ้ง และสารทไทย ๒) การดำเนินชีวิตในอดีต ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยอาศัยควายในการไถนา ยามเก็บเกี่ยวใช้การลงแขกโดยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีคนไทยเชื้อสายมอญและคนไทยอาศัยอยู่ ๓) ความเชื่อ เกี่ยวกับการตั้งครุฑ ตั้งแต่ก่อนตั้งครุฑ ขณะตั้งครุฑ และภาคลอดบุตรชาวบ้านในอดีตมีความเชื่อและปฏิบัติตามบรรพบุรุษ ๔) ต้นทุนของชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ งานหัตถกรรม เช่น ทำไม้กวาดจากทางมะพร้าว และดอกหญ้าการทำเป็ดโดยถักทอจากเชือก การทำเครื่องและการละเล่นดนตรีไทย การเกษตรเช่น หน่อดิน การทำนาโดยลดการใช้สารเคมี กลุ่มอาชีพ เช่น ชนมหวานพืชสมุนไพรแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และการประมง ปัจจุบันชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชนบทเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีความผูกพันกันน้อยลงการเกษตรเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานสัตว์เปลี่ยนเป็นเครื่องจักร การลงแขกทำนาเปลี่ยนเป็นการจ้างงาน

ความโดดเด่นของตำบลคลองพระอุดม มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และประชากรรักษาไว้ได้มาช้านานเก่าแก่เทียบพร้อมต่อการศึกษาค้นคว้าโดยเฉพาะความงดงามตามธรรมชาติไร้อุตสาหกรรมชีวภาพนอกจากนี้ยังมีโบราณเป็นวัดเก่าแก่แหล่งสินค้ากลุ่มอาชีพเศรษฐกิจพอเพียงด้วยศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากทั้งยังมีตลาดสินค้าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคทั้ง

ยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อกันระหว่างปทุมธานี – บางบัวทองคลองพระอุดมจังหวัดนนทบุรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพ การการท่องเที่ยวในตำบลเป็นลักษณะการจัดการที่ขึ้นอยู่กับภายใต้การบริหารงานโดยเทศบาลตำบลคลอง พระอุดมมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประกอบด้วยสวนเศรษฐกิจพอเพียงสวนผักการเลี้ยงปลาการเลี้ยง กบการเพาะพันธุ์กบการเลี้ยงสัตว์ปีกไก่การเลี้ยงเป็ดพันธุ์บาบารี่พันธุ์เป็ดพระราชทานในปัจจุบันจะพบว่าจะมี นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมกลุ่มสินค้ากลุ่มอาชีพเช่นสวนตะกร้าเชือกสังเคราะห์และขยายผลมาถึงกลุ่มอาชีพทำ ขนมทองม้วนขนมหวานเป็นแหล่งเรียนรู้ได้มีนักศึกษาเดินทางเข้ามาศึกษาหาข้อมูลเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นจึงมีส่วน ผลักดันให้การท่องเที่ยวในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนกับนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยชุมชนมีส่วนร่วม

แนวทางการพัฒนาศักยภาพท่องเที่ยวโดยชุมชน ๑) มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนผลิตสินค้า เพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวและการส่งขายภายนอกชุมชน ๒) เกิดธุรกิจกิจกรรมการบริการนักท่องเที่ยวทางเรือ ชมวิถีริมคลอง เกิดธุรกิจร้านค้าร้านอาหาร ๓) กระบวนการคิดในด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้ ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรด้านวัตถุ ๔) มีการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่พร้อมที่ จะถ่ายทอดแก่บุคคลที่สนใจสิ่งเหล่านี้ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนมีอัตราขยายตัวที่สูงขึ้นแต่โดยที่การ เติบโตดังกล่าวยังต้องพึ่งพาทุนจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นหลักเพิ่มขึ้น

ช่วงแรกการมีส่วนร่วมยังน้อยยังขาดความเข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวว่าจะมาทำอะไรมาทำอะไร ต่อมาเราก็เชิญผู้ที่สนใจจริงๆเช่นกลุ่มอาชีพผู้ที่มีส่วนได้จากการทำกิจกรรมทำบ่อยๆให้เขาเห็นเกิดความเข้าใจ และภายหลังก็จะเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่เราเชิญ การมีส่วนร่วมเกิดจากทีมนักวิจัยร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ทีมวิจัยเริ่มพูดคุยขยายผลไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มอาชีพโดยสร้าง แรงจูงใจให้กับคนในชุมชนเพื่อความสุขของคนในชุมชนและเกิดรายได้จากการจำหน่ายสินค้าในชุมชนร่วมแรง ร่วมใจในการพัฒนาท้องถิ่น อาจจะเริ่มจากการปรับภูมิทัศน์หน้าบ้านตนเอง บริเวณริมคลอง จะมีการปลูกไม้ ดอก ไม้ประดับ ขยายเครือข่ายบ้านวิถีชุมชนโดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ใน การดำเนินชีวิต และต้องมีการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง ในการนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนการขับเคลื่อนระบบการ ท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบของการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ในการนำเอาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการให้เป็นระบบการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการ เรียนรู้ การร่วมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างความสมดุลความเข้มแข็ง ทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิถีชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติศิลปวัฒนธรรมประเพณีและความมีอัตลักษณ์ของไทยเป็นจุดแข็งที่สำคัญของประเทศมีความหลากหลายในสินค้าและบริการท่องเที่ยวกระแสความนิยมท่องเที่ยวทางเลือกการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะทางและนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ความสำคัญคือ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกโดยมุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงระบบโลจิสติกส์และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ๒) การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมให้มีความสมบูรณ์ดังเดิมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ๓) การพัฒนาสินค้าบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์กิจกรรมนวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น ๔) การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นเผยแพร่ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวสร้างสภาพแวดล้อมและพัฒนากระบวนการสนับสนุนการตลาดท่องเที่ยว ๕) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการสร้างและพัฒนากลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมีเอกภาพมีการบูรณาการร่วมกัน (นโยบายกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา, ๒๕๕๙)

ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ปริมณฑลมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและการเกษตร ตำบลคลองพระอุดมมีจุดอ่อนด้านประเพณีต่างๆ ขาดการสืบทอดของชนรุ่นหลัง เพราะสภาพการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่มองข้ามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวตำบลคลองพระอุดม รับผิดชอบชาวตะวันตกมาดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมขาดหายไป ไม่มีคนสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน คนรุ่นหลังเน้นความสะดวกสบายไม่ให้ความสำคัญกับอาหารพื้นบ้าน จึงทำให้อาหารพื้นบ้านเกือบสูญหายไป ชาวบ้านใช้เครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตประจำวัน ส่งผลให้หัตถกรรมพื้นบ้านถูกกลืน สูญหายและขาดการสืบทอด ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการภูมิทัศน์ และการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สร้างทางเลือกใหม่ให้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ที่มุ่งให้คนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เน้นการสร้างทักษะความสามารถของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-Based Research) เป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลไปพร้อมๆ กับการคงไว้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมทั้งเกื้อกูลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในลักษณะรายได้เสริม โดยให้ความสำคัญของคุณค่ามากกว่ามูลค่า ภายใต้กระบวนการเตรียมความพร้อมอย่างมีขั้นตอนและแบบแผน และชุมชนต้องสามารถบริหารจัดการได้เองภายในชุมชน ที่สำคัญต้องมีการประสานภาคีความร่วมมือทำงานในรูปแบบภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ให้เกิดการพัฒนาอย่างโดดเดี่ยว มีแรง มีพลัง เพื่อสร้างที่อยู่ที่ยืนท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวกระแสหลัก แต่กลุ่ม

คนที่จะสามารถดูแลตัวเองได้ดีและต่อเนื่อง ต้องประกอบด้วยคนและเครือข่ายที่มีทักษะและทักษะการทำงานที่หลากหลายทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ

จากข้อมูลข้างต้น จึงทำให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวทางการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การท่องเที่ยวสร้างกระบวนการทำวิจัยอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสร้างบรรยากาศในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวฟื้นฟูความรู้ทบทวนตนเองศึกษาการเปลี่ยนแปลงต้นทุนศักยภาพต่างๆของชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนฟื้นฟูความสัมพันธ์อันดีให้กลับคืนมาพัฒนาสิ่งที่มีคุณค่าให้แข็งแรง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๓.๑ เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

๓.๒ เพื่อหาแนวทางการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม

๑.๓ คำถามเพื่อการวิจัย

แนวทางการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วมควรเป็นอย่างไร

๑.๔ นิยามศัพท์

๑.๔.๑ ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนหมายถึงความสามารถของแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนในด้านต่างๆเช่นด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้านสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวด้านคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวด้านการต้อนรับของประชาชนในท้องถิ่นต่อแหล่งท่องเที่ยวด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

๑.๔.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง ชุมชนร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ได้รับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

๑.๔.๓ วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนตามวิธีการ และแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้เกิดความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต โดยกระทำอย่างต่อเนื่องจนติดเป็นนิสัย

๑.๔.๔ ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน ความเป็นอยู่ร่วมกัน คือชุมชนตำบลคลองพระอุดม

๑.๔.๕ การมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนให้ความร่วมมือในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้น จะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ หรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม ยอมรับซึ่งกันและกันด้วยสมัครใจ และเต็มใจ

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ คือตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีหมู่บ้านจำนวน ๗ หมู่บ้าน

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหามุ่งศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในตำบลคลองพระอุดม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วม

๑.๕.๓ ขอบเขตด้านประชากรได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในตำบลคลองพระอุดมจำนวน ๓,๓๑๐ คนครัวเรือน

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ปัจจัยนำเข้า(Input)

- ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดม
- แหล่งท่องเที่ยวมี ๒ กลุ่ม คือ ๑. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- ทุนแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นคุณค่าและมีมูลค่า

กระบวนการศึกษา(Process)

- ศึกษาทบทวนประวัติความเป็นมาของ ตำบลคลองพระอุดมประวัติศาสตร์ชุมชน และวัดแผนที่ชุมชนตำนานเรื่องเล่าของชุมชน (นาหนองผือ, พื้นที่ฝังรกรักเด็ก)คลองพระอุดม และเจ้าบ้านที่ดี
- ศึกษาศักยภาพ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ตำบลคลองพระอุดมกลุ่มอาชีพในชุมชน ภูมิปัญญาด้านการเกษตรด้านแพทย์แผนโบราณด้านอาหาร ศิลปวัฒนธรรมด้านการละเล่นพื้นบ้านด้านดนตรีไทยด้านหัตถกรรมประเพณีทำขวัญข้าว
- ศึกษาสถานที่ที่น่าสนใจ ได้แก่ บ้านศิลปิน(กลุ่มวาดศิลป์) บ้านก้านนสนามไตรกีฬา เส้นทางจักรยาน
- ศึกษาความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว
- สำรวจความต้องการความคิดเห็นเรื่องการท่องเที่ยว
- ศึกษาการมีส่วนร่วม
- สำรวจรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว
- ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม
- วิเคราะห์ข้อมูล

ผลผลิต/ผลลัพธ์(Output/Outcome)

- รูปแบบการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม
- แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม
- แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เชื่อมโยงกับความรู้ด้านต่างๆ พร้อมกับความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย

๑.๗ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑.๗.๑ ศึกษาทบทวนประวัติความเป็นมาของ ตำบลคลองพระอุดม (ปราชญ์ชุมชน, เจ้าหน้าที่เทศบาล) โดยการสัมภาษณ์ทบทวนเอกสาร และจัดเวทีเสวนา

๑.๗.๒ ศึกษาศักยภาพ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ตำบลคลองพระอุดม (คนในชุมชน, ปราชญ์ชุมชน) โดยการสำรวจการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม และการทำแผนที่ชุมชน

๑.๗.๓ ศึกษาความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว (คนในชุมชน) โดยการออกแบบสอบถามและจัดเวทีประชาคม

๑.๗.๔ ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่เหมาะสม (ทีมวิจัย และผู้เกี่ยวข้อง) จัดเวทีระดมความคิด และศึกษาดูงาน

๑.๗.๕ ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม (ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง) โดยการจัดเวทีระดมความคิดและศึกษาดูงาน

๑.๘ แผนการวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	สถานที่	วิธีการ	ระยะเวลา	ผลที่ได้รับ
๑.ประชุม ทีมวิจัย	๑.เตรียมความพร้อมในการ ทำงาน ๒.ติดตาม ความก้าวหน้า ของการทำงาน ๓. วาง แผนการ ทำงานของทีม วิจัย ๔.เพื่อ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ของทีม วิจัย	๑. ทีมวิจัย จำนวน ๑๑ คน	เทศบาล ตำบลคลอง พระอุดม	๑.จัด ประชุมย่อย	๑ ครั้ง/ เดือน จำนวน ๑๘ ครั้ง	๑. ได้เรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน ๒. ได้ทราบ ความก้าวหน้า ของงาน ๓. ได้แผนที่ มีประสิทธิภาพ ๔. ได้ความรู้ เพิ่มขึ้น
๒.ชี้แจง โครงการ	๑.เพื่อสร้าง ความเข้าใจ ของคนใน ชุมชนเกี่ยวกับ โครงการวิจัย ๒.เพื่อสร้าง ความเข้าใจ กลุ่มภาคี เครือข่าย หน่วยงาน ต่างๆทั้ง	๑. ผู้นำชุมชน และประชาชน ในพื้นที่ ๗ หมู่บ้าน ๒.กลุ่มอาชีพ ต่างๆในตำบล ๓.หน่วยงาน และภาคี เครือข่ายที่ เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐๐ คน	อาคาร เอนกประส งค์เทศบาล ตำบลคลอง พระอุดม	- ประชุมชี้ แจง -เก็บ รวบรวม ข้อมูล	๑ ครั้งๆละ ๑ วัน	๑. คนในชุมชน มีความเข้าใจ เกี่ยวกับ โครงการวิจัย ๒. กลุ่มภาคี เครือข่าย หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและ เอกชนมีความ เข้าใจเกี่ยวกับ โครงการวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	สถานที่	วิธีการ	ระยะเวลา	ผลที่ได้รับ
	ภาครัฐและเอกชน ๓. เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น					๓. ได้ข้อมูลเบื้องต้น
๓. อบรมเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูล	๑. เพื่อวางแผนการทำงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล ๒. เพื่อออกแบบคำถามในการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์ ๓. เพื่อออกแบบสอบถาม ๔. เพื่อฝึกซ้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล	- ทีมวิจัย ๑๑ คน - ผู้ช่วยเก็บข้อมูล ๒๑ คน รวม ๓๒ คน	เทศบาลตำบลคลองพระอุดม	การอบรมเชิงปฏิบัติ	๔ ครั้งๆละ ๑ วัน	๑. ได้แผนงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล ๒. ได้คำถามและแบบสอบถาม ๓. ได้ความรู้และความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๔. เก็บรวบรวมข้อมูล	๑. เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	ทีมวิจัยและผู้ช่วยวิจัยจำนวน ๓๒ คน	ตำบลคลองพระอุดม	สนทนากลุ่มประชุมกลุ่มย่อยสัมภาษณ์แบบสอบถามสำรวจ	๓ เดือน	๑. ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัย
๕. จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล	๑. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ๒. เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	ทีมวิจัย ๑๑ คน	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ	๑. นำข้อมูลมาแยกแยะจักหมวดหมู่ ๒. ประชุมระดมความคิดในการหา	๒ วัน ๑ คืน	๑. ได้รูปแบบที่เหมาะสมของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ๒. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	สถานที่	วิธีการ	ระยะเวลา	ผลที่ได้รับ
	๓. เพื่อหา แนวทางในการ จัดการ ท่องเที่ยวโดย ชุมชน			รูปแบบและ แนวทางใน การจัดการ ท่องเที่ยว		
๖. ศึกษาดู งาน	๑. เพื่อเรียนรู้ และ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การจัดการ ท่องเที่ยวกับ แหล่ง ท่องเที่ยว ต้นแบบ	ทีมวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๗ คน	ภาคกลาง	ศึกษา แลกเปลี่ยน ประสบการณ์	๒ วัน ๑ คืน	๑. ได้ แลกเปลี่ยน ความรู้และ แนวทางในการ จัดการ ท่องเที่ยว
๗. การ ประชุมรับ ฟังความ คิดเห็น	๑. เพื่อ นำเสนอผล การศึกษา ๒. เพื่อรับฟัง ข้อเสนอแนะ และความ คิดเห็นของ ชุมชน	๑. ผู้นำชุมชน จำนวน ๔๐ คน ๒.หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐ คน ๓. กรรมการที่ เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ คน	อาคาร เอนกประสงค์ เทศบาล ตำบลคลอง พระอุดม	๑.ประชุม ชี้แจง ๒. แลกเปลี่ยน ความคิด	๑ วัน	๑. ได้ ข้อคิดเห็น ๒. ได้แนวทาง พัฒนาการ ท่องเที่ยว
๘. ออกแบบ การทดลอง	๑. เพื่อ ออกแบบการ ทดลองรูปแบบ การท่องเที่ยว ในชุมชนตำบล คลองพระอุดม	ทีมวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ คน	ห้องประชุม เทศบาล ตำบลคลอง พระอุดม	๑.ประชุม ระดม ความคิด ๒.จัดทำ แผนงาน	๑วัน	๑. ได้รูปแบบ การการ ท่องเที่ยว ๒. ได้แผนงาน การจัดการ ท่องเที่ยว ๓. ได้สร้าง ความเข้าใจใน การทำงาน ร่วมกัน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	สถานที่	วิธีการ	ระยะเวลา	ผลที่ได้รับ
๙. จัดกิจกรรมทดลองการท่องเที่ยว	๑. เพื่อทดลองการจัดท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลคลองพระอุดม	๑. ผู้สนใจในการท่องเที่ยวทดลองจำนวน คนจำนวน ๓ กลุ่มๆละ ๓๐ คน	แหล่งท่องเที่ยวในตำบลคลองพระอุดม	๑.จัดทดลองการท่องเที่ยว ๒.การประเมินผล	จำนวน ๓ ครั้งๆละ ๑ วัน	๑. ได้ผลการทดลองการจัดการท่องเที่ยว ๒. ได้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยว
๑๐. เวทีวิเคราะห์และสรุปผลการทดลอง	๑. เพื่อวิเคราะห์ผลการทดลอง ๒. เพื่อสรุปผลการวิจัย	ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องจำนวน ๓๐ คน	ห้องประชุมเทศบาลตำบลคลองพระอุดม	๑.ประชุมระดมความคิด	๑ วัน	๑. ได้รูปแบบการการท่องเที่ยว ๒. ได้แนวทางการจัดการการท่องเที่ยว
๑๑. เวทีถอดบทเรียน	เพื่อสรุปบทเรียนในการทำงานของทีมวิจัย	ทีมวิจัยจำนวน ๑๑ คน	ห้องประชุมเทศบาลตำบลคลองพระอุดม	๑.ประชุมถอดบทเรียน	๑ วัน	๑. ได้บทเรียนการทำงานของทีมวิจัย
๑๒. จัดเวทีนำเสนอและเผยแพร่ผลการวิจัย	เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ผลงานวิจัย	๑. ชุมชนในตำบลคลองพระอุดมจำนวน ๑๐๐ คน ๒. กลุ่มหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องภายนอกจำนวน ๕๐ ชุมชน	อาคารเอนกประสงค์เทศบาลตำบลคลองพระอุดม	นำเสนอผลงานและจัดนิทรรศการโดยทีมวิจัย	๒ ครั้งๆละ ๑ วัน	๑.ได้เผยแพร่ผลงานวิจัย ๑.ได้สร้างความเข้าใจและทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๑๓. จัดทำรายงานความก้าวหน้าและฉบับสมบูรณ์						

ตารางที่ ๑.๑ แผนการวิจัย

๑.๙ กระบวนการวิจัย

- ๑.๙.๑ จัดเวทีชี้แจงโครงการ
- ๑.๙.๒ อบรมเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูล
- ๑.๙.๓. เก็บรวบรวมข้อมูล
- ๑.๙.๔ จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล
- ๑.๙.๕ ผูกอบรวมและศึกษาดูงาน
- ๑.๙.๖ การประชุมรับฟังความคิดเห็น
- ๑.๙.๗ ออกแบบการทดลอง
- ๑.๙.๘ การทดลองจัดการท่องเที่ยว
- ๑.๙.๙ เวทีวิเคราะห์ และสรุปผลการทดลอง
- ๑.๙.๑๐ เวทีถอดบทเรียน
- ๑.๙.๑๑ เวทีนำเสนอและเผยแพร่ผลการวิจัย
- ๑.๙.๑๒ ทำเล่มรายงาน

๑.๑๐ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๑๐.๑ ได้ทราบถึงความรู้ข้อมูลพื้นฐานต่างๆของชุมชนศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน สามารถนำไปกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสามารถนำไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม

๑.๑๐.๒ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้วิเคราะห์ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและรองรับนักท่องเที่ยวจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

๑.๑๐.๓ นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้ ความเข้าใจในวิถีชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท

๑.๑๐.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งสามารถต่อยอดนำผลการวิจัยสู่การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้

๑.๑๐.๕ ผลการวิจัยนำไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาและของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในรายวิชาการวิจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์๑ และวิชาการวิจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์๒

๑.๑๐.๖ นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ ได้รับความรู้ ความเข้าใจในวิถีของชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท และสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วม

๑.๑๐.๗ ได้กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างน้อย ๕ กลุ่ม ได้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม ได้คณะกรรมการในจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างน้อย ๓ แหล่ง

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม โดยทำการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ครอบคลุมในหัวข้อ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดการพัฒนา

๒.๒ แนวคิดการท่องเที่ยววิถีชุมชน

๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการพัฒนา

ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๒๕ การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้มาสู่ประเทศมากเป็นอันดับหนึ่งมาตลอดรวมถึงรายได้จากการท่องเที่ยวภายในประเทศ (domestic tourism) ของชาวไทยในแต่ละปีที่มีจำนวนมากและผลการจัดทำระบบบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว (tourism satellite accounts) พบว่าเมื่อนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศเพิ่มขึ้นจะทำให้ GDP และการจ้างงานในภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องของประเทศเพิ่มขึ้นและเกิดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆประกอบกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการใช้ผลผลิตภายในประเทศสูงถึงร้อยละ ๙๒.๒๐ ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีรอยรั่วทางเศรษฐกิจน้อยกว่าอุตสาหกรรมนอกภาคการท่องเที่ยวจึงนับได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นศักยภาพที่สำคัญยิ่งของชาติทั้งในภาคเศรษฐกิจระดับภาพรวมของประเทศและเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นและจังหวัดแม้จะเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจเมื่อปี ๒๕๔๐ จนปัจจุบันที่ภาคเศรษฐกิจต่างๆอยู่ในภาวะขาดทุนหรือชบเซาแต่ปรากฏว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยมิได้ประสบปัญหาไปด้วยแรงงานทั่วประเทศยังคงดำรงชีพอยู่ด้วยรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยวด้วยเหตุนี้การท่องเที่ยวจึงได้รับความสำคัญเป็นวาระแห่งชาติ (national agenda)

การท่องเที่ยวในยุคนี้มีรูปแบบเช่นเดียวกับการผลิตสินค้าคือการผลิตสินค้ารูปแบบเดียวกันเพื่อตอบสนองผู้บริโภคหลายคนเป็นการผลิตครั้งเดียวเพื่อขายหลายๆครั้งๆละหลายๆคนลักษณะการท่องเที่ยวจึงเป็นแบบตามๆกันไปเป็นตลาดเนื้อเดียว (homogenous) หรือที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (mass tourism) ที่ความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวเป็นผู้ซื้อและผู้ขายอย่างชัดเจนเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจและทางสังคมในรูปแบบใหม่แม้จะได้รับผลเชิงเศรษฐกิจแต่ก็ส่งผลกระทบต่อหลายประการเพราะรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมวลชนมีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยและสิ้นเปลืองตามความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการโดยไม่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (carrying capacity) ในแต่ละพื้นที่มีการกระจายผลประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรมชุมชนได้รับผลประโยชน์น้อยมากหรือแทบจะไม่ได้นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวขึ้นเกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ประกอบกับสังคมปัจจุบันและอนาคตเป็นสังคมที่เน้นอัตลักษณ์ของตัวบุคคลสูงมีพลวัตรซับซ้อนและแยกย่อยมากขึ้นลดสภาพความเป็นมวลชนลงคนในสังคมได้รับการยอมรับว่ามีอัตลักษณ์สเนียมที่แตกต่างกันมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นการท่องเที่ยวแบบมวลชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของแต่ละบุคคลได้อีกต่อไปสินค้าการท่องเที่ยวแบบ “สำเร็จรูป” การนำเที่ยวแบบสำเร็จรูป (package tour หรือ group tour) ลดความสำคัญลงทำให้เกิดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ที่รู้จักกันในนาม “การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ” ที่เพิ่มความสมบูรณ์ให้กับชีวิตมีลักษณะผจญภัยและได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวทำให้กระแสดิจิทัลนักท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมีความตระหนักหรือเห็นความสำคัญเรื่องจริยธรรมการท่องเที่ยวและสนับสนุนกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคมจึงเกิดเป็นนักท่องเที่ยวใหม่ ๔ กลุ่มตามระดับของความสนใจคือ

๑. กลุ่มผู้รักธรรมชาติเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติมีจุดสนใจหลักที่ความงามของธรรมชาติและเสริมสร้างประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตนเช่นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติทั่วไปเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

๒. กลุ่มผู้แสวงหาความตื่นเต้นและแปลกใหม่ให้กับชีวิตเช่นการขี่ช้างล่องแพดำน้ำดูปะการังการเดินป่าในพื้นที่ที่เข้าถึงยาก

๓. กลุ่มผู้สนใจวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นเช่นการท่องเที่ยวตามหมู่บ้านการร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน

๔. กลุ่มผู้สนใจเฉพาะเรื่องมีจุดประสงค์หลักในการท่องเที่ยวที่ชัดเจนเช่นการดูนกดูผีเสื้อดูกล้วยไม้ศึกษาเรียนรู้กลุ่มชาติพันธุ์ท่องเที่ยวเพื่อถ่ายภาพหรือวาดรูป

ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยมีทั้งที่ท่องเที่ยวด้วยตนเองและเที่ยวกับบริษัทนำเที่ยวการที่คนไทยนิยมท่องเที่ยวด้วยตัวเองมากขึ้นเนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่งข้อมูลข่าวสารรวมทั้งลักษณะการใช้ชีวิตที่มีความเป็นปัจเจกมากขึ้นและเลือกกลุ่มคนที่เที่ยวด้วยกันมากขึ้นเช่นคนในครอบครัวกลุ่มเพื่อนหรือกลุ่มคนมีความสนใจคล้ายๆกันซึ่งในส่วนนี้จะเห็นได้จากการจัดกลุ่มไปเที่ยวด้วยกันและการรวมกลุ่มกันไปเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆและค้นหาข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างๆเช่น tourthai.com, thai trekking.com เป็นต้น

จากกระแสความต้องการของท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวก่อให้เกิดการสร้างทางเลือกในการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวใหม่ๆขึ้นมาซึ่งปัจจุบันรู้จักกันในนามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพอนามัยการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ของการท่องเที่ยวที่จะต้องอาศัยการรับรู้ความเข้าใจการปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและการให้คุณค่าของผู้เกี่ยวข้องเป็นอันมากรวมถึงผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีทักษะความสามารถและทักษะในการทางานพัฒนาการท่องเที่ยวที่สนองตอบทิศทางใหม่นั้นด้วย

ดังนั้นการทอ้งเทียวแห่งประเทศไทยจึงได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมทอ้งเทียวแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๓ และกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อส่งเสริมการทอ้งเทียวซึ่งได้กำหนดแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมทอ้งเทียวโดยเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรท้องถิ่นความร่วมมือระหว่างภาครัฐเอกชน และภาคประชาชนที่มุ่งเน้นการดำเนินงานไปสู่การพัฒนาการทอ้งเทียวที่ยั่งยืนที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างพหุภาคีหลายๆฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นชุมชนในวิถีการทำงานลักษณะของภาคประชาสังคม (civic society) มากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องมีรูปแบบการทำงานในเชิงหุ้นส่วนชุมชน (community partnership) และเป็นการประสานความร่วมมือในลักษณะแนวราบระหว่างภาคีดังกล่าวดังที่เรียกว่ากลุ่มประชาคม (civic group) หรือกระบวนกรประชาคม (civic society movement) ให้สิทธิชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนและตัดสินใจในกิจกรรมของท้องถิ่นดังนั้นการที่ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมมีวัฒนธรรมการจัดการและเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้เกิดพลังร่วม (social synergy) ในการผลักดันเรื่องต่างๆของชุมชนให้ลุล่วงไปได้แม้การดำเนินงานในแนวทางประชาสังคมดังกล่าวเป็นทิศทางที่ค่อนข้างใหม่ในสังคมไทยโดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมทอ้งเทียวที่จะให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการทอ้งเทียวที่ต้องอาศัยทักษะการทำงานที่หลากหลายซึ่งชาวบ้านไม่คุ้นเคยเนื่องจากวิถีเดิมเป็นเกษตรกรรมแต่อย่างไรก็ตามถ้าหากรูปแบบการดำเนินงานในอุตสาหกรรมทอ้งเทียวในลักษณะกลุ่มประชาคมหรือการจัดการทอ้งเทียวโดยชุมชนมีมากขึ้นและสามารถดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเป็นส่วนใหญ่นักอนุบาลการด้านต่างๆ ที่ได้จากอุตสาหกรรมทอ้งเทียวจะตกอยู่กับชุมชนในท้องถิ่นได้มากตามเจตนารมณ์และจะยังผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจด้านสังคมวัฒนธรรมทรัพยากรการทอ้งเทียวและด้านทุนมนุษย์จะตามมาในที่สุด

นอกจากนั้นแล้วสังคมภายนอกชุมชนยังมีกฎหมายหลายฉบับที่เอื้อให้ชุมชนมีสิทธิมีส่วนในการจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างเป็นธรรมโดยผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มีหลายมาตราที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น โดยเฉพาะในมาตรา ๔๖ มาตรา ๒๘๒ มาตรา ๒๘๔ มาตรา ๒๘๕ และมาตรา ๒๙๐ กล่าวคือ

มาตรา ๔๖ “บุคคลซึ่งรวมตัวเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน”

มาตรา ๒๘๒ รัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น

มาตรา ๒๘๔ องค์กรปกครองท้องถิ่นทั้งหลายย่อมมีอิสระในการกำหนดนโยบายการปกครองการบริหารการบริหารงานบุคคลการเงินการคลังและมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ

มาตรา ๒๘๕ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นองค์กรปกครองท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้นและเข้าไปมีสิทธิในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ

มาตรา ๒๙๐. เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมองค์กรปกครองท้องถิ่นย่อมมีอำนาจตามที่กฎหมายบัญญัติซึ่งรวมถึงการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการค้าทางซีพของประชาชนในพื้นที่ต้นและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดของเขตพื้นที่หรืออาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

นอกจากนี้ยังมีนโยบายการกระจายอำนาจการเงินการคลังของประเทศสู่องค์กรปกครองท้องถิ่นมีการถ่ายโอนอำนาจสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้องค์กรท้องถิ่นองค์กรชุมชนมีความพร้อมยิ่งขึ้นทั้งด้านกฎหมายความชอบธรรมที่จะสามารถใช้อำนาจเพื่อการดูแลและจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วยตนเองและปัจจัยสำคัญที่สุดคือภาคประชาชนเองที่ได้เห็นการเติบโตของปริมาณนักท่องเที่ยวมาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆเห็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวโดยที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการมีส่วนร่วมรับประโยชน์มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ค่อนข้างน้อยแต่ชุมชนต้องเป็นผู้ดูแลรักษาและทำความสะอาดท้องที่ของตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุดในหลายพื้นที่เหล่านี้เองทำให้ประชาชนได้เห็นและตระหนักต่อปัญหาหลายพื้นที่หลายชุมชนจึงได้เข้าร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากยิ่งขึ้นหลายชุมชนมีความพร้อมและตัดสินใจเข้ามามีบทบาทการจัดการท่องเที่ยวมีโอกาสได้ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องในช่วง ๔-๕ ปีที่ผ่านมาจนเกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนที่เราเรียกว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (Community Based Tourism : CBT)

ความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ช่วงระยะเวลา ๕๐ ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๑ จนกระทั่งปัจจุบันโครงสร้างด้านสาธารณูปโภคมีมากขึ้นภาพรวมของเศรษฐกิจเติบโตมาอย่างต่อเนื่องคุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้นแต่กระบวนการพัฒนานั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างน้อย ๒ ด้านคือคนยากจนมีเพิ่มขึ้นและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมน้อยลงไปจนกระทั่งอยู่ในสถานะค่อนข้างวิกฤต

ภาพผลกระทบระดับกว้างนี้เชื่อมโยงถึงชุมชนหลายแห่งที่ล่มสลายลงชุมชนไม่มีพลังที่จะเรียนรู้การรวมตัวกันฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเองได้แม้กระนั้นก็ตามก็ยังมีบางชุมชนสามารถดำรงสภาพพลังของชุมชนได้ในหลายพื้นที่ด้วยการเสริมสร้างทักษะความสามารถของชุมชนให้เท่าทันและปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ในเรื่องการท่องเที่ยวแนวทางในการเสริมสร้างทักษะความสามารถชุมชนนั้นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญคือการเตรียมความพร้อมของชุมชนก่อนตัดสินใจเปิดหมู่บ้านรับการท่องเที่ยวซึ่งชุมชนต้องมีปัจจัยที่สนับสนุน ๗ ประการคือ

๑. โครงสร้างทางสังคมเป็นแบบแนวนอนหมายถึงสัมพันธ์ภาพทางอำนาจในชุมชนเป็นไปอย่างเท่าเทียมการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสในชุมชนไม่ต่างกันมากนักซึ่งปัจจัยนี้จะก่อให้เกิดความรักความสามัคคีเกิดความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง

๒. ระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเองซึ่งแบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ การผลิตการบริโภคการสะสมและการกระจาย ส่วนเกินซึ่งประชาชนมีสิทธิเข้าถึงและจัดการทรัพยากรมีรูปแบบการผลิตที่ตอบสนองความต้องการตนเองเป็นหลักและเชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่เน้นเรื่องการพออยู่พอกินไม่สะสมมากกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตรและสังคม

๓. ค่านิยมจากศาสนาเมื่อคุณธรรมในการใช้ชีวิตที่เชื่อเรื่องกรรมการเคารพขนบต่อธรรมชาติที่หล่อหลอมเป็นจิตวิญญาณของตนและชุมชน

๔. กระบวนการเรียนรู้เพื่อดำรงอยู่ของชีวิตเป็นกระบวนการเรียนรู้ของท้องถิ่นการสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัววัดสถานประกอบการโดยการสังเกตฟังถามทดลองทำแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นการเรียนรู้และนำมาปฏิบัติจริง

๕. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติที่มีหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นของชุมชนและมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือแสวงหาความร่วมมือในการทำงาน

๖. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้นที่เห็นเป็นรูปธรรมคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งเปรียบเสมือนความมั่นคงและระบบสวัสดิการชุมชน

๗. มีกลไกที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารตลอดเวลาที่พบปะในชุมชนมีกระบวนการถ่ายทอดโดยผ่านสื่อต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้นำไปสู่การปรับตัวของชุมชน

ปัจจัยเอื้อทั้ง ๗ ประการเป็นการเสริมสร้างความพร้อมของชุมชนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนหน่วยงานภายนอกหรือปัจจัยภายนอกจะเป็นเพียงผู้ที่มาจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เท่านั้นชุมชนจะเป็นผู้ตัดสินใจเป็นผู้กำหนดทิศทางพัฒนาด้วยตนเองซึ่งชุมชนที่มีปัจจัยที่เหมาะสมมีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมจะเป็นจุดแข็งของสังคมไทยนั่นก็คือสิ่งที่เราเรียกว่า “วัฒนธรรมชุมชน” นั่นเอง

วัฒนธรรมหมายถึงผลรวมของทุกสิ่งที่เป็นความเจริญงอกงามที่สังคมได้สั่งสมไว้ซึ่งนับเป็นต้นทุนทางสังคมที่เตรียมไว้สำหรับการก้าวไปสู่อนาคตด้วยการนำประสบการณ์ความชัดเจนภูมิธรรมภูมิปัญญามาเป็นเครื่องมือในการเผชิญต่อการปรับตัวเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์จัดทาส่งใหม่ๆ ให้เข้ากันยังเกิดคุณค่าต่อชีวิตและสังคม การนำวัฒนธรรมชุมชนเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจชุมชนต้องสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชนกับการปรับตัวเข้ากับเศรษฐกิจชุมชนได้ถ้ามีการวิจัยและการจัดการที่ดีว่าชุมชนมีของดีอะไรอยู่ที่ไหนให้ชุมชนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าการรู้คุณค่าทำให้ชุมชนมีความภูมิใจและนำของดีที่มีอยู่ (ภูมิปัญญาชุมชน) เชื่อมโยงผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ของตนเองเช่นอาหารไทยที่มีรสชาติอร่อยสวยงามเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพพืชผักผลไม้ไทยนอกจากเป็นอาหารที่มีคุณค่าด้านโภชนาการแล้วยังมีคุณค่าด้านเป็นยาสมุนไพรหลายอย่างด้วยกันการแพทย์แผนไทยได้แก่การนวดการประคบด้วยสมุนไพรจะเป็นการรักษาสุขภาพที่มีผลข้างเคียงต่อสุขภาพที่น้อยมากผ้าทอพื้นเมืองศิลปหัตถกรรมดนตรีศิลปะการแสดงและหลักธรรมทางด้านศาสนาล้วนเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเป็นศักยภาพให้ชุมชนเกิดความพร้อมภายในชุมชนซึ่งศักยภาพดังกล่าวถือเป็นจุดเด่นหรือ USP (unique selling point) ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่นักท่องเที่ยวมองเห็นได้แก่การได้สัมผัสธรรมชาติสัมผัสวิถีชีวิต / วัฒนธรรมได้ลิ้มรสอาหารท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับมัคคุเทศก์และวิทยากรท้องถิ่นมีโอกาสดำเนินการรับประสบการณ์โดยการลงมือหาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง

เจ้าของบ้านกับแขกผู้มาเยือนได้รับอัธยาศัยไมตรีและการต้อนรับที่อบอุ่นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (๒๕๕๐) ได้อธิบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมกำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

สินธุ์โรบลและอุดรพงษ์ทับทิม (๒๕๕๖) กล่าวว่าจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติให้มีความสำคัญในการพัฒนาทักษะความสามารถของบุคลากรในชุมชนและมีการเตรียมความพร้อมของชุมชนด้วยการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสิ่งสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชาวบ้านควรเข้าถึงทรัพยากรและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวของท้องถิ่นโดยตรงรวมทั้งร่วมมือรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นมรดกของคนรุ่นลูกหลานและรุ่นต่อไป

World Tourism Organization (๒๐๐๑) อธิบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนว่าการท่องเที่ยวนำมาซึ่งทั้งผลประโยชน์และปัญหาต่างๆ ให้แก่ชุมชนซึ่งถ้ามีการวางแผนพัฒนาการจัดการที่ดีแล้วการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดอาชีพในชุมชนรายได้และเป็นโอกาสให้เกิดการประกอบธุรกิจซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นนอกจากนี้การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติในชุมชนโบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลปะงานหัตถกรรมและวัฒนธรรมประเพณีและช่วยในการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นเพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชม

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมกำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนจุดชี้ขาดที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนแตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นคือการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของมีรูปแบบการบริหารจัดการที่จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนโดยที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อธิบายว่าองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมี ๔ ด้านคือ

๑. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

๑.๑ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๑.๒ ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

๒. องค์การชุมชน

๒.๑ ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

๒.๒ มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆหลากหลาย

๒.๓ ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๓. การจัดการ

๓.๑ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

๓.๒ มีองค์กรหรือกลไกในการทางานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

๓.๓ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

๓.๔ มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

๔. การเรียนรู้

๔.๑ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

๔.๒ มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

๔.๓ สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

สรุปได้ว่าองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมระบบสังคมของชุมชนการบริหารจัดการบริบทของชุมชนการจัดการกระบวนการเรียนรู้

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อธิบายการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนมีหลักการดังนี้

๑. ชุมชนเป็นเจ้าของ

๒. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ

๓. ส่งเสริมความภาคภูมิใจตนเอง

๔. ยกระดับคุณภาพชีวิต

๕. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม

๖. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

๗. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
๘. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๙. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
๑๐. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้นมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไปกระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือนนอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รศีกาอังกูร (๒๕๕๐ :๑๔) ได้อธิบายถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

๑. สร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอนอย่างมีระบบเริ่มตั้งแต่การร่วมประชุมระดมสมองการวางแผนการตัดสินใจการดำเนินการการแบ่งปันผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล
๒. มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบโปร่งใสยุติธรรมและสามารถตรวจสอบได้รวมทั้งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน
๓. มีกฎระเบียบและแนวปฏิบัติในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านสังคมวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
๔. มีการแบ่งปันและกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมและทั่วถึง
๕. มีการติดตามตรวจสอบการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนอยู่เสมอ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ระพีพรรณทองห่อและคณะ (๒๕๕๑) กล่าวว่าหากชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพชุมชนจะได้รับประโยชน์จากการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวดังนี้

๑. ด้านสังคมและวัฒนธรรมคือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือนรวมทั้งสามารถสร้างให้เกิดการเคารพทางวัฒนธรรมที่แตกต่างและเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เรียกว่า “ห้องเรียนมีชีวิต” ซึ่งเป็นการอนุรักษ์มรดกอันล้ำค่าของชุมชน

๒. ด้านการบริหารจัดการคือเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันจะนำไปสู่ความสามัคคีภายในชุมชนและเกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการ

๓. ด้านสิ่งแวดล้อมคือเกิดจิตสำนึกในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนรวมถึงจิตสำนึกในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนให้ถูกนำไปใช้ด้วยความระมัดระวังมากขึ้นและมีการคิดคำนึงถึงผลกระทบจากการใช้งานมากขึ้น

๔. ด้านเศรษฐกิจคือคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นและชุมชนมีรายได้เสริมบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเหมาะสม

กระบวนการทำงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการทำงานเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเป็นการทำงานร่วมกับชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านที่มีพันธะสัญญาในการทำงานร่วมกันสร้างจุดมุ่งหมายในการทำงานร่วมกันและร่วมกันทำงานทั้งกระบวนการ ๑๐ ขั้นตอนซึ่งกระบวนการทำงานในการเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวมีดังนี้

๑. ศึกษาความเป็นไปได้ก่อนลงพื้นที่และศึกษาความเป็นไปได้ร่วมกับชุมชน
๒. เป็นการศึกษาความเป็นไปได้เพื่อเลือกพื้นที่ทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนก่อนการตัดสินใจดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
๓. กำหนดวิสัยทัศน์วัตถุประสงค์และการวางแผนเป็นการกำหนดทิศทางงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันและการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
๔. การบริหารจัดการองค์กรแนวทางในการสร้างองค์กรในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
๕. การจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวเป็นการนำเสนอภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน
๖. การสื่อความหมายการพัฒนาบุคลากรของชุมชนให้มีความสามารถในการบอกเรื่องราวของชุมชนให้น่าสนใจ
๗. การตลาดเป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจกลไกการตลาดพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและองค์ประกอบที่สำคัญในการทำการตลาด
๘. การทำงานกับภาคีที่เกี่ยวข้องและการสร้างเครือข่าย
๙. การทำท่องเที่ยวনার่องเป็นการทดสอบความพร้อมของชุมชนโดยการเชิญกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในงานการท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนและแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อให้ชุมชนได้ปรับปรุงก่อนเปิดการท่องเที่ยวจริง
๑๐. การติดตามและประเมินผลเป็นการติดตามและประเมินผลทั้งในระดับกิจกรรมและภาพรวมในการทำการท่องเที่ยวของชุมชน

๒.๒ แนวคิดการท่องเที่ยววิถีชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมในปัจจุบันซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้ต้องการจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ต้องการนักท่องเที่ยวคุณภาพมีการจัดการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถและปริมาณที่ชุมชนต้องการรวมถึงความสามารถทางธรรมชาติจะรองรับได้ดังนั้นในการวางแผนพัฒนาจัดการท่องเที่ยวจึงควรใช้แนวคิดของการสร้างแนวทางระวังป้องกันที่คาดการณ์ว่าจะเกิดตามแนวคิดของ Butler (๑๙๘๐) ที่แสดงถึงลักษณะทางพลวัตรของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งนักการตลาดและนักวางแผนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแต่ละชุมชนจะนำมาใช้เพื่อกำหนดขอบเขตการทำงานของแต่ละฝ่ายฝ่ายการตลาดจะนำมาใช้ในรูปแบบที่จะเอาชนะต่ออุปสรรคของการเติบโตส่วนฝ่ายวางแผนการท่องเที่ยวที่จะนำมาใช้ในการประเมินค่าความสามารถรองรับได้ของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อค้นหาอัตราส่วนซึ่งเป็นที่ต้องการและยอมรับได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมรวมถึงความรู้สึกของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งนั้นซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องให้มีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่นในทุกระดับซึ่งเกี่ยวกับความสามารถรองรับได้ของพื้นที่ (Williams and Gill, ๑๙๙๔) วงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยว (Butler, ๑๙๘๐) กระบวนการจัดการพื้นที่และจัดองค์ประกอบด้านสาธารณูปโภค (Pearce, ๑๙๙๒) การวิเคราะห์ลำดับขั้นตอนของการวางแผนการใช้พื้นที่สร้างแหล่งสันทนาการกลางแจ้ง (Products Analysis Sequence for Outdoor Leisure Planning : PASOLP) (Lawson and Baud-Bovey, ๑๙๙๗)

ได้มีนักวิจัยสาขาการท่องเที่ยว (Gunn ๑๙๙๔; Smith and Eadington ๑๙๙๔ ; Inskip ๑๙๙๑) ได้ชี้ประเด็นการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวควรพิจารณาปัญหาผลกระทบต่างๆที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางป้องกันผลที่อาจเกิดจากการพัฒนาเช่นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (WCED, ๒๑ ๑๙๘๗) องค์การ WCED เน้นถึงรูปแบบการพัฒนาต้องมุ่งสร้างความพึงพอใจและตอบสนองความต้องการต่อคนในยุคปัจจุบันในขณะเดียวกันก็สงวนไว้ให้คนรุ่นหลังด้วยนอกจากนี้มีการเชื่อมโยงประเด็นด้านสิทธิชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบอนาคตรวมถึงการตัดสินใจเลือกกิจกรรมใดๆมาสู่ชุมชนที่มติชุมชนคิดว่าจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของพวกเขาแนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในการประชุมขององค์การสหประชาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UNCED) ณ กรุงริโอในปี ค.ศ. ๑๙๙๒ เมื่อผู้นำโลกร่วมเซ็นสัญญารับรองแผนปฏิบัติการ Agenda ๒๑ ยืนยันรับรองการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลักการว่าด้วยความจำเป็นต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว (Warburton, ๑๙๙๘) ผลจากการประชุม UNCED หน่วยงานด้านการพัฒนาขององค์กรต่างๆถูกกระตุ้นให้นำไปสู่แผนปฏิบัติการหรือโครงการต่างๆที่จะผลักดันให้ประชาชนรู้จักการช่วยตัวเองซึ่งหมายถึงแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาทักษะความสามารถของชุมชนในรูปแบบการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ลดบทบาทการแทรกแซงสั่งการจากส่วนกลางหรือองค์กรอื่นๆแต่เป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองบทบาทคนนอกเป็นเพียงพี่เลี้ยงกระตุ้นเสริมเท่านั้นดังนั้นผู้รู้หลายท่านในวงการวิชาการด้านธุรกิจท่องเที่ยวได้นำเสนอประเด็นการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Murphy ๑๙๘๕; Gunn ๑๙๘๘; Haywood ๑๙๘๘; Blank ๑๙๘๙; Simmons ๑๙๙๔; Jamal และ Getz ๑๙๙๕; Reed ๑๙๙๗; Timothy ๑๙๙๙) เป็นหลักการสำคัญเบื้องต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งค้นหาพลังชุมชนให้เป็นพลังหลักสำคัญของการนำเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวในทุกๆด้านตามขั้นตอนที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ Smith (๑๙๗๘) ยังเสริมอีกว่าให้เน้นการรวมพลังทางความคิดที่มุ่งไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่

แนบแน่นระหว่างแขกผู้มาเยือนและชุมชนผู้เป็นเจ้าของภาพที่ให้การต้อนรับเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวเฉพาะรายการรวมพลังเพื่อกระพือตามภารกิจของชุมชนที่ได้ตกลงกันไว้ดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กลมเกลียวของชุมชนดังนั้นคนในชุมชนควรมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง Simmons (๑๙๙๔) ได้เสริมว่าคนในชุมชนต้องถูกยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของบรรยากาศแห่งอียิปต์สมัยใหม่ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับความคิดของ Simmons กับ Murphy (๑๙๘๕) และ Kippendorf (๑๙๘๗) ที่เน้นให้ชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมโดยตรงกับการจัดการการท่องเที่ยว ส่วน Murphy (๑๙๘๕ pp. ๑๖๕) เสริมว่าต้องให้ความนับถือและเคารพความเป็นเจ้าของพื้นที่เพราะเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นเสมือนสินค้าที่ผู้คนเข้ามาเยี่ยมชม (เสพ) วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ของคนในชุมชนนั้นลักษณะการเสนออาจจะกระทบกับวิถีชีวิตของชุมชนฉะนั้นการวางแผนพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนจึงต้องให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้กำหนดรูปแบบแนวทางและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนรวมถึงผลที่อาจจะเสียไปของชุมชนด้วยแนวคิดเรื่องการรับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนที่ Meckercher (๑๙๙๓ pp. ๓) ได้เสนอว่าเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกมองในภาพลักษณ์ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรชุมชนอย่างสิ้นเปลืองจึงควรมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างระมัดระวังไม่ให้เกิดภาพลักษณ์ดังกล่าว

สรุปถ้านำแนวทางการศึกษาวงจรชีวิตแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler (๑๙๘๐) มาเป็นหลักคิดจะพบว่างานการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพลวัตรทุกขั้นตอน ของวิวัฒนาการมีผลกระทบเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แต่ถ้ามีการวางแผนการจัดการที่ดี มีการบริหารที่สอดคล้องเหมาะสมกับความสามารถและในปริมาณระดับที่ชุมชนมีความสามารถรับได้รวมถึงความสามารถทางธรรมชาติจะรับได้ก็จะยืดอายุของแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่คู่กับวัฒนธรรมชุมชนหรือการคงอยู่ของชุมชน ดังนั้นทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนต้องให้โอกาสชุมชนได้มีส่วนร่วมเสนอแนวคิดกำหนดขอบเขตการวางแผนรูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตเป็นปกติของชุมชน ทั้งในปัจจุบันและอนาคตในครรลองการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยวิถีทางแบบประชาธิปไตยส่วนแนวคิดด้านการตลาดการวางแผนนับเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเห็นผลชัดเจนที่เอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจแต่ส่งผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจึงมีการเสนอแนวทางป้องกันที่จะให้ผลกระทบเกิดขึ้นในทางลบน้อยที่สุดด้วยการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบและควรเชื่อมโยงระหว่างงานการตลาดกับการวางแผนการท่องเที่ยวควรจะไปด้วยกันซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้

จากแนวคิดทฤษฎีต่างๆที่นำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่างานการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนผูกพันกับมิติด้านสังคมการตลาดจึงแนวคิดทางสังคมวิทยาส่วนการจัดการที่คำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของกระบวนการเชื่อมโยงในชุมชนมีรูปธรรมการสร้างคุณค่าของกิจกรรมการตลาดที่อิงสังคมอย่างชัดเจนเพียงใด Getz (๒๐๐๐) เสนอว่าถ้านำการตลาดเชิงสังคมมาใช้เพื่อเน้นให้เกิดความมั่นคงของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวจะสร้างพลังของการวางแผนการตลาดของ CBT ดังนั้นการตลาด CBT ต้องมีการนำแนวคิดของการตลาดแบบสังคมชุมชนมีส่วนร่วมเข้ามาผสมผสานกับการวางแผนอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรมและสามารถนำมาบูรณาการกับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์นำตามสมัยนิยมของงานการตลาดโดยทั่วไป

๒.๓ แนวคิดการมีส่วนร่วม

ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศ นั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม (วันชัย วัฒนศัพท์, ๒๕๕๓) แต่อย่างไรก็ตาม การเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นจะต้องมีขั้นตอนเสียก่อน โดยคนจะเข้าร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง อย่างน้อยต้องมีพื้นฐานคติความคิดในเรื่องของการมีส่วนร่วมอยู่ภายในใจ ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้ หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจะรวมถึงการให้ความสำคัญต่อมนุษย์ไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยี และควรคิดว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความคิด และมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันมาตั้งแต่เกิด มีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง มีความสามารถพัฒนาชีวิต ให้ดีได้ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, ๒๕๔๖) ดังนั้น ก่อนอื่นจะรับรู้ถึงเนื้อหาสาระ จะขอกกล่าวถึงความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” เป็นปฐมบท เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจในลำดับหัวข้ออื่นๆ ต่อไป

ความหมายการมีส่วนร่วม

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการที่มีความรู้ ความสามารถ และทำวิจัย แต่งตำราเกี่ยวกับเรื่องนี้มานาน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียด ดังนี้

ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (๒๕๕๐) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สัญญา เคนาภูมิ (๒๕๕๑) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน

เมตต์ เมตต์การุณจิต (๒๕๕๓) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล

โดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่

ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กระบวนการมีส่วนร่วม

เมื่อกล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว จะต้องนึกถึงกระบวนการที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เพราะอย่างน้อยที่สุดประชาชนจะต้องได้รับรู้ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน และขั้นตอนในการประเมินผลงาน เพื่อให้รับรู้ถึงความเป็นไปในกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการที่ได้ทำการวิจัย ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมตามประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น

ประพันธ์ สร้อยเพชร (๒๕๔๓) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงน่าจะประกอบด้วย ๔ ขั้นตอนหลัก คือ ๑) การค้นหาปัญหา และสาเหตุ ๒) การวางแผนดำเนินกิจกรรม ๓) การลงทุนและการปฏิบัติงาน ๔) การติดตามและประเมินผล ในขณะเดียวกัน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๔๘) ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีความลึกลงไปอีก ได้แก่ ๑) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ ๒) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น ๓) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม ๔) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว ๕) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ ส่วน อคิน รพีพัฒน์ (๒๕๔๓) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข ๒) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา ๓) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน ๔) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

งานวิจัยของทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (๒๕๕๐) ได้ทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้ใช้หลักการที่อิงไปในแนวทางของนโยบาย และได้พบว่า แท้จริงแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมมีลักษณะที่คล้ายกับการกำหนดนโยบาย เพราะท้ายที่สุดของการกำหนดนโยบาย คือ การตัดสินใจและการตัดสินใจนี้เอง จึงเป็นเหตุเบื้องต้นของการกำหนดนโยบาย และเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาแสดงความคิดเห็นเสมือนหนึ่งเป็นการขัดเกลานโยบายให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน ตามแนวคิดของ ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์แล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมน่าจะเริ่มจาก ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ๓) การมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบการประเมินผล ในขณะที่ เมตต์ เมตต์การุณจิต(๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยที่มีความสอดคล้องกับ ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ แต่ได้เพิ่มบางประเด็นที่เห็นว่า ยังมีข้อบกพร่องและอาจจะเสริมประเด็นดังกล่าวให้มีความชัดเจนขึ้น โดยเริ่มจาก ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ ๒) มีส่วนร่วมในการวางแผน ๓) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๔) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ๕) มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ๖) มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดของ ทรวงูฒิ เรื่องวาทศิลป์ และเมตต์ เมตต์การุณจิต ยังคงมีลักษณะในเชิง แคม หากแต่ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (อ้างใน จิราภรณ์ ศรีคำ, ๒๕๕๓) ได้ให้ความเห็นในกระบวนการมีส่วนร่วมที่ลึก หรือเป็นการต่อเติมประเด็นสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมมากกว่า ซึ่งยุวัฒน์ วุฒิเมธีนี้ ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมไปในทางของการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการแนวทางที่เป็นนโยบายเข้ากับการพัฒนา จึงสะท้อนแนวคิดในเชิงสังคมมากกว่า ตามแนวคิดของเขาแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มจาก ๑) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ๒) การมีส่วนร่วมในการคิด ๓) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๔) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ ๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ๖) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดของวรรณศิลป์ พีรพันธุ์ (๒๕๕๓) ได้กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนของประชาชนประกอบไปด้วย ๑)การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ๒) การให้ความเห็น ๓) การประชุมรับฟังความเห็น ๔) การร่วมตัดสินใจ ๕) การทำงานร่วมกัน

จากแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการทั้งหลายได้ให้ทรรศนะไว้ในเบื้องต้นที่กล่าวมา มีความหลากหลายในประเด็นมากพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม หากนำมาประมวลให้เป็นลักษณะที่เป็นระบบตามแนวคิดของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (๑๙๘๐) จะเห็นว่า ความเป็นระบบในเรื่องของประเด็นสำคัญ โดยเขาได้มีการนำเอากระบวนการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการทั้งหลายมาประมวลเป็นแนวคิดหลัก และได้จำแนก รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารการงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

โดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งให้ความสนใจถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในประเด็น การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุ และความต้องการ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการ

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ประเภทการมีส่วนร่วม

เจลีเยว บุรีภักดี และคนอื่นๆ (๒๕๔๕) สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๒) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จักร พิสุทธิ (๒๕๔๗) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

๒) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จินตนา สุจิตานันท์ (๒๕๔๙) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและความต้องการ ร่วมหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายและแผนงาน ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และร่วมประเมินผลโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง (No Genuine Participation) เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว เช่น การเข้าเป็นสมาชิก หรือการร่วมเสียสละแรงงาน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (อำนวยการในสิทธิพัฒนา ลากิจิตร, ๒๕๕๐) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมมีดังต่อไปนี้

๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) โดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน (Inclusive Organization) การรวมกลุ่มเยาวชนต่างๆ

๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative Organization) กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน

๓) การมีประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-Representative Organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรที่ได้ทุกเวลา

เมตต์ เมตต์การุณจิต (๒๕๕๓) ได้กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วมโดยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

๒) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีผู้ทำการศึกษาไว้มากมายดังนี้

สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ(๒๕๕๐) ศึกษาแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ศึกษาจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ๒) เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ๓) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์พึ่งพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนา และศึกษาการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ด้วยความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า มีช้างรวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๗๕ เชือก ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาเรื่องการไม่มีพื้นที่เลี้ยงช้าง เนื่องจากป่าไม่ถูกทำลาย ป่าไม้ที่มีบางส่วนก็เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล จึงเป็นสาเหตุให้อาหารช้างไม่เพียงพอ ทำให้ออกเร่ร่อนตามเมืองบ้างก็ออกรับออกงานแสดงตามปางช้างต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามโอกาสในการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็มีสุดขีดในด้านของความโดดเด่นของวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และจากการสอบถามประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่แหล่งท่องเที่ยวความยั่งยืนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ ซึ่งกล่าวว่าทำให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคโครงสร้างพื้นฐาน ฐานทางเศรษฐกิจ และการเกิดอาชีพที่หลากหลายจากการมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตนเองโดยตรงเพิ่มขึ้น ส่วนแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ คือ การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว พัฒนาลาดท่องเที่ยว และพัฒนาด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว

พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์ (๒๕๕๘) การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพทางกายภาพและเงื่อนไขการใช้ ประโยชน์ที่ดินปัจจุบันของพื้นที่น้ำร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ และทำการวิเคราะห์ ความต้องการของผู้ใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการพัฒนาผังบริเวณ แนวคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและบริบทของพื้นที่พุน้ำร้อนเค็ม คลองท่อม จังหวัดกระบี่ โดยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่พุน้ำร้อนเค็ม คลองท่อม จังหวัดกระบี่จำนวนทั้งหมด ๔๒๗ คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดกระบี่จำนวน ๓๓๓ คน โดยอาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ขณะที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ซึ่งได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชนที่ตั้งอยู่รายรอบพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า พุน้ำร้อนเค็มคลองท่อมมีลักษณะทางกายภาพเป็นแหล่งน้ำพุร้อนเค็ม ประเภทน้ำพุร้อนเกลือ (Salt Spring) ที่เกิดจากการผสมกันของน้ำร้อนและน้ำทะเลในชั้นหินก่อนจะผุดเป็นพุน้ำร้อนเค็มขึ้นมาบนพื้นผิวดิน บ่อพุน้ำร้อนกระจายอยู่ทั่วไปจำนวน ๑๔ บ่อ ในพื้นที่ป่าชายเลนซึ่งเป็นป่าชุมชน ขนาดพื้นที่กว่า ๑๓๐ ไร่ โดยมีทั้งบ่อพุน้ำร้อนเค็มที่มีการพัฒนาและเปิดให้นักท่องเที่ยวใช้บริการและมีการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นจำนวน ๒ จุด บริเวณ คือ พื้นที่พุน้ำร้อนเค็มคลองท่อม และพื้นที่บ่อพ่อบ่อแม่ซึ่งเป็นบ่อต้นกำเนิด และยังมีบ่อธรรมชาติในป่าชายเลน อีก ๑๒ บ่อที่ยังคงอนุรักษ์ไว้ ซึ่งพื้นที่พุน้ำร้อนเค็มคลองท่อมให้บริการบ่อแช่น้ำร้อนทั้งบ่อขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มีห้องน้ำ-ห้องสุขา จุดล้างตัวและอาคารละหมาด รวมทั้งเส้นทางศึกษาธรรมชาติยกระดับให้บริการนักท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ ทั้งนี้ผลการศึกษาพบเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกคือ ความเปราะบางทางด้านธรณีสัณฐาน ข้อจำกัดด้านปริมาณน้ำพุร้อน น้ำทะเลหนุนท่วมพื้นที่ พื้นที่ไม่มีร่มเงา และผลพวงจากการพัฒนาพื้นที่ในอดีต ส่งผลต่อการออกแบบ ขนาดและที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้าง แบบภูมิทัศน์รวมทั้งปัญหาการขุดเจาะน้ำร้อนจากเอกชนที่ตั้งอยู่แนวเขตพื้นที่ โดยผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาแบบแนวคิดการปรับปรุงภูมิทัศน์และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น ผังบริเวณ และการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวข้อจำกัดของทรัพยากรและบริบทด้านการบริหารจัดการของพื้นที่พุน้ำร้อนเค็ม คลองท่อม จังหวัดกระบี่

คุณวัศ สุวรรณวงศ์ และคณะ (๒๕๕๙) การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่ ๕ จังหวัด ชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) กับการเชื่อมต่อพื้นที่การท่องเที่ยวใน ๔ รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซียมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พัฒนาแนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนในชุมชนต้นแบบ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ประเทศไทย ๒) ศึกษาโอกาสและแนวทางการเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในชุมชนต้นแบบ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ประเทศไทย กับชุมชนใน ๔ รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย และ ๓) พัฒนาระบบการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในชุมชนต้นแบบ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ประเทศไทย กับชุมชนใน ๔ รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการดำเนินงานเชิงปฏิบัติการ เก็บข้อมูลโดยใช้เวทีการประชุมกลุ่มย่อย การประชุมระดมสมองแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยการใช้เวทีการประชุมเชิงทางการ ตลอดจนการสร้างกิจกรรมร่วมกัน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนต้นแบบ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย จะต้องมีการ ๑) การเติมกิจกรรมลงไปในพื้นที่ชุมชน ๒) ขั้นตอนลงสนาม ๓) พี่เลี้ยงเชื่อมประสาน และ ๔) การค้นหาข้อจำกัด และประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายได้นั้น จะเป็นด้านเครือข่ายความรู้ โดยเฉพาะมิติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อยกระดับปัญญาซึ่งผ่าน ๑) ระยะฟุ้งฟักภายในท้องถิ่นมาแล้ว และสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้โดยตรง และ ๒) การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชนผ่านการเสนอข้อมูลชุมชนต่อที่สาธารณะ โดยกลไกดังกล่าวเกิดขึ้นโดยหลายหน่วยงาน และพบว่าภายในชุมชนมีการไหล (flow) ของเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐาน ได้แก่ โทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต และความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงเครือข่ายมี ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) ชุมชนต่อชุมชนของประเทศไทย ๒) ชุมชนของประเทศไทยกับชุมชนของประเทศมาเลเซีย และ ๓) การเชื่อมโยงเครือข่ายโดยผ่านตัวกลาง โดยดำเนินงานลักษณะ “วิทยากรกระบวนการ” ส่วนข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ คือ การเติมกลไกการสร้างเครือข่ายเรียนรู้ เพื่อการเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน และการพัฒนาและ/หรือสร้างหน่วยงานเชื่อมประสาน ซึ่งสถาบันการศึกษาควรเป็นหน่วยงานตั้งต้นในบทบาทการเชื่อมประสานงานดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ทำงานหรือหน่วยงานที่ทำการเชื่อมประสานนั้น ควรดำเนินงานเป็นแบบเพื่อนถึงเพื่อน ไม่ใช่การทำงานแบบสั่งการหรือทำงานเชิงอำนาจสำคัญ : การพัฒนา เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนการเชื่อมต่อ

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG๕๕No๐๑๑

ชื่อโครงการ: วิทยุพอเพียงเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนงานวิจัยโครงการ “วิทยุพอเพียงเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาข้อมูล พื้นฐานของชุมชนแพมบกบน วิทยุพอเพียงแบบพึ่งตนเอง ในมิติต่างๆ รวมถึงศึกษาปัจจัย เงื่อนไขในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวบนวิทยุพอเพียงแบบพึ่งตนเอง เพื่อนำไปสู่การค้นหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนวิทยุพอเพียงแบบพึ่งตนเองผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยใช้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นพื้นฐานวิทยุพอเพียงเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบพึ่งตนเองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแพมบก ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หัวหน้าโครงการ : นายพงศ์พิพัฒน์ เครื่องพัด ๒๕๕๕

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

๑. ชุมชนได้รับข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะการแสดงและการละเล่น อาหารท้องถิ่น เศรษฐกิจ ระบบการผลิตของชุมชน ฯลฯ ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ รวมถึงข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวบ้านแพมบกและอำเภอยาย เพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดการการท่องเที่ยวบนวิถีพอเพียงแบบพึ่งตนเองของชุมชน

๒. คณะนักวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เงื่อนไข และปัจจัยในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยพบว่าปัจจัยสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนแพมบกสามารถแบ่งได้เป็นปัจจัยภายใน โดยชุมชนแพมบกเป็นชุมชนที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการจัดการ การท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ได้แก่ โปรแกรมท่องเที่ยว เช่น การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำถั่วนาแพน การอีดอ้อย บ้านไต่โบราณ วิธีการผลิตแบบการเกษตร การเดินป่าศึกษาธรรมชาติบนเส้นทาง “ดอยเมียง” ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การที่ชุมชนตั้งอยู่ในอำเภอยาย ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง หน่วยงานภาครัฐที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการวิจัย รวมถึงปัจจัยด้านรายได้จากการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนได้รับ

๓. ชุมชนแพมบกสามารถดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งระบบ โดยได้ร่วมกันออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน จัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น การจัดการแหล่งท่องเที่ยว การจัดการที่พักในแบบโฮมสเตย์ การบริการ รวมถึงสร้างมีคฤเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจากการกระจายบทบาทการทำงานที่เหมาะสมส่งผลให้เกิดกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อการจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเองในด้านอื่นๆ ได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: แพมบก, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

บทที่ ๓

บริบทพื้นที่ของชุมชน

บริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดมกล่าวถึง ประวัติความเป็นมา ตำนานเรื่องเล่า ภูมิปัญญา ประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน การทำนา และแหล่งท่องเที่ยวของตำบลคลองพระอุดมมีดังนี้

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของตำบลคลองพระอุดม

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนในอดีตแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของ ตำบลคลองพระอุดม คลองพระอุดม วัดทองสะอาด ตำนานเรื่องเล่านาหนองผิพื้นที่ฝั่งรกเด็ก ตำนานเรื่องเล่าแม่โพสพ

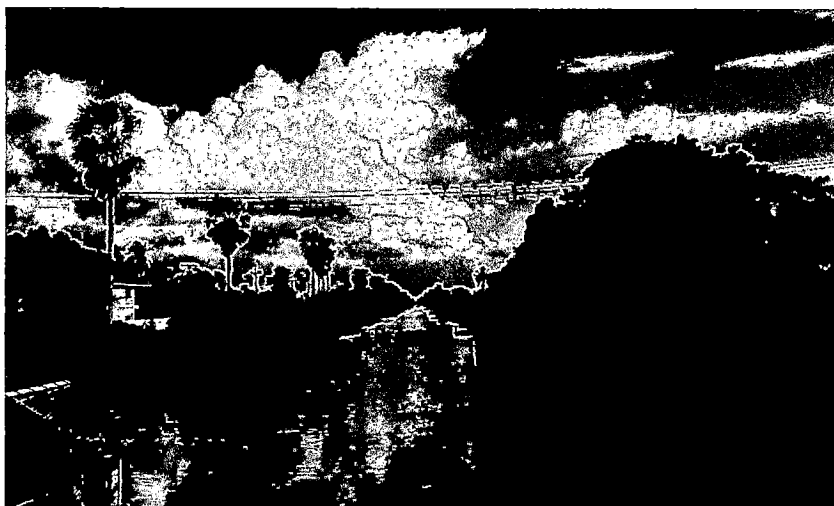
ภาพที่ ๓.๑ ตำบลคลองพระอุดม

ตำบลคลองพระอุดม เดิมชื่อว่า ตำบลบ้านแหลมพื้นที่เหมาะสำหรับทำอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เพราะมีคลองธรรมชาติไหลผ่าน ชื่อว่าคลองราชโค สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ในปี พ.ศ.๒๔๘๒-๒๔๘๕ คุณพระอุดมโยธาธิยุทธ อธิบดีกรมชลประทานในขณะนั้นได้ขุดลอกคลองราชโคประชาชนและข้าราชการจึงพร้อมใจกันเปลี่ยนชื่อคลองและตำบลใหม่ ตามชื่ออธิบดีว่า "ตำบลคลองพระอุดม" เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่าน ตำบลคลองพระอุดมตั้งอยู่ในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เส้นทางคมนาคมสะดวก มี๗หมู่บ้าน ฐานะเป็นเทศบาลตำบล สถานที่ตั้งของเทศบาลอยู่ที่ ๙๙ หมู่ ๔ ห่างจากอำเภอไปทางทิศเหนือประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๒๒.๕ ตารางกิโลเมตร (๑๔,๐๐๐ไร่) มีประชากร ๖,๘๗๑ คน ๓,๓๑๐ ครัวเรือน มีอาณาเขตตั้งนี้อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ๘ แห่ง บริษัทห้างร้าน ๖๔ แห่ง หมู่บ้านจัดสรร ๕ แห่ง เคหะชุมชน ๑ แห่ง ตลาด ๑ แห่ง สถานศึกษา ๕ แห่ง กองทุนหมู่บ้าน ๗ กองทุน มีความอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และ อาสาสมัครสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ประชาชนได้ร่วมมือกันขุดคลองเป็นลำประโด่งเล็กๆ

เพื่อให้หน้าไหลเข้านา ชุดโดยใช้แรงงานของชาวบ้านสมัยก่อนทำนาปีละครั้ง ปัจจุบันทำ ๒ ครั้ง อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ มีปลา กุ้ง ผัก ตามธรรมชาติ เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ประชาชนจะหาปลากินกันเอง เหลือกก็ขายบ้าง ทำปลาร้าบ้าง ส่วนกุ้งก็จะทำกุ้งแห้งบ้าง กะปิบ้าง เป็นวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ

ประเพณีของตำบลคลองพระอุดมจะมีเหมือนกับตำบลอื่นๆในอำเภอลาดหลุมแก้ว เช่น ประเพณีสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ (มีการก่อเจดีย์ทราย การเล่นอีซ้อน) ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา วันวิสาขบูชา ตักบาตรน้ำผึ้ง สารทไทย เมื่อถึงเทศกาล ประเพณีเหล่านั้น ประชาชนก็จะไปทำบุญตามประเพณีที่วัด วัดในตำบลคลองพระอุดมมี ๒ วัด ได้แก่ วัดทองสะอาด และวัดป่าพุมรัฐ (สำนักปฏิบัติธรรม) “ในพระราชอาณาเขตสยามนี้ คลองเป็นสิ่งสำคัญ ในปีหนึ่งควรให้มีคลองขึ้นสักสายหนึ่ง จึงทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้นถึงจะออกพระราชทรัพย์ ปะทะพันชั่ง หรือสองพันชั่ง ก็ไม่ทรงเสียดาย”พระราชดำรัส พระบรมสมเด็จเจ้าพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแด่ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือได้ว่าเป็นช่วงของการขยายตัวและพัฒนาพื้นที่เพาะปลูกข้าว พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองแขวงเมืองประทุมธานี โดยเริ่มจากริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลบ้านใหม่ แขวงเมืองประทุมธานี ผ่านทุ่งหลวงรังสิต ไปออกแม่น้ำนครนายก ณ ทุ่งหลวง นับเป็นการเริ่มต้นกิจการด้านการชลประทานครั้งแรกในประเทศไทย การขุดคลองบริเวณทุ่งหลวงดำเนินการโดยบริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม โดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ทรงขอพระบรมราชานุญาตขุดคลองตามโครงการรังสิตและทรงได้รับพระราชทานสัญญาสัมปทานเป็นระยะเวลา ๒๕ ปี ขุดคลองทั้งสิ้นตามโครงการจำนวน ๕๙ สาย

ในระยะแรกของการขุดคลอง ชาวบ้านจะเรียกคลองแห่งนี้ว่า คลองเจ้าสาย ตามพระนามของพระองค์ นอกเหนือจากที่เรียก คลองแปดวา (๑๖ เมตร) ซึ่งเรียกตามขนาดความกว้างของคลอง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามคลองนี้ว่า “คลองรังสิตประยูรศักดิ์” เพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร (ต้นราชสกุลรังสิต) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ฯ พระราชโอรสในเจ้าจอมมารดาเนือง สนิทวงศ์ ซึ่งเป็นธิดาในพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ถือเป็นสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างรัชกาลที่ ๕ และพระองค์เจ้าสายฯ ผู้ก่อตั้งบริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม

ภาพที่ ๓.๒ คลองพระอุดมปัจจุบัน

การขุดคลองของบริษัขุดคลองแลคูนาสยามเพื่อเปิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่ประกอบกับการเลิกทาส ในปี พุทธศักราช ๒๔๑๕ ทำให้ทาสบางส่วนมีฐานะเป็นเสรีชนและถูกผลักดันให้อพยพออกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ขณะเดียวกันที่สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในเขตทำนาดั้งเดิมเช่นแถบเพชรบุรีมีความเปลี่ยนแปลงทำให้มีชาวนาจากชายฝั่งทะเลทางตอนใต้และจากที่อื่นๆ พยพเข้าสู่เขตรังสิตเพื่อเปิดพื้นที่ปลูกข้าว ส่งผลให้เศรษฐกิจการผลิตและค้าขายของสยามเติบโตอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของชาวบ้านริมฝั่งน้ำแถบนี้ไม่ต่างอะไรนักกับบ้านริมน้ำทั่วไป ที่ทุกเช้าพ่อค้าแม่ขายจะพายเรือเสนาขายเครื่องใช้ อาหารคาวหวาน เต็มสองฝั่งคลอง แม้กระทั่งเรือขายตุ่ม อ่าง กระถาง ครก ก็มีให้เห็น และสิ่งที่ดูจะแตกต่างไปจากที่อื่นคงเป็นความคึกคักของบรรดาพ่อค้าแม่ขายของกินที่มีมากมายหลายชนิด โดยเฉพาะเรือขายกล้วยเดี่ยวที่มีให้เห็นหลายลำเรือ จนเป็นที่มาของกล้วยเดี่ยวเรือรังสิต อันมีชื่อเสียงมาจนถึงทุกวันนี้ร่วมสองเมืองเป็นจังหวัดปทุมธานี โครงการพัฒนาทุ่งรังสิต ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนขนาดใหญ่ตามมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้มีการจัดตั้งพื้นที่ริมฝั่งคลองให้เป็นเมืองและพระราชทานนามว่า “เมืองธัญบุรี” หรือ เมืองแห่งข้าว เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๔๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างสถานที่ราชการ ศาลาว่าการเมือง ศาลเมือง จวนผู้ว่าราชการเมือง ศาลาทำน้ำ ตลอดจนถนนหนทาง นอกจากนี้ยังสร้างพิพิธภัณฑชาิว เพื่อใช้เลือกสรรพันธุ์ข้าว การก่อสร้างเมืองใช้เวลา ๑ ปี ๘ เดือน และเสด็จเปิดเมืองธัญบุรีด้วยพระองค์เอง ในวันที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๔๕ ดังความปรากฏหลักฐาน ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๙ หน้า ๑๐๒๘ ดังนี้ ครั้นถึงวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๔๔๕ เวลาเช้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องแบบทหารเต็มยศ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จโดยรถพระที่นั่งจากสถานีวังสวนดุสิต ถึงสถานีรถไฟคลองรังสิต เวลาเช้า สองโมงเศษ ณ ที่นั้นมีพ่อค้าประชาชนทั้งเมืองปทุมและเมืองธัญบุรี มารับเสด็จกันอย่างมากมาย ในคำกราบบังคมทูลของนายพันโท พระฤทธิจักรกำจร ผู้ว่าราชการเมืองธัญบุรี ได้ถวายรายงานความเจริญก้าวหน้าของเมืองธัญบุรีว่าเป็นผลสืบเนื่องมาแต่พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้มีการขุดคลองเพื่อเปิดท้องทุ่งหลวง ความว่า “ผลของความดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปิดท้องทุ่งหลวงให้มีคลองเป็นทางเพื่อการเพาะปลูกและไปมาค้าขาย ประชาชนทั้งหลายจึงได้มีโอกาสดำไรทำนาและทำมาค้าขายได้สะดวก จนมีโรงสีเข้า (ข้าว) ด้วยเครื่องจักรกลรถไฟขึ้นในบ้านเมือง และมีเรือเดินบรรทุกเข้า (ข้าว) กับสินค้า ไปมาตลอดฤดูกาล เพราะพระมหากรุณาธิคุณเพาะปลูกแลค้าขายกับทั้งจัดการปกครองดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยด้วยเมืองธัญบุรีจึงมีความเจริญโดยเร็วพลัน”

เมืองธัญบุรี มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ อำเภอ คือ อำเภอเมืองธัญบุรีอำเภอบางหวาย อำเภอลำลูกกา และอำเภอหนองเสือ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการขุดคลองชลประทานตามโครงการ “คลองพระอุดม” เพื่อเปิดพื้นที่การเกษตรที่กว้างใหญ่ ณ ทุ่งฝั่งแม่น้ำตะวันตก ซึ่งเต็มไปด้วยป่ารกชัฏ ให้เป็นพื้นที่ทำนาเพาะปลูกข้าว ทำให้มีชาวบ้านอพยพเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมาก จนเป็นเหตุให้ย้ายที่ทำการอำเภอเชียงราก จากที่ตั้งอยู่ใต้ปากคลองบ้านพร้าวไปตั้งใหม่ที่ตำบลระแหงในปัจจุบัน มีรองอำมาตย์ ขุนวิเศษภักดี เป็นนายอำเภอในระยะแรก และให้เรียกอำเภอที่สร้างใหม่ว่า อำเภอระแหง ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอลาดหลุมแก้วและเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคมพุทธศักราช ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” และเปลี่ยนการเขียนชื่อจาก “ประทุมธานี”

เป็น “ปทุมธานี” สังกัดมณฑลกรุงเก่า ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอยุธยา จังหวัดปทุมธานี ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๑ มีเขตการปกครอง ๓ อำเภอ คือ อำเภอบางกระดี่ อำเภอสามโคก และอำเภอเชียงราก ต่อมาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พุทธศักราช ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบจังหวัดธัญบุรี ไปรวมกับจังหวัดปทุมธานี ทำให้จังหวัดปทุมธานี มีเขตการปกครองรวมเป็น ๗ อำเภอ คือ อำเภอบางกระดี่ (ปัจจุบันคืออำเภอเมืองปทุมธานี) อำเภอสามโคก อำเภอลาดหลุมแก้ว อำเภอธัญบุรี อำเภอลำลูกกา อำเภอบางหาวาย (ปัจจุบันคือ อำเภอคลองหลวง) และอำเภอหนองเสือ

ประวัติการขุดคลองพระอุดมบ้านคลองพระอุดม หมู่ ๒ (บ้านแหลม) เริ่มตั้งเป็นหมู่บ้านตั้งแต่เมื่อใด ไม่มีบันทึกอย่างแน่ชัด แต่จากการสอบถามผู้รู้ และผู้เฒ่าผู้แก่ น่าจะมีอายุของหมู่บ้าน มากกว่า ๒๐๐ ปี ลำคลองพระอุดม เดิมเป็นลำรางสาธารณะเกิดขึ้นตามธรรมชาติในฤดูน้ำหลากชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาหาสู่กัน และใช้น้ำในการทำนาในฤดูแล้งลำน้ำจะแห้งและมีวัชพืชขึ้นมากใช้สัญจรไปมาไม่ได้ ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “คลองบ้านแหลม” และเรียกชุมชนท้องถิ่นที่แถบนี้ว่า “บ้านลาดชะโด” (เนื่องจากในลำคลองบ้านแหลมท้องถิ่นที่แถบนี้ มีปลาชะโด อาศัยอยู่อย่างชุกชุมในลำน้ำ)

ภาพที่ ๓.๓ พลตรีพระอุดมโยธาธิยุทธ

ต่อมาได้มี พลตรีพระอุดมโยธาธิยุทธ (นามเดิมสด รัตนาวดี) ได้นำเรือขุดแบบหัวสว่านมาขุดลำคลอง ให้มีความกว้าง ๔ วา และลึก ๖ ศอก เพื่อให้ใช้สัญจรได้ในหน้าแล้ง และนำดินมาทำคันคลองเป็นคันกันดินเพื่อไม่ให้ดินไหลกลับลงคลองซึ่งจะทำให้คลองตื้นเขิน โดยเป็นการขุดเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณเขตอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปถึงแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณเขตตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับเกาะเกร็ด ชาวบ้านโดยทั่วไปจึงพากันเรียกคลองที่ขุดใหม่นี้ตามชื่อ พลตรีพระอุดมโยธาธิยุทธ ว่า “คลองพระอุดม” โดยคลองพระอุดมที่มีการขุดลอกใหม่นี้มีอายุเกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้วบ้านคลองพระอุดม หมู่ ๒ มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม มีลำคลองพระอุดมไหลผ่านกลางพื้นที่ทำให้น้ำใช้ในการทำการเกษตรได้ตลอดปี อาชีพหลักคือการทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์

สภาพดินฟ้าอากาศเป็นแบบมรสุมมี ๓ ฤดูและอยู่ในเกณฑ์ปกติทั่วไปเศรษฐกิจโดยรวมของหมู่บ้านเป็นลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง มีการทำการเกษตรแบบผสมผสานระหว่างการทำนา การทำสวนผลไม้ การทำสวนผัก การเลี้ยงปลาในบ่อ ในร่องสวน และรับจ้างทั่วไปชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ วัดประจำหมู่บ้านคือวัดทองสะอาด เดิมชื่อวัดกระโจมทองมีอายุยาวนานกว่า ๑๐๐ ปีมีความสวยงาม ร่มรื่น และกำลังมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม และศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของคนภายในชุมชน คติความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และอื่นๆ ที่น่าสนใจของคนในชุมชน และพื้นที่ข้างเคียงประเพณีที่ถือปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น คือกิจกรรมที่ปฏิบัติตามท้องถิ่นและทางศาสนามีประเพณีทำบุญตักบาตรเช้าพรรษาและออกพรรษา ประเพณีการตักบาตรพระร้อย ประเพณีและวัฒนธรรมตามเทศกาลงานสำคัญทางศาสนาและราชพิธีต่างๆ

๓.๒ บริบทพื้นที่ตำบลคลองพระอุดม

ลักษณะภูมิประเทศ /ภูมิอากาศ

ตำบลคลองพระอุดม ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ปริมณฑลมีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวก สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและการเกษตร มีแหล่งน้ำที่สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปีพื้นที่ตำบลคลองพระอุดมมี ๗ หมู่บ้าน มีเทศบาลตำบลคลองพระอุดมเป็นที่ติดต่อทางราชการของตำบลตั้งอยู่ที่๙๙ หมู่ ๔ ตำบลคลองพระอุดม อยู่ห่างจากอำเภอลาดหลุมแก้ว ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๒๒.๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๔,๐๐๐ ไร่ มีเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

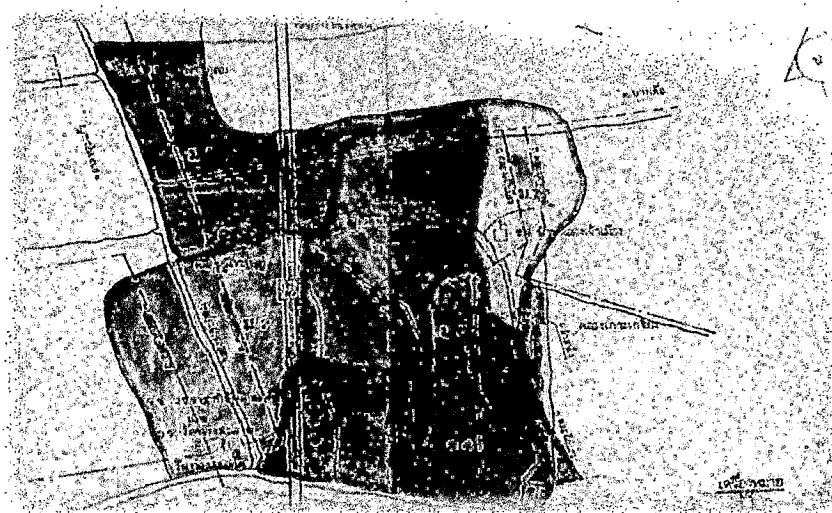
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลคูบางหลวง	อำเภอลาดหลุมแก้ว	จังหวัดปทุมธานี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลคลองข่อย	อำเภอบางเกร็ง	จังหวัดนนทบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลบางเตือ	อำเภอเมือง	จังหวัดปทุมธานี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลลาดหลุมแก้ว	อำเภอลาดหลุมแก้ว	จังหวัดปทุมธานี

สภาพทางเศรษฐกิจ

๑) โรงงานอุตสาหกรรมจำนวน	๘ แห่ง
๒) บริษัท, ห้างร้าน, หจก.จำนวน	๖๕ แห่ง
๓) หมู่บ้านจัดสรร จำนวน	๕ แห่ง
๔) เคหะชุมชนจำนวน	๑ แห่ง
๕) ตลาด จำนวน	๑ แห่ง
กองทุนหมู่บ้านหมู่ ๑-๗	๗ แห่ง
มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	๒๐ คน
มีอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน	๙๓ คน

สภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่ทำการเกษตรล้อมรอบด้วยคลองส่งน้ำสาธารณะสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่มต่ำ น้ำท่วมถึง ด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นพื้นที่ที่มีคลองไหลผ่านจำนวน ๑๒ คลอง คือ

๑. คลองพระอุดม
๒. คลองเจ้าเมือง
๓. คลองปลาทราย
๔. คลองตาทรัพย์
๕. คลองนวลนิตย
๖. คลองกำนันเยื่อน
๗. คลองผู้ใหญ่อยู่
๘. คลองเกาะเกียง
๙. คลองตรง
๑๐. คลองสายใหม่
๑๑. คลองขาหยั่ง
๑๒. คลองตายา

ภาพที่ ๓.๔ แผนที่ตำบล

ในตำบลจึงมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ทั้งปี เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตร การเพาะปลูก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร การทำนา มีถนนวงแหวนฝั่งตะวันตก สายบางบัวทอง-บางปะอินผ่าน มีการคมนาคมสะดวกเหมาะที่จะเป็นแหล่งอุตสาหกรรม มีองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง มีระบบสาธารณสุขปลอดภัย สภาพดินฟ้าอากาศ เป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู และอยู่ในเกณฑ์ปกติทั้งไปเศรษฐกิจโดยรวมของหมู่บ้านเป็นลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง

อาชีพ

การทำเกษตรผสมผสาน ระหว่างการทำนา การทำสวนผลไม้ การทำสวนผัก การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงปลาในบ่อ ในร่องสวน การรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

ประชากร

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๖,๙๗๑ คน แยกเป็นชาย ๓,๓๘๗ คน หญิง ๓,๕๘๔ คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๓๑๐ คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือน ๓,๓๑๐ ครัวเรือน (ณ เดือน เมษายน ๒๕๖๐)

ด้านคุณภาพชีวิตและสังคม

มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทยในท้องถิ่นตลอดจนวันสำคัญทางศาสนาประชาชนมีแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในชุมชน จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพได้มาตรฐานตามที่รัฐกำหนดและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นจัดสวัสดิการสังคม ตลอดจนช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์ เด็กเยาวชน และประชาชนในเขตตำบลได้รับการส่งเสริมการกีฬา นันทนาการและกิจกรรมเด็กประชาชนมีความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเอง ตลอดจนมีสุขภาพแข็งแรง

ด้านการศึกษา

สถานศึกษามีจำนวน ๗ แห่ง ดังนี้

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลคลองพระอุดม ๑ แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๔
- โรงเรียนเทศบาลคลองพระอุดม ๑ แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒

โรงเรียนประถมศึกษา ๓ แห่ง

- โรงเรียนคลองพระอุดมตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑
- โรงเรียนวรราชาทินัดดามาตุวิทยาตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒
- โรงเรียนบ้านคลองเจ้าเมืองตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๗

โรงเรียนมัธยมศึกษา ๒ แห่ง

- โรงเรียนวรราชาทินัดดามาตุวิทยาตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒
- โรงเรียนบ้านคลองเจ้าเมืองตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๗

สถาบันและองค์กรศาสนา

วัดจำนวน ๒ แห่ง

- วัดทองสะอาด ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒
- วัดป่าปทุมรัฐตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๗

ด้านสาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลจำนวน ๑ แห่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๓

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ป้อมตำรวจหรือจุดตรวจจำนวน ๑ แห่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๔

๓.๓ ตำนานเรื่องเล่า

ความเชื่อเรื่องการตั้งครุฑเมื่อก่อนการตั้งครุฑ ก็มักจะมีอาการต่างๆ มาเตือน เช่น ฝันอย่างแปลก หญิงมีอาการแพ้อุ้งมือ ยากกินของเปรี้ยว หรือมีความอยากอาหารที่ผิดธรรมชาติ จนมีคำกล่าวเป็นคติไว้ว่า ถ้ามารดาอยากกินเนื้อสัตว์ของสดควา และเมื่อผ่านพ้นเหตุการณ์ไปแล้ว มารดาผู้ให้กำเนิดมักจะเล่าสู่กันฟังเมื่อกล่าวพาด พึงถึงเลือดเนื้อเชื้อไขอันเป็นประสบการณ์ของตน และกล่าวอย่างสนุกสนานทีเดียว ถึงแม้ขณะนี้ก็ยังเคยได้ยินอยู่บ่อยๆ เป็นต้นว่า “เมื่อฉันท้องเจ้าเหมม้นอยากกินไก่ อยากจนไม่รู้จะทำอะไรถูก และยังมีอาการอื่นๆ อีกมากมาย บางทีอาการอย่างนี้ไม่เกิดแก่ผู้หญิงคนใดแต่ไปเกิดกับฝ่ายผู้ชายซึ่งเป็นสามี เช่นมีอาการปวดเมื่อยแขนขา กลัวกันว่าเด็กมันมาเกาะจะขอไปเกิดเป็นลูก เลยแพ้อุ้งมือ แขนเมื่อย ทีนี้พอรู้ตัวว่ามีครุฑเท่านั้น ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ใหญ่ก็บอกกล่าวสั่งการกันยกใหญ่ซึ่งมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่นว่า อย่าไปข้ามเชือกผูกม้า (สายบังเหียน) เดี่ยวจะท้องเกินกำหนด ซึ่งปกติคนท้องเก้าเดือน หรือในวรรณคดีต่างๆ ของไทยจะเกินไปอีกเดือนก็พออนุโลมตามได้ว่าท้องปกติ ห้ามไปงานศพเพราะวิญญาณผู้ตายจะเข้ามาซื้อวิญญาณของเด็กในท้อง แต่ถ้าจำเป็นต้องไปจริงๆ ก็เอาเข็ม หรือเข็มกลัด กลัดชายพกหรือชายเสื้อเอาไว้ ห้ามไปเยี่ยมหน้าသူเขาคลอดลูก เพราะเด็กมันอายกันไม่กล้าออกมา ทำให้คนที่กำลังจะคลอดลูกคลอดไม่ออก อย่าไปฟังพระสวดญัตติ จะคลอดลูกยาก อย่าไปฟังสวดภาณยักษ์ จะแท้งลูก อย่างนั้นนอนคาประตู่ จะออกลูกยาก อย่ายืนรื้อรดตามชั้นบันได นี่ก็คลอดยากเหมือนกัน ห้ามเย็บปากที่นอนซึ่งยัดนุ่นไว้แล้ว ห้ามตอกตรึงตะปูหรือหมุด และเวลาท้องแก่อย่าไปนั่งนอนโคนไฟ ประเดี๋ยวไฟปลิวมาถูกท้อง ท้องจะแตกตายเสียเปล่า อย่าอาบน้ำตอนตะวันชิงพลบ ถ้าตีกก็ตีกเสียเลยจึงค่อยอาบ เวลาจะอาบก็จุดเทียนกลั่นใจจุ่มน้ำเสียก่อน มิฉะนั้นจะแฝดน้ำ เวลาที่มีจันทรคราสหรือสุริยคราสอย่าไปยืนดู ประเดี๋ยวเด็กออกมาปากแหว่งหูแหว่ง ฯลฯ ที่ว่านี้เป็นข้อห้าม ซึ่งผู้มีอาวุโสมักจะบอกกล่าวแก่คนที่ตั้งครรภ์

ส่วนที่แนะนำให้ปฏิบัติระหว่างตั้งครรภ์ ก็มีอยู่หลายประการ เช่นว่า “นี่แน่ะ ตะกรุดหลวงพ่อ... คล้องเอาไว้” หรือจะเอาพิสมรก็ดี เรียกว่าไปเที่ยวเสาะแสวงหากันมาให้สวมใส่ไม่ว่าจะเครื่องรางหรือของขลัง อย่างไหนใครว่าดีนำกันมากล้อง นอกจากนี้ก็มีการแนะนำให้ทำงานออกกำลังให้ท้องหลวมจะได้คลอดง่าย แนะนำให้นอนตะแคงอยู่ตลอดเวลาจนกว่าจะคลอดให้ตม้น้ำมะพร้าวอ่อนให้เอาดอกบัวบูชาพระมาตม้นกินได้ดอกบัวที่นาเกลือเข้าโบสถ์ตอนอุปสมบทยิ่งดีจะทำให้คลอดง่าย เด็กจะมีผิวพรรณผุดผ่อง กินกล้วยสุกที่พระอาจารย์ปลุกเสกให้ หรือไปลอดท้องช้างบ้าง ให้หมอต้าเฒ่ามาโกยท้องก็ได้ (บางตำราว่าผืนท้องไม่ให้เด็กต่ำลงต่ำ) บางคนลองเสี่ยงทายดูว่าลูกจะเป็นหญิงหรือชาย ก็ไปเด็ดใบไม้ดอกไม้มารู ถ้าเด็ดดอกไม้ก็เป็นหญิง เด็ดใบไม้ก็เป็นชาย หรือจะลองให้เด็กเล็กเหยียบท้องดูก็ได้ ถ้าเป็นเด็กต่างเพศกัน เด็กจะเหยียบด้วยเท้าข้างเดียว เพราะว่าเด็กมันเกรงกัน จะลองดูสะดือคว่ำหางก็ไม่ยาก สะดือคว่ำก็ผู้ชาย สะดือหงายก็ผู้หญิง เรื่องการทำนายทายทักเพศของทารก บางทีก็ดูเอาจากหน้าตาผิวพรรณของผู้จะเป็นแม่ เช่น หน้าตาสดสวยมีน้ำนวลขึ้นก็ว่าลูกเป็นหญิง ถ้าหน้าตาดูไม่ได้ มีฝ้าจับหน้าเชรอะ ว่าลูกเป็นชาย อย่างนี้เป็นต้น บ้างก็ทายาทาท้องเอาไว้ท้องจะได้ไม่คราก (น้ำปุนใส ใส่ฝาละมีฟันด้วยเปลือกลูกมะตูมตากแห้ง) ทั้งหมดนี้มักจะเป็นคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่บอกแก่ผู้ตั้งครุฑซึ่งอาจจะมึนน้อยหรือมากไปกว่านี้ก็แล้วแต่ท้องถิ่นแต่ละที่ไป พอใกล้กำหนดจะคลอด ผู้เป็นสามีต้องไปตัดฟันไม้สะแกหรือไม้มะขามมากองไว้เพื่อให้ภรรยาอยู่ไฟ ตอนตัดไม้ฟันก็มีข้อเสี่ยงทายอยู่ด้วย ถ้าท่อนฟันยาวจะได้ลูกชาย แต่ถ้าท่อนสั้นต้องได้ลูกหญิง แต่อย่างไรก็ดี การกำหนดเพศชายหญิงของทารกมีมาแต่เริ่มปฏิสนธิแล้ว จะแปรเปลี่ยนแก้ไขในภายหลังหาได้ไม่ ครั้นถึง

เวลาตลอดจริงๆ ต้องหาทิศทางที่เหมาะสม แม่หันศีรษะไปทางเหนือ ลูกคลอกลงใต้ก็สะดวกดี หรือจะดูไก่อีกก็ได้ ไก่หันหัวไปทางไหนให้หันหัวไปตามไก่อีกคลอได้ง่ายเหมือนกัน แต่อย่าลืมต้องไหว้พระภูมิเจ้าที่จุดธูปขอขมาลาโทษท่านเสียก่อน ไหนๆ จะมาคลอลูกก้อมลทินไว้ในภูมิของท่านอีกแล้ว ท่านจะได้ช่วยขจัดปัดเป่าอันตรายต่างๆ ไปด้วย หมอตำแยเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อหมอมาก็ต้องจัดขันข้าวสารใส่หมาก พลู รูปเทียนเงินติดเทียนตามธรรมเนียม จัดอย่างละสามให้เป็นคู่เข้าไว้แต่กล้วยเอาหัวเดียว สามหรีถ้าจะไม่หมด สามผลก็ดูน้อยไป หากคนมาหนุนหลังด้วยจะได้คอยช่วยค้ำคองไม่ให้เด็กดิ้น ถ้าหนุนต่ำไปจะหนุนบนปากโองก็ได้ ถือหัวตะไคร้เอาไว้ ถ้าหากเป็นลมจะได้ขยี้ให้ดม การคลอถาล่าช้าไปกว่าปกติ ก็ต้องใช้อุปเท่ห์เล่ห์กลแก้ไข บางทีผู้คลอร้องด่าหัว ก็ทำน้ำสะเดาะ เอน้ำราดหัวแม่เท้าหัวสาดขึ้นหลังคาแล้วรองไว้ ทำสลับกันไปสามครั้ง ครั้งสุดท้ายเอามาเป่าเสกด้วยเวทมนตร์รดหัวบ้าง ให้ตี๋มบ้าง ทำจนกว่าจะคลอจนนั้นแหละ พอเด็กเริ่มโผล่ศีรษะ หมอตำแยก็เอากลือตัวผู้เลือกที่มีแฉะมีคมกรีดฝึบให้ขาด พร้อมกับข่มท้องให้ลูกทะเล็กออกมา เด็กที่คลอลงมาถึงพื้น เรียกว่า ตกปาก หมอตำแยรีบเอาผ้าห่อทันที มีเคล็ดเหมือนกันว่าเป็นหญิงหรือชายก็ตาม แม่หมอดองคว่ำเครื่องเพศของทารกเอาไว้ก่อน เพื่อให้มีลักษณะงดงาม

เมื่อโตขึ้น เวลาที่ตกปากมักจะจดจำกันได้สำหรับดูชะตาราตีในภายหลัง แต่การกะเวลาไม่ค่อยแม่นนัก มักจะประมาณกันเป็นพื้น ฟังเสียงไก่ขันบ้าง ดูดวงตะวันบ้าง ตามแต่จะเห็นกันว่า มีอะไรเป็นที่สังเกตชัด ซึ่งก็มีคติอยู่อย่างว่าคนมีบุญเลือกที่เลือกเวลาจะมากเกิด ถ้าไม่ทำให้ลูกทะเล็กโกลาหลเห็นที่มีบุญโช ส่วนหมอตำแย ก็จะทำให้เด็ก ล้วงควักเอาเมือกออกจากปากเด็ก แล้วจัดการให้ร้องอูแว้ เมื่อเด็กคลอแล้วผู้หนุนหลังต้องข่มท้องแม่เด็กไว้ให้แน่นป้องกันรบกิน แล้วจัดการให้รอกออก ถ้ารอนานประมาณ ๕ นาทีรอกไม่ออก ให้คนคลอลูกลู่น้อยๆ ใช้หมอนหนุนหลัง ถ้ายังไม่ออกก็แยงจมูกหรือยอนลำคอด้วยมวนพลูเพื่อให้ไอจามจนรอกออกมาได้ จากนั้นก็จะเอาน้ำส้มมะขามกับเกลือ ขนาดขมโอให้กินขับเลือดร้าย แล้วนอนรอการอยู่ไฟต่อไป

เมื่อตัดสายสะดือออกแล้ว หมอตำแยจะนำไปล้างให้สะอาดเตรียมใส่หม้อทะนุ หม้อตาล หรือหม้อดินใบเล็กๆ ไม่ต้องปิดฝาใส่เกลือทับรกันเน่าเพื่อเตรียมไปฝัง การฝังรอกของคนโบราณมีคติให้คิดว่าเมื่อบุคคลเจริญขึ้นจะได้ไม่ลืม “รกราก” ที่ตนถือกำเนิดมา หากมีโอกาสช่วยเหลือจะได้ไปตอบแทนคุณทำประโยชน์ให้บ้านเกิดหรือภูมิลำเนาของตนได้ หลังจากที่ได้รอกอูแว้ๆ หากมีปัญหาถามว่า ถ้าเด็กไม่ร้องจะทำอย่างไร ตอนที่ยกเมือกออกจากปากเด็ก ไม่มีอะไรอุดปากอุดคอกอยู่เด็กก็น่าจะร้อง มิฉะนั้นอาจจะสำลักน้ำคร่ำ แต่ถ้าเด็กยังไม่ร้องก็ต้องตบกันเบาๆ ลองดูอีก หากยังไม่ร้องก็ต้องลองเป็นครั้งสุดท้าย คือรอให้รอกออกเสียก่อน ใช้เหล็กหรือหัวเสียมเผาไฟให้แดงเอาไปนาบเข้ากับรอกเพื่อให้ร้อนไปถึงเด็ก คราวนี้คิดว่าเด็กร้องแน่ๆ แต่ถ้ายังไม่ร้อง ก็หมายความว่าเด็กตายแล้ว ถ้าเด็กร้องก็ต้องทำพิธีตัดรอกต่อไป โดยมีตรกเป็นสองเปราะด้วยด้ายดิบแล้วใช้ผิวไม้รวกตัด วิธีตัดใช้ก้อนดินรองข้างเคียง เลือไปเลือมา ผิวไม้รวกมีความคมพอประมาณ ไม่นานสายสะดือก็ขาด จากนั้นก็เอาเด็กอาบน้ำ จะวางบนหน้าแข้งของหมอตำแยโดยหันหัวเด็กไปทางปลายเท้าหรือจะแขวนอย่างก็ได้ ถ้าแขวนอย่างมักจะใส่ของมีค่าลงไป เป็นการรับขวัญ เช่น เงินทองสายสร้อย เป็นต้น พออาบน้ำเสร็จ ญาติจะอุ้มเด็กทั้งเบาะไปหน้าบ้านไต่ ชานเรือน เอาเท้าแตะดิน ๓ และจะนำเข้ามาเข้าพิธีรอนกระดัง ทำสามครั้ง ปากก็พูดว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน ลูกของใครรับไปเน้อ” ซึ่งมักจัดหาหญิงที่เลี้ยงลูกง่ายมาคอยชานรับว่า “ลูกฉันเองๆ” ผู้ชานรับนี้เรียกว่าแม่ยก แล้วตัวแม่ยกก็ให้เงินแก่หมอตำแยพอเป็นพิธีแล้วรับเด็กมา เด็กคลอใหม่ยังไม่ให้กินอะไร ถ้าหิวก็กินแต่ขี้แมลงสาบเผาไฟผสม

เกลือนิดหน่อยแช่น้ำผึ้งในถ้วยเล็กๆ แล้วห้อยชายผ้าผืนเล็กๆ เชื่อมต่อปากเด็กกับของในถ้วยให้เด็กดูดกิน เป็นยาขับขี้เทา สังเกตดูตัวเด็กหากมีปานมีฝีมักจะ ใช้แหวนทองกลั่นใจครอบ เพื่อไม่ให้ขยายใหญ่หรือโตตามตัว เวลาเด็กโตขึ้นจะดูน่าเกลียด

ฝ่ายแม่เด็กที่นอนรอการอยู่ไฟ ก็ต้องรอให้พ่อเด็กทอดเตาไฟเสร็จก่อน การทอดเตาไฟต้องหาதுวันที่ ถ้าไม่มีวันดีระยะนั้นก็ต้องอยู่เตาเชิงกรานไปก่อน ใช้พื้นวันละ ๓ ดัน อยู่ ๓ วัน การอยู่ไฟต้องมีพิธีดับพิษไฟ ซึ่งเรื่องนี้ต้องหาผู้รู้มาจัดทำให้ สำหรับการอยู่ไฟนั้นให้ทำงานครบวันคี่มี ๗ วัน ๙ วัน เรื่อยไปจนถึง ๒๙ วันก็มี ที่ถือเช่นนี้เพราะว่าวันคู่ลูกถี่ วันคี่ลูกห่าง แม่เด็กก่อนนอนกระดานไฟต้องให้หมอตำแยทำการเยียวรักษาร่างกายเสียก่อนจึงนอนนุ่งผ้าเดียว เอาสาลีขุบปูนแดงผสมเหล้าปิดสะดือนอนอยู่ไฟไปจนครบระหว่างนี้ห้ามคนที่มาเยี่ยมพูดจาเกี่ยวกับเรื่องร้อน เรื่องหนาว เรื่องเป็นโน่นเป็นนี่ในทางไม่ดีอย่างเด็ดขาด เพราะเกรงคนไข้จะเสียขวัญ หลังจากนั้นก็จะนั่งถ่าน นานหม้อเกลือ พยาบาลตัวไปด้วย ส่วนในด้านความเชื่อก็มีการสะหนามไต้ถุนเรือน ปักเฉลวกันผีควบคู่กันไปด้วย

ส่วนเรื่องเกี่ยวกับเด็กยังมีเรื่องฝังรกและสายสะดือที่ตัดออก โดยเอาไปล้างน้ำให้สะอาดก่อน หาม้อตาลมาใส่ เอาเกลือโรยข้างบน พอเด็กคลอด ๓ วันแล้ว ค่อยเอาไปฝัง แต่จะเก็บไว้ ๓ เดือนก็ได้ ถ้าเก็บก็เอาหม้อตาลไปวางไว้ใกล้ไฟที่เด็กนอนไฟอยู่ เพื่อให้แห้งไปด้วย การฝังรกให้ถือหม้อสลั่มมือกันไปจนตลอดทางเด็กจะได้ถนัดสองมือ สถานที่ฝังต้องคู่ให้ต้องโฉลกกับวันเกิดหรือปีเกิดของเด็ก ในระยะเวลาที่สายสะดือของเด็กยังไม่หลุด เวลาอาบน้ำต้องคอยระวังอย่าให้หลุดในน้ำ เพราะเชื่อว่าเด็กจะตกน้ำตาย เมื่อสายสะดือหลุดแล้วเก็บไว้ในอับ ropyขมิ้นเก็บไว้ แล้วบดละเอียดคลุกข้าวให้กินเป็นยา หรือถ้าเด็กมีน้องเกิดตามมาอีก เอาสะดือของเด็กทั้งสองบดผสมกันแบ่งกันกิน จะทำให้พี่น้องสามัคคีกลมเกลียวกันดี ขณะอาบน้ำดัดแขนดัดขาจะทำให้แขนอ่อนขาตรง ถ้าเด็กชายถูงอันตะหย่อนยานให้ใช้มะเขือเปราะลูกเล็กๆ มาซุกไว้ที่ถูงอันตะ แล้วบอกว่าให้เหี่ยวเหมือนลูกมะเขือตากแดดแล้วเอามะเขือไปตาก ทำให้ครบสามวัน ถ้ายังไม่หด ก็ใช้ข้อนดักใส่ร่องกระดาน ปากก็ว่าดักทิ้งไปเสียบ้าง สำหรับเด็กหญิงถ้าของลับเปิดอ้าปิดไม่สนิท ก็ใช้อุ้งมือยันขึ้นไปแม่ก็ใช้น้ำนมหยอด ซึ่งวิธีนี้ยังมีใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่ซื้อที่เป็นผีคอยรังแกเด็กซึ่งต้องทำพิธีไล่เรียกว่าทั้งข้าวแม่ซื้อ ใช้ข้าวสุกปากหม้อปั้นเป็นก้อนสี่ปั้น ทำปั้นละสี่ มีสี่ขาว (สี่เดิมของข้าว) สีแดง (ผสมปูนแดง) สีเหลือง (ผสมขมิ้น) สีดำ (ผสมมินหม้อ) ให้กล่าวคำพาดเคราะห์ พร้อมทั้งวนข้าวรอบตัวเด็กทีละก้อน คำกล่าวมีดังนี้ “แม่ซื้อเมืองล่าง แม่ซื้อเมืองบน แม่ซื้อเดินหน แม่ซื้อไต้ที่นอน มารับเอาก้อนข้าวของลูกไป โรคภัยไข้เจ็บ ไปให้หมด วู้” คำกล่าวนี้อาจมีผิดกันไปบ้าง กล่าวแล้วข้างข้าวข้ามหลังคาเรือนไปที่ละก้อนจนครบ ๓ ก้อน ส่วนก้อนสีดำข้างลงไต้ถุนหรือโยนไปยังพื้นดินตรงไหนก็ได้ แต่บางแห่งเชื่อผิดกันไป เช่นว่าเด็กเล็กพลัดตกหกล้ม เด็กไม่เป็นอะไร เพราะแม่ซื้อรับไว้ บางทีว่ามาเล่นกับเด็กเวลาหลับ ทำให้เด็กยิ้มแย้มได้

เมื่อเด็กคลอดครบสามวัน นับว่ารอดมาตอนหนึ่งแล้ว ก็มีการทำขวัญ จัดเครื่องบัตร์พลี ทำบายศรีปากชาม มีการผูกขวัญโดยให้ผู้เลี้ยงลูกง่ายเป็นผู้ผูกขวัญ เมื่อเด็กอายุครบเดือนกับวัน จะจัดพิธีโกนผมไฟจนเกลี้ยง หรือจะเหลื่อไว้หย่อมตรงกลางเรียกว่าผมโก๊ะ ผมจุก หรือไว้สองข้างเรียกผมแกละก็ทำได้ เพื่อแก้เคล็ดเพราะเด็กเจ็บป่วยบ่อย เสร็จพิธีโกนผมไฟ เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ส่วนฟัก หิน แมว ก็ให้คิดว่า “เย็นเหมือนฟัก หนักเหมือนแพง อยู่เรือนเหมือนก้อนส้า ฝ้าเรือนเหมือนแมวคราว” ระยะนี้เด็กก็เจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ มีการคืบ คลาน ยงโย่งหยก มีดอกไม้ (ฟัน) ขึ้น ห้ามเด็กเล่นดอกไม้เกรงว่าเด็กจะ

เล่นอุจจาระ ห้ามดูกระจกพื้นจะเก็ขึ้นแถมกันไม่สวย เด็กจะมีการตั้งไข่ (ยืน) ระยะที่เด็กงโยยงหยกแล้ว ก็มดูได้ขาตัวเองมองลอดไปข้างหลังก็ว่าเด็กดูน้อง (ที่จะเกิดตามมา) เมื่อเด็กจะคว่ำจะเดินก็ห้ามคนช่วย เพราะกลัวว่าโตขึ้นจะช่วยตัวเองไม่ได้ เด็กเล่นน้ำลายก็ว่าฝนจะตกเด็กหัดพูดถ้าพูดได้เร็วก็ว่าปากเบา หากพูดได้ช้าก็ว่าปากหนัก

การตั้งชื่อเด็กมักตั้งชื่อให้น่าเกลียดหรือเป็นชื่อสัตว์ หมู หมา กา ไก่ เพราะจะทำให้ผีเกลียด มิฉะนั้นเด็กมักไม่รอดเพราะผีมาเอาตัวไปอยู่ด้วย เด็กเจ็บป่วยก็กวาดยา พ่นยา เอายาที่เหลื่อหรือมินหม้อ เจิมน้ำผาก เพื่อไม่ให้ผีจำได้ เด็กอ้วนท้วนก็ไม่ให้ทัก จะชมกันก็ว่าเจ้าเนื้อจริง หรือจ้าม่าจริง เด็กหน้าตา เข้าที่ ก็ว่าน่าเกลียด เพราะถ้าพูดความจริงก็เกรงผีจะนิยมชมชอบไปด้วย พอเด็กเริ่มโต โดยเฉพาะเด็กชาย ก็มักจะหาขุนเพ็ดห้อยเอาไว้ หรือไม่ให้ผูกเบี่ยงจั้น ถ้าเป็นเด็กหญิงก็ผูกจับปิ้ง ซึ่งนัยว่าเป็นประเพณีที่กลายมาจากของดั้งเดิมมากแล้ว แม่เด็กเมื่อก่อนจะออกกระดานไฟ ต้องเข้ากระโจมอบไอน้ำประคบตัวไปด้วย อันนี้ ก็เป็นการเยียวยาซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้หมดลูกแห้งเร็ว ไม่เป็นโรคกระบังลมเคลื่อน และยังมีกรกล่อมมดลูก อีกด้วย ส่วนกรรมวิธีอื่นๆ เกี่ยวกับแม่ ถ้าจะทำต่อไปก็เพื่อบำรุงกำลังสร้างน้ำนมเพื่อไว้เลี้ยงเด็กซึ่งคลอดออกมาแล้วนั่นเอง

การคลอดบุตรในสมัยโบราณดังกล่าวแล้ว ชาวไทยได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานค่อยๆ เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อมบ้าง ครั้นต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการปฏิรูปการปกครองตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่ โดยว่าจ้างชาวต่างประเทศให้เข้ามาช่วยในด้านการแพทย์และสาธารณสุข ได้จัดตั้งโรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลอื่นๆ ขึ้น ว่าจ้างแพทย์ชาวต่างประเทศเข้ามารักษารูปแบบใหม่ยกเลิกการอยู่ไฟแบบโบราณซึ่งสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรงริเริ่มเป็นพระองค์แรก และเป็นที่ยอมรับของคนไทยทั่วไปตั้งแต่นั้นมา การคลอดบุตรก็ปฏิบัติตามแบบสมัยใหม่สืบต่อมาจนปัจจุบันนี้ กล่าวคือ ถ้าหากเริ่มมีครรภ์ ก็ต้องไปปรึกษาแพทย์หรือฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน แล้วให้แพทย์แนะนำและจัดการคลอดให้ ซึ่งสะดวกสบายและถูกหลักการแพทย์สมัยใหม่ ทำให้การคลอดตลอดจนการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดมีโอกาสดังเด็กจะเสียชีวิตน้อยมาก เพราะแพทย์จะเป็นผู้ตรวจและดูแลอย่างใกล้ชิด ซึ่งนับเป็นวิวัฒนาการที่ยอมรับกันทั่วโลก

การคลอดลูก(หมอดำแย)

สมัยก่อนการแพทย์ยังไม่เจริญ การคลอดลูกต้องพึ่งหมอดำแย หมอดำแยก็มีความรู้แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เครื่องมือช่วยไม่มี ความสะอาดก็ยังไม่เพียงพอ การทำคลอดสมัยก่อนเป็นเรื่องใหญ่มาก การเตรียมสถานที่เป็นเรื่องสำคัญ บ้านต่างจังหวัดเป็นพื้นไม้กระดานปูทางๆไม่อัดแผ่นชิดเข้าลิ้นเหมือนสมัยนี้ พื้นบ้านแบบโบราณเป็นประโยชน์ เวลาคลอดเลือดตกมาลงใต้ถุนไปเลย ที่สำคัญคือบ้านต้องมีชื่อ มิฉะนั้นหาที่ผูกผ้าขาวม้าสำหรับให้คนที่จะคลอดโหนไม่ได้ ใช้เชือกก็ไม่ได้ต้องผ้าขาวม้าอย่างเดียว ถ้าชื่ออยู่สูงก็ใช้ผ้าขาวม้าหลายผืนผูกต่อกัน ปลายผ้าด้านล่างต้องขอดเป็นปมเพื่อให้ผู้คลอดโหน การผูกปมต้องให้ได้ตำแหน่งพอดี เวลาคนที่จะคลอดจับโหนตัวแล้วแบ่ง ตัวจะลอยขึ้น กันจะยกพื้นพื้น หมอดำแยนั่งอยู่ข้างหน้าจะได้เข้าไปทำหน้าที่ ช่วยประคับประคองเอาเด็กออกมาได้ง่ายพอผู้คลอดเจ็บท้องก็จะต้องเตรียมสถานที่ให้พร้อม ค่ะเนว่าน้ำคร่ำเริ่มไหล หมอดำแยจะต้องพ่นน้ำมันต์ พอช่องคลอดเปิด หมอดำแยจะเอามือล้วงเข้าไปคลำทารก ถ้าพบ “เส้นผม” หมอดำแยจะโล่งใจว่าเด็กเอาทางศีรษะออก สามิเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ต้องช่วยภรรยาแบ่ง หมอดำแยจะเรียกว่า “ช่วยกันชม” คือช่วยเอามือกดรูตตั้งแต่หน้าอกลงไป ตอนที่ทารกคลอด

พินมาแล้วนี่ก็สำคัญ ตัวเด็กจะโง่ไปบนพื้นกระดาน หมอตำแยต้องกระที่บนบนพื้นกระดานแรงๆ ๒-๓ ที่ ความสะเทือนทำให้เด็กส่งเสียงร้อง ว่าแล้วหมอตำแยก็ใช้นิ้วล้วงเข้าปากทารก กวาดเอาของเสียหรือน้ำคร่ำ ที่ล้นเข้าปากออกตอนตัดสายสะดือ เขาใช้ “ไม้ไผ่หลาวให้คมนำมาตัดสายสะดือ ค่อยๆ ฉีกจนขาด โดยก่อนตัดต้องเอานิ้วรูตสายสะดือไล่ของเหลวออกไป ความยาวจากตัวทารกเกือบศอก ใช้ได้ผูก ๒-๓ เปาะแล้ว จึงตัด “รกเด็ก” นี่ก็สำคัญ สมัยโบราณมีความเชื่อที่ฝังอยู่แล้วเข้าท่า คือเขาจะเอา “รกเด็ก” ใส่ในหม้อดิน เอาเกลือโรยให้ทั่ว (กันเน่า) เอาไว้ที่หัวนอนแม่เวลาอยู่ไฟ พอครบ ๗ วันจึงเอา “รกเด็ก” ไปฝังดินทิ้งหม้อ โดยฝังไว้ที่ใต้ถุนบ้าน (บ้านสมัยก่อนใต้ถุนสูง) ความเชื่อ การฝังรกเด็กใต้ถุนบ้าน เป็นความเชื่อที่โบราณว่า เมื่อเด็กโตขึ้นมาจะทำให้ไม่ลืม “รกราก” ของตนเอง และมีโอกาสที่จะได้กลับไปตอบแทนคุณบ้านเกิดหรือ ภูมิลำเนาของตนบางรายไม่สะดวกที่จะฝังที่ใต้ถุนบ้านก็นำไปฝังในที่นาที่เป็นโคกร้าง เพราะที่นั่นจะเป็นอีกที่ ที่สมัยก่อนเมื่อเด็กเสียชีวิตก็นำมาฝังที่นี่ จนเป็นเรื่องเล่าที่มาของนาหนองผือการอยู่ไฟหลังคลอดก่อน พิธีกรรมตอนนี้สำคัญมาก มิฉะนั้นแม่ (ผู้คลอด) จะเจ็บไข้ ไม่แข็งแรง เจ็บป่วยออกๆ แอดๆ การอยู่ไฟตามวิธี โบราณ แม่ต้องนอนนุ่งผ้าเตี่ยว หันหน้าท้องเข้าหาเตาอังโล่ระยะห่างประมาณศอก เตาสุ่มด้วยไฟฟืน พัดไฟให้ลูกโขน นอนในลักษณะนี้ต่อเนื่องเป็นเวลา ๗-๑๐ วัน ทั้งนี้เพื่อให้มดลูกเข้าอู่ และแผลของอวัยวะที่ ฉีกขาดตอนคลอดก็จะสมานติดเหมือนเดิมตอน “ออกไฟ” ต้องมีกรรมวิธีอีก ต้องหาหม้อพ่นน้ำมนต์ เรียก น้ำมนต์ “ธณีสาร” ดับพิษไฟ มิฉะนั้นผิวหนังหน้าท้องอาจจะเป็นแผลพุพอง ปวดแสบปวดร้อน ทำให้เป็น แผลเป็น

งานศพ

งานศพ ชาวคลองพระอุดมมีกิจกรรมงานศพหลายขั้นตอนนับแต่วันตายวันตั้งศพวันฌาปนกิจศพ และวันหลังฌาปนกิจศพเมื่อมีคนตายก็จะกระจายข่าวให้รู้กันทั่วไปบรรดาญาติมิตรผู้สนิทมิตรสหายที่รู้จัก มักคุ้นกับญาติผู้ตายก็จะไปร่วมโดยจิตสำนึกว่าเพื่อนที่ดีจะเห็นกันเมื่อตายเมื่อมีผู้ตายพิธีแรกคือการเตรียม บรรจุโลงด้วยการจัดศพผู้ตายให้นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกจัดแต่งดอกไม้ธูปเทียนให้ผู้ตายถือไว้แล้ว คลุมด้วยผ้าจัดเตรียมโลงศพอาบน้ำศพแต่งตัวศพนิมนต์พระภิกษุ สัปเหร่อทำพิธีมัดตราสังและนำศพบรรจุ โลงซึ่งมีความเชื่ออยู่ว่าจะไม่บรรจุศพลงโลงในวันพุธถ้าวันตายเป็นวันพุธก็จะรอเวลาไว้จนผ่านเที่ยงคืนไป แล้วจึงบรรจุศพลงโลงการทำพิธีอาจจัดพิธีที่บ้านหรือที่วัดตามสะดวกปัจจุบันเมื่อบรรจุศพแล้วส่วนใหญ่จะ จัดงานต่อเนื่องจนเผาเรียบร้อยในคราวเดียวกันสมัยก่อนเมื่อเริ่มงานก็มีจัดการตกแต่งโลงประดับประดา ด้วยดอกไม้ บ้างก็ใช้ดอกไม้สด บ้างก็ใช้ดอกไม้แห้งตอนกลางคืนมีสวดพระอภิธรรมเตรียมอาหารคาว-หวาน ไว้จัดเลี้ยงผู้มาฟังสวดและนั่งเพื่อนศพบ้างก็มีมหรสพตามฐานะเจ้าภาพเช่นรำมอญ ภาพยนตร์ ลิเก เป็นต้นหรืออาจมีการจุดดอกไม้ไฟประพาศ ดอกไม้ไฟ การเตรียมงานศพในปัจจุบันที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์มี การเลี้ยงอาหารพระตอนเช้าก่อนเคลื่อนศพไปวัดมีการเลี้ยงอาหารพระเพลอีกครั้งหนึ่งอาจเป็นอาหารชนิด เดียวกันหรือเมื่อถึงกำหนดเวลาก็กศพจากที่ตั้งหามไปสู่เมรุจะมีการแห่ศพโดยจะเดินวนไปทางขวา ๓ รอบ มีการเงินหว่านโปรยทานซึ่งมีความเชื่อกันว่าเป็นการซื้อที่ให้กับผู้เสียชีวิตเมื่อครบ ๓ รอบ ก็นำศพไปตั้งบน เมรุเมื่อถึงเวลาที่ได้เชิญแขกญาติผู้หลักผู้ใหญ่ขึ้นทอดผ้าไตรบนเมรุเสร็จพิธีทอดผ้า ก็เตรียมเผาตาม ประเพณี หลังจากที่ยกศพไปตั้งบนเมรุแล้ว มีการช่วยของทำบุญถ้ำงานใดที่มีบิดามารดา เสียชีวิตที่มีลูกหลายคน แยกที่มาเผาก็จะช่วยของทำบุญลูกๆ ผู้ตายกันทุกคน ทางญาติผู้เสียชีวิตก็จะเตรียม

ของข้าวสวยประเภทยาวหม่องยาดมซ้อน กระตึก ปิ่นโต หม้อแกง หม้ออวย จาน ถ้วย ฯลฯ หมอบเป็นของที่ระลึก

สมัยก่อนผู้ไปเผาศพจะถือธูปไปคนละแท่นด้วยเพื่อใช้เผาศพปัจจุบันธรรมเนียมนี้ยังมียู่บ้างในชนบทถ้าเป็นศพที่เผาก็จะเก็บธูปในวันรุ่งขึ้นเจ้าภาพจะนิมนต์พระแปรธาตุเพื่อเก็บธูปนำไปบังสุกุลนำเก็บไว้ในที่เหมาะสมหรือนำบรรจุในโกศจุติย์เล็กๆหรือบางคนก็นำไปบรรจุเจดีย์ที่วัดซึ่งปัจจุบันพื้นที่ใช้สอยที่วัดคับแคบลงก็มีการทำเป็นช่องเล็กๆข้างกำแพงวัด กำแพงโบสถ์ เรียกกันติดปากว่า คอนโด โดยการถวายปัจจัยทางวัดเป็นค่าที่บรรจุโกศจุติ์การไว้ทุกข์บรรดาลูกหลานและญาติจะไว้ทุกข์ด้วยการแต่งดำถ้าเป็นญาติห่างๆก็ไม่ค่อยเคร่งครัดนักอาจแต่งดำขาวระยะเวลาไว้ทุกข์อาจเป็น ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ๑ ปีหรือปลดทุกข์ทันทีหลังจากบรรจุธูปแล้วในวันปลดทุกข์จะมีการทำบุญถวายสังฆทานอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายอีกครั้งหนึ่ง

คนมอญ

สมัยก่อนมีผู้คนต่างถิ่นเชื้อสายจีน มอญ ย้ายมาเมื่อครอบครัวตั้งรกรากอยู่ที่คลองพระอุดมมีการนับถือหรือมีความเชื่อแตกต่างกันไปตามบรรพบุรุษในความเชื่อของคนนับถือผีมอญ เมื่อบ้านใดมีทารกเกิดใหม่จะต้องนำทารกนั้นไปใส่ในกระดังง์ร้อนแล้วพูดว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน” ต่อเด็กมีความเชื่อการโกนผมไฟเป็นการสู่ขวัญเด็กว่านอนสอนง่าย เพื่อให้เกิดความสบายใจด้วยความเชื่อ ที่จะทำให้เป็นมงคลต่อเด็กมีความเชื่อเรื่องการไว้ผมจุกไว้ผมโก๊ะ เด็กจะเลี้ยงง่าย การโกนจุกเวลาทำพิธีต้องมีศาลเพียงตา หม้อทะนุน (หม้อดิน) น้ำส้มปล่อย น้ำขมิ้น น้ำเปล่า ผัวถือหอก นุ่งผ้าแดง โสร่งแดง เมียต้องล้างตีนให้แม่ผัว ปั่นสร้อยคอ กำไลแหวน ปลา กุ้ง ด้วยแป้ง แล้วทอด ทำพิธีโกนจุกแบ่งเป็นสามส่วน วงกลมใช้หญ้าแพรกมัดจุกผมมีความเชื่อว่า บุคคลที่มีนามสกุลเดียวกันจะจัดงานบวชนาคกับแต่งงานวันเดียวกันไม่ได้เมื่อมีลูกสาวที่แต่งงานออกเรือนแล้ว จะไม่ให้นอนพื้นเรือนเดียวกับบิดามารดา ให้ย้ายไปนอนชานเรือน ห้ามนอนเรือนเดียวกับบิดามารดามีความเชื่อว่าห้ามเด็กเล่นตุ๊กตาที่เป็นรูปคน รูปช้าง รูปม้ามีความเชื่อว่า ตุ๊กตาเป็นสิ่งไม่ดีผีมอญไม่ชอบ จึงห้ามนำเข้าบ้านเพราะจะทำให้ไม่มีความสุขเด็กที่เล่นจะเจ็บป่วยมีความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ว่า ห้ามปลูกต้นราตรี ต้นลั่นทม ต้นพิกุลไว้ในบ้านเพราะต้นไม้เหล่านี้เป็นต้นไม้ที่อยู่ในวัดความเชื่อถ้านำของเป็นของมีชีวิตเช่นเต่า ตะพาบ ไก่ เป็ด เข้ามาภายในบ้านต้องนำของนั้นมาไหว้ผีมีความเชื่อในเรื่องเต่าถ้าจับเต่าแล้วต้องนำมาแกงโดยเอาส่วนหัว ตับ เนื้อ ไข่ถ้ามีมาเส้นไหว้ผี ชาวไทยมอญถ้าจำเป็นต้องจับตัวเต่าที่มีชีวิตไม่มีเจตนาจะนำไปแกงก็นำไปใส่ภาชนะที่เต่าสามารถคลานออกได้โดยการบอกว่า ช่งไว้ที่นี่แหละทำไม่รู้ไม่เห็นปล่อยให้เต่าคลานออกไป ความเชื่อ เมื่อพบเห็นจึงต้องพูดว่า “เต่าเห่หมิ่นเต่าเห่หมิ่น” เพื่อเป็นการแก้เคล็ดแล้วก็ต้องไม่จับตัว ปล่อยให้เต่าคลานไปการไหว้ผีเรือน ให้ผีเรือนคุ้มครองบ้าน ปกปักษ์รักษาถ้าข้าพเจ้าผิดพลาดพลั้งไปลูกขอขมาด้วย เป็ด ไก่ เต่า เส้นไหว้มีความเชื่อว่ถ้ามีคนในครอบครัวเสียชีวิตห้ามเอาศพคนตายเข้ามาสวดในบ้านต้องเอาไปทำพิธีทางศาสนาที่วัดถ้าเสียชีวิตที่บ้านห้ามใส่โลง เอาศพวางที่แคร่มีเสาสี่เสามีผ้าขาวที่ปูด้านบนเป็นหลังคาประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ให้สวยงามถ้าเสียชีวิตที่บ้านให้เอาไม้ไผ่ค้ำตรงที่ได้ถนัดให้ตรงที่วางศพไว้ เวลาที่จะเคลื่อนย้ายศพไปทำพิธีเผา เตรียมจับเสาดึงออก นับ ๑ ๒ ๓ ใช้ถีบเสาทั้งนำศพลงจากบ้านมาใส่โลงนอกบ้านและนำไปประกอบพิธีทางศาสนาที่วัดต่อไปมีความเชื่อว่ที่บ้านชาวไทยมอญจะต้องมีที่ตั้งบูชาผีบรรพบุรุษ มีวิธีเช่นผีเลี้ยงผี พิธีรำผีมีความเชื่อว่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังหิวโหยอยู่ ยังชอบนับประทานอาหารตามเทศกาล กล่าวคือขนมกละแมจะมีในเทศกาลสงกรานต์

ขนมกระยาสารทมีในเทศกาลออกพรรษาข้าวเม่าทอดมีในเทศกาลทอดกฐินข้าวต้มลูกโยนน้ำผึ้งมีในวันเพ็ญเดือนสิบตังนั้นอาหารที่นำไปถวายพระ จะต้องทำอาหารให้ลูกเทศกาลไม่เช่นนั้นแล้วบรรพบุรุษจะไม่ได้เป็นส่วนกุศลที่อุทิศไปให้การแต่งงานถือว่าจำเป็นจะต้องบอกให้ผีบรรพบุรุษรู้เพราะถือว่ามีสมาชิกใหม่มาเพิ่มในครอบครัว ต้องให้ผีบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายรับรู้โดยจัดสิ่งของเช่น ไห้ว หรือที่เรียกว่าผ้าไห้วผี เช่น ผ้าขาว เหล้า ไก่ โดยฝ่ายเจ้าบ่าวเป็นฝ่ายจัดหาที่เรียกว่า เครื่องขันหมากจะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งให้เจ้าสาวเช่น ไห้วผีบรรพบุรุษของเจ้าสาว อีกส่วนให้เจ้าบ่าวนำไปเช่น ไห้วผีบรรพบุรุษของเจ้าบ่าวชาวไทยมอญมีความเชื่อว่าลูกชายคนโตของตระกูลจะเป็นผู้รับผีบรรพบุรุษต่อบิดา-มารดาหรือคนรุ่นเก่าที่ล่วงลับไปแล้ว ความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะสิงสถิตอยู่ที่เสาเอกของเรือนโดยมีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเสาผี คือมีผ้าแดงผืนสี่เหลี่ยมเล็กๆ ปิดที่หัวเสา มีหีบใส่ผ้าไห้วผี ได้แก่ สไบผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า แหวนหัวพลอยแดง ใส่ในหีบวางไว้ที่ข้างเสาเรือนมีความเชื่อว่า หญิงมีครรภ์ที่ไม่ใช่ลูกสาวห้ามนอนบนเรือน ห้ามนั่งเปล ห้ามนั่งพิงเสาเรือนมีความเชื่อว่า เมื่อมีคนในตระกูลตายหรือท้องในปีนั้น (สิ้นสุดเดือน ๖) ห้ามคนในตระกูลจัดงานพิธีต่างๆ เช่น พิธีโกนจุก แต่งงาน บวช หรือเลี้ยงผี

ผีบ้านผีเรือน

เป็นผีประจำตระกูลซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะตกทอดการสืบผีไปยังบุตรชาย คนหัวปีเรื่อยไปแต่ที่ตำบลคลองพระอุดม การสืบผีประจำตระกูลนั้นจะตกทอดไปยังบุตรชายคนสุดท้ายหากไม่มีบุตรชายสืบสกุลผีนั่นก็จะขาดจากสกุลนั้น จึงต้องมีการรับผีประจำตระกูลด้วยการให้ ผู้ที่รับจะต้องทำหน้าที่เก็บรักษาสมบัติประจำตัวผี อันประกอบไปด้วยแหวนผี ๑วง เสื้อผ้าว ผ้าโพกหัวผืนหม้อดิน๑ใบซึ่งของทั้งหมดจะเก็บรวมไว้ที่เสาตรงหัวนอนของผู้รับผีนั่น และหน้าที่ของผู้ที่รับผีอีกประการหนึ่งก็คือทำการรำผีตามประเพณีอยู่เสมอ อนึ่ง หากมีเหตุการณ์ต่างๆอันไม่คาดฝันเกิดขึ้น อาทิคนในครอบครัวเจ็บป่วยบ่อยๆตลอดจนมีเหตุการณ์เรื่องราวเดือดร้อนต่างๆ เป็นต้นฉนั้น เมื่อมีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในแต่ละครอบครัวต้องมีการขมาโทษต่อผีโดยการรำแสดงความเคารพนับถือ และความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวผีจะได้หายโกรธเคืองไม่มีเรื่องเดือดร้อนอีก และบังเกิดความสุขความเจริญตลอดไป

๓.๔ ภูมิปัญญาด้านดนตรี

ระนาดเป็นเครื่องดนตรีไทยสมัยโบราณชนิดหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานจนกระทั่งถึงปัจจุบันระนาดยังเป็นเครื่องดนตรีไทยที่มีความสำคัญในวงดนตรีไทย เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเพราะมีเสียงไพเราะกังวาน มีลูกเล่นแพรวพราวในการบรรเลง ซึ่งผู้บรรเลงต้องทำการฝึกฝนอย่างดีจนเกิดการประกวดแข่งขันความเป็นเลิศ เรียกว่า “ประชัน” ซึ่งต้องทำเครื่องดนตรีให้มีเสียงไพเราะกังวานเสียงไม่เพี้ยน ลุงเย็น เกสทอง ชาวตำบลคลองพระอุดมอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เป็นคนหนึ่งที่มีความสามารถตีระนาดฝีมือพื้นบ้านที่มีความรู้ความสามารถมากท่านหนึ่งสมัยเมื่อ ๕๐ กว่าปีก่อนลุงเย็นมีอาชีพทำนาพอว่างจากการทำนา ตอนเย็นเพื่อนๆ ญาติพี่น้องก็จะมารวมตัวกันฝึกซ้อมตีกันที่บ้าน จะมีการออกปฏิบัติงาน เช่น งานบวช งานแต่ง งานศพ งานแสดงลิเก หรืองานต่างๆ ที่ทางเจ้าภาพติดต่อมา ซึ่งก็ไม่ได้ทำเป็นอาชีพหลัก ลุงเย็นมีความสามารถในการบรรเลงได้อย่างมีอาชีพอีกด้วยลุงเย็นได้รับการถ่ายทอดวิชามาจากผู้เป็นบิดา ลุงเย็นจะเล่นเครื่องดนตรีได้ทุกอย่างและยังสามารถถ่ายทอดให้เด็กและบุคคลที่สนใจสามารถได้ฝึกเรียนลุงเย็นทำหน้าที่ตีระนาดเอก ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่รวมอยู่ในวงปี่พาทย์มีหน้าที่เป็นผู้นำวง มีความสำคัญรับผิดชอบในการเป็นผู้นำในการขึ้นบทเพลงควบคุมการบรรเลงเพลงประเภทต่างๆ ที่มีการขับ

ร้องและไม่มีการขับร้อง ตลอดจนการบรรเลงประกอบการแสดงโขนละครการแสดงลิเกหรืองานการแสดงต่างๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะการร่ายรำของไทยมีดังนี้

๑. ชุดเพลงโหมโรงเย็น

๒. ชุดเพลงโหมโรงเช้า

๓. ชุดเพลงข้าเพลงเร็ว

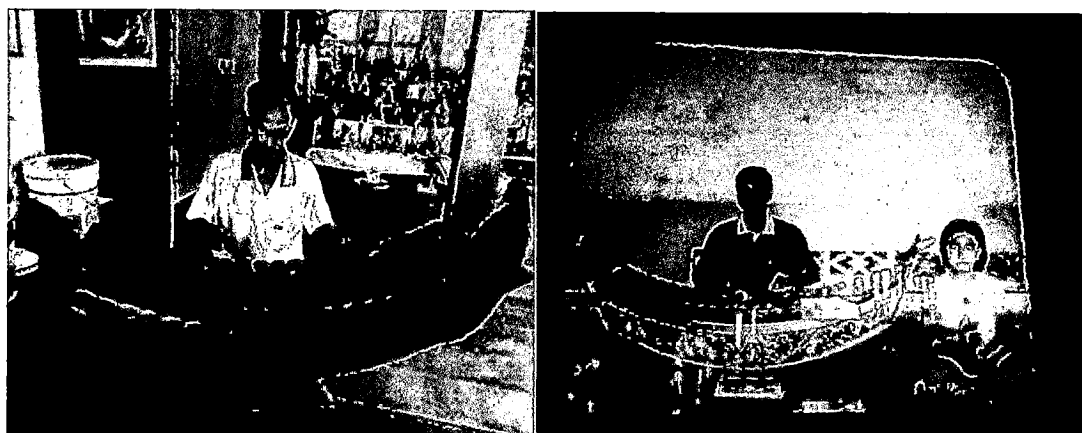
๔. ชุดเพลงเรื่องลงสร

๕. ชุดเพลงฉิ่งพระฉิ่ง

๖. ชุดเพลงวา

๗. ชุดเพลงนางหงส์

"สวดมนต์เย็นฉิ่งเช้า" สามารถออกบรรเลงงานได้โดยบรรเลงเพลงได้แม่นยำไม่ผิดพลาด และตีฆ้องวงใหญ่ออกมาเป็นเวลานานพอสมควรจนแน่ใจว่าเป็นผู้ที่มีความทรงจำดีสามารถเป็นหลักให้แก่วงได้ จึงจะเลื่อนให้มาฝึกหัดตีฆ้องวงเล็กฆ้องวงเล็กมีแนวทางดีได้ ๒ อย่างคือ หนึ่งตีแบบฆ้องวงใหญ่ สองตีทางฆ้องวงเล็ก การตีแบบฆ้องวงใหญ่คงไม่มีปัญหาสำหรับผู้ฝึกหัดเพราะเหตุว่ามีรูปลักษณะคล้ายกัน ผิดกันแต่เพียงว่าฆ้องวงเล็กนั้นลูกฆ้องมีขนาดเล็กกว่าและมีจำนวนมากกว่าฆ้องวงใหญ่ ๒ ลูกฆ้องมีขนาดเล็กกว่าและมีจำนวนมากกว่าฆ้องวงใหญ่ ๒ ลูก

ภาพที่ ๓.๕ ภูมิปัญญาดนตรี

สมัยก่อนการฝึกหัดระนาดเอกชั้นตอนที่ ๑ จะต้องเริ่มเรียนให้ขึ้นไปตามขั้นตอนพื้นฐานการเรียนปี่พาทย์ ได้กำหนดเอาไว้โดยเริ่มต้นฝึกหัดจาก ฆ้องวงใหญ่ "เพลงสาธุการ" ซึ่งเป็นเพลงอันดับแรกในชุดโหมโรงเย็นบางท่านเรียกเพลงชุดนี้ว่า "สวดมนต์เย็นฉิ่งเช้า" และบางท่านเรียกแบบภาษาชาวบ้านว่า "ชุดเพลงหากิน" การที่ตั้งชื่อว่าชุดหากินนั้นก็เพราะว่า การฝึกหัดปี่พาทย์ในสมัยนั้นผู้ที่ฝึกหัดต้องการยึดเป็นอาชีพรักได้ฝึกหัดหรือเรียนเอาไว้ประดับความรู้ เพลงชุดสวดมนต์เย็นฉิ่งเช้านี้มีชุดเพลงรวมอยู่ด้วยกันทั้งหมดดังนี้

การที่ให้เลื่อนจากการตีฆ้องวงใหญ่มาฝึกตีฆ้องวงเล็กนั้นก็เพราะในทางปฏิบัติของฆ้องเล็กต้องปฏิบัติโดยการ "ตีสับ ตีซอย ตีเก็บ" เป็นหลัก โดยฝึกให้ตีเคาะ (พอดิ) ทำนองเพลงทุกเพลงจะต้องมีการตี คู่สี่ คู่แปด บ้างก็จะเป็นเพลงทำนองบังคับทั้งนั้นประการสำคัญก็เพื่อให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ในการใช้ทาง (กลอนดนตรี) โดยให้ฟังจากระนาดเอกเป็นแนวทาง เพราะกลอนระนาดเอกกับกลอนฆ้องเล็กนั้นคล้ายคลึงกัน ผิด

กันตรงระนาดเอกตีพร้อมกันทั้งสองมือเป็นพื้นฐานหลักเท่านั้น ประโยชน์ที่ผู้เรียนพึงจะได้รับจากการที่ได้ฝึกหัดทั้งฆ้องวงใหญ่

๑. ชุดเพลงโหมโรงเย็น

๒. ชุดเพลงโหมโรงเช้า

๓. ชุดเพลงข้าเพลงเร็ว

๔. ชุดเพลงเรื่องลงทรง

๕. ชุดเพลงฉิ่งพระฉัน

๖. ชุดเพลงวา

๗. ชุดเพลงนางหงส์

"สวดมนต์เย็นฉ่ำเช้า" สามารถออกบรรเลงงานได้โดยบรรเลงเพลงได้แม่นยำไม่ผิดพลาด และตีฆ้องวงใหญ่ออกงานมาเป็นเวลานานพอสมควรจนแน่ใจว่าเป็นผู้ที่มีความทรงจำดีสามารถเป็นหลักให้แก่วงได้ จึงจะเลื่อนให้มาฝึกหัดตีฆ้องวงเล็ก

ฆ้องวงเล็กมีแนวทางตีได้ ๒ อย่างคือ หนึ่งตีแบบฆ้องวงใหญ่ สองตีทางฆ้องวงเล็ก การตีแบบฆ้องใหญ่คงไม่มีปัญหาสำหรับผู้ฝึกหัดเพราะเหตุว่ามีรูปลักษณะคล้ายกัน ผิดกันแต่เพียงว่าฆ้องวงเล็กนั้นลูกฆ้องมีขนาดเล็กกว่าและมีจำนวนมากกว่าฆ้องวงใหญ่ ๒ ลูก การที่ให้เลื่อนจากการตีฆ้องวงใหญ่มาฝึกตีฆ้องวงเล็กนั้นก็เพราะในทางปฏิบัติของฆ้องเล็กต้องปฏิบัติโดยการ "ตีสับ ตีซอย ตีเก็บ" เป็นหลัก โดยฝึกให้ตีเคาะ (พอดิ) ทำนองเพลงทุกเพลงจะต้องมีการตี คู่สี่ คู่แปด บ้างก็จะเป็นเพลงทำนองบังคับทั้งนั้นประการสำคัญก็เพื่อให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ในการใช้ทาง (กลอนดนตรี) โดยให้ฟังจากระนาดเอกเป็นแนวทาง เพราะกลอนระนาดเอกกับกลอนฆ้องเล็กนั้นคล้ายคลึงกัน ผิดกันตรงระนาดเอกตีพร้อมกันทั้งสองมือเป็นพื้นฐานหลักเท่านั้น ประโยชน์ที่ผู้เรียนพึงจะได้รับจากการที่ได้ฝึกหัดทั้งฆ้องวงใหญ่และฆ้องวงเล็กนั้นทำให้ผู้เรียนได้มีพื้นฐานในทางดนตรีเพิ่มพูนมากขึ้น

ต่อมาเมื่อมาเมื่อเห็นได้ชัดว่า ได้ฝึกหัดตีฆ้องวงเล็กจนมีความเข้าใจในการใช้มือได้ถูกต้อง และดำเนินกลอนดนตรีได้ดีพอสมควรแล้ว ก็จะเปลี่ยนให้ตี ระนาดเอกเหล็ก เหตุที่ให้ไปตีระนาดเอกเหล็กนั้นก็เพื่อให้ผู้ฝึกหัดได้เรียนรู้แนวทางเทคนิค และวิธีบรรเลงบทเพลงประเภทต่างๆของระนาดเอกเพราะว่าระนาดเอกเหล็กกับระนาดเอกไม้มีลักษณะแนวทางในการบรรเลงเหมือนกัน แต่ความสำคัญในหน้าที่นั้น ผิดกันกล่าวคือ ระนาดเอกมีหน้าที่รับผิชอบในการนำขึ้นบทเพลง ควบคุมการบรรเลงให้อยู่ในความเรียบร้อยไม่ผิดพลาด เพลงทุกๆเพลงที่บรรเลง และเมื่อเครื่องดนตรีขึ้นใดเกิดผิดพลาดทำให้ผู้อื่นไขว่ไขว่ในบางวรรคบางตอนของเพลง ผู้บรรเลงระนาดเอกต้องสามารถจะตีนำหรือที่ภาษาดนตรีเรียกว่า "ตีตั้ง ตีชัก" ให้กลับมาถูกต้องได้ ดังนั้นการที่ให้ฝึกตีระนาดเอกเหล็กต่อจากฆ้องวงเล็กนั้นก็เพราะต้องการให้ศึกษาเรียนรู้ถึงเทคนิควิธีการต่างๆของระนาดเอกนั่นเองเริ่มฝึกหัดตีระนาดเอกการเรียนระนาดเอกต้องศึกษาเพลงชุด"โหมโรงเย็น" โดยเริ่มตั้งแต่เพลงอันดับ ๑ คือเพลง "สาธุการ"เป็นต้นไป ให้จดจำวิธีการขึ้นลงของบทเพลงในชุดโหมโรง ตลอดจนการใช้กลอนระนาดเอกที่ลงเย็นตีให้ดู

นอกจากลงเย็นจะสอนในเรื่องของการตีกลอน (ทาง) แล้ว ยังสอนให้มีปฏิภาณไหวพริบในการบรรเลงด้วย จะเป็นการสอนโดยการตีให้ดูหรือด้วยการอธิบายให้ฟังก็ตาม หากสามารถจดจำตามที่ลงสอนได้หมดก็นับว่าศิษย์คนนั้นมีพรสวรรค์สูงอยู่ในตัว ศิษย์แต่ละคนความฉลาดมีความเข้าใจในขั้นตอนต่างๆ

ของงานที่จะต้องไปบรรเลงและเรียนรู้เพลงในชุด "สวตมมัตถ์เย็น ฉันทะ" เป็นอย่างดีแล้ว จึงเลื่อนให้ขึ้นไปตีระนาดเอกรับผิดชอบในการควบคุมการบรรเลงของวงต่อไป

๔. ฝึกหัดตีระนาดเอกไม้

ระนาดผลิตจากไม้ไผ่ลำใหญ่มีเนื้อหนาเรียกว่าไผ่บง ซึ่งเป็นที่นิยมเพราะให้เสียงดังดี ภายหลังเปลี่ยนมาใช้ไม้แก่น เช่นมะหาด ชิงชัน พยุง เป็นต้น เพราะแข็งแรง ทนทาน สวยงาม แต่เสียงจะเล็กและเบา กว่า ระนาดมี ๔ ชนิด

๑. ระนาดเอก เป็นระนาดดั้งเดิมที่พัฒนามาจากกรับหลายขนาดลดหลั่นกันมาร้อยเชือก เรียกว่าผืนสรุ่ยผู้ที่ตีระนาดเอกได้ต้องผ่านขั้นตอนการตีมาแล้วโดยรวม ๔ ขั้นตอนได้แก่

๑. ฝึกหัดตีฆ้องวงใหญ่

๒. ฝึกหัดตีฆ้องวงเล็ก

๓. ฝึกหัดตีระนาดเอก

ระนาดมี ๒๑-๒๒ ลูก นำไปแขวนบนรางรูปโค้งเพื่อช่วยอุ้มเสียง

๒. ระนาดทุ้ม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อตีคู่กับระนาดเอก มี ๑๗-๑๘ ลูกแขวนบนรางที่ราบไปกับพื้น ลูกระนาดมีขนาดใหญ่จึงมีเสียงทุ้มกว่าระนาดเอก

๓. ระนาดเอกเหล็ก ประดิษฐ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ลูกระนาดทำจากโลหะ แขวนบนรางสี่เหลี่ยม ลักษณะวิธีการบรรเลงเหมือนระนาดเอก

๔. ระนาดทุ้มเหล็ก สร้างเพิ่มเติมขึ้นอีกสมัยรัชกาลที่ ๔ ใช้บรรเลงคู่กับระนาดเอกเหล็ก

รางระนาด ทำจากไม้กระบาก หนาหนึ่งนิ้วครึ่ง กว้าง ๑๒ นิ้วยาว ๑.๓๐ เมตร จำนวน ๒ แผ่น เลื่อยเป็นรูปโค้ง ขุดให้เป็นกระพุ้งเว้าทั้งข้าง ตัดหัวท้ายอีก ๔๕ องศา ปิดหัวท้ายด้วยโขนระนาด ทำจากไม้หนา ๕ หุน กว้าง ๑๐ นิ้วยาว ๑๘ นิ้ว เลื่อยเป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ ตัดตะขอสำหรับแขวนผืนระนาดด้านละ ๒ ตัว ปิดใต้รางด้วยไม้อัดหนา ๑๐ มิลลิเมตร เสร็จแล้วติดเท้าระนาด(ฐานระนาด) ทำจากไม้หนา ๔ นิ้ว กว้าง ๘ นิ้ว เสาให้มีความเล็กลงเป็นขั้นๆแล้วนำมาประกบกันเป็นรูปพานติดตรงกลางรางระนาดสำหรับเป็นฐานตั้ง

ผืนระนาด ทำจากไม้เนื้อแข็งหนาหนึ่งนิ้วครึ่ง กว้าง ๕ เซนติเมตร ยาว ลูกต้น (ลูกทั้ง) ยาว ๔๐ เซนติเมตร ลูกยอดยาว ๓๐ เซนติเมตร จำนวน ๒๑-๒๒ ลูกแต่งด้านบนให้โค้งเล็กน้อย คว้านท้องลูกระนาดให้บาง เพื่อการส่งสะเทือนที่ดีและเพื่อปรับแต่งให้ได้ระดับเสียงพอดีถ้าเสียงผิดพลาดจะใช้ซี่ถ่วง (ตะกั่วผสมขี้ผึ้ง) รนไฟติดที่ได้ลูกระนาดหัวและท้ายภายหลังจากนั้น เจาะรูหัวท้ายข้างละ ๒ ลูกสำหรับร้อยเชือก

ไม้ตีระนาด ด้ามทำด้วยไม้ไผ่ ยาว ๓๕ เซนติเมตรเหลาให้กลมขนาดพอเหมาะ ติดตะกั่วที่หัวพันด้วยผ้าและมัดด้วยเชือกด้ายเสร็จแล้วพันผ้าทากาวทับอีกครั้ง นำมาคลึงให้เรียบและกลม ดนตรีนอกจากจะให้ความเพลิดเพลินทางอารมณ์แล้วยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมประจำชาติเครื่อง

ดนตรีนอกจากจะเป็นแหล่งกำเนิดเสียงที่มีความไพเราะแล้วยังเป็นศิลปะของแต่ละชาติที่มีรูปร่างสีสัน ลวดลายสวยงามตลอดจนการบรรเลงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาตินั้นๆ

ระนาดเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ของคนไทยซึ่งได้มีการพัฒนาปรับปรุงกันมาหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุก็มีหรืออาจนำรูปแบบของประเทศเพื่อนบ้านมาใช้ แต่ระนาดไทยก็ยังคงเอกลักษณ์ของไทยทั้งรูปแบบ วิธีการบรรเลงที่มีลูกเล่นเม็ดพรายที่ไม่มีชาติชาติใดในโลกเสมอเหมือนทั้งนี้ เครื่องดนตรีจึงมีส่วนสำคัญอันดับแรกที่ทำให้เสียงดนตรีออกมาไพเราะได้

วัสดุที่ใช้ในเครื่อง

๑. ลูกระนาด เป็นตัวกำเนิดเสียงสมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ที่เรียกว่า ไผ่บงหรือไผ่ตง ต่อมานำเอา แก่นไม้ เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะหาด ไม้พยุง เหลาและตกแต่งให้ได้ขนาดพอเหมาะ จำนวน ๒๑ – ๒๒ ชิ้น
๒. ไม้ตีระนาด ไม้ตีระนาดมี ๒ ลักษณะ คือ ไม้แข็ง หรือ ไม้ نرم ไม้แข็งมีเสียงดังแข็งกร้าว ซึ่ง มักพันด้วยผ้าแล้วลงรักทับให้แข็ง ส่วนไม้ نرمมีลักษณะอ่อนนุ่ม ซึ่งพันด้วยผ้า เสียงที่ได้จะนุ่มนวล
๓. รางระนาด นิยมทำด้วยไม้เนื้ออ่อนกว่าไม้ลูกระนาด เช่น ไม้กะบาก เพื่อความสวยงาม
๔. ลูกถ่วง (ขี้ถ่วง) คือ สิ่งที่ทำมาติดกับส่วนล่างของลูกระนาดเพื่อให้มีเสียงสูงต่ำตามต้องการ
๕. ผืนระนาด คือ ส่วนที่เป็นลูกระนาดทั้งหมด จำนวน ๒๑ – ๒๒ ลูกร้อยติดกันด้วยเชือกเป็น ผืนระนาด

๖. ลูกระนาด คือ ไม้ที่ตัดเป็นท่อนกว้างประมาณ ๒ นิ้ว ยาว ๑๖ นิ้วหนา ๐.๕ นิ้ว
๗. ลูกต้น คือ ลูกระนาดลูกแรกของผืน เป็นลูกที่ยาวและใหญ่ที่สุด มีเสียงต่ำที่สุด
๘. ลูกยอด คือ ลูกระนาดที่มีเสียงสูงที่สุด เป็นลูกที่มีขนาดเล็กที่สุดและอยู่ท้ายสุดของผืน
- ระนาด ยาวประมาณ ๑๒ นิ้ว กว้าง ๑.๖ นิ้วหนา ๑ นิ้ว
๙. รางระนาด คือ ส่วนที่รองรับผืนระนาด มีลักษณะทำเป็นรางโค้ง เพื่ออุ้มเสียงจากผืนระนาด
๑๐. ไม้ตี คือ ส่วนที่ใช้สำหรับตีลูกระนาด มี ๒ อัน
๑๑. เจียน หมายถึง การทำไม้ให้เป็นลูกระนาด
๑๒. ลูกถ่วง คือ สิ่งที่ทำมาติดกับส่วนล่างของลูกระนาด เพื่อให้มีเสียงสูงต่ำตามต้องการ
๑๓. โขน คือ ส่วนที่ปิดหัวท้ายของรางระนาด
๑๔. เท้าหรือฐาน คือ ส่วนที่รองรับรางระนาด

การติดขี้ถ่วงหรือลูกถ่วง

ติดขี้ถ่วงหรือลูกถ่วงใต้ท้องลูกระนาด นำขี้ถ่วงขึ้นเป็นก้อนกลมแบน ลงไฟให้ร้อนเพื่อติดที่ไม้ ลูกระนาด บริเวณใต้ท้องทั้งสองข้างขนาดเท่ากัน เพื่อถ่วงเสียงให้ได้เสียงตามตัวโน้ตที่ต้องการ

การทำไม้ระนาดไม้แข็งและไม้ نرم

เมื่อเลือกไม้ได้ตามความต้องการแล้วนำมาผ่าและปรับแต่งให้เป็นท่อนขนาดพอเหมาะเหลาให้มี ขนาดประมาณ ๓๕ เซนติเมตร

๑. นำตะกั่วมาติดบนหัวไม้ที่เหลาได้ขนาดและน้ำหนัก
๒. ใช้ผ้าเนื้อหยาบพันรอบหัวไม้ประมาณ ๔ รอบ ถ้าต้องการให้หัวไม้แข็งควรพันผ่านน้อยกว่า ๔ รอบ ใช้กาเวลาแท็กซ์ทาริมผ้า
๓. นำเส้นด้ายมาพันเหมือนตาข่าย ๑ รอบ
๔. เพิ่มความกว้างของผ้าแล้วพันหนึ่งรอบ

๕. ตัดตะกั่วบนด้านในและด้านนอกของหัวไม้

๖. เมื่อพันผ้าและพันด้ายครบตามจำนวนตัดผ้าสี่เป็นวงกลมติดด้านบนและด้านล่างของหัวไม้ และพันด้ายอีกรอบ

๗. ตัดผ้าขาวและพับริมทั้งสองข้างวัดให้มีขนาดเท่าหัวไม้ระนาดทาด้วยกาวลาเท็กซ์

๘. นำมาคลึงกับพื้นที่เรียบ เพื่อให้หัวไม้ที่ทำเสร็จแล้วเรียบเท่ากันทุกส่วน

ภาพที่ ๓.๖ ระนาด

ปัจจุบันอาชีพการตีระนาดก็เริ่มลดถอยลงความนิยมได้เปลี่ยนไปตามกระแสสมัยใหม่เริ่มเข้ามางานก็ไม่ค่อยมีจ้าง ลูกวงก็แยกย้ายปรับเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นกันหมด ต่อมาลุงเย็นจึงขายเครื่องดนตรีไปเกือบหมดเหลือแค่ระนาดเอกที่ลูกรักมากยังเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีไว้ตีสอนลูกหลานปัจจุบันรับงานข้างนอกโดยการไปตีร่วมกับวงอื่นที่มามีจ้างให้ไปตีร่วมกันและปัจจุบันลุงก็ได้ไปถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กนักเรียนตามโรงเรียนและยินดีที่จะถ่ายทอดให้ผู้สนใจที่จะฝึกเรียนอีกด้วย

๓.๕ ประเพณีของชาวคลองพระอุดม

ได้แก่ การทำขวัญข้าวทำขวัญแม่โพสพ ตักบาตรเทโวการตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานบวช

การทำขวัญข้าว

ประเพณีทำขวัญข้าวหรือทำขวัญแม่โพสพ ตามความเชื่อที่ว่าแม่โพสพมีพระคุณจึงต้องทำขวัญข้าวเป็นการกล่าวขอมาต่อต้นข้าวทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับข้าว ทั้งการเกิดเองตามธรรมชาติ และจากการที่มนุษย์จะกระทำอะไรก็ตามกับต้นข้าว เช่นเกี่ยวข้าว อีกทั้งเป็นการขอบคุณและเอาใจแม่โพสพที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ผืนนา และเพื่อขอกอภัย รวมทั้งเรียกขวัญแม่โพสพเพื่อเป็นสิริมงคล ด้วยความเชื่อที่ว่าแม่โพสพเป็นมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิต พอข้าวตั้งท้องจึงเชื่อว่าอยากทานอาหารเหมือนคนท้อง ชาวนาในชุมชนจึงทำพิธีทำขวัญแม่โพสพที่แปลงนาพร้อมกัน โดยจัดนำอาหารคาวหวานมาเป็นเครื่องไหว้แม่โพสพ ความสำคัญก็คือ เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ชาวนาเชื่อว่าจะทำให้ผลผลิตข้าวอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวนา

ประเพณีทำขวัญข้าว เป็นประเพณีไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณ ซึ่งจะกระทำกันในช่วงที่ข้าวตั้งท้อง แต่เดิมจะอยู่ในราวกลางเดือน ๑๐ หรือ ประมาณเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน ของทุกปี แต่อย่างไรก็ตาม

จะต้องกระทำให้เสร็จสิ้นก่อนวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ มีความเชื่อว่าถ้าได้ทำขวัญข้าว และถ้าพระแม่โพสพ ได้รับเครื่องสังเวยแล้ว ไม่ทำให้เมล็ดข้าวล้ม หนอน สัตว์ต่าง ๆ มากล้ากราย ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนถวายแก่พระสงฆ์เมื่อข้าวนาสุกดีแล้ว เมื่อนวดข้าวเสร็จก็จะกำหนดวันพฤหัสบดีหรือวันศุกร์นำข้าว ขึ้นยุ้ง ชาวบ้านก็จะมาร่วมทำขวัญข้าว ร้องเพลงทำขวัญแม่โพสพ ประเพณีทำขวัญข้าว เป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจให้กับชาวนาให้รู้ว่า การทำนาปลูกข้าวของตนนั้น จะไม่สูญเปล่า เพราะพระแม่โพสพเป็นผู้ดูแล และเมื่อมีการเกี่ยวข้าวก็จะมาช่วยกันเกี่ยวข้าว เป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคี และที่สุดคือการร่วม สนุกสนานเมื่อทุกคนเหนื่อยยาก และประสบความสำเร็จด้วยดีเมื่อข้าวตั้งท้อง ชาวนาจะนำตาแหลวไปปัก ไว้ที่หัวนา และขอบูชาพระแม่โพสพ ให้รับเครื่องสังเวย อันประกอบด้วยกล้วย อ้อย ถั่ว งา ส้ม มัดแขวนไว้ กับตาแหลว และนำหมาก พลูจิบ ๑ คำ ใส่กรวยไว้หัวนา เมื่อถึงช่วงเกี่ยวข้าว ก็จะเอาหมาก พลูจิบ ๑ คำ บุหรี่มวน ๑ มวน ไปเชิญพระแม่โพสพ ผู้หญิงจะเกี่ยวข้าว ๑ กำ นำไปบูชาเป็นข้าวแม่โพสพในยุ้ง พร้อมผ้า แดง ผ้าขาว ขนาด ๑ คืบ อย่างละ ๑ ผืนใส่กระบุง

ประเพณีทำขวัญข้าวของบางจังหวัด อาจมีประเพณีทำขวัญข้าว อยู่ ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ข้าวตั้งท้อง และช่วงข้าวพร้อมเกี่ยว โดยในแต่ละช่วงจะมีเครื่องเซ่นไม่เหมือนกัน เครื่องเซ่นของการทำขวัญข้าวตอนตั้งท้อง ด้วยความเชื่อที่ว่า แม่โพสพเป็นมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกัน พอข้าวตั้งท้อง จึงเชื่อว่าจะอยากทาน อาหารเหมือนคนท้อง สิ่งที่เขาไม่ได้ในเครื่องเซ่นช่วงดังกล่าวจึงเป็นของรสเปรี้ยว อ้อย น้ำมะพร้าว นอกเหนือจากหมาก พลู ธงกระดาษสีต่างๆ ผ้าแดง ผ้าขาว ใส่ลงในชะลอมเล็ก ๆ มีเส้นด้ายสีแดงและสีขาว เพื่อผูกเครื่องเซ่นเข้ากับต้นข้าว ดอกไม้ และด้วยความเชื่อว่าแม่โพสพเป็นผู้หญิง จึงต้องมีน้ำอบ น้ำหอม ด้วย โดยคนที่ทำพิธีมักจะเป็นผู้หญิงเจ้าของที่นา แต่พิธีนี้ให้โอกาสผู้ชายทำได้แต่ไม่นิยม หลังจากมัดโยง เครื่องเซ่นกับต้นข้าวด้วยด้ายสีแดงและขาวเข้าด้วยกันแล้ว ผู้ทำพิธีจะพรมน้ำหอมแบ่งรดต้นข้าว จากนั้นจึง จุดรูปปลีกลบนที่นาพร้อมกล่าวคำขอมาต่าง ๆ แล้วแต่ที่จักได้ ส่วนมากก็จะเป็นการบอกกล่าวถึงสิ่งที่ กำลังจะทำ เช่น ขอให้มีรวงข้าวสวย มีข้าวเยอะ ๆ ให้ผลผลิตสูง ๆ

ตักบาตรเทโว

การตักบาตรเทโว หมายถึงการทำบุญตักบาตร รุ่งขึ้นของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ แต่ก่อนจะเรียก กันว่า การตักบาตรเทโวโรหณะ ต่อมามีการเรียกเพียง ตักบาตรเทโว การตักบาตรเทโว กลายมาเป็น ประเพณีสืบทอดกันมาตราบเท่าทุกวันนี้เมื่อถึงวันตักบาตรเทโวพุทธศาสนิกชนในตำบลนิยมไปทำบุญตัก บาตรที่วัดท่าเกวียน และวัดหนองสะอาด โดยการปฏิบัติดังนี้

๑. เตรียมอาหารในตอนเช้า อาหารที่เตรียมเพื่อตักบาตรเป็นพิเศษในวันนี้ คือ ข้าวต้มมัด และ ข้าวต้มลูกโยน วัดบางวัดอาจจะจำลองสถานการณ์วันที่ พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกขึ้นดาวดึงส์ คือ ประชาชนจะนั่งหรือยืนสองฝั่งทางลงจากอุโบสถ หรือศาลา ให้พระสงฆ์เดินเข้าแถวเรียงลำดับบาตรตรง กลาง โดยมีฆ่านายก เดินอัญเชิญพระพุทธรูปนำหน้าแถวพระสงฆ์

๒. หลังกจากตักบาตรแล้ว มีการอาราธนาศีล สมาทานศีล และรักษาศีล

๓. ฟังธรรมและทำสมาธิตามโอกาส เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส

๔. แผ่เมตตา และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติ ผู้ล่วงลับ และสรรพสัตว์

การตักบาตรน้ำผึ้ง

เป็นประเพณีที่สืบเนื่องจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยปรากฏอยู่ในชาดก หลายเรื่อง เช่น ชาวบ้านมีความศรัทธาน้ำผึ้งถวายพระพุทธเจ้า เรื่อง พญาวานรนำรวงผึ้งถวายแด่พระ พุทธเจ้า เมื่อเสด็จจำพรรษาอยู่ ณ ป่ารกชัฏวัน เรื่อง พระสงฆ์เกิดอาพาธจากการถูกน้ำฝน จนร่างกายซูบ ผอม พระพุทธเจ้า จึงทรงพุทธานุญาตให้พระสงฆ์ฉันน้ำผึ้ง น้ำอ้อย เนยข้น เนยใส และน้ำมันพืชได้ในยาม วิกาล เพื่อบำรุงร่างกาย เพราะถือว่าทั้งห้าสิ่งนี้เป็นยา จึงมีการถวายน้ำผึ้งเป็นเภสัชทานแด่พระสงฆ์สืบมา ชาว

การแห่เทียนพรรษา

เข้าพรรษาเป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือนในฤดูฝน ระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เพื่อไม่ให้พระสงฆ์ไปเหยียบย่ำข้าวกล้าของชาวนาให้ได้รับความเสียหาย ในวันเข้าพรรษามีประเพณีที่สำคัญ ๒ ประเพณี ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนพรรษาและประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน ประเพณีแห่เทียนพรรษานั้น เนื่องจากสมัยก่อนพระภิกษุสงฆ์ไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านจึงหล่อเทียนต้นใหญ่ขึ้น เพื่อถวาย พระภิกษุสงฆ์จุดให้แสงสว่างในการปฏิบัติกิจวัตรต่างๆ เป็นพุทธานุญาตตลอดเวลา ๓ เดือน การนำเทียนไปถวายชาวบ้านมัก จัดขบวนแห่กันอย่างเอิกเกริกสนุกสนานและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณี การถวายเทียนจำนำพรรษา เชื่อกันว่ามีสาเหตุ ๒ ประการ คือ ๑) พระอนุรุทธะ สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมฉลาดรอบรู้พระธรรมวินัยอย่างแตกฉาน เพราะในชาติปางก่อนพระอนุรุทธะเคยให้แสงประทีปเป็นทาน ๒) หญิงคนหนึ่งไปฟังธรรมที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี พอพลบค่ำก็ให้คนไปนำประทีปที่บ้านตนมาจุดให้แสงสว่างแก่คนที่มาฟังธรรม ครั้นนางตายไปก็ไปเกิดเป็นเทพธิดามีรัศมีเป็นแสงสว่างสวยงาม

การหล่อเทียนเข้าพรรษา

เป็นประเพณีที่กระทำกันตั้งแต่โบราณกาล จนกระทั่งทุกวันนี้การหล่อเทียนเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปี คือ เมื่อใกล้ถึงฤดูการเข้าพรรษตามพุทธานุญาต พระภิกษุจะต้องมีการสวดมนต์ทำวัตรทุกเช้าค่ำและในการนี้จะต้องมีรูปเทียนบูชาด้วย พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงพร้อมใจกันหล่อเทียนเข้าพรรษา สำหรับให้พระภิกษุจุดบูชาเป็นการกุศลทานอย่างหนึ่งในการให้ทานด้วยแสงสว่างจะมีอานิสงฆ์เพิ่มพูนปัญญา หูตาสว่างไสว เมื่อหล่อเทียนเสร็จแล้วมีการแห่เทียนตามประเพณีรอบพระอุโบสถ เวียนสามรอบแล้วนำไปจุดบูชาพระตลอดเวลา ๓ เดือนตามขนบการหล่อเทียนเข้าพรรษาทำการอย่างเอิกเกริกสนุกสนานมาก บางแห่งก็มีการประกวดการตกแต่งประเภทต่างๆ มีการแห่แห่รอบตำบลตกแต่งริ้วขบวนที่สวยงามและถือว่าเป็นงานประจำปีทีเดียว ในวันนั้นจะมีการร่วมทำบุญ ตักบาตรถวายพระภิกษุสงฆ์ เป็นการร่วมการกุศลกันในหมู่บ้านนั้นๆ ประเพณีการแห่เทียนจำนำพรรษานี้ เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติทั่วไปในประเทศไทย การแห่เทียน เป็นประเพณีที่แสดงถึงความศรัทธา ความสามัคคีของชุมชนและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป ปัจจุบันตำบลคลองพระอุดมยังสืบทอดประเพณีหล่อเทียนแห่เทียนจำนำพรรษาอยู่ แม้ว่าปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนเป็นการซื้อเทียนพรรษาสำเร็จรูป มีไฟนีออนหรือหลอดฟลูออเรสเซนต์ถวายแทน แต่ถ้าทุกคนช่วยกันสืบสานประเพณีอันดีงานนี้ไว้ ประเพณีการหล่อเทียนและแห่เทียนจำนำพรรษาก็จะเป็นประเพณีอยู่คู่ประเทศไทยต่อไป

การแต่งงาน

การแต่งงานเป็น พิธีการแต่งงานตามธรรมเนียมไทย การแต่งงานเกิดขึ้นหลังจากที่ฝ่ายชายและหญิงเกิดความรักใคร่ชอบพอกันในเวลาอันสมควร เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน ฝ่ายชายจะบอกกับพ่อแม่ ให้ทราบเพื่อให้จัดการผู้ใหญ่มาทาบทามสู่ขอฝ่ายหญิงจากพ่อแม่ของฝ่ายหญิงในสมัยนี้พิธีการแต่งงาน ได้ถูกตัดทอนย่นย่อลงมาก เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน สิ่งที่สิ้นเปลืองก็ตัดออกไป แต่ยังคงรักษาพิธีการแต่งงานตามธรรมเนียมไทยสืบต่อกันมาการสู่ขอผู้ที่ได้รับมอบหมายให้มาสู่ขอตามธรรมเนียมประเพณีไทยเรียกว่า "เฒ่าแก่" ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีฐานะดี มีผู้ให้การเคารพนับถือ และที่รู้จักพ่อแม่หรือผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายเป็นอย่างดี รวมทั้งรู้จักอุปนิสัยใจคอของฝ่ายชายเป็นอย่างดี เพราะตัวเฒ่าแก่จะเป็นผู้รับรองในตัวฝ่ายชายพิธีการสู่ขอเฒ่าแก่จะไปพบพ่อแม่หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิง เพื่อทำการเจรจาสู่ขอ สมัยโบราณต้องมีการเลี้ยงเคียงด้วยวาจาอันไพเราะดังนี้

"ได้ยินมาว่า บ้านนี้มีพี่แพ่งแดงเต้าดงงาม ก็ใครจะมาขอพันธุไปเพาะปลูกบ้าง" หากทางฝ่ายหญิงทราบล่วงหน้าอยู่แล้ว ในวันที่เฒ่าแก่ฝ่ายชายจะมาเจรจาสู่ขอ จะมีการจัดบ้านและแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษ หรืออาจมีการจัดเตรียมอาหารไว้เลี้ยงฉลองกันตามธรรมเนียมหลังจากการเจรจาผ่านไปได้ด้วยดี โดยตกลงเรื่องสินสอดทองหมั้น และการหาฤกษ์ยามสำหรับจัดพิธี สมัยก่อน พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่ยกลูกสาวให้โดยง่ายในการเจรจาสู่ขอครั้งแรก อาจผัดผ่อน เพื่อจะสืบประวัติฝ่ายชาย และถามความสมัครใจจากฝ่ายหญิงก่อน หรือขอวันเดือนปีเกิดของฝ่ายชายไว้เพื่อผูกดวงตรวจดูเสียก่อน แต่ถ้าฝ่ายหญิงปฏิเสธการสู่ขอสามารถยกเหตุเรื่องดวงชะตาของทั้งสองฝ่ายไม่สมพงศ์กันมาเป็นข้ออ้างได้ เพื่อเป็นการถนอมน้ำใจซึ่งกันหากเป็นในปัจจุบัน การเจรจาสู่ขออาจตกลงกันได้เลยในครั้งแรก เพราะพ่อแม่ฝ่ายหญิงได้รู้จักฝ่ายชายมาบ้างแล้ว

การแจ้งผลการสู่ขอหากการเจรจาเป็นไปอย่างราบรื่น มีการตกลงกันเรื่องสินสอดทองหมั้นและการหาฤกษ์ยามสำหรับจัดพิธี เฒ่าแก่จะเป็นผู้แจ้งข่าวดีแก่ทางฝ่ายชาย และดำเนินการพูดคุยเพื่อเตรียมการ เช่นการจัดขบวนขันหมากซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย และฝ่ายหญิงมีหน้าที่จัดเตรียมอาหารของก้านัลขอบคุณผู้ถือขันหมากทั้งหมด ต้องถามจำนวนแขกของฝ่ายชาย เพื่อให้ไม่เกิดความบกพร่อง ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญในเรื่องการเลี้ยงดูอุปถัมภ์ของธรรมเนียมไทย

การหมั้นหลังจากได้มีเจรจาสู่ขอเป็นที่ตกลงกันเรียบร้อยแล้ว บางครั้งทางผู้ใหญ่ต้องการให้มีการหมั้นกันสักระยะหนึ่งก่อน แล้วค่อยจัดงานแต่งงานภายหลัง เพื่อให้โอกาสทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายได้ศึกษาอุปนิสัยกันมากขึ้น ต้องมีการกำหนดฤกษ์ยามในวันหมั้น รวมทั้งกำหนดสินสอดทองหมั้น หรือที่เรียกว่า "ขันหมากหมั้น" ตามธรรมเนียมการหมั้นนั้น เท่ากับเป็นการจอง หรือวางมัดจำไว้นั่นเอง หญิงที่ถูกหมั้นถือว่าได้ถูกจองไว้แล้ว จะไปรับจากชายอื่น หรือผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะยกให้ใครอื่นอีกไม่ได้จะลองมองกันให้ดีแล้วสินสอดทองหมั้น หรือของหมั้นโดยปกติการแต่งงานลูกสาว มักถือเป็นงานออกหน้าออกตาใหญ่โต ทางฝ่ายหญิงจึงพยายามเรียกร้องกันมากๆ คือเรียกของหมั้นที่มีราคาแพง เดิมทีการหมั้นมักจะเรียกเป็นทองคำ และการเรียกเป็นน้ำหนักรวมเป็นศัพท์ติดปากมาจนกระทั่งบัดนี้ว่า "ทองหมั้น" ซึ่งประเพณีโบราณถือเป็นของเจ้าสาว ที่จะนำไปเป็นเครื่องแต่งตัว เพื่อเป็นทรัพย์สินสมบัติติดตัวในเวลาแต่งงานนอกจากนี้ ยังมีการ

กำหนดเงินสินสอดและผ้าไหว้อีกด้วย เรียกว่า "สินสอด" ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของพ่อแม่ ถือกันว่า เป็นค่าเลี้ยงดูหรือค่าน้ำนม

ขันหมากหมั้น เมื่อถึงกำหนดฤกษ์ตามที่ได้กำหนดไว้ ฝ่ายชายจะเตรียมขันหมากหมั้นเพื่อยกไปทำการหมั้นฝ่ายหญิงโดยพ่อแม่ ฝ่ายชายจะเป็นผู้นำไปมอบให้ฝ่ายหญิง พ่อแม่ฝ่ายชายซึ่งอาจเป็นคนเดียวกับที่ไปเจรจาสู่ขอ หรือจะให้ผู้อื่นทำหน้าที่ได้ เพราะไม่ค่อยถือเหมือนพ่อแม่ขันหมาก ตอนแต่งควรเป็นพ่อแม่คนเดียวกับที่ไปทำการเจรจาสู่ขอ

การจัดขันหมากหมั้น

- พ่อแม่ขันหมากหมั้น นิยมใช้คู่สามีภรรยาที่อยู่กินกันมาอย่างมีความสุข เป็นการถือเคล็ดชีวิตคู่ บางแห่งอาจให้ฝ่ายหญิง หรือฝ่ายชายเป็นผู้ทำหน้าที่พ่อแม่ ขันหมากหมั้นเพียงคนเดียวก็ได้

- ขันหมาก โดยมากใช้ขันทอง ขันถม หรือขันเงินแล้วแต่ฐานะ

สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในขันหมากหมั้นในแต่ละท้องถิ่นอาจแตกต่างกันไป ใช้หมากดิบ ทั้งลูก ๔ ผล หรือ ๘ ผล แต่ต้องเป็นระแงหรือตะแง (กิ่งที่แยกออก จากทะลายหมาก) เดียวกัน หรือถ้าต่างระแงก็ต้องมีระแงละ ๒ ผล หรือ ๔ ผล คือต้องเป็นคู่ เพราะถือเคล็ดการนับเป็นคู่ และการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วใช้ปูนแดงป้ายที่เปลือกหมากเล็กน้อยทุกลูก มีพลูใบ ๔ เรียง หรือ ๘ เรียงก็ได้ เรียงละ ๕ ใบ หรือ ๑๐ ใบ ตัดก้านเสียแล้วใช้ปูนแดงแต้มที่โคนของของใบพลูทุกใบแล้วให้วางเรียงเข้ารอบๆ ภายใน ของขัน ดูให้เสมอกัน และก็เพราะเหตุที่ขันนี้ใส่หมากนั่นเอง จึงเรียกว่า "ขันหมาก" ซึ่งขันมีขนาดเล็กกว่าขันสินสอดขันสินสอด หรือขันหมั้นใช้ขันขนาดใหญ่และชนิดเดียวกับขันหมาก ภายในบรรจุเงินทองหรือของหมั้นค่าสินสอดตามที่ตกลงกับทางฝ่ายหญิงไว้แล้ว เช่น สร้อย แหวน กำไล ฯลฯ อาจมีการใส่เศษเงินเพิ่มเข้าไปเป็นการถือเคล็ดว่า เงินสินสอดนี้จะได้ออกเงยได้ดอกออกผล และใส่ใบเงิน ใบทอง ใบนาถ ใบแก้ว ใบรัก และเย็บถุงแพรเล็กๆ ใส่ข้าวเปลือก ถั่วงา แล้วใช้ผ้าแพรคลุมไว้ บางที่แยกขันหมากเป็น ๒ คู่ คือใส่หมากพลู ๑ คู่ และขันสินสอด ๑ คู่ บางที่ไม่แยก แต่เพิ่มขันใส่ใบเงินใบทอง ถั่วข้าวเปลือก ถั่วงาอีกขันหนึ่ง ไม่จัดป่นอยู่ในขันหมากพลูและขันสินสอดดอกไม้รูปเทียน รูปเทียนที่ใช้ในพิธีนี้จะใช้รูปแพ เทียนแพ ส่วนดอกไม้นั้นจะเป็นดอกอะไรก็ได้ จะใส่ในกระถางมีกรวยปิดตั้งไว้บนรูปแพเทียนแพอีกที่

ผ้าไหว้ มี ๒ อย่าง คือผ้าไหว้พ่อแม่และผู้ที่มีพระคุณที่ได้อุปการะเลี้ยงดูฝ่ายหญิง อาจเรียกเป็นสำหรับๆ ถ้าผู้ที่ไปไหว้เป็นผู้หญิงให้ใช้ผ้าลาย กับผ้าแพรหมั้น หรือว่าจะเป็นผ้าไหมก็ได้ ถ้าเป็นผู้ชายก็เป็นผ้าม่วงนุ่ง กับผ้าขาวม้า หากมีการเรียกผ้าไหว้แล้วต้องเรียกทั้งสองอย่างเสมอ ผ้าไหว้ผีจะต้องเป็นผ้าขาว เพื่อนำไปเย็บเป็นสบง หรือจิวสำหรับถวายพระ เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว ผ้าไหว้ทั้งสองอย่างจะจัดใส่พานแยกกัน

เครื่องขันหมาก ประกอบไปด้วย ขนมและผลไม้ มากน้อยแล้วแต่ตกลงกันไว้ บางที่อาจเพิ่มสุราหรือเครื่องยาเช่นสำหรับไหว้ผีบรรพบุรุษก่อนทำพิธีหมั้นด้วยการจัดขบวนขันหมากหมั้นเมื่อได้ฤกษ์ขันหมาก (โดยมากมักเป็นตอนเช้าเช่นเดียวกับฤกษ์หมั้น) การจัดขบวนขันหมากตามที่ได้ตกลงไว้กับฝ่ายหญิง โดยพ่อแม่ฝ่ายชายจะต้องจัดหาหญิงสาว หรือเด็กที่หน้าตาหมดจด (โดยมากมักใช้ลูกหลาน) เป็นผู้เชิญขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว เพราะการเชิญขันหมาก สินสอด หรือผ้าไหว้นี้ ถือว่าเป็นเกียรติยศ เมื่อมอบหมาย

หน้าที่เรียบร้อยแล้ว ก็จัดข้าวขบวนออกจากบ้านฝ่ายชายไปบ้านฝ่ายหญิง ซึ่งต้องตรงกับฤกษ์พอดีเมื่อมาถึงบ้านฝ่ายหญิงแล้ว เฒ่าแก่ฝ่ายชายก็จะจัดขบวนอีกครั้ง โดยส่วนใหญ่นิยมจัดให้คนเชิญดอกไม้ธูปเทียนเป็นผู้นำขบวนแสดงถึงการคารวะ ถัดมาก็เป็นคนถือขันหมากแล้วก็ขันสินสอด ตัวเฒ่าแก่และผ้าไหว้ หรือบางทีตัวเฒ่าแก่ก็เดินคุมหลัง หรือเดินเคียงขบวน จะว่าอะไรขึ้นก่อนนี้ไม่แน่นอน บางทีอาจใช้ขันหมากนำหน้า เพราะถือเป็นเรื่องสำคัญการยกขันหมากหมั้นเมื่อได้ฤกษ์งามยามดี เฒ่าแก่ขันหมากหมั้น จะทำการยกขันหมากหมั้นไปยังบ้านฝ่ายหญิง ซึ่งทางฝ่ายหญิงจะจัดเฒ่าแก่ไว้ต้อนรับเช่นกัน เมื่อขันหมากหมั้นยกมาถึง จะมีเด็กเล็กๆ หน้าตาหมดจืดแต่งตัวน่ารัก โดยมากมักเป็นลูกหลานของฝ่ายหญิง ทำหน้าที่ถือพานหมากออกมารับ ในพานจะมีหมากพลูที่เจียนและจีบเป็นคำๆ ใส่ไว้ นับเป็นจำนวนคู่ พอขันหมากหมั้นมาถึง เด็กจะส่งพานหมากพลูให้แก่เฒ่าแก่ฝ่ายชาย เมื่อเฒ่าแก่ฝ่ายชายรับแล้วก็จะให้เงินเป็นของขวัญพร้อมทั้งคืนพานหมากให้ด้วย ซึ่งก่อนคืนอาจจับไปเคี้ยวกินพอคำเป็นพิธีหลังจากนั้น เด็กจะนำไปยังสถานที่ซึ่งทางฝ่ายหญิงจัดไว้เพื่อทำพิธีหมั้น ซึ่งก่อนจะถึงท้องที่เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงคอยต้อนรับอยู่ บางทีจะมีเด็ก (ลูกหลานฝ่ายหญิง) ถือเข็มขัดเงินหรือสายสร้อยเงินมาทักันประตู่ เฒ่าแก่ฝ่ายชายจะต้องถามว่าประตู่อะไร ผู้กั้นจะตอบว่า "ประตู่เงิน" แล้วเฒ่าแก่ฝ่ายชายก็ควักเงินท่อนี่เตรียมไว้ ให้เป็นรางวัล เด็กจึงยอมให้ผ่าน อาจกันตั้ง ๒-๓ ประตูก็ได้ ยิ่งประตูเข้ามาใกล้ยิ่งมีค่ามากขึ้น คือใช้ทองหรือเพชรกันประตู่ ซึ่งเฒ่าแก่ฝ่ายชายต้องมีการตกลงกับทางฝ่ายหญิงก่อนว่าจะมีการกันประตู่หรือไม่ และกี่ประตู จะได้เตรียมเงินไว้เป็นรางวัลถูก เมื่อท้องที่เตรียมไว้แล้ว เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงจะออกมาต้อนรับเชิญเฒ่าแก่ฝ่ายชายให้นั่งและวางขันหมากและบริวารเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลังจากพักดื่มน้ำพohายเหนื่อยแล้วจึงจะเริ่มทำพิธีการนับสินสอดทองหมั้นก่อนทำพิธีเฒ่าแก่ของทั้งสองฝ่ายจะเจรจา เฒ่าแก่ฝ่ายชายจะเปิดกรวยดอกไม้ธูปเทียนออกและเป็นผู้เริ่มต้นก่อน โดยพูดถึงฤกษ์ยามอันเป็นมงคลในวันนี้ ตนได้ทำหน้าที่นำ ขันหมากหมั้น ของฝ่ายชายซึ่งเป็นบุตรคนนั้นๆ มาให้ฝ่ายหญิงด้วยเงินสินสอดทองหมั้นเท่านี้เท่านี้ตามที่ตกลงกันไว้ และขอให้เฒ่าแก่ ฝ่ายหญิงทำการเปิดตรวจนับดูว่า ถูกต้องครบถ้วนหรือเปล่า

เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงจะแสดงความรับรู้และกล่าวเห็นดีเห็นงามในการหมั้นครั้งนี้ด้วย และร่วมพูดคุยเพิ่มความสนิทสนม หลังจากนั้น เฒ่าแก่ฝ่ายชายก็เปิดผ้าที่คลุมออกแล้วส่งให้เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงเพื่อตรวจนับสินสอดตามธรรมเนียม โดยต้องมีการตรวจนับต่อหน้า เฒ่าแก่และญาติทั้งสองฝ่ายเพื่อเป็นสักขีพยาน เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงก็จะนำแป้งกระแจะซึ่งใส่โถปริกเตรียมพร้อมไว้แล้ว ออกมาเจิมเงินสินสอดเพื่อเป็นสิริมงคล หากมีแหวน หรือสร้อยกำไล เฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายจะเรียกให้ฝ่ายชายหรือว่าที่เจ้าบ่าวทำการสวมให้ฝ่ายหญิงหรือว่าที่เจ้าสาวของตน ต่อหน้าทุกคนเพื่อให้เป็นสักขีพยาน ซึ่งพิธีการสวมแหวนหมั้นนี้นิยมใช้กันมาก คือตัดขั้นตอนการยกขบวนขันหมากหมั้นออกไป เหลือเพียง แต่นำสินสอด หรือของหมั้นมาหมั้นฝ่ายหญิง และมีการกินเลี้ยงฉลองกันในหมู่ญาติ ทั้งแล้วแต่จะเห็นสมควร ส่วนเงินนั้นฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เก็บรักษา อาจนำเงินสินสอดมาในวันทำพิธีแต่งงาน ซึ่งเรื่องนี้แล้วแต่การตกลงของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเมื่อฝ่ายหญิงนำสินสอดทองหมั้นหรือของหมั้นไปเก็บรักษาไว้ ก็คืนขันหรือภาชนะมักจะมีของแถมพกให้แก่ผู้ทำการยกขันหมากทุกคน สำหรับผู้เฒ่าแก่ของทั้งสองฝ่ายจะได้ของสมนาคุณพิเศษ หลังจากนั้นร่วมกันกินเลี้ยงฉลองการหมั้นก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับฤกษ์ยามเกี่ยวกับการแต่งงานคนไทยเป็นชาติหนึ่งที่เชื่อถือเรื่องเกี่ยวกับเรื่องฤกษ์ยาม เเคล็ดสาธ มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะการทำพิธีมงคลต่างๆ รวมกระทั่ง เรื่องการแต่งงาน จะต้องมีการดูฤกษ์ยามตั้งแต่ วันที่ส่งเฒ่าแก่ไป เจรจาสู่ขอ วันหมั้น วันแต่งงาน รวมไปถึงฤกษ์ในการปลูกเรือนหอส่งตัวเจ้าสาว และฤกษ์เรียงหมอนเกี่ยวกับเรื่องฤกษ์ยามเริ่มจากวัน คือต้องเป็นวันดี เช่น วันอธิบดี วันธงชัย

ส่วนเดือนที่นิยมแต่งงานกัน ได้แก่ เดือน ๖ เดือน ๙ เดือน ๑๐ เดือน ๒ และเดือน ๔ แล้วแต่ความนิยม เชื่อถือฤกษ์เดือนแต่งงานที่นิยมแต่งงานเดือน ๒ เดือน ๔ เดือน ๑๐ เพราะนิยมถือเป็นเดือนคู่ ซึ่งคำว่าคู่ หรือสิ่งที่เป็นคู่นี้มีความหมาย และสำคัญมากในพิธีการแต่งงาน เพราะหมายถึงการเริ่มต้นของการใช้ชีวิตคู่ บางทีก็แต่งงานเดือน ๙ ถือเคล็ดถึงความก้าวหน้า เนื่องจากคำว่า "เก้า" กับ "ก้าว" ออกเสียงใกล้เคียงกัน บางตำราบอกว่าเป็นการเลื่อนการแต่งงานในเดือน ๘ ซึ่งเป็นเดือนคู่ แต่เป็นช่วงเข้าพรรษา จึงเลื่อนมาเป็น เดือน ๙ แทน คือเลี้ยงเทศกาลทางศาสนาและถือเคล็ดความก้าวหน้าไปพร้อมกัน บางที่อาจแต่งในเดือน ๘ แต่แต่งงานก่อนวันเข้าพรรษาเดือนที่นิยมแต่งงานมากที่สุดคือ เดือน ๖ เพราะเริ่มเข้าสู่หน้าฝน อาจเพราะ บรรยาการโรแมนติกว่าแต่งงานหน้าอื่น และเป็นต้นฤดูทำการเพาะปลูกของคนไทย ซึ่งเป็นการเริ่มชีวิต ใหม่สร้างฐานะครอบครัวร่วมกันเดือนที่ไม่นิยมแต่งงานคือ เดือน ๑๒ เพราะเป็นช่วงที่สุนัขติดสัด แม้ว่าป็น เดือนคู่ก็ตาม คงเพราะเป็นช่วงที่น้ำป่าไหลท่วมบ้านเรือน หรือข้าวปลาอาหารไม่สมบูรณ์ การคมนาคมไม่ สะดวกก็เป็นได้ แต่ปัจจุบันความเชื่อเรื่องเดือนนั้นไม่เคร่งครัดเท่าไรฤกษ์วันแต่งงานที่ไม่นิยมแต่งงานกัน คือ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี และวันเสาร์ ทั้งนี้ในแต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อที่แตกต่างกันไป สาเหตุที่ไม่ แต่งงานวันอังคารและวันเสาร์ เพราะถือว่า วันทั้งสองเป็นวันแข็ง เหมาะสำหรับใช้ทำการเกี่ยวกับพิธี เครื่องรางของขลัง สาเหตุที่ไม่แต่งงานวันพุธ เพราะถือเป็นวันสุนัขนาม คือถือเคล็ดเกี่ยวกับชื่อ สาเหตุที่ไม่ แต่งงานวันพฤหัสบดี เพราะถือเป็นวันครู และมีตำนานเกี่ยวกับเทพเจ้า คือพระพฤหัสบดีที่ทำการแต่งงาน กับบุตรสาวในวันนี้ ต่อมาบุตรสาวมีผู้จึงถือว่า เป็นวันที่ไม่ควรทำพิธีแต่งงาน บุตรสาวของพระพฤหัสบดีคือ พระจันทร์ แต่งกับพระอาทิตย์ เป็นคู่กับพระอังคาร นอกจากนี้ยังมีวันที่ห้ามแต่งงานในวันที่ตรงกับ วัน อุบาทว์ วันโลกาวินาศ ซึ่งจะไม่ตรงกันในแต่ละปีพิธีรับไหว้การทำพิธีรับไหว้นี้จัดขึ้นเพื่อแสดงความคารวะ นบนอบต่อบิดามารดา และบรรดาผู้ใหญ่ นอกจากนี้เงินที่ได้จากพิธีรับไหว้ ถือว่าเป็นเงินทุนให้แก่คู่บ่าวสาว อีกด้วย เหมือนกับพิธียกน้ำชาในการแต่งงานแบบคนจีน หลายคนคงเคยเห็นในภาพยนตร์จีนมาแล้วสำหรับ สถานที่ในการจัดงาน นิยมเน้นความสะดวกของคู่บ่าวสาว คือจัดเก้าอี้ หรือเสื่อไว้ ผู้ใดจะทำพิธีไหว้ก็นั่ง ในสถานที่นั้นต่อหน้าคู่บ่าวสาว พอทำพิธีเสร็จแล้วจึงลุกออกไป เพื่อให้ผู้อื่นมาทำพิธีรับไหว้ต่อ ซึ่งการไหว้ นั้นจะเรียงตามลำดับอาวุโส ส่วนใหญ่ พ่อแม่ฝ่ายหญิง ซึ่งเป็นเจ้าภาพจะให้เกียรติโดยให้ทางฝ่ายชายก่อน หรือจะให้ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายก่อนก็ได้ ไม่เคร่งครัดในเรื่องนี้เท่าไร

พิธีการรับไหว้ เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงหรือชายไปนั่งคู่กันในที่จัดไว้ เจ้าบ่าวเจ้าสาวซึ่งนั่งคู่กันอยู่ตรง ข้าม จะกราบลงพร้อมกันที่หมอนสามครั้งรวมทั้งผู้หลักผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย ถ้าหากเป็นญาติคนอื่นๆ กราบหนึ่งครั้ง โดยไม่ต้องแบมือ แล้วส่งพานดอกไม้ธูปเทียนให้ พ่อแม่รับและให้ศีลให้พรอวยพรให้ทั้งคู่ หลังจากทำพิธีรับไหว้เสร็จ อาจมีการเพิ่มทุนให้แก่คู่บ่าวสาว โดยนำพานใส่ใบเงินใบทองมาวางไว้ นำเงิน รับไหว้มาทับไว้ข้างบน ต่อจากนั้นพ่อแม่ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายที่มีความประสงค์จะมอบเงินเพิ่มทุน ให้แก่คู่บ่าวสาว ก็ใส่เพิ่มตามความพอใจ ต่อจากนั้น จึงนำถั่วงา และแป้งประพรมพร้อมอวยพร

พิธีร่วมทำบุญตักบาตรของคู่บ่าวสาวตามธรรมเนียมไทย เมื่อทำพิธีหรืองานมงคลใดๆ ก็ตาม ย่อม ต้องที่การทำบุญสร้างกุศลมาเกี่ยวข้องเสมอ เพื่อเป็นการสร้างสิริมงคล และนี่ก็เช่นกันการร่วมทำบุญตัก บาตรของคู่บ่าวสาว ซึ่งนิยมทำกันหลังจากพิธีรับไหว้ คือเจ้าภาพจะเป็นผู้นิมนต์พระมาสวดเจริญพุทธมนต์ และรับอาหารบิณฑบาตการตักบาตรสมัยก่อนให้คู่บ่าวสาวตักคนละทัพพี แต่ปัจจุบันนิยมให้ตักทัพพี เดียวกัน ตักบาตรพร้อมกัน ต่อไปชาติหน้าจะได้เกิดมาคู่กันอีก มีความเชื่อเกี่ยวกับการตักบาตรของคู่บ่าว

สาว ถ้าผู้ใดจับที่ยอดหรือคอทัพพี ผู้นั้นจะได้เป็นใหญ่เหนือกว่าคู่ของตน ซึ่งต้องเลื่อนมาจับที่ปลายทัพพี อย่างนี้คงต้องแย่งกันจับนำคู่เลย วิธีแก้เคล็ดด้วยการผลัดกันจับที่คอทัพพีอย่างนี้ ก็ไม่มีใครเหนือใคร เสมอภาคแบบนี้ดีกว่า

เกี่ยวกับการนิมนต์พระมาสวด แต่ก่อนนิยมนำเป็นคู่ เช่น ๔ หรือ ๘ องค์ แต่ปัจจุบันนิยม ๔ องค์ เพราะคนไทยเชื่อถือเกี่ยวกับตัวเลข ๔ ว่าเป็นเลขมงคล หมายถึงความเจริญก้าวหน้า โดยนับพระประธาน เป็นองค์ที่ ๑๐ ครบจำนวนคู่พอดีในการทำพิธีสวดเจริญพระพุทธมนต์ทั่วไปนั้น เจ้าภาพจะทำหน้าที่จุดธูป เทียนบูชาพระ แต่ในงานมงคลสมรสมักนิยมให้คู่บ่าวสาว เพราะถือว่าเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดในงาน รวมถึงการ ถวายขันและเทียนเพื่อให้พระทำนน้ำพระพุทธรูป ซึ่งจะนำมาเป็นน้ำสังข์สำหรับหลังในพิธีรดน้ำต่อไป

การตักบาตรร่วมกันของคู่บ่าวสาว อาจกระทำอีกครั้งในวันรุ่งขึ้น หลังจากวันแต่งงาน โดยคู่บ่าวสาวต้องตื่นนอนแต่เช้า นำอาหารคาวหวานไปตักกรอพระที่ออกบิณฑบาตผ่านหน้าบ้าน หรือจะไปตักบาตรที่ วัดเลยก็ได้ ต้องทำติดต่อกัน ๓ วัน, ๗ วัน หรือ ๙ วัน เพื่อความเป็นสิริมงคล

พิธีรดน้ำสังข์หลังจากที่คู่บ่าวสาวได้ร่วมทำบุญตักบาตร ฟังพระสวดพุทธรูป และถวายจตุปัจจัย ไทยธรรม ก็ได้ฤกษ์รดน้ำหรือหลังน้ำสังข์ พระผู้เป็นประธาน จะทำการเจิมให้แก่บ่าวสาว ฝ่ายชายนั้นพระ ท่านสามารถที่จะทำการเจิม ๓ จุดได้โดยตรง แต่หากเป็นฝ่ายหญิงแล้ว พระท่านไม่สามารถถูกเนื้อต้องตัว ได้ จึงต้องจับมือฝ่ายชายเจิมหน้าผากให้เจ้าสาวของตนหลังจากนั้น จึงทำมงคลแฝดสวมให้คู่บ่าวสาวคนละ ข้าง มีสายโยงห่างกันประมาณ ๒ ศอกเศษเพื่อความสะดวก และส่วนปลายของมงคล จะโยงมาพันที่บาตร น้ำมนต์ และหางสายสิญจน์ พระสงฆ์จะส่งกันไปโดยจับเส้นไว้ในมือ จนถึงพระองค์สุดท้ายก็จะวาง สายสิญจน์ไว้ที่พาน หากเป็นการรดน้ำตอนเย็น ซึ่งเป็นที่นิยมในปัจจุบัน จะเป็นมงคลแฝดแบบไม่มีสายโยง คู่บ่าวสาวต้องนั่งในที่จัดไว้ ซึ่งจะมีหมอนสำหรับรองรับมือและพานรองน้ำสังข์ ส่วนเพื่อนเจ้าบ่าวจะยืนให้ กำลังใจอยู่ข้างหลัง และญาติผู้ใหญ่ก็จะทยอยกันมารดน้ำสังข์ตามลำดับ เกี่ยวกับการเลือกเพื่อนเจ้าบ่าว เจ้าสาว มีคติความเชื่อว่า ควรเลือกที่อายุน้อยหรือใกล้เคียงกับคู่บ่าวสาว และในช่วงที่ใกล้หรือมีโครงการจะ แต่งงานเร็วๆ นี้ เพราะหากว่าเป็นคนโสดอาจจะต้องกลายเป็นเพียงเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวกันไปตลอด ไม่มี โอกาสได้เป็นเจ้าบ่าวเจ้าสาวตัวจริงกันเสียที แต่ความจริงแล้วอาจเป็นเพราะผู้ใหญ่ต้องการให้ผู้ที่ใกล้ แต่งงานได้คู่ขึ้นตอนการแต่งงาน เมื่อถึงคราวตนเองจะได้ปฏิบัติตัวได้ถูกต้องและไม่เคอะเขิน

ขั้นตอนในการทำพิธีรดน้ำความเป็นมาของหอยสังข์ที่นำมาใช้ในพิธี คุณเคยคิดสงสัยไหมว่า ทำไม ต้องใช้หอยสังข์เป็นภาชนะใส่น้ำมนต์หลังอวยพรให้คู่บ่าวสาว ในสมัยโบราณมีความเชื่อว่า หอยสังข์เป็น หนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๑๔ อย่าง อันเกิดจากกวนเกษียรสมุทรของเหล่าเทวดาและอสูร บางเชื่อว่าครั้งหนึ่งสังข์ อสูรได้ลักเอาพระเวทไปซ่อนไว้ในหอยสังข์ พระนารายณ์ได้อวตารไปปราบและสังหาร แล้วทรงล้วงเอาพระ เวทออกมาจากสังข์ ทำให้ปากหอยสังข์มีรอยพระหัตถ์ของพระนารายณ์ จึงถือกันว่าสังข์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเคยเป็นที่รองรับพระเวท การนำมาใส่น้ำมนต์รดให้คู่บ่าวสาว เชื่อกันว่าเป็นสิริมงคลเมื่อคู่บ่าวสาว สวมแฝดมงคล และนั่งพนมมือคู่กันในที่จัดไว้แล้ว จะมีคนคอยตักน้ำพระพุทธรูปเต็มในสังข์ เพื่อส่งให้ผู้ที่ จะรดน้ำอวยพร โดยเริ่มจากพ่อแม่ของคู่บ่าวสาว หรือญาติผู้ใหญ่ ตามลำดับ นิยมรดใส่มือให้เจ้าสาวก่อน แล้วจึงรดให้เจ้าบ่าว และกล่าวอวยพรให้คู่บ่าวสาวประสบความสำเร็จ อยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่าถือน้ำ เหยียดทองกระบองยอดเพชร มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ขณะรดน้ำสังข์ พระสงฆ์จะสวดขยันโต เพื่อ ความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว แต่ในปัจจุบัน นิยมทำพิธีรดน้ำกันตอนเย็น ก่อนเวลากินเลี้ยงฉลองสมรส

ซึ่งมักจะจัดที่โรงแรม หรือหอประชุม หากจะให้พระสวดชัยโตนเวลารดน้ำต้องนิมนต์พระมาด้วยมีเคล็ดกลางเกี่ยวกับพิธีรดน้ำสังข์ คือหลังจากพิธีรดน้ำสังข์เสร็จแล้ว หากฝ่ายใดลุกขึ้นยืนก่อน ฝ่ายนั้นจะได้เป็นผู้ที่อยู่เหนือคูครองของตน เช่น เจ้าสาวลุกขึ้นก่อน สามีจะกลัว หากถือมากเกินไปคงจะร่วนายน่าดูเลย หลังจากเสร็จพิธีรดน้ำต่างตนต่างรีบลุก ควรช่วยกันประคองกันแบบนี้จะดีกว่า แถมดูแล้วน่าประทับใจ

สมัยโบราณ ในพิธีการแต่งงานจะไม่มีการรดน้ำสังข์ แต่จะมีพิธีชดน้ำ พระสงฆ์จะเป็นผู้ทำพิธีโดยตักน้ำมนต์ในบาตรขัดสาดใส่คู่บ่าวสาว บรรดาเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวซึ่งมีอยู่หลายคู่แกั่งนั่งห้อมล้อมให้คู่บ่าวสาวนั่งเบียดกันชิดกัน การชดน้ำนี้บางทีชดจนเปียกปอนต้องเปลี่ยนชุดหลังเสร็จพิธี แบบนี้ก็สนุกสนานไปอีกแบบ

การเลี้ยงฉลองพิธีมงคลสมรส

เมื่อเสร็จพิธีหลังน้ำสังข์ หรือพิธีชดน้ำแล้ว จะมีการเลี้ยงอาหารแขกผู้มาร่วมงาน อาจมีดนตรีประกอบเพื่อความสนุกสนาน ครั้นเครื่อง โฆษกจะกล่าวเชิญให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าว และเจ้าสาว รวมทั้งคู่บ่าวสาวกล่าวขอบคุณแขกในช่วงนี้อาจมีการหยอกล้อ คู่บ่าวสาว เช่นเจ้าสาวเป็นฝ่ายหอมแก้มเจ้าบ่าว ร้องเพลงคู่กัน และอื่นๆ ซึ่งควรทำอย่างหอมปากหอมคอ เพราะทั้งคู่ต่าง เหน็ดเหนื่อย กับงานมาทั้งวัน หรืออาจจะไม่ค่อยได้พักผ่อน ในช่วงที่เตรียมงาน โฆษกจะบอกกล่าวถึง ความเป็นมาว่าเจ้าบ่าว เจ้าสาวพบกันครั้งแรกเมื่อไร ความรักเริ่มผลิดอกเบ่งบานไปอย่างไร ซึ่งบางทีก็พูดเกินจริง เพื่อความสนุกสนาน เป็นการหยอกล้อคู่บ่าวสาว หลังจากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะเดินไปขอบคุณแขกตามโต๊ะ ต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งแจกซองชำร่วย เพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกถ้ามีการกินเลี้ยงในตอนเย็น เจ้าสาวมักเปลี่ยนจากชุดไทยเป็นชุดราตรียาว หรือที่เรียกกันว่า "ชุดเจ้าสาว" ในงานเจ้าสาว จะดูโดดเด่นและสวยกว่าใครๆ แขกที่มางานจึงไม่ควรที่จะแต่งตัวให้เด่นแข่งกับคู่บ่าวสาว โดยเฉพาะแขกผู้หญิงไม่ควรใส่ชุดขาว แข่งกับเจ้าสาวเป็นมารยาทที่ไม่เหมาะสมเมื่อมาถึงสถานที่จัดเลี้ยง คู่บ่าวสาว หรือผู้ทำหน้าที่ต้อนรับจะพาไปลงชื่อในสมุดอวยพร หากนำของขวัญ หรือต้องการให้ ของช่วยงานก็มอบให้ตอนนี้ เพราะจะมีคนทำหน้าที่ลงบัญชีโดยเฉพาะ แต่บางคนก็จะเก็บไว้เพื่อให้ กับคู่บ่าวสาว กับมือเองตอนที่ นำของขวัญไปแจกที่โต๊ะตอนกินเลี้ยง

พิธีการปูที่นอนและส่งตัวเจ้าสาวพิธีการส่งตัวมักทำกันตอนกลางคืน ถ้าหากมีการเลี้ยงฉลองสมรสตอนกลางคืน จะต้องมีการเลิกก่อนถึงฤกษ์ส่งตัวเล็กน้อย เพื่อคู่บ่าวสาวจะได้มีเวลาเตรียมตัว พ่อแม่ของฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญผู้มีเกียรติ ซึ่งเป็นคู่สามีภรรยาอาวุโส ให้ทำพิธีปูที่นอนในห้อง หรือเรือนหอ ผู้ที่ได้รับเลือกจะต้องเป็นคู่สามีภรรยาที่แต่งงานอยู่กินกันมาจนแก่เฒ่า มีฐานะดีและมีลูกหลานที่เลี้ยงง่ายและลูกๆ ยังมีชีวิตอยู่ทุกคนการทำพิธีปูที่นอน ในปัจจุบันทำพอเป็นพิธี เพราะว่าได้มีการจัดเตรียมไว้ก่อนวันแต่งงานเรียบร้อยแล้ว ครั้นพอได้ฤกษ์ผู้ทำพิธีก็จัดแจง ปูที่นอน จัดหมอนผ้าห่มกางมุ้ง พอถึงฤกษ์เรียงหมอน ผู้ทำพิธีฝ่ายชายก็ลืมหูลืมตาทางด้านขวา ฝ่ายหญิงนอนทางซ้าย เป็นการนอนเอาเคล็ดสิ่งของอันเป็นมงคลที่ใช้ในพิธีปูที่นอน มีอยู่หลายตำรา เช่น ใช้หินบดยา ฟักเขียว แมวตัวผู้สีขาว ซึ่งทาแป้งและของหอมไว้ทั้งตัว รวมทั้งถั่วทอง งาเมล็ด ข้าวเปลือก อย่างละหยิบมือห่อผ้าไว้ในพาน ผู้ทำพิธีปูที่นอนจะหยิบของเหล่านี้วางบนที่นอนพร้อมกับแมว และกล่าวถ้อยคำอันเป็นมงคล แล้วนอนลงพอเป็นพิธี แล้วจึงลุกขึ้น สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีน่าจะมาจากคติคำอวยพรที่ว่า "ขอให้เย็นเหมือนผัก หนักเหมือนแพ่ง ให้อยู่เรือนเหมือนก้อนเส้า ให้เฝ้าเรือนเหมือนแมวคราว" ก้อนเส้า คือหินเตาไฟสำหรับหุงต้มในสมัยโบราณ แต่เห็นว่ามีคราวเขมาสีดำสกปรกง่าย จึงเปลี่ยนเป็นหินบดยาแทน ส่วนแมวนั้น ถือกันว่าเป็นสัตว์ที่เชื่องเหมือนกับผู้ที่ได้ผ่าน

การฝึกอบรมมา และถือเป็นสัตว์มงคล แมวคราว คือ แมวตัวผู้ที่มีอายุมาก มักนอนอยู่กับเรือนไม่ค่อยออกไปเที่ยวไหนๆ บางทีมีการนำกลีบดอกไม้ เช่นดอกกุหลาบ กลีบบานไม่รู้โรย หรือกลีบบัวมาโรย ไว้บนเตียงนอนให้คู่บ่าวสาวด้วยการส่งตัวเจ้าสาวเมื่อผู้ทำหน้าที่ปูที่นอนลุกขึ้นแล้ว โดยทำเป็นเพิ่งตื่นนอน ฝ่ายหญิงจะพูดในสิ่งอันเป็นมงคล เช่น ฝันว่าอย่างโน้น อย่างนี้ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดีงาม ฝ่ายชายก็จะทำนายทายทักปอละบขวัญ ต่อจากนั้น จึงพากันลูกออกไปเต้าแก่ของทั้งสองฝ่าย จึงให้คู่บ่าวสาวไปยังที่นอน พ่อแม่ของฝ่ายหญิงนำเจ้าสาวมาส่งให้เจ้าบ่าว พร้อมทั้งกล่าวฝากฝังให้ช่วยดูแล บอกว่าเจ้าสาวยังเล็กไม่รู้เรื่องการเรือนเท่าไรนัก หากมีสิ่งใดบกพร่อง ขอให้เจ้าบ่าวคอยว่ากล่าวตักเตือน อย่าให้ถึงกับคู่ตาจนมีปากเสียง ให้เจ้าบ่าวรักใคร่เอ็นดู เหมือนน้องสาวช่วยปกป้องคุ้มครองและให้การเลี้ยงดู อย่าได้ทอดทิ้ง ฯลฯ ฝ่ายเจ้าบ่าวก็นำคำเป็นอันดีจากนั้น พ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย ก็อบรมคู่บ่าวสาว ให้รู้จักหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดีซึ่งต่อไปจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน แล้วให้คู่บ่าวสาวนอนลงที่นอน โดยเจ้าบ่าวนอนด้านขวา และเจ้าสาวนอนด้านซ้าย บางทีก่อนนอนก็ให้เจ้าสาวกราบบอกสามีก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคล เพราะถือว่าสามีเป็นผู้ให้ความดูแลคุ้มครองเหตุที่เจ้าบ่าวนอนด้านขวา เพราะอยู่ใกล้ประตู หากมีเหตุอันตราย สามีจะสามารถคุ้มครองปกป้องภริยาของตนได้ เพราะถือว่า ผู้ชายมีความแข็งแรงกว่าหญิง ควรทำหน้าที่ดูแลปกป้อง

ประเพณีงานบวช

ประเพณีงานบวชเป็นประเพณีไทยสืบเนื่องมาแต่โบราณกาล ชายไทยเมื่ออายุครบบวช จะต้องบวชให้ได้สักครั้งหนึ่งในชีวิต เพื่อการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่ให้ตนเองและบิดามารดา รวมทั้งหมู่ญาติการมีโอกาสได้เป็นนักบวช ดำรงเพศสมณะผู้ตั้งใจฝึกฝนอบรมตนเองเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ ก็สามารถค้นหาแหล่งความสุขที่แท้จริงศึกษาเรื่องราวความจริงของชีวิตเป้าหมายของการเกิดมาเป็นมนุษย์ว่าเกิดมาทำไมตายแล้วไปไหนบาปบุญคุณโทษนรกสวรรค์ภพนี้ภาพหน้าและสังสารวัฏ ซึ่งเป็นความรู้ที่มีอยู่แต่ในพระพุทธศาสนาที่ทนทานต่อการพิสูจน์ ผู้ที่มาบวชถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบุญมาก เพราะเพศสมณะเชื่อว่าใครจะมาอยู่ได้ง่ายๆ ต้องสั่งสมบุญกันมาข้ามภพข้ามชาติ เมื่อบารมีมากขึ้นก็มีโอกาสมาบวชในบรรพพระพุทธศาสนาได้อย่างในสมัยพุทธกาลเป็นต้นแบบผู้ที่จะมาบวชไม่ได้ผู้ด้อยโอกาสแต่เป็นผู้ที่มาจากหลากหลายตระกูล ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตเพราะเห็นโทษภัยในการครองเรือนในวัฏสงสารจึงมาออกบวชหลายท่านมาจากตระกูลชัตติยะก็มีแพศย์ก็มีศูทรก็มี การที่ตระกูลกษัตริย์พราหมณ์และมหาเศรษฐีต่างเข้ามาบวชก็แสดงว่าการบวชไม่ใช่เรื่องธรรมดาไม่ใช่เรื่องของผู้ด้อยโอกาส แต่เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งยวด ครั้งหนึ่งที่ลูกผู้ชายควรทำ

การบวชนาคประวัติเชื่อนานาค พิธีการบวชนี้ เรียกผู้ที่จะบวชว่า นาค มีเรื่องเล่ามาดังนี้ ซึ่งรู้กันในหมู่ชาวบ้านว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ มีนาค (สัตว์ชนิดหนึ่งคล้ายงู อยู่ใต้บาดาล มีฤทธิ์สามารถแปลงตัวได้เป็นต้น) แปลงกายเป็นมนุษย์มาบวชในพระศาสนา อยู่มาวันหนึ่ง เอนอนหลับร่างก็กลายคืนเป็นนาค เพราะตามธรรมดาของนาคนั้น ร่างจะกลายเป็นนาคเสมอไป ในกาล ๒ สถานที่คือในคราวเสพเมถุนธรรมกับนางนาค ๑ ในเวลานอนหลับ ๑ ภิกษุรูปหนึ่งไปพบเข้าตกใจกลัว เรื่องไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์รับสั่งถาม ได้ความว่าเธอมีศรัทธาอุปสาทะในพระศาสนาจึงปลอมตัวมาบวช ทรงตรัสว่าสัตว์เดรัจฉานไม่อยู่ในฐานะที่จะบวชได้ จึงทรงให้ลาเพศบรรพชิตเสีย กลับไปเป็นนาคดังเดิม แต่ภิกษุนั้นมีความอาลัยจึงขอฝากชื่อไว้ในพระศาสนาตามเรื่องนั้นความท่อนต้น ปรากฏในพระคัมภีร์มหาเวรรค แต่ท่อนปลายที่ว่า นาคฝากชื่อนี้ มิได้ปรากฏในคัมภีร์ด้วย ความจริงนั้น เชื่อนานาค อาจเป็น

คำที่ท่านใช้เรียกเพื่อสะดวกในการสวด หรืออีกอย่างหนึ่ง วิเคราะห์ตามภาษาศาสตร์ นาค แปลว่า ผู้ประเสริฐหรือผู้ไม่ทำบาปก็ได้ โดยความหมายว่า การบวช เป็นการละเพศคฤหัสถ์ที่พร้อมทำบาปได้ทุกเมื่อ แต่การมาบวชจะทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะต้องอยู่ในวินัยของสมณะ เป็นการกลับตัวกลับใจใหม่ ดังนั้นผู้มาบวชจึงเรียกว่านาค แปลว่าผู้ไม่ทำบาปหรือผู้ประเสริฐ เช่นกล่าวแล้ว

ประโยชน์ของการบรรพชาและอุปสมบท

๑. เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน หมายความว่า พุทธศาสนิกชนจะช่วยรักษาพระพุทธศาสนาโดยรักษาพระธรรมวินัยให้เจริญ มั่นคง เพราะว่าพระพุทธศาสนาก็คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ ก็จะเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีงาม และสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข วิธีที่ดีที่สุดในการรักษาพระพุทธศาสนา ก็คือ การบวชเข้าไปเรียนรู้พระธรรมวินัย และรักษาถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อไป เรียกว่า สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

๒. เป็นการทำหน้าที่ของคนไทย หมายความว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในสังคมไทย และได้กลายเป็นมรดกของชนชาติไทย คนไทยได้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นทรัพย์สินสมบัติที่มีค่าสูงสุดของประเทศชาติ และสังคมของเรา เพราะว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว ก็ให้หลักธรรมคำสอน ทำให้คนประพฤติดีงามเป็นหลักให้แก่สังคม ทำให้สังคมอยู่กันได้ด้วยสันติสุข มีการเบียดเบียนกันน้อยลง ถ้ามีคนดีมากกว่าคนชั่วสังคมนี้ก็อยู่ได้ พระพุทธศาสนาได้ช่วยให้คนมากมายกลายเป็นคนดีขึ้นมา นอกจากนั้นพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา ดนตรีและศิลปะต่าง ๆ ก็มาจากวัดวาอาราม เป็นต้น

๓. เป็นการสนองพระคุณบิดามารดา ดังที่ถือกันเป็นประเพณีว่า ถ้าใครได้บวชลูกแล้ว ก็ได้บุญกุศลมาก ช่วยให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสวรรค์ ตลอดจนได้เป็นญาติของพระศาสนา แต่ถ้ามองความหมายให้ลึกซึ้งลงไปก็เป็นเรื่องความเป็นจริงของชีวิตจิตใจ กล่าวคือ การบวชเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้จิตใจของพ่อแม่มีความสุข มีความปลาบปลื้มใจ ด้วยความหวังว่าเมื่อลูกได้เข้าไปอยู่ในวัด ได้ศึกษาอบรมในพระธรรมวินัยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี จะรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ จะรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคมได้ แล้วเกิดความมั่นใจ พ่อแม่ก็จะมีสุขเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันเมื่อลูกบวช ก็เท่ากับจุ่งพ่อแม่เข้ามาสู่พระศาสนาด้วย มีโอกาสได้ฟังธรรม ได้เรียนรู้ธรรมะ ทำให้ได้ใกล้ชิดพระศาสนา เรียกว่าเป็นญาติของพระศาสนาอย่างแท้จริง

๔. เป็นการฝึกอบรมพัฒนาตนเอง คือการพัฒนาชีวิตทั้งในด้านความประพฤติ คือพฤติกรรมทางกาย วาจา และด้านจิตใจที่มีความดีงาม เข้มแข็ง มั่นคง เป็นสุข และในด้านปัญญาคือความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตรงตามความเป็นจริง

การบวช เป็นการปฏิบัติที่สืบเนื่องมาจากความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาพุทธของพุทธศาสนิกชน โดยตามประเพณีปฏิบัติในการบวชนั้น ชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์จะต้องเข้าพิธีอุปสมบท (อุปสมบท หมายถึงการบวชเป็นภิกษุ) เพื่อศึกษาพระธรรมให้เข้าใจชีวิต และสามารถนำมาใช้ในการครองชีวิตต่อไปในภายภาคหน้าได้อย่างสงบสุขและมีสติการบวช นิยมบวชตามประเพณีในช่วงก่อนวันเข้าพรรษา เพื่อที่จะได้สามารถอยู่ศึกษาพระธรรมตลอดจนระยะเวลาเข้าพรรษา ประมาณ ๓ เดือน ก็จะลาสิกขาเมื่อพ้นวันออกพรรษาแล้ว แต่ถ้าบวชต่อไปก็ได้แล้วแต่ความสะดวก หากไม่ได้บวชในช่วงตามประเพณีระยะเวลาในการ

บวชขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้บวชเช่นกัน โดยส่วนใหญ่จะประมาณ ๑๕ วัน หรือ ๑ เดือน คนไทยมีความเชื่อที่ว่า การที่บุตรชายได้บวชจะทำให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ และการบวชถือเป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดาด้วย ก่อนการจะบวชต้องไปพบเจ้าอาวาสเพื่อหาฤกษ์บวช เมื่อกำหนดวันบวชได้แล้วผู้ที่บวชจะต้องมาลาญาติมิตรเพื่อขอขมาและต้องไปอยู่วัดก่อนบวชประมาณ ๑๕ วัน ในการขอขมานาคจะนำดอกไม้ ธูป เทียนแพไปกราบลาเพื่อขอโทษ ผู้บวชจะต้องท่องคำขอบวช และฝึกซ้อมขั้นตอนวิธีการบรรพชาจากพระพี่เลี้ยง เตรียมเครื่องใช้ที่จำเป็นซึ่งเรียกว่า เครื่องอัฐบริขาร มี ๘ อย่าง คือ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคดเอว หม้อกรองน้ำ กลองเข็มพร้อมด้าย มีดโกนและหินลับมีด ในพิธีการโกนผมนาค สามารถจัดที่วัดหรือที่บ้านก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม โดยเชิญญาติผู้ใหญ่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ มาทำการตัดผมนาค โดยนำผมปอยที่ตัดวางไว้บนใบบัวที่นาคถือ หลังจากนั้นพระจะเป็นผู้โกนให้โดยจะโกนผมและคิ้วจนเกลี้ยงเกลา ส่วนผมในใบบัวนั้นจะนำห่อใบบัว ไปลอยในแม่น้ำลำคลอง หลังจากนั้นก็จะมีพิธีอาบน้ำนาคโดยใช้น้ำผสมเครื่องหอมต่างๆ เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้ว นาคจะนุ่งชุดขาวเพื่อประกอบพิธีทำขวัญนาคต่อไป การทำขวัญนาคจะมีการเทศน์สอนนาคให้ระลึกถึงบุญคุณของบิดา มารดา การทดแทนพระคุณ และคุณประโยชน์ในการบวชเรียน และคำกล่าวนี้อาจเป็นคำร้องหรือ การแห่ และมีความไพเราะกินใจ ทำให้นาคเกิดความซาบซึ้ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลุกเร้าให้นาคมีกำลังใจและตั้งใจที่จะบวชเรียน

ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นจะมีการแห่ นาคจากบ้านไปวัด มีขบวนนำด้วย ขบวนกลองยาว แตรวง และขบวนรำขบวนญาติพี่น้องที่ถือเครื่องอัฐบริขารแต่บิดาจะถือตาลปัตรสะพายบาตร มารดาอุ้มผ้าไตร ขบวนจะแห่เวียนขวารอบโบสถ์ ๓ รอบ หรือที่เรียกว่า “ทักษิณาวัตร” เมื่อแห่ครบแล้วนาคยืนหน้าโบสถ์ทำพิธีวันทาเสมาและยืนโปรยทานซึ่งส่วนใหญ่ใช้เหรียญบาท หลังจากนั้นนาคก็จะเข้าโบสถ์โดยญาติพี่น้องจะอุ้มนาค โดยไม่ให้เท้า นาคเหยียบธรณีประตู เนื่องจากความเชื่อว่าเป็นการส่งนาคสู่ร่มกาสาวพัสตร์ส่งผลสู่นิพพาน ผู้ร่วมนำส่งก็จะได้ผลบุญกุศลด้วย ต่อจากนั้นก็เข้าสู่พิธีบวชนาค จะมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานและคณะสงฆ์มาประชุมพร้อมกันซึ่งในตอนแรกจะต้องกล่าวคำขอบรรพชาเป็นสามเณรก่อน เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนแรกนาคจะไปเปลี่ยนผ้านุ่งแบบสมณะเพศ แล้วกลับเข้ามากล่าวคำขออุปสมบทต่อไป พระอุปัชฌาย์จะมีการกล่าวสอนในเรื่องการปฏิบัติตนในเพศสมณะหรือแล้วแต่พระอุปัชฌาย์และเมื่อภิกษุใหม่ถวายเครื่องไทยธรรมพระสงฆ์กล่าวอนุโมทนาคาถา และญาติกรวดน้ำถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นก็จะเป็นการฉลองซึ่งขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ ระเบียบการลาสิกขา ภิกษุ ผู้ไม่อยู่ในเพศสมณะตลอดไป ก็ลาสิกขาออกมาเป็นคฤหัสถ์ การลาสิกขาสำหรับผู้บวชเพียง ๓ เดือน ควรลาสิกขาในเมื่อได้รับกฐินแล้ว จะได้รับเห็นพิธีในศาสนาเพิ่มพูนความรู้ ประเพณีโบราณ ถือว่า การลาสิกขาเป็นหัวเลี้ยวสำคัญในชีวิต เพราะเท่ากับเกิดใหม่ที่เดียว ดังนั้น จึงต้องให้ผู้รู้โหราศาสตร์เป็นผู้กำหนดฤกษ์ให้ เมื่อได้ฤกษ์ดีแล้ว ก่อนจะถึงวันลาสิกขาพึงปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ขอขมาพทธสีมา จัดเครื่องสักการะ คือ กรวยดอกไม้ ธูปเทียน แล้วไปขอขมาสีมา

๒. ขอขมาพระประธาน จัดเครื่องสักการะ คือ กรวยดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องสักการะเหล่านี้ให้ถวายแก่พระสงฆ์เมื่อบูชาขอขมาพระประธานเสร็จแล้ว

๓. ขอขมาพระสงฆ์ จัดเครื่องสักการะ คือ กรวยดอกไม้ ธูปเทียน ไปขอขมาพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ตลอดถึงพระสงฆ์ที่เคารพนับถือ

๔. เมื่อถึงวันกำหนดที่ได้ฤกษ์ลาสิกขา พึงเตรียมสถานที่ นิมนต์พระ เมื่อพระสงฆ์มานั่งประชุมกันแล้ว ผู้จะลาสิกขาพึงแสดงอาบัติให้ตัวบริสุทธ์ก่อนกราบพระพุทธรูปด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วนั่งประณมมือว่านะโม ๓ จบ แล้วว่าอดีตปัจจุเวกขณะทั้ง ๔ บท จบแล้วกราบลง ๓ หน จากนั้นพึงตั้งสติสำรวมใจว่ากล่าวคำปณิธานที่จะละเพศออกเป็นคฤหัสถ์ ทั้งบาลีทั้งแปลว่า “สิกขัง ปัจจะขามิ ข้าพเจ้าขอลาสิกขา คิหิติ มัง ธาเรถะ ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์แล้ว” ดังนี้ ๓ หน

ในลำดับนั้น พระเถระกล่าวถามถึงเจตนาในกาลกล่าวปณิธานนั้น เมื่อตอบตรงกันแล้ว ท่านจะจับผ้าสังฆาฏิปลดออกจากบ่าในขณะที่เมื่อได้ฤกษ์ พระสงฆ์เริ่มสวดชัยมงคลคาถาว่า “ชะยันโต โพธิยา มูเล...” ๑ จบหรือ ๓ จบก็ได้ แล้วสวด “ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง...” ต่อท้าย เมื่อพระสงฆ์สวดจบแล้ว ผู้ลาสิกขากราบลง ๓ หน ออกไปปลดผ้าขาวนุ่งผ้านำผ้าเหลืองออก แล้วเข้าไปหาพระเถระ กราบลง ๓ หน ยกบาตรน้ำมนต์ออกไป นั่ง ณ ที่ซึ่งเตรียมไว้ นั่งผินหน้าไปทางทิศศรีในวันนั้น พระเถระท่านจะหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ให้ เสร็จแล้วปลดผ้า เข้ามากราบพระเถระ นั่งคุกเข่าประณมมือเปล่งวาจา ขอไตรสรณคมน์และศีล เพื่อแสดงตนเป็นอุบาสก เมื่อรับไตรสรณคมน์และศีลเสร็จแล้ว พึงกราบลงอีก ๓ หน หากมีไทยธรรมที่จะถวายหรือจะอังคาสด้วยอาหารบิณฑบาต ก็ให้จัดทำในตอนี้ ครั้นแล้ว พระสงฆ์ผู้เถระอนุโมทนา อุบาสกใหม่จัดแจงกรวดน้ำ พนมมือรับพรจนจบ แล้วคุกเข่ากราบลงอีก ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธีลาสิกขา

๓.๖ การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นอีสานโดยหนุ่มสาวจะมาขึ้นซ้อนกันเป็นคู่เป็นวงกลม จะมี ๒ คนที่วิ่ง คนหนึ่งวิ่งหนี อีกคนวิ่งไล่ตามไปแต่ละตัวคนที่วิ่งหนีส่วนคนที่หนีจะต้องวิ่งไปซ้อนด้านหน้าคู่ไหนก็ได้ที่อยู่ในวง ส่วนคนที่อยู่ด้านหลังจะต้องวิ่งไปหาคู่ซ้อนใหม่ นอกจากนี้มีการรดน้ำคำหัวผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้านโดยมีการแห่กลองยาวไปตามบ้านต่างๆตามบ้านที่ไปนั้นจะมีการจัดอาหารไว้คอยต้อนรับให้ทุกคนได้อิ่ม สมัยก่อนถ้าจะมีการเล่นจะมีการขึ้นธงสีแดงตามบ้านเพื่อนๆจะได้รู้ว่าจะมีการร่ว การเล่นจะเริ่มเล่นในเวลาประมาณบ่ายสามโมงเย็นเล่นมอญซ้อนผ้า บ้าง เล่นไม้ทั้งบ้าง เวลาหกโมงเย็นจะมีการร่วที่บ้านขึ้นธงสีแดง จะใช้กลองรำมะนา (กลองรำตัด) ไม้ไผ่เคาะจังหวะ ฉิ่ง ถึงน้ำมัน ๒๐ ลิตร มีกิจกรรมการกวนกาละแม ตามบ้านต้นตระกูล ลูกๆหลานๆ จะมาช่วยกันกวนเอาไปแจกพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงวันกรวดไทย มีการกวนข้าวเหนียวแดง ทำขนมจีนแป้งหมัก ทำน้ำพริก น้ำยาเอาไปแจกพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียง ๑) การทำบุญวิสาขบูชา ชาวบ้านมาทำบุญตักบาตรในตอนเช้า และช่วงค่ำมีการเวียนเทียนรอบอุโบสถที่วัด ๒) วันเข้าพรรษาชาวบ้านมาทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ด้วยข้าวต้มมัด ขนมใส่ไส้ขนมมนสาว แห่เทียนจำนำพรรษาโดยใช้กลองยาวแห่รอบหมู่บ้านรับเงินทำบุญจากชาวบ้าน ๓) ทำบุญออกพรรษา มีการทอดกฐินสามัคคีจากชาวบ้านในตำบล นำมาบูรณวัด ๔) วันตักบาตรน้ำผึ้งทำข้าวต้มมัด เพื่อนำไปตักบาตรน้ำผึ้ง จะมีน้ำผึ้งเดือน ๕ เพราะมีต้นไม้เยอะ ๕) วันสารทไทย มีการกวนกะยาสารทก่อนวันสารทไทย ๑ วัน เพื่อนำไปทำบุญและแจกพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียง ๖) ประเพณีแห่นางแมว จัดทำพิธีเพื่อขอฝนจากเทวดา โดยหาแมวตัวเมียมาใส่กรงและแห่ไปรอบหมู่บ้าน ถึงหน้าบ้านใครก็จะรดน้ำนางแมว

การละเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ

ที่คลองพระอุดม สมัยก่อนที่นิยมเล่นกันตามประสาของสิ่งแวดล้อมเป็นต้นหมากรากไม้ เด็กๆจะแข็งแรง การเล่นใช้วัสดุที่มีอยู่รอบตัวก่อนดินก่อนกรวดหนึ่งยางมาเป็นอุปกรณ์ในการเล่นไม่เหมือนยุคนี้เด็กๆเข้าถึงเทคโนโลยีสื่อสารได้ง่ายขึ้น ลองดูสิคะ ไม่ว่ามองไปทางไหนก็จะเห็นเด็กตัวเล็กตัวน้อยเล่นเกมในไอแพด แท็บเล็ต เล่นที่เพชบุรีกันคลองปรือใช้เวลาอยู่หน้าจอสีเหลี่ยมเกือบทั้งวันทั้งคืน ต่างจากสมัยก่อนที่เด็กๆมักจะชักชวนเพื่อน ๆ ออกมาเล่นการละเล่นพื้นบ้าน ร้องรำทำเพลงกันสนุกสนานสมัยนี้เด็กๆบางคนยังไม่รู้จักและรู้วิธีการเล่นการละเล่นพื้นบ้านของไทยเลยส่วนคนที่อายุ ๒๐กว่าปีก็น่าจะยังพอจดจำการละเล่นพื้นบ้านเหล่านี้ได้บ้าง

หมากเก็บ

การละเล่นยอดฮิตสำหรับเด็กผู้หญิงนั่นเองแต่บางทีก็มีเด็กผู้ชายมาเล่นด้วย ปกติจะใช้ผู้เล่น ๒-๔ คนและใช้ก้อนกรวดกลม ๆ คนละ ๕ ก้อนเป็นอุปกรณ์กติกาก็คือ ต้องมีการเสี่ยงทายว่าใครจะได้เล่นก่อน โดยใช้วิธี "ขึ้นร้าน" คือแบมือถือหมากทั้ง ๕ เม็ดไว้ แล้วโยนหมาก ก่อนจะหงายมือรับแล้วพลิกมือกลับรับหมากอีกที ใครมีหมากอยู่บนมือมากที่สุดคนนั้นจะได้เป็นผู้เล่นก่อน

จากนั้นจะแบ่งการเล่นเป็น ๕ หมาก โดยหมากที่ ๑ ทอดหมากให้อยู่ห่าง ๆ กัน แล้วเลือกลูกนำไว้ ๑ เม็ดก่อนจะไล่เก็บหมากที่เหลือ โดยการโยนเม็ดนำขึ้น พร้อมเก็บหมากครั้งละเม็ดและต้องรับลูกที่โยนขึ้นให้ได้ ถ้ารับไม่ได้ถือว่า "ตาย"หรือถ้ามือไปถูกเม็ดอื่นก็ถือว่า "ตาย" เช่นกัน

ในหมากที่ ๒ ก็ใช้วิธีการเดียวกัน แต่เก็บทีละ ๒ เม็ด เช่นเดียวกับหมากที่ ๓ ใช้เก็บทีละ ๓ เม็ด ส่วนหมากที่ ๔ จะไม่ทอดหมาก แต่จะใช้ "โปะ" คือถือหมากทั้งหมดไว้ในมือโยนลูกนำขึ้นแล้วโปะเม็ดที่เหลือลงพื้น แล้วรวมทั้งหมดที่ถือไว้ "ขึ้นร้าน"ได้ก็เม็ดถือเป็นแต้มของผู้เล่นคนนั้น ถ้าไม่ได้ถือว่า "ตาย"แล้วให้คนอื่นเล่นต่อไป โดย "ตาย" หมากไหนก็เริ่มที่หมากนั้นปกติการเล่นหมากเก็บจะกำหนดแต้มตามที่ผู้เล่นจะตั้งตามความพอใจว่าจะกำหนดกี่แต้ม ดังนั้นเมื่อแต้มใกล้ครบเวลาขึ้นร้านต้องระวังไม่ให้แต้มเกิน ถ้าเกินต้องเริ่มต้นใหม่

เล่นซ่อนหา หรือ ซ่อนแอบ

เล่นซ่อนหา เป็นหนึ่งในการละเล่นพื้นบ้านที่มีมาช้านาน และยังได้รับความนิยมอยู่ทุกยุคทุกสมัย เพราะกติกาง่าย แล่นสนุก และต้องมีการกำหนดอาณาเขต เพื่อไม่ให้กว้างจนเกินไปจนถึงวันนี้ก็ยังมีเด็ก ๆ จับกลุ่มกันเล่นซ่อนหาให้เห็นกันอยู่โดยกติกาก็คือ คนที่เป็น "ผู้หา"ต้องปิดตา และให้เพื่อน ๆ ไปหลบหาที่ซ่อน โดยอาจจะนับเลขก็ได้ ส่วน "ผู้ซ่อน"ในสมัยก่อนจะต้องร้องว่า "ปิดตาไม่มีด สารพัดเข้าตา พ่อแม่ทำนาได้ข้าวเม็ดเดียว"แล้วแยกย้ายกันไปซ่อนเมื่อ "ผู้หา"คาดคะเนว่าทุกคนซ่อนตัวหมดแล้ว จะร้องถามว่า "เอาหรือยัง" ซึ่งเมื่อ "ผู้ซ่อน"ตอบว่า "เอาละ" "ผู้หา" ก็จะเปิดตาและหาเพื่อน ๆ ตามจุดต่าง ๆ เมื่อหาพบจะพูดว่า "โป้ง..(ตามด้วยชื่อผู้ที่พบ)" ซึ่งสามารถ "โป้ง" คนที่เห็นในระยะไกลได้จากนั้น "ผู้หา" จะหาไปเรื่อย ๆ จนครบผู้ที่ถูกหาพบคนแรกจะต้องมาเปลี่ยนมาเป็น "ผู้หา" แทน แต่หากใครซ่อนเก่ง "ผู้หา"หาอย่างไรก็ไม่เจอสักที "ผู้ซ่อน" คนที่ยังไม่ถูกพบสามารถเข้ามาแตะตัว "ผู้หา"พร้อมกับร้องว่า "แปะ" เพื่อให้ "ผู้หา" เป็นต่ออีกรอบหนึ่งได้ประโยชน์จากการเล่นซ่อนหา ก็คือฝึกให้เป็นคนช่างสังเกต สามารถจับทิศทางของเสียงได้

รวมทั้งรู้จักประเมินสถานที่ซ่อนตัว จึงมีความรอบคอบได้อีกทางนอกจากนี้ยังทำให้ผู้เล่นสนุกสนานอารมณ์แจ่มใจเบิกบานไปด้วย

รี้ริ้วซาวสาร

เชื่อเลยว่าชีวิตในวัยเด็กของคนส่วนใหญ่ผ่านการละเล่น "รี้ริ้วซาวสาร" มาแล้วและยังร้องบทร้องคุ้นหูที่ว่า "รี้ริ้วซาวสาร สองทะนานข้าวเปลือก เลือกท้องโบลาน คดข้าวใส่จาน คอยพานเอาคนข้างหลังไว้"

กติกา "รี้ริ้วซาวสาร" ก็คือต้องมีผู้เล่น ๒ คนหันหน้าเข้าหากัน และเอามือประสานกันไว้เป็นรูปขั้ว ส่วนผู้เล่นคนอื่น ๆ จะก็คนที่ได้จะยืนเกาะเอวกันไว้ตามลำดับหัวแถวจะพาขบวนลอดขั้วพร้อมร้องเพลง "รี้ริ้วซาวสาร" จนเมื่อถึงประโยคที่ว่า "คอยพานคนข้างหลังไว้" ผู้ที่ประสานมือเป็นขั้วจะลดมือลงกันไม่ให้คนสุดท้ายผ่านเข้าไป เรียกว่า "คัคน" และเล่นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนคนหมด

ประโยชน์ของการเล่นรี้ริ้วซาวสาร ก็คือช่วยให้จิตใจร่าเริงแจ่มใส รู้จักมีไหวพริบใช้กลยุทธ์ให้ตัวเองเอาตัวรอดจากการถูกล่อลวงได้รวมทั้งฝึกให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มได้ด้วย

มอญซ่อนผ้า

การละเล่นแสนสนุกที่ทำให้ผู้เล่นได้ลุ้นไปด้วยโดยใช้อุปกรณ์เพียงแค่ผ้าผืนเดียวหมุนให้เป็นเกลียวมัดไว้เพื่อสะดวกในการตีกัน แล้วให้ผู้เล่นเสี่ยงทายใครแพ้นั้นต้องเป็น "มอญ" ส่วนคนอื่น ๆ มานั่งล้อมวง คนที่เป็น "มอญ" จะต้องถือผ้าไว้ในมือแล้วเดินวนอยู่นอกวง จากนั้นคนนั่งในวงจะร้องเพลงว่า "มอญซ่อนผ้า ตึกตาอยู่ข้างหลัง ไฉนไฉนฉันจะตีกันเธอ"

ระหว่างเพลงร้องอยู่ คนที่เป็น "มอญ" จะแอบทิ้งผ้าไว้ข้างหลังผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง แต่เมื่อทิ้งผ้าแล้วจะแกล้งทำเป็นยังไม่ทิ้ง โดยเดินวนไปอีก ๑ รอบ หากผู้ที่ถูกทิ้งผ้าไม่รู้ตัว "มอญ" จะหยิบผ้ามาตีหลังผู้เล่นคนนั้น แล้วต้องกลายเป็น "มอญ" แทนแต่หากผู้เล่นรู้ตัวว่ามีผ้าอยู่ข้างหลัง ก็จะไม่หยิบผ้ามาตี "มอญ" รอบวง "มอญ" ต้องรีบกลับมานั่งแทนที่ผู้เล่นคนนั้น แล้วผู้ที่วิ่งไล่ต้องเปลี่ยนเป็น "มอญ" แทนเดินกะลา

ดูจะเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่หาเล่นได้ไม่บ่อยนัก แต่หากเป็นสมัยก่อนจะเห็นเด็ก ๆ เดินกะลา กันทั่วไป โดยผู้เล่นจะต้องนำกะลามะพร้าว ๒ อันมาทำความสะอาดแล้วเจาะรูตรงกลาง ร้อยเชือกให้แน่นเพื่อป้องกันไม่ให้เชือกหลุดเวลาเดินเวลาเดินให้ใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้บีบเชือกเอาไว้แล้วเดิน หากมีเด็ก ๆ หลายคนอาจจัดแข่ง เดินกะลา ได้ด้วยการกำหนดเส้นชัยไว้ใครเดินถึงก่อนก็เป็นผู้ชนะไป

ประโยชน์ของการเดินกะลาก็คือช่วยฝึกการทรงตัว ความสมดุลของร่างกาย เพราะต้องระวังไม่ให้ตกกะลา ช่วงแรก ๆ อาจจะรู้สึกเจ็บเท้า แต่ถ้าฝึกบ่อย ๆ จะชินและหายเจ็บไปเองแถมยังทำให้ร่างกายแข็งแรง เพลิดเพลินอีกด้วย

กาปักไข่

เป็นอีกหนึ่งการละเล่นที่เคยได้ยินชื่อแต่หลายคนไม่ทราบกติกา โดยวิธีการเล่นก็คือ ไข่อะไรก็ได้ลักษณะกลม ๆ เท่าจำนวนคนเล่น ยกเว้นผู้ที่เป้นกา ๑ คน มาสมมติว่าเป็น "ไข่" แล้วเขียนวงกลมลงบนพื้น ๒ วง วงแรกเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔ ฟุตและอีกวงหนึ่งอยู่ข้างในวงแรก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ ฟุต

วาง "ไข่" ทั้งหมดไว้ในวงกลมเล็ก ให้คนใดคนหนึ่งเป็นกา ยืนในวงกลมวงใหญ่หรือนั่งคร่อมวงกลมเล็ก นอกนั้นทุกคนยืนรอบนอกวงกลมวงใหญ่ คอยแย่งไข่คนเป็นกามีหน้าที่ป้องกันไข่ไม่ให้ถูกแย่งไป กติกาของกาฟักไข่ ก็คือคนข้างนอกต้องแย่งไข่มาให้ได้ โดยใช้แขนหรือมือเอื้อมเข้าไปแต่ห้ามนำตัวเข้าไปในวงกลม และต้องระวังไม่ให้อีกาถูกมือหรือแขนได้ด้วยหากแย่งไข่ออกมาได้หมดแล้ว ให้ปิดตากา แล้วนำไข่ทั้งหมดไปซ่อน เพื่อให้กาตามหาไข่หากพบไข่ที่ผู้เล่นคนใดนำไปซ่อน ผู้นั้นจะต้องเปลี่ยนมาเป็นกาแทน

งูกินหาง

"แมงเอ๋ยกินน้ำบ่อไหน..."ประโยคคุ้น ๆ ของการเล่นงูกินหางที่ยังติดตรึงในความทรงจำของใครหลาย ๆ คนและเป็นที่นิยมของเด็กในทุกยุคทุกกาล ทุกโอกาสอีกด้วย

วิธีการเล่นงูกินหาง เริ่มจากเสียงทาย ใครแพ้ต้องไปเป็น "ฟอง" ส่วนผู้ชนะที่มีร่างกายแข็งแรงตัวใหญ่จะเป็น "แมง" ไว้คอยปกป้องเพื่อนๆ คนอื่นที่เป็น "ลูกงู" จากนั้น "ลูกงู" จะเกาะเอาแมงและต่อแถวกันไว้ ยืนเผชิญหน้ากับ "ฟอง" จากนั้นจะเข้าสู่พร็องโดยฟองจะถามว่า

ฟอง : "แมงเอ๋ยกินน้ำบ่อไหน"

แมง : "กินน้ำบ่อโสโกโยโกไปโยกมา" (พร้อมแสดงอาการส่ายตัวไปมา)

ฟอง : "แมงเอ๋ยกินน้ำบ่อไหน"

แมง : "กินน้ำบ่อหินบินไปบินมา" (พร้อมแสดงอาการบินไปบินมา)

ฟอง : "แมงเอ๋ยกินน้ำบ่อไหน"

แมง : "กินน้ำบ่อทรายย้ายไปย้ายมา" (พร้อมแสดงอาการส่ายตัวไปมา)

จากนั้นฟองจะพูดว่า "กินหัวกินหางกินกลางตลอดตัว" แล้ววิ่งไล่จับลูกงูที่กอดเอวอยู่ส่วนแมงก็ต้องป้องกันไม่ให้ฟองจับลูกงูไปได้ เมื่อลูกงูคนไหนถูกจับจะออกจากแถวมายืนอยู่ด้านนอก เพื่อรอเล่นรอบต่อไป หากฟองแย่งลูกได้หมดจะถือว่าจบเกมแล้วเริ่มเล่นใหม่โดยฟองจะกลับไปเป็นแมงต่อในรอบต่อไป

ประโยชน์ของการเล่นงูกินหางก็คือทำให้ผู้เล่นเกิดความสามัคคี ทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักช่วยเหลือกัน และรู้จักการต่อสู้เพื่อเอาตัวรอด เมื่อภัยมาถึงตัวนอกจากนี้ยังฝึกร่างกายให้แข็งแรง และจิตใจเบิกบาน สนุกสนานไปด้วย

ม้าก้านกล้วย

เป็นอีกหนึ่งการละเล่นที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนไทยที่เดียวเพราะในสมัยก่อนแทบทุกบ้านจะปลูกต้นกล้วยไว้ทั้งนั้น ดังนั้นต้นกล้วยจึงนำมาประยุกต์เป็นของเล่นให้เด็ก ๆ ได้อย่างดีทีเดียว โดยเฉพาะม้าก้านกล้วย ดูเหมือนจะถูกอกถูกใจเด็กชายวัยซนมากที่สุด เพราะเด็ก ๆ จะนำก้านกล้วยมาขีเป็นม้า เพื่อแข่งขันกันหรือทำเป็นดาบรบกันก็ได้

วิธีทำม้าก้านกล้วยก็ไม่ยากเลือกตัดใบกล้วยออกมาแล้วเอามัดเสาะใบกล้วยออกแต่เหลือไว้ที่ปลายเล็กน้อยให้เป็นหางม้า เอามัดฝานแฉลบด้านข้างก้านกล้วยตรงโคนบางๆ เพื่อทำเป็นหูม้า แล้วหักก้านกล้วย

ตรงโคนหัวม้าออกจากนั้นก็นำแขนงไม้ไผ่มาเสียบปลายให้แหลม ความยาวประมาณคืบกว่า ๆ เสียบหัวม้าที่พับเอาไว้จนทะลุไปถึงก้านเพื่อให้เป็นสายบังเหียนผูกปากกับคอ ม้านั้นเองเสร็จแล้วก็นำเชือกกล้วยมาผูกด้านหัวม้าและหางม้า ทำเป็นสายสะพายบาแค่นี้ก็ได้ม้าก้านกล้วยไปสนุกกับเพื่อน ๆ แล้ว

ทอยเส้น

หากย้อนไปสักปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๓๐ ทอยเส้นจะเป็นที่นิยมกับเด็ก ๆ อย่างมากโดยอุปกรณ์การเล่นจะใช้หนังยาง (ที่เล่นมากับขนมอบกรอบซึ่งฮิตมากในยุคนั้น) มาใช้ทอยและต้องมีพื้นถนนที่มีเส้นรอยต่อระหว่างบล็อก ระยะห่างประมาณ ๓-๕ เมตรหรือใช้การขีดลากเส้น ๒ เส้นแทนก็ได้

วิธีการเล่นทอยเส้นคือต้องเสี่ยงหาคนทอยก่อน โดยใช้วิธีเป่ายิงดูบ โอน้อยออก ฯลฯ แล้วแต่จะเลือก หรือจะทอย เพื่อดูว่าใครใกล้-ไกลเส้นมากกว่าคนที่ไกลเส้นที่สุดจะต้องเริ่มทอยก่อน เพราะจะเสียเปรียบที่สุดส่วนคนที่ทอยทีหลังจะได้เปรียบ เพราะเลือกหาทางหนีทีไล่ได้ดีกว่า

เมื่อกำหนดลำดับผู้เล่นแล้ว ให้ผู้เล่นยืนจรดเท้าอยู่เส้นแรก ห้ามล้ำเส้นออกไปแล้วใช้แขนเหวี่ยงหนังยางในมือออกไป ใต้ก หรือทับเส้นที่สอง เมื่อทอยครบทุกคนให้เปรียบเทียบ หนังยางของใครใกล้เส้นที่สุดเป็นผู้ชนะ จากนั้นผู้ชนะจะยืนที่ตำแหน่งหนังยางของตัวเอง แล้วใช้หนังยางของตัวเองเอื้อมหรือปาไปให้โดนตัวอื่นที่อยู่ห่างเส้นในลำดับถัดไป เพื่อจะได้กิน (ครอบครอง) หนังยางวงนั้นไว้ หากกินได้ ผู้เล่นคนอื่นจะถูกลงโทษตามตกลง เช่น ดัดมะกอก ฯลฯ เมื่อจบรอบแรก ก็หันหลังกลับ ยืนจรดเส้นที่สองแล้วทอยกลับไปให้ใกล้เส้นแรกมากที่สุด ด้วยกติกาเช่นเดิม

อย่างไรก็ตามการเล่นทอยเส้น ไม่ค่อยได้รับความนิยมในช่วงหลัง ๆ เพราะเมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็เปลี่ยนการใช้หนังยางไปเป็นเงินจนดูคล้ายเป็นการพนันไป

การเล่นว่าว

เชื่อว่าหลายคน คงเคยมีประสบการณ์ในการเล่นว่าวมาแล้วแม้ว่าตอนนี้ภาพนั้นจะค่อย ๆ จางหายไปแล้วก็ตาม โดย "การเล่นว่าวไทย" นั้นเริ่มมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเรื่อยมา ตามที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และถือเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านและวัฒนธรรมของไทยได้อย่างดีเพราะแต่ละท้องถิ่นจะคิดประดิษฐ์ว่าวแตกต่างกันไป "ว่าวไทย" จึงกลายเป็นมรดกตกทอดของแต่ละชุมชนและมีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่น

โดย "ว่าว" มีหลายประเภท เช่น "ว่าวจุฬา" มีลักษณะเป็น ๕ แฉกนิยมเล่นในภาคกลาง, "ว่าววงเดือน" "ว่าวปักเป้า", "ว่าวรูป" ฯลฯ

การเล่นว่าวนั้น เล่นได้ทั้งหน้าหนาวและหน้าร้อนโดยอาศัยกระแสลมเป็นตัวจุดให้ว่าวลอยขึ้น โดยหากเป็นลมหน้าหนาวจะเป็นลมที่พัดจากผืนแผ่นดินลงสู่ทะเลทำให้คนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมเล่นว่าวกันในช่วงนี้ ส่วนหน้าร้อนมีลมตะวันตกเฉียงใต้จากทะเลพัดสู่ผืนแผ่นดินใหญ่ เรียกว่า "ลมตะเภา" ทำให้ชาวภาคกลาง ภาคตะวันตกและภาคใต้ นิยมเล่นว่าวในฤดูนี้

ส่วนวิธีการเล่นว่าวนั้นส่วนใหญ่จะชักว่าวให้ลอยสูงติดลมบน เพื่อดูความสวยงามของว่าวรูปต่าง ๆ หรือฟังเสียงของว่าวนอกจากนี้ยังสามารถชักว่าวต่อสู้กันบนอากาศก็ได้ยังมีอีกหลายการละเล่นที่เด็กไทย

สมัยก่อนนิยมนำมาเล่นกันเช่น ขี้ม้าส่งเมือง, ตีวัน, ลิงชิงหลัก, , โทงพวง, ชักเย่อ , กระต่ายขาเดียว, กระโดดยาง ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สร้างสรรค์มรดกตกทอดทางวัฒนธรรมให้กับลูกหลานได้อย่างดีทีเดียว

๓.๗ การทำนา

สมัยก่อนจะทำนาปีละครั้งโดยการเอาแรงกันหรือเรียกว่าการลงแขก เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การหาบข้าว (การหาบข้าวคือการหาบข้าวจากที่นาซึ่งอยู่ไกลเอาไปเก็บไว้ที่บ้าน) เพื่อทำการนวดข้าวซึ่งสมัยก่อนใช้ควายเดินวนเหยียบให้ข้าวหลุดจากรวงข้าวเสร็จแล้วใช้สีฟัดในการฟัดข้าวคือการแยกข้าวเม็ดสีบออกมาในการวิดน้ำเข้านาชาวนาจะใช้พลังลมในการหมุนกังหันเพื่อใช้ระเหิดวิดน้ำขึ้นนา

การไถนาสมัยก่อนใช้ควายในการไถนาและคลาดนา การเตรียมแปลงในการตกกล้าไว้ ๑ แปลงช่วงคอยกล้าโตจะใช้เวลาประมาณ ๒๕ วัน หรือ ๑ เดือน ในการถอนต้นกล้าจะมีการเอาแรงถอนกล้าเพื่อไปปักดำในนา ชาวนาจะแบกกกล้าโดยใช้ไม้ไผ่เป็นล้อ นำกล้าที่มัดไว้เป็นค่างๆ จับต้นกล้าแบ่งครึ่งพาดไปบนไม้แล้วแบกไปวางเป็นจุดๆ ระยะเวลาในการวาง การดำนาจะมีการเอาแรงบ้างจ้างบ้าง การจ้างดำนาราคาไร่ละ ๒๕ บาท การทำนาปีจะทำปีละ ๑ ครั้ง ในการเกี่ยวข้าวจะมีการลงแขกและการจ้าง ราคาจ้างเกี่ยวข้าวไร่ละ ๑๕๐ บาท การทำนาสมัยก่อนไม่ใช่ปุ๋ยเคมี จะใช้ขี้ควาย ขี้วัว ที่มีอยู่ในบ้านนำไปใส่ในนาเพื่อเป็นปุ๋ย การทำนาปีทำปีละ ๑ ครั้ง การทำนาปรังปีละ ๒ ครั้งในการนวดข้าวก็จะต้องเตรียมลานโดยการใส่ขี้ควายยาลานนวดข้าว จะใช้ควายนวดโดยเดินหมุนเป็นรอบวงกลม นอกจากนี้การเก็บเกี่ยวข้าวชาวนาใช้การหาบข้าวเข้าบ้านโดยใช้คานหลาวปลายแหลมการมัดข้าวมัดฟ่อนละๆ ๒๐-๒๕ กำซึ่งใช้ต้นข้าวตัดถึงโคนทำเป็นคานมัดรวมกันเป็น ๑๐ อัน เพื่อเป็นการตรวจสอบจำนวนข้าวของชาวนาว่าวันหนึ่งจะหาบข้าวได้กี่ฟ่อน ต่อมาหาบข้าวด้วยกระสอบปุ๋ยใช้เชือกผูกกระสอบปุ๋ย ๔ มุมใช้ไม้คานปลายมนหาบโดยใช้แรงคนเช่นกัน ต่อมาการนวดข้าวมีการพัฒนาโดยการใช้ลูกทุนวดข้าว

ต่อมามีการพัฒนาการบรรทุกขนย้ายข้าวเข้าบ้านโดยการไ้รถกระแทะขนข้าวการนวดข้าวเปลี่ยนมาเป็นการใช้ตุนนวดข้าวจนถึงปัจจุบันการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนตั้งแต่ไถนา หว่านข้าว และเกี่ยวข้าว ชาวนาตำบลคลองพระอุดมในอดีตดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ หาปลา หาผักที่อยู่ตามธรรมชาติในยามน้ำมากก็หาปลาโดยการยกยอลงตาข่าย ลงเบ็ด เหลือกินก็นำไปขายหรือทำปลาไร่เก็บไว้กินยามหน้าแล้ง หน้าหนาวจะมีทุ่งผอยในคุน้ำลำคลอง ชาวนาจะลงไปช้อนเอากุ้งมาทำกุ้งแห้งและทำกะปิไว้รับประทาน

ตำนานเรื่องเล่าแม่โพสพ

คนไทยมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีสงเทวดา ชีวิตประจำวันที่ถูกพันอยู่กับอาชีพชาวนา ชาวนาจึงเชื่อว่าในข้าวมีวิญญาณแม่โพสพ ซึ่งมีบุญคุณต่อชาวนาสิงอยู่ จึงมีการ ปฏิบัติพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงแม่โพสพ เช่นการสร้างศาลเพียงตาใน ทุ่งนา เรียกว่า “เรือนแม่โพสพ” มีการทำขวัญข้าวเมื่อข้าวเริ่มออก รวง หรือที่เรียกว่า “ข้าวตั้งท้อง” และนำข้าวอ่อนไปทำบุญถวายพระ ในประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งมีการกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาส เมื่อมีการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ก่อนจะนำข้าวเก็บยุ้งฉาง จะมีพิธีบอก กล่าวแม่โพสพ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีความบุญคุณต่อ ชีวิตมนุษย์ จึงได้รับการยกย่องโดยมีคำเรียกช่วงเวลาในสมัยโบราณ เมื่อข้าวตั้งท้องว่า “ตะวันอ้อมข้าว” แสดงให้เห็นความสำคัญของ ข้าวว่า เมื่อตั้งท้องแม่แต่พระ

อาทิตย์ยังต้องอ้อมข้าว เหมือนที่การ ปฏิบัติกันจนทุกวันนี้ คือ ไม่เหยียบข้าว ไม่ทิ้งข้าว เพราะถือว่าเป็นบาปกรรม

พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับข้าว ก็จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแม่โพสพ ซึ่งเชื่อว่าเป็นเทพีที่คอยดูแลรักษาพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ ให้อุดมสมบูรณ์ แม่โพสพก็เหมือนกับ มนุษย์ที่ต้องการความเอาใจใส่ เหมือนบุคคลทั่วไป มนุษย์ต้องคอยดูแลแม่โพสพเหมือนดูแลตัวเอง ต้องมีความกตัญญู ต้องเคารพนับถือ มีกิริยาที่สุภาพเรียบร้อย จะพูดจาหยาบคายหรือพูดเสียงดังไม่ได้ แม่โพสพเป็นคนขี้อ่อน เพราะถ้าเกิด ไม่พอใจจะหนีไปเลย และตามประวัติเคยหนีไปหลายครั้ง ด้วยความน้อยใจเวลามีคนพูดเสียงดัง พอหนีไปที่ก็อดอยากกันเป็นพันปี เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นสิ่งที่ต้อง ระมัดระวังมาก เวลาติดต่อกับแม่โพสพควรใช้ความสุภาพอ่อนโยน และความกตัญญูทเวทอย่างสูงที่สุด

พิธีกรรมเกี่ยวกับแม่โพสพก็มีขั้นตอนต่างๆ พิธีในภาคกลางจะเห็นว่า จะดำนาจะ ไถอะไรก็ต้องเชิญแม่โพสพมาก่อน ตั้งแต่ข้าวเริ่มตั้งท้องก็ต้องไปเอาอกเอาใจหา อาหารเปรี้ยวหวานมันเค็มไปบูชาแม่โพสพ หรือว่าเมื่อเสร็จแล้วจะนวดจะเอาข้าวเข้ายุ้ง ทุกอย่างนี้จะต้องมี พิธีกรรมเข้าไปประกอบ เพื่อก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ หรือความมั่นใจว่าปีนี้มีข้าว และปีหน้าต้องมีนะ หรือว่าพันธุ์ข้าวที่มีต้องเก็บไว้และทำอย่างไร? ให้เก็บได้ดี ไม่เสียไม่หาย เพื่อที่จะใช้เป็นพันธุ์ในปีต่อไป ลักษณะของพิธีกรรมเรื่องข้าว ส่วนใหญ่ก็จะเกี่ยวข้องกับการที่จะพยายามเอาอกเอาใจขวัญของข้าว โดยมี แม่โพสพเป็นตัวแทน

การทำพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว นอกจากในสังคมที่เป็นบ้านเป็นเมือง อย่างสังคมไทย แล้วจะเห็นว่าในสังคมอื่นๆ ที่ยังไม่ได้พัฒนาเป็น บ้าน เป็นเมือง การทำไร่ ทำนา ก็มีพิธีกรรมเหมือนกัน ในการที่จะดูแลข้าวของตัวเอง อย่างเช่นในกลุ่มชาวเขาก็มียุทธวิธีเวลาปลูก ข้าวไร่ เขาจะมีวันไหนที่จะไปเผาไร่นาได้ วันไหนเผาไม่ได้ เวลาข้าว ตั้งท้อง ต้องรู้ว่าจะทำอย่างไร เขาถือว่าช่วงข้าวตั้งท้อง หรือช่วงข้าวเกี่ยวพาราสี เขาจะบอกว่าห้ามไปไร่ในช่วงนั้น เพราะว่าข้าวกำลัง เกี่ยวพาราสีกัน หรือเวลาข้าวตั้งท้อง ก็จะต้องหาเงินไปผูกเอาไว้ ต้องผูกตีส้อย ด้วย เพราะว่าแม่ข้าวเขาตัวเดียว จะได้เก็บเงินไปได้ ถ้า เกิดไม่เอาเงินหรือเอากระดากไปผูกเป็นรูปเงินให้แล้วอาจจะไม่ลบนันดาลให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ก็ได้ ฉะนั้น ในกลุ่มทุกกลุ่ม หรือแม้แต่พวกจีนก็มีความเชื่อเรื่องการปลูกข้าวเหมือนกัน ก่อนการปลูกข้าวก็มีการสร้างตูป ผีเอาไว้เชิญผี ซึ่งเคยอยู่ที่ท้องนา ขึ้นมาอยู่บนตูป เวลาจะไถจะได้ไม่รังควานผี มีการเซ่นไหว้ เวลาจะหยอด ข้าวก็ต้องเรียไรเงินมาซื้อหมู หมูมาเซ่นผี มาเอาใจผีอีก เพราะว่าถ้าผีไม่พอใจ ปลูกข้าวแล้วจะมีผลเสีย หรือถ้าหากว่าจะทำสู่ขวัญข้าวก็ต้องทำพิธีเลี้ยงผีอีก ก็ต้องไปซื้อสัตว์เรียไรกันเอาเงินมาเซ่น เอาสัตว์มา สักเลยและจะปิดตามหลวเอาไว้ “ตวลหลว” เป็นสัญลักษณ์ของการป้องกันและบอกขอบเขตไม่ให้สัตว์ ป่าต่างๆ มาทำลายข้าวในไร่ จะเห็นว่ามีกฎหมายลงโทษคนที่ไปทำมิดี มิร้าย ไปชี้ไปเหยี่ยว ช้าง ม้า วัว ควาย ไปละเมิดทำให้ไร่นาข้าวปลาเสีย หาย มีกฎหมายบัญญัติไว้ว่าให้ทำบัตรพลีตีหัว หรือว่าต้องเซ่นไหว้ เพราะไม่ใช่เพียงแต่ว่าเป็นการลงโทษ คนที่ละเมิดทำข้าวเสียหายเท่านั้น แต่ว่าเป็นลักษณะของความอุบาทว์หรือสิ่งที่ทางเหนือ อาจเรียกว่า “ซิด” คือถ้าเผื่อว่าทำแล้ว มันเสียหายแก่ท้องนาแก่ข้าว แล้วไม่ใช่เพียง แต่ว่าคนคนนั้นหรือเจ้าของนาจะเดือดร้อน แต่ว่าจะก่อให้เกิดความ อุบาทว์ หรือวิปริตไปทั้งหมดได้ เพราะฉะนั้นเพื่อกันความเสียหายของ ชุมชนจะต้องทำการบัตรพลีตีหัว อันนี้เป็นกฎหมายตราไว้เลย

ตำข้าวเม่า

เป็นกิจกรรมหนึ่งในวิถีชีวิตชาวบ้านครั้งอดีตเมื่อประมาณ ๓๐-๔๐ ปีก่อนโน้น มักจะตำข้าวเม่ากัน ราวๆ เดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ตั้งแต่เริ่มเกี่ยวข้าวเบา (นาตอน) จนกระทั่งเกี่ยวข้าวหนัก (นาหล่ม) ทั้งตากินกันในครอบครัว แจกจ่ายญาติพี่น้องเพื่อนบ้านเรือนเคียง และนำไปทำบุญตักบาตรที่วัดประจำหมู่บ้าน ในกิจกรรมตำข้าวเม่าพื้นบ้านจะเป็นกิจกรรมของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เวลาที่ลูกสาวบ้านใดตำข้าวเม่าก็มักจะมีหนุ่มในละแวกหมู่บ้านที่เป็นเพื่อนหรือเป็นแฟนมาช่วยตำบ้าง คั่ว-ตำ-ผัดกันไป ขบเคี้ยวกินเล่นพลาง พูดจาหยอกล้อกันบ้าง เกี้ยวพาราสีกันตามประสาหนุ่มสาว แต่ทั้งนี้ก็อยู่ในสายตาของพ่อแม่และยายตา ที่นั่งดูนั่งฟังอยู่บนบ้านหรือชานเรือน บางทีหลานเหล่านนั้นก็ลงมานั่งพูดนั่งคุยแบบเป็นกันเองที่บริเวณลานบ้านที่ตำข้าวเม่าด้วยขั้นตอนของการตำข้าวเม่ามีดังนี้

๑. เริ่มจากการเลือกเกี่ยวข้าวรวงจากกลางนา โดยเลือกข้าวที่มีลักษณะเมล็ดตรงใกล้เคียงแก่ ยังพอมีน้ำนมข้าวเป็นยางอยู่บ้าง

๒. นำข้าวที่เกี่ยวนั้นมานวดด้วยเท้าให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง อาจนวดในกระดังหรือในที่รองรับอื่นๆ ที่สะอาด

๓. ผัดเมล็ดข้าวเอาผง เศษฟาง และสิ่งสกปรกอื่นๆ ออกแล้วเอาเมล็ดข้าวนั้นใส่ภาชนะไว้รอคั่ว ใส่เกลือลงไปคละเคล้าสักเล็กน้อย

๔. มัดเศษฟางสดๆ ที่นวดเอารวงข้าวออกแล้วเป็นอุปกรณ์สำหรับคั่ว เป็นท่อนขนาดข้อมือ และยาวราวหนึ่งศอก

๕. ก่อไฟในเตาถ่านหรือเตาฟืนก็ได้ ใช้ถ่านหรือฟืนไม้แห้งเป็นเชื้อเพลิง แล้วตั้งกระทะสำหรับเตรียมคั่ว

๖. กอบเมล็ดข้าวเปลือกที่เตรียมไว้ประมาณสองหรือสามกำมือใส่ลงในกระทะ คั่วด้วยไม้คั่วที่มัดจากฟางข้าวสด ให้สังเกตว่าเมล็ดข้าวเปลือกในกระทะเริ่มมีลักษณะเป่งพองและสุกทั่วถึง เมื่อไรให้ยกกลงใส่ครกตำข้าว (สังเกตจากการแตกตัวเป็นข้าวตอกราว ๕-๑๐ เมล็ด)

๗. ลงมือตำด้วยสากมือ (ทำจากไม้แก่นความยาวประมาณหนึ่งวา-ศูรูปประกอบ) สลับกันตำสองหรือสามคน ลงสากไล่กันไป จนกว่าเมล็ดข้าวจะแบนเป็นข้าวเม่า ตอนใกล้จะแบนได้ที่ในแต่ละครกให้ใครคนหนึ่งล้วงมือลงไป “โยง” คือควักสลับกับการตำที่เหลือเพียงสากเดียว เพื่อให้การตำทั่วถึงทุกเมล็ดข้าว เมื่อใช้ได้แล้วให้ควักข้าวที่ตำแล้วนั้นลงใส่กระดัง

๘. นำข้าวที่ควักใส่กระดังนั้นไปผัดเอาผงเกลือทิ้ง และเก็บเอาเปลือกที่ยังหลงเหลืออยู่ออกให้เกลี้ยง จึงถือว่าเป็นข้าวเม่าที่สมบูรณ์พร้อมนำไปบริโภคแบบต่างๆ ต่อไป

ข้าวเม่าโดยทั่วไปจะบริโภคกันสองแบบ แบบแรกคือน้ำข้าวเม่าขยำคลุกเคล้ากับมะพร้าวแล้วโรงน้ำตาล สมัยโบราณนิยมใช้น้ำตาลสีรำหรือน้ำตาลทรายแดงมากกว่าน้ำตาลทราย (ขัด) ขาว ส่วนการบริโภคแบบที่สองจะใช้ข้าวเม่าที่สำเร็จจากการตำแล้วนั้นลงใส่กระทะคั่วอีกครั้ง คั่วคราวนี้เรียกว่า “ราง” ซึ่งก็คือการคนไปมาเหมือนครั้งแรก แต่ต้องราไฟลงบ้าง ไม่ให้กระทะร้อนมากนัก เพราะถ้าไฟแรงมาก

ข้าวเมาก็จะเกรียมไหม้กินไม่อร่อย หรือถ้าไฟอ่อนเกินไปข้าวเมาก็จะไม่กรอบและไม่อร่อยอีกเช่นกัน ตรงนี้เป็นศิลปะที่ต้องลงมือปฏิบัติทดลองทำดู พิสูจน์รสชาติด้วยการลองชิมก็จะได้รู้ว่าจะรู้อย่างไรจึงจะพอดี

๓.๘ แหล่งท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม

ภูมิปัญญาตำบลคลองพระอุดมได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ภูมิปัญญาภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการละเล่นพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม แหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานอย่างปรางณีต เป็นแปลงนาสาธิตปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่ปลอดสารพิษ เริ่มตั้งแต่การคัดเมล็ดพันธุ์ การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว ข้าวเจ้าหอมนิล ข้าวขาวดอกมะลิ ๑๐๕ เป็นการพัฒนาพันธุ์ข้าวพิเศษ โดยศูนย์วิทยาศาสตร์ข้าว มหาวิทยาลัยเกษตร พันธ์ข้าวจะแจกให้ชาวนาที่ร่วมโครงการข้าวไรซ์เบอร์รี่จะปลูกในแปลงนาสาธิตได้ผลดี เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วส่งไปโรงสีข้าว แล้วนำกลับมาบรรจุภัณฑ์ที่นี่ยังมีข้าวกล้องไรซ์เบอร์รี่จำหน่าย)

แหล่งท่องเที่ยววัดทองสะอาด

วัดทองสะอาด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกายตั้งอยู่ที่ ๑๑หมู่๒ ริมคลองพระอุดมสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๖ โดยพระยาจักรพรรดิพงศ์ภูวนามอบที่ดินให้ และ มอบให้หลวงนรราชภักดี ขณะนั้นดำรงตำแหน่งจางวางขุนทอง เป็นผู้สร้าง โดยซื้อและย้ายบ้านพักมาสร้างวัด มีรูปรางคล้ายกระโจม ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดกระโจมทอง” (ใช้ชื่อท้ายของผู้สร้างมาเป็นชื่อวัด)

ภาพที่ ๓.๗ วัดทองสะอาด

วัดกระโจมทอง เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดทองสะอาด” เมื่อครั้ง พระอธิการเล็ก งามสะอาด เป็นเจ้าอาวาส (ใช้ชื่อท้ายของผู้สร้าง และ ชื่อสกุลท้ายของเจ้าอาวาสเป็นชื่อวัด)วัดนี้มีพระบรมวงศ์ศานุวงศ์หลายพระองค์เสด็จเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๔๓๙ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา ส่องฉายผ้าพระกฐิน ต่อมาในวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๑๕ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร) และในวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๒๕ ได้ผูกพัทธสีมา ต่อมาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารเสด็จมาทรงหล่อพระพุทธรูปองค์ดำ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีเสด็จมาทรงเป็นประธานตัดลูกนิมิต

ภาพที่ ๓.๘ ภาพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเสด็จ

ภายในพระอุโบสถมีหลวงพ่พระประธานสุโขทัย และที่วิหารมีพระพุทธรูปพระพุทธรูปโสธรจำลอง มีรูปหล่อสมเด็จพระพุฒจารย์โต หลวงพ่อดำ หลวงปู่ทวด หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงปู่จวน หลวงพ่อครุฑรัตนกาสุมาภีรักษ์ วัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ มีหอรบขังไม้สัก อายุประมาณ ๑๒๓ ปี (๒๕๕๙) และบริเวณหน้าวัด มีปลานานาชนิดเป็นเขตอภัยทาน

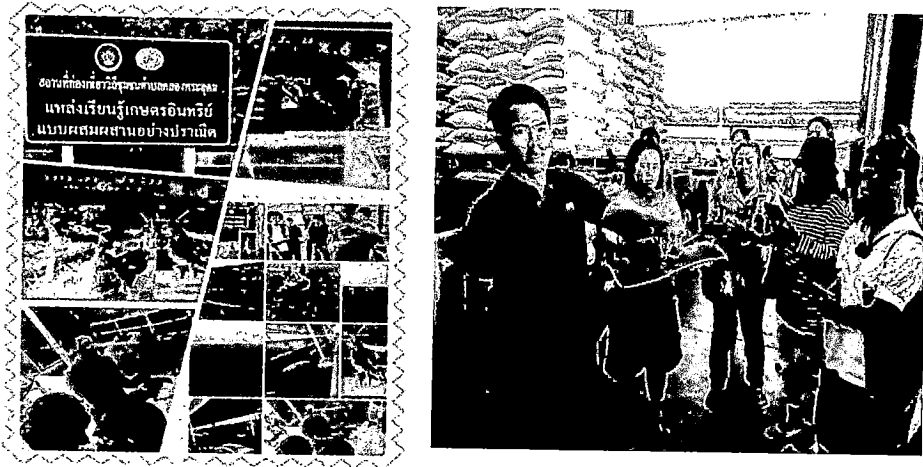

ภาพที่ ๓.๙ พระอุโบสถวัดทองสะอาด

ปัจจุบันวัดทองสะอาดมีชื่อเสียงด้านพระบูชา (ครูบาสุบิน สุเมธโส) และกุมารทอง (ครูบาสุบิน สุเมธโส เป็นพระที่สนใจธรรมะ และ ไสยเวทย์ต่างๆ ได้เรียนไสยเวทย์กับอาจารย์ทั่วทุกภาคในประเทศไทย เรียนวิชาสักยันต์สายเขาอ้อ เรียนวิชาอาคมกับหลวงปู่หน้อย ต่อมาเป็นผู้มีมนต์ให้มาจำพรรษาที่สำนักสงฆ์ใหม่จันทร์วิโรจน์) ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ ส่วนอาหารเป็นเรื่องของร่างกาย ที่ตำบลคลองพระอุดมมีแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์

แหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานอย่างปรางค์

ที่ศูนย์ยังมีสิ่งที่น่าสนใจและน่าเรียนรู้อีกอย่างคือ การเพาะพันธุ์ไก่ชน ไก่ชนที่นี่ มี 3 สายพันธุ์ ได้แก่ พันธุ์ไทย พันธุ์พม่า และพันธุ์เวียดนาม 3 สายพันธุ์มีความแตกต่างกัน การคัดเลือกสายพันธุ์ไก่ชน เริ่มดูจากข้อมูลสัตว์คือลักษณะเชิงชน สี โครงสร้าง ฯลฯ และจะต้องดูบรรพบุรุษของไก่ เช่น ดูพ่อแม่ ทวด พี่ๆ น้า อา ฯลฯอาชีพหลักของประชาชนตำบลคลองพระอุดม คือการเกษตร

ภาพที่ ๓.๑๐ แหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน

ศูนย์การเรียนรู้ชีวภาพทางการเกษตร

ศูนย์นี้เกิดจากการรวมกลุ่มของนายเสน่ห์ ชื่นจิตร นายสุวรรณ ปานปูนและนายบุญเสริม ฐัญญู ศูนย์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำเกษตรปลอดสาร การลดต้นทุนการทำเกษตร พร้อมทั้งยังสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้สนใจ มีการสาธิตวิธีการทำหัวเชื้อชีวเวอร์เรีย สารไล่แมลง น้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง ปุ๋ยหมักชีวภาพ และฮอร์โมนไข่ บำรุงพืช

ภาพที่ ๓.๑๑ ศูนย์การเรียนรู้ชีวภาพทางการเกษตร

บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเป็นบ้านของลุงลี เกสทอง ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่๙มาใช้ดำเนินชีวิตจนเป็นแบบอย่างของประชาชนในตำบลคลองพระอุดม และยินดีให้บุคคลที่สนใจมาเรียนรู้ได้ในบ้านเศรษฐกิจพอเพียงมีการขุดบ่อเลี้ยงปลา การเลี้ยงกบ การเลี้ยงไก่สามสายพันธุ์ การเลี้ยงเป็ดบาบารี และปลูกพืชผัก ผลไม้

การเลี้ยงเป็ดพันธุ์บาบารีของเล่า ลีเกสทองหรือเรียกว่าลุงยะ มีภรรยาชื่อนางสง เกสทอง มีบุตรสาว ๒ คน มีครอบครัวไปอยู่กับสามี ๑ คนอยู่ช่วยงานลุงยะ ๑ คน ในครอบครัวจะช่วยกันทำงานในการเลี้ยงไก่ พันธุ์สามสาย เลี้ยงเป็ด เลี้ยงกบบนเนื้อที่ ๕ ไร่ ลุงยะจะเป็นคนอารมณ์ดีพูดเก่งสามารถให้ข้อมูลเป็นอย่างดีก็ได้ทราบข้อมูลในการเลี้ยงสัตว์ทั้งหลายว่าหลังจากแต่งงานกับป้าสง ตอนนั้นลุงยะประมาณ ๒๕ ปี ก็ยึดอาชีพการเลี้ยงเป็ดไข่มาตลอดตั้งแต่การเลี้ยงโดยไล่เลี้ยงเป็ดตามทุ่งนาจนมาถึงการเลี้ยงโดยการขุนเป็ด หมายความว่า การเลี้ยงเป็ดโดยการให้อาหารในเล้าแทน และต่อมาก็มาทำสวนมะม่วงได้ขุดล่องสวนมะม่วงเกิดภาวะมะม่วงถูกจึงทำการเกดสวนมะม่วงออกทำเป็นบ่อเลี้ยงปลา ขายเป็นปลุกเล้าไก่ อีก ๒ เล้า ลุงยะไม่มีเงินพอจึงได้ไปกู้ธนาคาร ธกส.มาทำทุนก็ได้ผ่อนชำระปีละครั้งกว่าจะมาถึงปัจจุบันได้ผ่านการขาดทุนจากการที่ราคาไก่ตกต่ำมีอยู่ช่วงหนึ่งราคาไก่ต่ำมากลุงยะขาดทุนหลายแสนบาท แถมยังมาเจอพ่อค้าที่มารับซื้อไก่เปี้ยวเงินค่าไก่ไม่ยอมจ่ายให้แล้วก็หายสาบสูญไปเลย นั่นก็หมายความว่า การเลี้ยงในครั้งนั้นก็ต้องพบกับขาดทุน จากประสบการณ์ ไปดูงาน หลาย ๆ ด้าน จึงเหมือนเป็นบทเรียน ลุงไม่เคยย่อท้อได้ต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน เมื่อประมาณ หลายปีก่อน ลุงยะไปได้ข่าวมาว่า สมเด็จพระราชินีทรงแจกพันธุ์ลูกเป็ด โดยเป็นเป็ดสายพันธุ์ใหม่ จากสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ อ.บางประกง จ.ฉะเชิงเทราเป็นเป็ดพันธุ์บาบารี โดยเสียค่าใช้จ่ายตัวละ ๑๒ บาท ลุงยะ ได้มา ๑๐๐ ตัว เมื่อเลี้ยงจนโตก็สามารถขยายพันธุ์เลี้ยงมาหลายรุ่นจนถึงปัจจุบันสามารถขยายพันธุ์เลี้ยงเองได้โดยใช้วิธีธรรมชาติ

การเลี้ยงเป็ด พันธุ์บาบารี ในเล้าของลุงยะแบ่งเป็นล๊อค ๆ จะเริ่มจากการคัดพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ที่มีความสมบูรณ์สามารถฟักไข่ครั้งละหลาย ๆ ตัว จะมีแม่พันธุ์ประมาณ ๒๐ ตัวเมื่อแม่พันธุ์ฟักไข่ได้ ๗ วันลุงก็จะตรวจดูว่าไข่ที่ฟักมา นั้นเป็นสายเลือดหรือเปล่าโดยการส่องดูในที่สว่างว่ามีสายเลือดหรือเปล่า ถ้ามีก็แสดงว่าไข่มีการฟักติดก็จะคัดออกมา ใน ๑ ตัวจะไข่ ๒๕ ฟอง ระยะเวลาในการฟักไข่จะใช้เวลาประมาณ ๓๕ วัน การฟักแต่ละครั้งไข่จะติดหรือไม่ขึ้นอยู่กับอากาศด้วย ถ้าอากาศร้อนก็จะมีโอกาสไข่เสียง่าย ถ้าเป็นอากาศเย็นไข่จะติดดี ส่วนมากที่เล่าจะไม่ค่อยเสียเพราะมีอากาศ ถ่ายเทได้ดีไม่ร้อน เมื่อลูกเป็ดออกมาได้ ๔ วันต้องจับแยกออกมาต่างหากนำลูกเป็ดแยกไปเลี้ยงในเล้าที่กั้นไว้ ซึ่งมีฝ้ายางล้อมรอบเล้า เพื่อป้องกันลมโกรกถูกตัวลูกเป็ด พันธุ์เล้าควรปูด้วยแกลบหรือวัสดุที่สะอาด หนาประมาณ ๒-๓ นิ้ว จัดเตรียมรางใส่อาหาร รางใส่น้ำไว้ในเล้าลูกเป็ดบาบารีลูกเป็ดบาบารีที่นำมาเลี้ยงจะมีอายุ ๑-๒ สัปดาห์ ปัจจุบันมีผู้เพาะลูกเป็ดบาบารีขายกระจายอยู่ทั่วไป แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑. หน่วยงานราชการ การซื้อลูกเป็ดกับหน่วยงานของรัฐมักต้องสั่งจองก่อนล่วงหน้าและบางที่อาจต้องรอคิวนานหลายวัน เนื่องจากลูกเป็ดที่หน่วยงานราชการจำหน่ายให้กับประชาชนนั้นราคาถูก จึงทำให้มีผู้ที่ต้องการลูกเป็ดเป็นจำนวนมาก ราคาตัวละประมาณ ๑๗ บาท

๒. กลุ่มเอกชนหรือประชาชนทั่วไป ลูกเปิดจากกลุ่มเอกชนจะแพงกว่าของหน่วยงานราชการ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะต้นทุนในการเพาะลูกเปิดที่สูงกว่าหน่วยงานของรัฐในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างคนงานหรือบุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เอกชนต้องลงทุนเองทั้งหมด ซึ่งแตกต่างจากหน่วยงานของรัฐโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามการซื้อลูกเปิดกับกลุ่มเอกชนจะง่าย ค่อนข้างสะดวก หาซื้อลูกเปิดได้เร็วกว่า ราคาลูกเปิดตัวละประมาณ ๒๕-๓๐ บาท เปิดบาริเป็นเปิดพันธุ์เนื้อที่เลี้ยงง่ายและโตเร็วมาก เหมาะสำหรับการเลี้ยงในเชิงธุรกิจ หากเปิดได้รับอาหารที่ดีมีคุณภาพถูกต้องตามวัย ในปริมาณที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ ใช้เวลาเลี้ยงเพียง ๓ เดือน ก็จะสามารถจับเปิดขายได้ น้ำหนักโดยเฉลี่ยประมาณ ๓ กิโลกรัมต่อหนึ่งตัว สำหรับเปิดอายุประมาณ ๒ เดือน ถ้าต้องการให้น้ำหนักดีให้ขุนด้วยมันบด แต่มูลเปิดจะเหม็น โดยเฉพาะเวลามูลเปิดเปียกน้ำหรือฝน หากสถานที่ในการเลี้ยงอยู่ห่างจากบ้านเรือนผู้คนก็จะดีมาก

โรงเรือนสำหรับเลี้ยงเปิด ควรแห้งสะอาด ไม่มีน้ำขัง ป้องกันแดดและฝนได้ดี ช่วงนี้เปิดจะกินอาหารมากขึ้น การเจริญเติบโตน้อย จึงเลี้ยงด้วยอาหารให้เพียงพอสำหรับรักษาขนาดและน้ำหนักของเปิดให้เพิ่มขึ้นเล็กน้อย อาหารที่ให้ช่วงนี้ ควรมีโปรตีนให้มาก

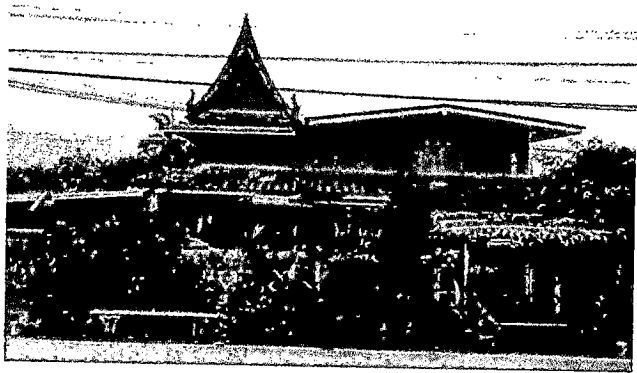

ภาพที่ ๓.๑๒ บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

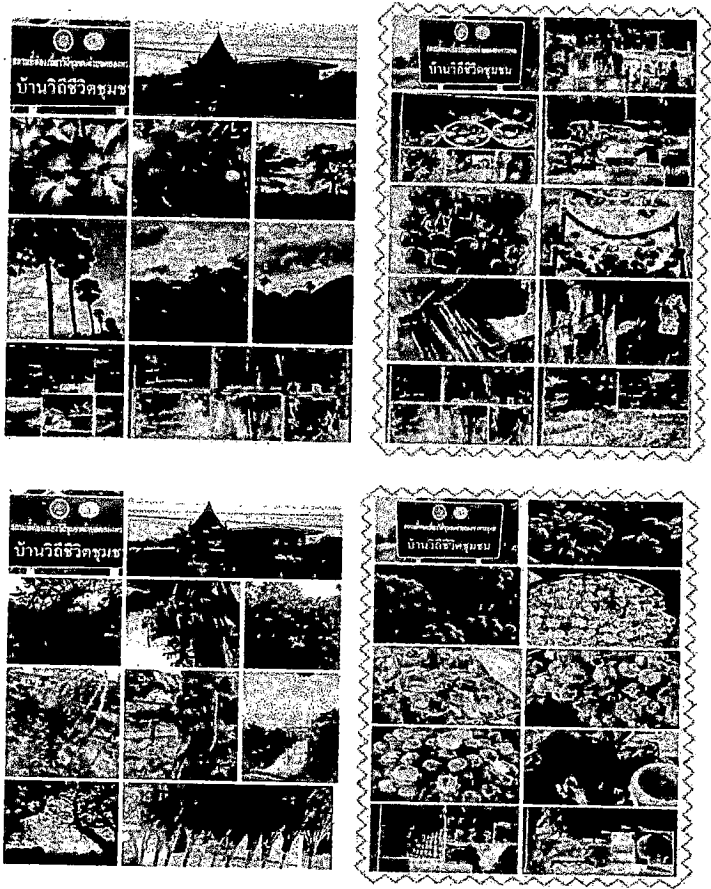
แหล่งท่องเที่ยวบ้านวิถีชุมชน

แหล่งเรียนรู้ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของประชาชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตจะเห็นได้จากเครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ และอาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้จับสัตว์น้ำ ได้แก่ ลอบ ข้อง และตะกร้า เครื่องมือในการทำเกษตร ได้แก่ หอก คันไถ คราด กระบุง ขอบาย เคียว ไร่หัด จอบ ตะกร้อ สอยมะม่วง เครื่องยนต์สูบน้ำโบราณ (Lister) และเครื่องสีข้าว กล้องมือหมุนแบบโบราณ อุปกรณ์ช่างได้แก่ เลื่อยไม้สมัยก่อน เลื่อยโรงเหล็ก และเลื่อยยนต์ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำอาหาร ได้แก่ ครก สากกระเบือ (mortar) เครื่องโม่ (millstone) กระชอน กระต่ายขูดมะพร้าว หม้อดิน ตะแกรง โองั กระบวยตักน้ำ ถาดสังกะสี จานสังกะสี ช้อนสังกะสี อุปกรณ์สำหรับการทำขนมประกริมไข่เต่า ถาดขนมครก และ กาน้ำร้อนโบราณสิ่งของต่างๆ เหล่านี้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ อย่างสวยงามเป็นระเบียบ สะดวกและเหมาะสำหรับการเรียนรู้และที่บ้านนี้ยังมีการสอนการทำไม้กวาดทางมะพร้าวในลอน โองัผ้าไหม หมอนฝ้าย กระเป๋าผ้า ตะกร้าเชือกในลอน และงานประดิษฐ์จากคริสตอล นอกจากงานหัตถกรรมต่างๆเหล่านี้แล้ว ยังมีการสอน

วิธีทำ ขนมกล้วย ทองม้วน หมี่กรอบ และหมี่กรอบต่างๆ บ้านวิถีไทยของตำบลคลองพระอุดม คือบ้านของ ครูหนู่ย ซึ่งท่านพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้และยินดีให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ได้

ภาพที่ ๓.๑๓ บ้านวิถีชุมชน

ภาพที่ ๓.๑๔ บ้านวิถีชุมชน

วัดป่าปทุมรัฐ

ประวัติความเป็นมา วัดป่าปทุมรัฐ ตั้งอยู่ที่ ๒๑/๑๓ หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๔๐ ก่อนการจาริกธุดงค์เข้าป่าประจำปี ๒๕๕๒ เพื่อการบำเพ็ญเพียรภาวนา ณ ผืนป่าลำขาแข้งและทุ่งใหญ่นเรศวร ป่าผืนใหญ่ซึ่งเป็นมรดกโลกยังมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้ป่านานาพันธุ์ทั้งยังมีสัตว์ป่าที่ชุกชุม เช่น เสือโคร่ง ช้างป่า เก้ง กวาง กระตัง ฯลฯ ป่าแห่งนี้มีอาณาเขตติดต่อกันเป็นบริเวณกว้างกินพื้นที่หลายจังหวัด คือ กาญจนบุรี อุทัยธานี ตาก นครสวรรค์และกำแพงเพชร ซึ่งเหมาะแก่

การจาริกในยุคปัจจุบันนี้ พระอาจารย์วิบูลย์ ธมฺมเตโช พร้อมทั้งคณะสงฆ์ ได้เดินทางจากพุทธอุทยานดอยอินทรีจังหวัดเชียงรายเพื่อ การจาริกธุดงค์ในครั้งนี้ ได้มาแวะที่จังหวัดปทุมธานี เพื่อนำคณะศรัทธาญาติธรรมไปทอดผ้าป่า และถวายข้าวสารอาหารแห้งและเครื่องอุปโภค บริโภคที่จำเป็น เพื่อเป็นเสบียงให้กับพระภิกษุสงฆ์-สามเณร ผู้มีจิตศรัทธาในการเข้าป่าหาความวิเวกในการบำเพ็ญภาวนา ณ วัดไกรเกรียงและวัดขาแข้ง คือประตูลู่ป่าใหญ่ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ในเวลาเช้าญาติโยมคณะปทุมรัฐฟาร์มและญาติพี่น้องได้ถวายภัตตาหารแด่พระอาจารย์วิบูลย์ พร้อมทั้งคณะสงฆ์ ก่อนการเดินทางไปทอดผ้าป่า ได้มีคุณโยมท่านหนึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้แสดงเจตจำนงจะถวายที่ดินซึ่งเป็นผืนนาแปลงหนึ่งในเขตอำเภอลาดหลุมแก้วแด่พระอาจารย์วิบูลย์พร้อมคณะสงฆ์เพื่อสร้างวัด จึงบอกโยมว่าจะปรึกษาหารือกันก่อน และรอให้เสร็จสิ้นจากการจาริกธุดงค์ จึงจะเดินทางมาคุยที่ดิน หลังจากจบภารกิจธุดงค์พระอาจารย์วิบูลย์พร้อมกับคณะสงฆ์ก็ได้ประชุมกันเพื่อแสดงความคิดเห็นในเรื่องการรับที่ดินเพื่อสร้างวัด ก็ได้ข้อสรุปว่า ในเขตจังหวัดปทุมธานีซึ่งเป็นเขตปริมณฑลใกล้กับเมืองหลวงมีการคมนาคมสะดวก แต่ก็ยังมีผืนนาที่เป็นธรรมชาติอีกมากวิถีชีวิตของผู้คนก็ยังมีแบบดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ แต่น่าเสียดที่มีวัดป่าและสำนักปฏิบัติธรรมน้อยมีญาติโยมอีกเป็นจำนวนมากต้องไปเสาะแสวงหาวัดและสำนักปฏิบัติธรรมที่ต่างจังหวัดห่างไกล ถ้าใครมีเวลาน้อยก็หาโอกาสไปได้ยากหรือแทบจะไม่มีโอกาสเลย เพราะต้องเสียเวลาในการเดินทางและส่วนผู้ที่มีรายได้น้อยก็ต้องเสียค่าพาหนะอีก ในส่วนของสงฆ์ ถ้ามีพระอาคันตุกะที่ต้องเดินทางไกลมาสามารถแวะพักได้สะดวก ทั้งยังจะใช้เป็นศูนย์รวมเครื่องอุปโภคที่ญาติโยมนำมาถวายไปถวายวัดหรือสำนักสงฆ์ที่อยู่ไกลในถิ่นทุรกันดารอีกต่อหนึ่ง

เมื่อพิจารณาถึงเหตุปัจจัยหลายอย่างเหล่านี้รวมเข้ากันแล้ว สงฆ์ได้ลงมติเห็นชอบว่าควรจะรับที่ดินสนองศรัทธาของโยมเพื่อการสร้างวัดต่อไป ถือเป็นการสร้างมหากุศลกรรมอันยิ่งใหญ่ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิตย่อมยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อม ดังนั้นพระอาจารย์วิบูลย์และคณะสงฆ์จึงได้นัดกับโยมเพื่อนมาคุยที่ดินในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๒เมื่อได้สำรวจสถานที่ก็เห็นว่าเหมาะสมเป็นที่ สบายะพอสมควร จากนั้นจึงได้สนทนากับโยมถึงแนวโน้มที่จะสร้างเป็นวัดป่า เน้นการปลูกต้นไม้ขุดสระน้ำให้ร่มเย็น ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างมากนัก แต่โยมผู้ที่จะถวายมีนโยบายที่แตกต่างกันออกไป คือโยมชอบที่จะสร้างให้เป็นวัดสวยงาม เน้นสิ่งปลูกสร้าง ทำแบบวัดในเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเห็นทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายโยมจึงแตกต่างกัน ทำให้โยมออกตัวว่าขอคิดดูก่อน ซึ่งความเป็นจริงก็คือโยมเปลี่ยนใจไม่ถวายที่ดินสร้างวัดแล้ว

กาลเวลาต่อมาไม่นาน คุณโยมสมาน และคุณโยมพจนีย์ พิชิตบุญขชัย โยมทั้งคู่นี้ได้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ ได้อยู่ในเหตุการณ์ในวันที่ไปคุยที่ดินด้วย ทราบเรื่องราวทั้งหมด จึงปรึกษากันว่าถ้าโครงการสร้างวัดป่าถูกยกเลิกไปญาติโยมอีกเป็นจำนวนมากที่ขาดที่พึ่งทางใจจะเสียประโยชน์ในทางธรรมและพิจารณาถึงความไม่แน่นอนของชีวิตว่าไม่ยั่งยืน ไม่รู้วันเวลาและสถานที่ตาย ถ้าเรามัวประมาทอยู่ไม่รีบเร่งสร้างมหากุศลอันยิ่งใหญ่ไปบุญเสียตั้งแต่บัดนี้แล้วหากตายเสียก่อนก็จะหมดโอกาสสร้างอริยทรัพย์อันประเสริฐเมื่อคิดได้ดังนี้แล้วจึงได้ปรึกษากับคุณแม่ทองเปราะ แซ่ตั้ง และลูกๆ ตลอดถึงพี่น้องในตระกูล ในการที่จะถวายที่ดินเพื่อสร้างวัดปฏิบัติธรรม ว่าทุกคนจะมีความเห็นกันอย่างไรบ้าง ได้ข้อสรุปอันเป็นที่น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง เพราะทุกๆ คนเห็นพ้องตรงกัน แสดงมุทิตาจิตยินดีในมหากุศลครั้งนี้ ไม่มีใครคัดค้านเลย ทำให้โยมสมาน-พจนีย์ มีความปลื้มปิติยินดีอย่างเหลือล้น ดังนั้น จึงได้นิมนต์พระอาจารย์วิบูลย์ ธมฺมเตโช พร้อมกับคณะสงฆ์เพื่อมาคุยที่ดินอีกครั้งในวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒ เมื่อมาถึงก็ได้สำรวจพื้นที่และพิจารณาดูแล้ว

ว่าเป็นสถานที่สัปปายะ เป็นธรรมชาติชายทุ่งนา ปลอดภัยทางอากาศและทางน้ำมีความสงบเงียบดี กลางวันคนไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงเพลงอีกที่ก่อกวนใคร ไม่วุ่นวายไม่ไกลจากหมู่บ้าน โคจรบินทบาต สะดวก ห่างไกลจากวัดโดยรอบหลายกิโลเมตร ชาวบ้านโดยรอบก็สนับสนุนเต็มที่และที่สำคัญก็คือ มีเหตุปัจจัยเหมาะสมสำหรับสร้างวัดป่าเพื่อใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรม กรมฐานภาวนาศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนาพระอาจารย์วิบูลย์พร้อมคณะสงฆ์ จึงมีมติรับที่ดินผืนนาแปลงนี้ในการสร้างวัดป่า ตามความเห็นชอบของสงฆ์ที่ได้ตกลงกันมา โยโยมสมาน-พจนีย์ ได้มอบถวายสำเนาโฉนดที่ดินถวายพระอาจารย์วิบูลย์และคณะสงฆ์อย่างไม่เป็นทางการก่อนเพื่อจะได้วางแผนแปลนโครงสร้างของวัด จึงจะดำเนินการสร้างต่อไป ตามที่ คุณสมานและคุณพจนีย์ พิเชตปัญชรชัยและครอบครัวได้มีกุศลศรัทธาบริจาคที่ดินแปลงหนึ่งหนึ่งจำนวน ๑๑ ไร่ ๑ งาน ๙๔ ตารางวา และเงินมูลค่าหนึ่งล้านบาทเพื่อทำการถมที่และเริ่มต้นและญาติพี่น้องสมทบกันเพื่อสร้างวัด ตั้งอยู่บริเวณตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ให้เป็นที่ตั้งของวัดป่าปทุมรัฐ เพื่อสร้างวัดป่า ตามเจตนารมณ์ของผู้บริจาค ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าที่ดินแปลงดังกล่าว สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งทุกประการ เพราะบริเวณนี้ห่างจากวัดใกล้เคียง จึงมีวัตถุประสงค์ในการกำหนดให้มีการวางศิลาฤกษ์ ในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อสร้างพระประธานลานธรรม (อุโบสถธรรมชาติ) เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ และนำพระพุทธรูปมาปางลีลา และพระพุทธรูปมุตตระปางสมาธิที่มีคณะศรัทธาโดย คุณทับ คุณสอิ่ง ใจเอื้อเฟื้อและผู้ใหญ่ประเทือง ยิ้มแย้มนำถวาย รวมถึงพระโมคคัลลาน-พระสารีบุตร พระอัครสาวกเบื้องซ้ายและขวา และพระสิวลีพระสาวก ผู้เลิศทางด้านโศคลาภ ซึ่งมีญาติธรรมอีกหลายท่านได้เป็นเจ้าภาพมาประดิษฐานในจุดต่างๆ เพื่อสถาปนาเป็นปฐมฤกษ์ การถวายที่ดินเพื่ออุทิศเป็นธรณีสงฆ์ สำหรับวัดนั้นเป็นบุญใหญ่ในระดับมหากุศล เพราะเป็นการสร้างสถาบันในการสร้างคนให้กลายเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเป็นการเสียสละอันยิ่งใหญ่ซึ่งทำได้ยากยิ่ง คนที่จะทำมหากุศลเช่นนี้ได้ หากไม่มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นแล้วก็ยากยิ่งนักที่จะทำได้ เจตนาของผู้บริจาคเพื่อวัตถุประสงค์ในการขับ

ภาพที่ ๓.๑๕ ภาพวัดป่าปทุมรัฐ

สวนสมุนไพร

สวนสมุนไพรธารางแดงเป็นของพี่สง่า เมื่อไทยอยู่ที่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ที่สวนจะมีผลไม้ตามฤดูกาล เช่น สาลี่ ส้มโอ ละมุด กัลยาร มะม่วง ธารางแดง

สรรพคุณของธารางแดง

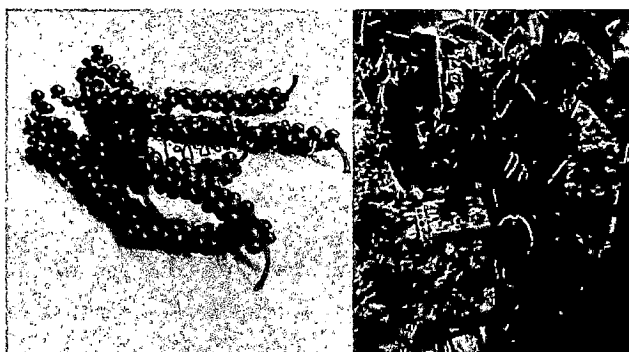
เถาไม้สรรพคุณเป็นยาอายุวัฒนะ จะใช้เดี่ยว ๆ หรือใช้ผสมกับสมุนไพรชนิดอื่นด้วยก็ได้ ซึ่งตามตำรับยาอายุวัฒนะจะใช้รางแดง ๑ ชีด เหล้า ๒๐๐ มิลลิเมตร และน้ำผึ้ง ๒๐๐ มิลลิเมตร นำนวดองไว้ ๑๕ วัน ใช้กินครั้งละ ๓๐ มิลลิเมตร วันละ ๒ ครั้ง เข้าและเย็น หรือจะใช้เถารางแดงผสมกับต้นเถาวัลย์เปรียง ต้นกำแพงเจ็ดชั้น, ต้นขมิ้นเครือ, และต้นนมควาย นำนวดกับน้ำดื่มเป็นยาอายุวัฒนะ (เถา) ใช้เถานำมาต้มกิน หรือนำใบมาชงเป็นชา (ซึ่งอาจจะใช้แบบเดี่ยว ๆ หรือใช้ร่วมกับสมุนไพรอื่น ๆ ก็ได้) เพื่อเป็นยาบำรุงกำลัง (ตำรับยานี้สามารถช่วยแก้เส้น แก้ก้อน อาการปวดหลัง ปวดเอว ปวดขัง ปวดชา ได้ด้วย) แต่ที่นิยมมากที่สุดคือ การดองเหล้า (ใช้รากนำมวดองกับเหล้า) (เถา, ราก, ใบ) เถานำมาหั่นตากแดด แล้วนำมาปรุงเป็นยา กินรักษาโรคพิษ รักษาอาการกล่อนลงฝัก และกล่อนทุกชนิด (เถา) ส่วนรากก็มีสรรพคุณเป็นยาแก้พิษเช่นกัน (ราก) ตำรับยาช่วยทำให้เจริญอาหาร จะใช้เถารางแดง, ต้นกำแพงเจ็ดชั้น, ต้นขมิ้นเครือ, ต้นเถาวัลย์เปรียง และต้นนมควาย นำนวดกับน้ำดื่มช่วยให้เจริญอาหาร (เถา) ส่วนอีกวิธีให้ใช้ใบนำมาลนไฟ หรือตากให้แห้งแล้วชงกับน้ำดื่ม ก็ช่วยทำให้เจริญอาหารได้เช่นกัน (ใบ) เถานำไปต้มกับน้ำดื่มช่วยลดคอเลสเตอรอล (เถา) (ยังไม่มีงานวิจัยที่ยืนยัน) ช่วยแก้ร้อนในกระหายน้ำ (เถา) รากมีสรรพคุณเป็นยาขับเสมหะ (ราก) ใบนำมาลนไฟแล้วนำไปต้มกับน้ำดื่มแทนใบชา จะช่วยทำให้ชุ่มคอ (ใบ) ตำรายาไทยจะใช้ใบนำมาปิ้งไฟให้กรอบ ใช้ชงกับน้ำกินต่างน้ำชาเป็นยาช่วยขับปัสสาวะ (ใบ) ส่วนเถาก็มีสรรพคุณเป็นยาขับปัสสาวะเช่นกัน (เถา) ตำรับยาแก้ผดผื่น จะใช้รากรางแดง, รากชะอม, รากเล็บเหยี่ยว, รากสามสิบ, แก่นจันทน์ขาว, แก่นจันทน์แดง, และเขากวาง นำนวดใส่ข้าวเจ้าวกินแก้ผดผื่น (ราก) เถาไม้สรรพคุณช่วยบำรุงเส้นสาย แก้ก้อน แก้อาการปวดเมื่อยที่กินกบ (เถา) ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย ระบุให้ใช้รางแดง ๑ ชีด, อ้อยดำ ๑ ชีด, และยาหัว ๑ ชีด (เข้าใจว่าเป็นข้าวเย็น แต่ไม่ทราบว่าเป็นข้าวเย็นเหนียว หรือข้าวเย็นได้) ต้มจนเดือดประมาณ ๑๕ นาที ใช้ดื่มกินครั้งละ ๑ แก้ว วันละ ๓ เวลา ส่วนตำรับยาแก้ปวดเมื่อยของชาวล้านนา จะใช้ลำต้นรางแดง ผสมกับลำต้นและรากวงสุ่ม ลำต้นเปล้าล้มต้น ลำต้นเปล้าลมเครือ ลำต้นแหวนเครือ ลำต้นหนาด และลำต้นบอระเพ็ด นำนวดกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดเมื่อย (ลำต้น) ใบนำมาปิ้งไฟให้กรอบ ใช้ชงกับน้ำกินต่างน้ำชาจะช่วยให้เส้นเอ็นในร่างกายอ่อนดี หรือทำให้เส้นเอ็นหย่อน แก้ก้อนเอ็นตึง (ใบ) ส่วนหมอยาไทยใหญ่ จะใช้ใบรางแดงนำมาปิ้งกับไฟชงกับน้ำร้อนกินแทนชา เป็นยารักษาอาการปวดเมื่อย ปวดหลัง ปวดเอว แก้อาการอ่อนเพลีย นอกจากนี้ยังใช้เป็นยาล้างไต ด้วยการใช้ใบชงใส่น้ำร้อน หรือจะใช้รากหรือเถานำมาหั่นตากแห้ง แล้วต้มกินก็ได้ และยังเชื่อว่าหากกินสมุนไพรรางแดงเป็นประจำจะช่วยบำรุงร่างกาย บำรุงโลหิต และทำให้เจริญอาหารได้ด้วยช่วยลดความดันโลหิต ลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดคอเลสเตอรอล ละลายไขมัน ช่วยลดน้ำหนัก เฝ้ามผลาญไขมัน และช่วยขับเหงื่อ

ภาพที่ ๓.๑๖ รางแดง

สวนพริกไทยใกล้กรุง

นายคมสันต์ ดาวทอง อยู่ที่ หมู่ ๑ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ในสวนจะปลูกพริกไทยพันธุ์ซีรอนและพันธุ์ซาราวัก(มาเลเซีย) ต้นเบอร์รี่ ต้นโกโก้ หม่อน ที่หลักๆก็จะเป็นพริกไทย กับต้นหม้อข้าวหม้อแกงลิงที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ ๓.๑๗ สวนพริกไทยใกล้กรุง

หม้อข้าวหม้อแกงลิงเป็นไม้เลื้อย มีระบบรากที่ต้นและส้น สามารถสูงได้หลายเมตร ลำต้นมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตรหรืออาจหนากว่านั้นในบางชนิด เช่น *N.bicalcarata* เป็นต้น จากลำต้นไปยังก้านใบที่มีลักษณะใบคล้ายกับสกุลส้ม ยาวสุดสายดิ่งซึ่งบางสายพันธุ์ใช้เป็นมือจับยึดเกี่ยว แล้วจับลงที่หม้อที่เป็นใบแท้แปรสภาพมา หม้อเริ่มแรกจะมีขนาดเล็กและค่อยๆ โตขึ้นอย่างช้าๆ จนเป็นกับดักทรงกลมหรือรูปหลอด

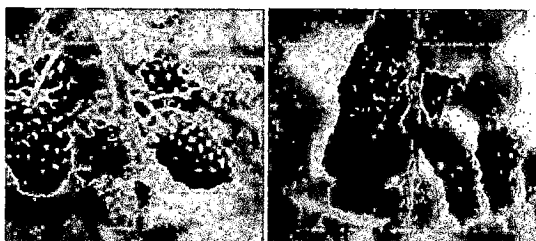
ภาพที่ ๓.๑๘ หม้อข้าวหม้อแกงลิง

ส่วนประกอบพื้นฐานของหม้อข้าวหม้อแกงลิง

หม้อจะบรรจุไปด้วยของเหลวที่พืชสร้างขึ้น อาจมีลักษณะเป็นน้ำหรือน้ำเชื่อม ใช้สำหรับให้เหยื่อจมน้ำตาย แสดงให้เห็นว่าในหม้อข้าวหม้อแกงลิงหลายชนิด ของเหลวจะบรรจุไปด้วยสารเหนียวที่ถูกผสมขึ้นเป็นสำคัญเพื่อใช้ย่อยแมลงในหม้อ ความสามารถของของเหลวที่ใช้ดักจะลดลง เมื่อถูกทำให้เจือจางโดยน้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในสภาพแวดล้อมที่เปียกชื้นที่เป็นถิ่นอาศัยของพืชสกุลนี้ ส่วนล่างของหม้อจะมีต่อมสำหรับดูดซึมสารอาหารจากเหยื่อที่จับได้ ส่วนบริเวณด้านบนจะมีผิวสั่นเป็นมันใช้เพื่อป้องกันเหยื่อหนีรอดไปได้ ทางเข้าของกับดัก จะสั้นและเต็มไปด้วยสีสรรที่ดึงดูดเหยื่อเข้ามาและเสียหลักลื่นหล่นลงไป ในหม้อ ส่วนฝาหม้อใช้ป้องกันไม่ให้น้ำฝนตกลงไปผสมกับของเหลวในหม้อ และด้านข้างจะมีต่อมน้ำต้อยไว้ดึงดูดเหยื่ออีกทางหนึ่งด้วยโดยปกติหม้อข้าวหม้อแกงลิงจะสร้างหม้อขึ้นมา ๒ ชนิด คือหม้อล่าง เป็นหม้อที่อยู่แถวๆโคนต้นมีขนาดใหญ่ สีสรรสวยงาม อีกชนิดคือหม้อบนที่มีขนาดเล็ก ก้านหม้อจะสลับ

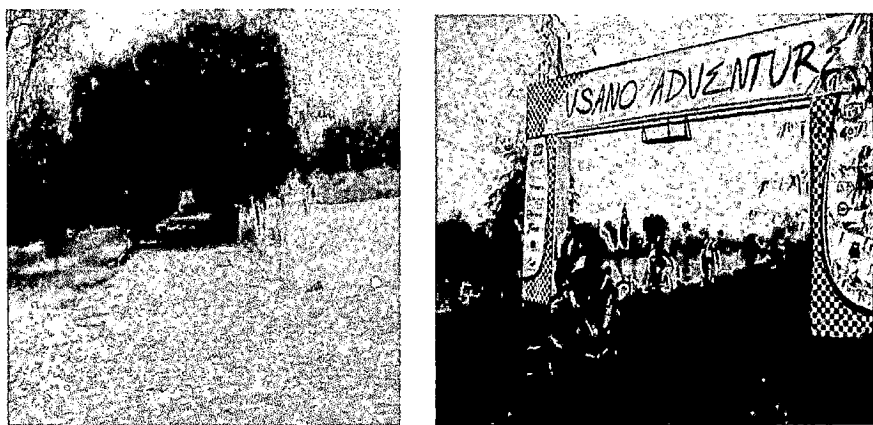
แหลม รูปทรงของหม้อจะเปลี่ยนไป และสีสันจิตชิดกว่า หรือความแตกต่างอีกอย่างคือ หม้อล่างทำหน้าที่ ล่อเหยื่อและดูดซึมสารอาหารไปใช้ในการเจริญเติบโต ส่วนหม้อบน เมื่อต้นโตขึ้น สูงขึ้น หม้อบนจะลด บทบาทการหาเหยื่อ แต่เพิ่มบทบาทการจับยึด โดยก้านใบจะม้วนเป็นวง เกาะเกี่ยวกิ่งไม้ต่างๆ ดึงเอา หม้อข้าวหม้อแกงลิงให้สูงขึ้นและมั่นคงขึ้นไม่โค่นล้มโดยง่าย หม้อที่ต่างชนิดกัน ก็จะดึงดูดเหยื่อที่ต่างชนิด กันด้วยเหยื่อของหม้อข้าวหม้อแกงลิงโดยปกติแล้วจะเป็นแมลง แต่บางชนิดที่มีหม้อขนาดใหญ่ บางครั้ง เหยื่ออาจจะเป็นสัตว์มีกระดูกสันหลังขนาดเล็ก เช่น หนู และสัตว์เลื้อยคลานดอกของหม้อข้าวหม้อแกงลิง นั้น ช่อดอกเป็นแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง จะแยกเพศกันอย่างชัดเจน แบบหนึ่งต้นหนึ่งเพศ ผักเป็น แบบแคบซูล ๔ กลีบและแตกเมื่อแก่ ภายในประกอบไปด้วยเมล็ด ๑๐ ถึง ๖๐ เมล็ดหรือมากกว่านั้น เมล็ด แพร่กระจายโดยลม

ในสวนของนายคมสันต์ ดาวทองปลูกลูกหม่อนปัจจุบันมีการนำเอาผลมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพโดยผลสุกของลูกหม่อนจะมีสีออกม่วงแดง รสชาติหวานอมเปรี้ยวเมื่อเปรียบเทียบกับลูเบอรี่ที่เป็นที่นิยมในเรื่องของสารต้านอนุมูลอิสระแล้วลูกหม่อนของไทยหากเทียบในปริมาณ ๑๐๐ กรัมเท่ากัน จะพบว่า ลูกหม่อนมีสารต้านอนุมูลอิสระมากกว่าลูเบอรี่ ๒-๓ เท่าซึ่งสารที่พบ คือ สารในกลุ่ม โพลีฟีนอล แอนโทไซยานิน และเรสเวอร่าทอลสารต้านอนุมูลอิสระกลุ่มนี้จะช่วยลดความเสี่ยงต่อโรคหลอดเลือด หัวใจและโรคมะเร็ง “ลูกหม่อนเป็นผลไม้ที่มีกรดไขมันที่จำเป็น คือโอเลอิกและไลโนลิกซึ่งเป็นกรด ไขมันที่จำเป็นสำหรับการสร้างเยื่อหุ้มเซลล์ในระบบประสาทและสมองช่วยให้ความจำดีขึ้นยังมีการศึกษาว่า สารสกัดจากลูกหม่อนช่วยควบคุมความหิวทำให้ช่วยควบคุมน้ำหนักอีกทั้งยังมีการนำเอาใบหม่อนมาทำเป็น ชา โดยพบว่า การดื่มชาใบหม่อนเป็นประจำจะช่วยลดการเกิดโรคความดันโลหิตสูงได้”

ภาพที่ ๓.๑๙ ลูกหม่อน

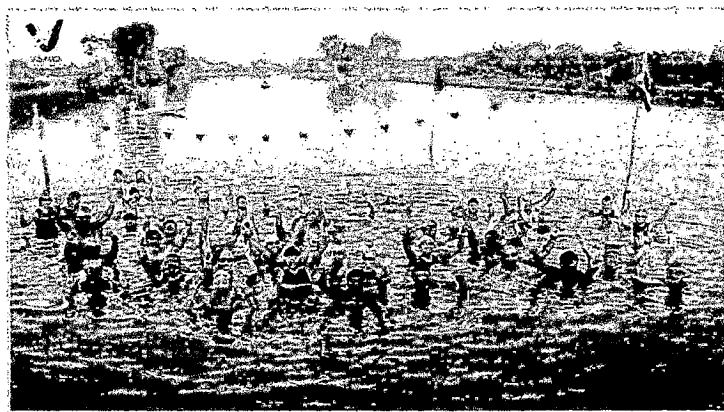
ปัจจุบันในพื้นที่ตำบลคลองพระอุดมมีเส้นทางสัญจรที่สะดวกสบายจึงเป็นที่นิยมของนักปั่น จักรยานมาใช้ในพื้นที่เส้นทางในการปั่น มีการจัดกิจกรรมในการปั่นจักรยานมีเครือข่ายชมรมเข้ามามีส่วน ร่วมในกิจกรรมอย่างมากมาย

ภาพที่ ๓.๒๐ สนามไตรกีฬา

สนามไตรกีฬา

คงไม่มีนักไตรกีฬาคนไหนที่จะปฏิเสธว่าการหาสถานที่ซ้อมว่ายน้ำสำหรับไตรกีฬานั้น เป็นเรื่องสำคัญเพราะถ้าจะให้ดี ก็ควรหาที่ซ้อมแบบ open-water ให้เหมือนในการแข่งขันจริงซึ่งจะต้องว่ายในบึง แม่น้ำ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและฝึกทักษะที่ไม่เหมือนการว่ายในสระแล้วจะมีที่ไหนที่สามารถซ้อมว่ายน้ำ open-water ได้อย่างปลอดภัย ไม่เสี่ยงกับความสะอาดของน้ำ สัตว์น้ำ ความลึกและอุบัติเหตุ ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น Vsano Adventure สถานที่สำหรับนักไตรกีฬาและผู้ชื่นชอบกีฬาแนว แอดเวนเจอร์ เพียง ๓ นาที จากบางบัวทองบริเวณตำบลคลองพระอุดมใกล้กรุงเทพมหานครเพียงนิดเดียว สถานที่ซึ่งเปี่ยมไปด้วยมิตรไมตรีของชาวบ้านบรรยากาศของธรรมชาติสีเขียวที่ยังพอหลงเหลืออยู่นั่นที่เงียบสงบเหมาะสำหรับการวิ่ง และการปั่นจักรยาน อีกทั้งยังมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งเหมาะแก่กิจกรรมของเหล่านักไตรกีฬาเป็นอย่างยิ่ง Vsano Adventure Park มี ๔ ส่วนด้วยกัน : ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านค้า และลานจอดรถ ๒๐๐ คันบริเวณพักผ่อน ห้องออกกำลังกาย (เสร็จปี ๒๐๑๖) และสำนักงานบึง ขนาด ๕๐ x ๕๐๐ เมตร และเส้นทางสำหรับวิ่งเทรล และรถ ATV ระยะทาง ๑,๒๐๐ เมตร และลานจอดรถ ๑๐๐ คัน สนามฟุตบอล ๔ สนาม (รอยืนยัน) และลานกีฬาผจญภัย ๒ สนาม Vsano Adventure Park จึงเป็นที่แรก และที่เดียวในโลก ที่สร้างขึ้นมาเพื่อการฝึกซ้อม แข่งขันไตรกีฬา และ multi sport โดยเฉพาะ ด้วยการออกแบบสถานที่เลียนแบบธรรมชาติที่คำนึงถึงหลักความปลอดภัยเป็นหลักทั่วทั้งบริเวณสามารถมองเห็นได้จากหอสังเกตการณ์เพื่อความปลอดภัยอีกทั้งความลึกของน้ำที่จำกัดไว้ไม่เกิน ๒ เมตร มีระบบการควบคุมน้ำเข้าออกและการปรับสภาพน้ำแบบธรรมชาติ จึงปลอดภัยสำหรับการว่ายน้ำหรือการเล่น เครื่องเล่นทางน้ำชนิดต่างๆ แล้วการว่ายน้ำ open water และการเล่นไตรกีฬา ก็จะไม่ใช่ว่าเรื่องยากอีกต่อไป เปิดเวลา ๘:๐๐AM - ๑๘:๐๐PM ของทุกวันเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี จะต้องอยู่ในความดูแลของผู้ปกครองที่อยู่: วิชาโน จำกัด ๓๓/๓ หมู่ ๒ กาญจนภิเษก (Hwy.๙) คลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ไทยแลนด์ รหัสไปรษณีย์ ๑๒๑๔๐

ภาพที่ ๓.๒๑ สนามไตรกีฬาว่ายน้ำธรรมชาติ

บทที่ ๔
ผลการดำเนินงานวิจัย

๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ตารางจำแนกกลุ่มอาชีพ

หมู่บ้าน	กลุ่มอาชีพ	รายละเอียด
๑	เกษตรกร	นายสุขุม แจ่มศิริ (เพาะพันธุ์ไก่ชน) นายสามารถ อัดทอง (นาข้าวไรต์เบอร์รี่ ขยายพันธุ์ข้าว) นายสงบ (บ่อตกปลาฟิชซิ่ง ร้านอาหารป่า) นางสง่า ผีอกไทย (สวนสมุนไพรธารางแดง สวนผลไม้ ละครด สากะ มะม่วง ส้มโอ) นายธนโชติ โพธิ์บัติ (แปปลาโพธิ์บัติ) นายคมสัน ดาวทอง (สวนพริกไทย หม้อข้าวหม้อแกงลิง หม่อน บลูเบอร์รี่ แบล็คเบอร์รี่ ลาเวนเดอร์ โกโก้)
	หัตถกรรม	นางเฉลิม สุตรัก (ทำไม้กวาดทางมะพร้าว ถักเปล) นางวรรณมา ฉลองวงศ์ (โองผ้าไหม ถักเปลยวน ทำไม้กวาด)
	ดนตรีไทย	นายกุหลาบ เริ่มบุญ (สีซอ)
	ขนมไทย, อาหาร	นางยุวดี อัดทอง (บ้านขนมหวาน เช่น เม็ดขนุน ทองหยอด ฝอยทอง หม้อแกง ตะโก้เผือก ฯลฯ) นางยุพา ดาวทอง (ทองม้วน) นางกนกกาญจน์ ผินพิมาย (ของทอด) นางสาวรวย นกบิน (ขนมตาล กลัวยทอด ข้าวเม่าทอด ขนมใส่ไส้)
	ประเพณี	-
	ปราชญ์	หม่อมทำขวัญ (นางขวัญใจ ชุมเพชร นางสาววรรณ สุขเดช)
	ร้านอาหาร	ครัวคุณหนู บ่อตกปลาฟิชซิ่ง ร้านอาหารป่า
๒	เกษตรกร	นาย เกตุเพ็ง (สวนฝรั่ง ผักสวนครัว) ธัญสินี ระวังภัย (น้ำผึ้ง) นายเฉลิม (นาบัวหลวง)
	หัตถกรรม	-
	ดนตรีไทย	ก้านันเอี่ยม ใจเอื้อเฟื้อ (สีซอ)
	ขนมไทย	นางบุญศรี บุตรสงเคราะห์ (ขนมมนสาว ข้าวหลาม สาลี่) นางฉลวย ปานเฟื่อง (ข้าวต้มมัด ขนมตะโก้ ขนมเปียกปูน)
	ปราชญ์	ก้านันเอี่ยม ใจเอื้อเฟื้อ (สีซอ)
	ร้านอาหาร	ครัวบ้านรัตน์ ร่มไม้ริมนา ครัวแม่ลำตวน
	ประเพณี	-
๓	เกษตรกร	การทำนาข้าว
	หัตถกรรม	นางสนอง ดาวทอง (สานตะกร้าเชือกสังเคราะห์)
	ดนตรีไทย	ลุงจุน ชูพุทธพงษ์ (ทำซอ สีซอ)
	ขนมไทย	นางศิริ บางยาง (ขนมกล้วย)

หมู่บ้าน	กลุ่มอาชีพ	รายละเอียด
๓	ปราชญ์	ลุงจุน ชูพุทธพงษ์ (ทำขอ สีขอ)
	ร้านอาหาร	เจ๊อ้อยส้มดำ
	ประเพณี	-
๔	เกษตรกร	การทำนาข้าว
	หัตถกรรม	สนอง ดาวทอง (สานตะกร้า)
	ดนตรีไทย	-
	ขนมไทย	-
	ประเพณี	กีฬาชุมชน(การแข่งขันรถทางการเกษตรรถกระบะ)
	ปราชญ์	-
	ร้านอาหาร	ก๋วยเตี๋ยวหมูนํ้าใส ก๋วยเตี๋ยวเนื้อสดเปื่อย
๕	เกษตรกร	ถนัด สมถวิล (มะขามเทศ)
	หัตถกรรม	-
	ดนตรีไทย	-
	ขนมไทย	-
	ปราชญ์	-
	ร้านอาหาร	ส้มตำน้ำศรี
	ประเพณี	-
๖	เกษตรกร	นางจิระนันท์ ยิ้มแย้ม (นาบัวหลวง)
	หัตถกรรม	-
	ดนตรีไทย	-
	ขนมไทย	-
	ปราชญ์	นายเสน่ห์ ชื่นจิตร (สารบิวเวอร์เรีย) นายสุวรรณ ปานปูน (หมอดิน ,สารชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ) นายลิ เกสทอง (เศรษฐกิจพอเพียง เกษตร)
	ร้านอาหาร	นายทอง พลอยสุวรรณา (หัตถกรรม งานสาน ต่อเรือ กลองยาว สร้างบ้าน พวงมะโหด)
	ประเพณี	ก๋วยเตี๋ยวขามยักษ์ อาหารป่าเอ๊ะ ก๋วยเตี๋ยวหนึ่ง
๗	เกษตรกร	นายบุญเสริม ฐัญญู (สารไตรโครดามา ฮอร์โมนบำรุงพืช)
	หัตถกรรม	นายทอง พลอยสุวรรณา สานตักแตนสานกุง
	ดนตรีไทย	เย็น เกสทอง (ดนตรีไทย)
	ขนมไทย,อาหาร	อำไพ ศรีเหรา (หมี่กรอบ บ่อบัวสาย) นางธัญญาณ์ซ์ แก้วขาว (น้ำพริกคาง กุ้งสมุนไพรร)
	ประเพณี	-

หมู่บ้าน	กลุ่มอาชีพ	รายละเอียด
	ปราชญ์	นายบุญเสริม ฐัญญู (สารไตรโคตาม้าฮอริโมนบำรุงพืช) นายทอง พลอยสุวรรณ (ต่อเรือ สร้างบ้าน กลองยาว ตัดพวงมะโหด ทำขวัญงานแต่ง)
	ร้านอาหาร	ลุงวรก้วยเตี่ยวเนื้อตุ๋น อาหารตามสั่งเจ๊ไก่ อาหารป้าครัวบ้านสวน ก้วยเตี่ยวโปรด อาหารตามสั่งดี ข้าวมันไก่ข้าวหมกไก่บั้ง ส้มตำเจ๊พา ร้านก้วยเตี่ยวหมูต้มยำสูตรโบราณ

กลุ่มองค์กร หมู่ ๑ - หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กร	จำนวนสมาชิก	ชื่อ-นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
๑	กลุ่มปุ๋ยหมักอินทรีย์สารไล่แมลง	๒๐	ร.ต.เชิดศักดิ์ อินทร์เลิศ	๐๘๑-๑๙๐๓๖๕๙๗
๒	กลุ่มสตรี หมู่ ๑	๑๐	นางพยอม นกบิน	๐๘๙-๐๒๒๑๐๙๘
๓	กลุ่มขนมไทย หมู่ ๑	๕	นางยุวดี อัดทอง	๐๘๑-๖๓๔๓๕๖๖
๔	กลุ่มสตรีหมู่ ๒	๑๑	นางมะลิ สีมั่นตะ	๐๘๖-๐๑๒๘๗๕๗
๕	กลุ่มรถจักรยานยนต์รับจ้างหมู่ที่ ๒	๙	นายมนต์ชัย ชูเนตร	๐๘๔-๙๐๔๖๘๒๐
๖	กลุ่มหัตถกรรม(งานถักเชือกข้อมือ กระเป๋า)	๕	นางสาวอุไร แซ่เอี้ย	๐๘๔-๓๒๓๑๓๔๑
๗	กลุ่มขนมไทย หมู่ ๒	๗	นางบุญศรี บุตรสงเคราะห์	
๘	กลุ่มเย็บผ้าหมู่ ๒	๗	นางศิริพร ศรวันเพ็ญ	๐๘๙-๙๘๙-๓๑๓๕
๙	กลุ่มเสริมสวยหมู่ ๒	๘	นางสิงหา ขวนชม	๐๘๓-๒๕๒-๓๒๒๓
๑๐	กลุ่มเกษตรกรหมู่ที่ ๓	๑๐	นางธานี ปานเฟื่อง	
๑๑	กลุ่มสตรี หมู่ที่ ๓	๙	นางสาววิไลพร มีเลิศ	๐๘๗-๙๙๐-๐๙๔๒
๑๒	กลุ่มสตรี หมู่ที่ ๔	๙	นางพรพิมล เขตต์นนท์	๐๘๙-๖๙๐-๘๗๕๓
๑๓	กลุ่มสตรี หมู่ที่ ๕	๙	นางสาวเสาวรส มีสมวิทย์	๐๘๖-๑๐๕-๕๗๔๑
๑๔	กลุ่มสตรี หมู่ที่ ๖	๑๐	นางสาวกลีน บำรุงทรัพย์	๐๘๗-๗๑๘-๑๕๒๑
๑๕	กลุ่มสร้างอาชีพใหม่ให้สตรีและครอบครัว	๓๐	นางสาววิไลพร มีเลิศ	๐๘๗-๙๙๐-๐๙๔๒
๑๖	กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ หมู่ที่ ๑	๙	นางสาวลักษณ บุญคำภา	๐๘๔-๐๒๐-๐๑๘๘
๑๗	กลุ่มการกีฬาฟุตบอล	๑๘	นายผล แจ่มเหมือน	๐๘๖-๑๐๕-๕๗๔๑
๑๘	กลุ่มสวัสดิการชุมชนวันละบาท ตำบลคลองพระอุดม	๑๐	นางสมหมาย เกสทอง	๐๘๙-๗๘๕-๖๖๘๖
๑๙	กลุ่มทำปุ๋ยน้ำหมักอินทรีย์ชีวภาพ	๑๐	นายสุวรรณ ปานปูน	๐๘๔-๗๖๘-๐๓๘๙
๒๐	กลุ่มทำเชื้อราชีวเวอเรีย	๑๖	นายเสน่ห์ ชื่นจิตร	๐๘๖-๕๔๕-๘๘๙๔

ลำดับที่	ชื่อกลุ่ม/องค์กร	จำนวนสมาชิก	ชื่อ-นามสกุล	เบอร์โทรศัพท์
๒๑	กลุ่มบ่อเลี้ยงปลา	๘	นายฉัตร ตรงดี	๐๙๒-๓๕๖-๑๒๐๘
๒๒	กลุ่มหมีกรอบ หมู่ที่ ๗	๑๐	นางรุ่งนภา บุญศรีภักดิ์	๐๘๔-๕๔๔-๑๑๐๓
๒๓	กลุ่มเลี้ยงไก่ ๓ สายเลือด - ไก่ชน	๑๐	นายชาลี ตรงดี	๐๘๑-๔๙๘-๗๙๘๗

ทีมนักวิจัยได้ลงพื้นที่ตำบลคลองพระอุดมโดยทำการสัมภาษณ์ สํารวจ และสนทนากลุ่มย่อย เกี่ยวกับ อาชีพหัตถกรรม การเกษตร คลองพระอุดม วัด ดนตรีไทย แพลลา การทดลองท่องเที่ยวทางน้ำของคนในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

๔.๒ อาชีพของคนในชุมชน

นางสาวบุญส่ง กลมกล่อม อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ยามว่างทำสบู่สมุนไพรอัดก้อนมีหลายกลิ่น เช่น น้ำมันข้าว

ผลที่ได้ คือ เรียนรู้การทำขนมตาล ทีมนักวิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้านถึงคุณประโยชน์ของตาลโตนด เช่น เนื้อตาลทำขนม เมล็ดนำไปเพาะและนำจาวตาลมาเชื่อม เปลือกนำไปเป็นปุ๋ยของต้นไม้ใบนำมาทำเป็นงานประดิษฐ์ และต้นมาทำเฟอร์นิเจอร์

ปัญหา ขนมตาลไม่สามารถทำได้ทุกฤดูกาล

ข้อค้นพบ ถ้าทำขนมตาลในเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายนจะได้ลูกตาลที่มีเนื้อน้อยถ้าจะทำขนมตาลให้มีรสชาติอร่อย หอม เนื้อนุ่ม

การเรียนรู้ นำเอาใบตาลอ่อนมาทำเป็นกระถางหนึ่งทำให้มีกลิ่นหอมของตาล และสีเหลืองอ่อนที่สวยงาม

นางสาวสำรวย นกบิน อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ยามว่างจากการทำนา ในเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกรกฎาคมของทุกปี นางสาวสำรวย นกบินได้เก็บลูกตาลที่สุกแล้วบริเวณรอบบ้านที่ปลูกไว้โดยปลูกเปลือกและล้างลูกตาลให้สะอาด นำมายีกับน้ำพอประมาณเพื่อเอาเนื้อตาลออกจากลูกตาล นำมารองโดยใช้ผ้าขาวบางเพื่อเอาเส้นใยออกเหลือแต่เนื้อตาล นำเนื้อตาลมาผสมกับแป้งข้าวเจ้ากะทิ น้ำตาลแล้วนวดให้เข้ากันปล่อยทิ้งไว้ ๓ ชั่วโมง นำไปใส่กระถางใบตองที่เย็บไว้แล้วและนำไปนึ่งประมาณ ๒๐ นาทีแล้วใส่มะพร้าวขูดโรยบนขนมพร้อมรับประทาน

ผลที่ได้ คือ เรียนรู้การทำขนมตาล ทีมนักวิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้านถึงคุณประโยชน์ของตาลโตนด เช่น เนื้อตาลทำขนม เมล็ดนำไปเพาะและนำจาวตาลมาเชื่อม เปลือกนำไปเป็นปุ๋ยของต้นไม้ใบนำมาทำเป็นงานประดิษฐ์ และต้นมาทำเฟอร์นิเจอร์

ปัญหา ขนมตาลไม่สามารถทำได้ทุกฤดูกาล

ข้อค้นพบ ถ้าทำขนมตาลในเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายนจะได้ลูกตาลที่มีเนื้อน้อยถ้าจะทำขนมตาลให้มีรสชาติอร่อย หอม เนื้อนุ่ม

การเรียนรู้ นำเอาใบตาลอ่อนมาทำเป็นกระถางหนึ่งทำให้มีกลิ่นหอมของตาล และสีเหลืองอ่อนที่สวยงาม

นางสาวเพียว สุดรัก อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ยามว่างจากการสอนคุณครูได้ทำขนมบัวลอยจากเนื้อลูกตาล โดยนำเนื้อลูกตาลมานวดกับแป้งข้าวเหนียว และกะทิ

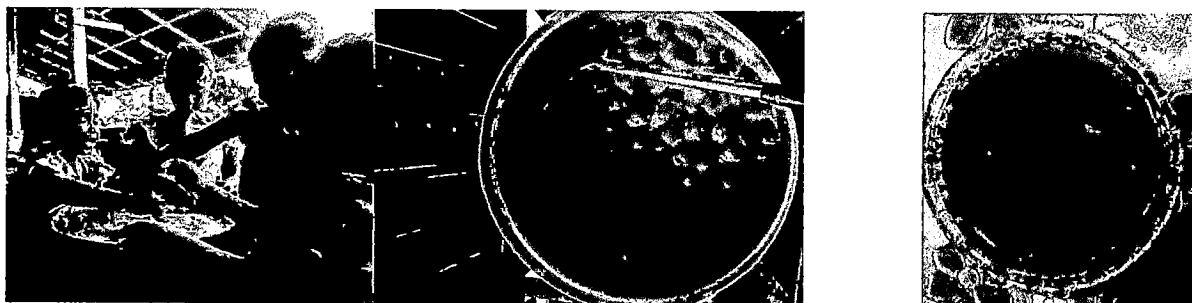
จนผสมเป็นเนื้อเดียวกัน นำมาปั้นเป็นลูกกลมๆ ต้มน้ำให้เดือดนำบัวลอยที่ปั้นเสร็จแล้วลงไปต้มจนบัวลอยลอย ขึ้นบนผิวน้ำและนำไปแช่น้ำเย็น ตักบัวลอยพักไว้ นำมาใส่กะทิที่เตรียมไว้พร้อมรับประทาน

ผลที่ได้ คือ เรียนรู้การทำขนมบัวลอยจากตาล ได้ชิมขนมบัวบัวลอยจากเนื้อลูกตาลสด

ปัญหา บัวลอยจากตาลโดนดไม่สามารถทำได้ทุกฤดูกาล

ข้อค้นพบ ถ้าทำขนมบัวลอยจากตาลโดนดในเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายนจะได้ลูกตาลที่มีเนื้อน้อย ถ้าจะทำขนมตาลให้มีรสชาติอร่อย หอม เนื้อนุ่ม

การเรียนรู้ ได้สืบทอดจากลูกตาลโดนดและมีกลิ่นหอมเมล็ดลูกตาลนำมาเป็นของเล่น เช่น ตักดา ส่วน จวงตาลโดนดที่แห้งมาเป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม

ภาพที่ ๔.๑ ขนมบัวลอย

บ้านขนมหวาน นางยุวดี อัดทอง อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี ประกอบอาชีพทำขนมไทย เช่น เม็ดขนุน ทองหยอด ฝอยทอง ทองหยิบ ขนมชั้น ขนมหม้อแกง สังขยา เป็นต้น นำจำหน่ายในชุมชน และรับทำขนมหวานในงานพิธีต่างๆ

ผลที่ได้ คือ มีขนมไทยจำหน่ายทุกวัน เป็นที่ยอมรับของชุมชนเพราะมีรสชาติอร่อยไม่หวานมากเกินไป

ปัญหา ยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม

ข้อค้นพบ ได้รู้จักแหล่งการทำขนมไทยที่รสชาติอร่อย

การเรียนรู้ การทำขนมไทยในรูปแบบต่างๆ

ภาพที่ ๔.๑ บ้านขนมหวาน

คุณวัชรีย์ แสงอ่อน อาศัยอยู่หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีหลัง เกษียณว่างคุณครู ทำนํ้านมข้าวยาคุ โดยเก็บเกี่ยวข้าวจ้าวที่ออกรวงเป็นนํ้านมข้าว นำมาช้อนควมาชูด เมล็ดข้าวออกจากรวง แล้วนำไปล้างผึ่งให้เส็ดตํ้า นำเมล็ดข้าวมาตำเพื่อให้นํ้านมข้าวออกมา จากนั้นกรองแยก กาก นำมาควนไฟอ่อนๆพร้อมใส่นํ้าตาล และเกลือ พร้อมต้ม

ผลที่ได้ ประชาชนในชุมชนได้มีโอกาส ตีมน้ำนมข้าวยาคุเพื่อสุขภาพ
ปัญหา ปัจจุบันเกษตรกรขาดน้ำทำนา ส่งผลให้หาวัตถุดิบในการทำน้ำนมข้าวยาคุลำบาก
ข้อค้นพบ วัตถุดิบจากน้ำนมข้าวสามารถนำมาทำขนมเปียกปูน สังขยา เป็นต้น
การเรียนรู้ การคัดเลือกเมล็ดข้าวที่มีน้ำนมเหมาะสมสำหรับทำน้ำนมข้าวยาคุ

นางยุพา ดาวทอง อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีทำ
 ทองม้วนเป็นอาชีพหลักซึ่งมีส่วนประกอบ กะทิ แป้งมัน น้ำตาล นำมานวดให้เข้ากันและใส่กรดน้ำ
 แม่พิมพ์ของทองม้วน พอสุกนำมาม้วนให้เป็นทรงกลมปล่อยให้เย็นแล้วนำมาบรรจุใส่ภาชนะพร้อมจำหน่าย

ผลที่ได้ เรียนรู้การทำทองม้วนที่มีรสชาติอร่อย

ปัญหา มะพร้าวมีราคาแพงทำให้ต้นทุนการทำทองม้วนราคาต้นทุนสูง ส่งผลการขายทองม้วนราคาแพง
 กว่าเดิม ทำให้ลูกค้าบางส่วนขาดหายไป

ข้อค้นพบ สามารถทำเป็นขนมทองม้วนสด และทองพับ

การเรียนรู้ ได้เรียนรู้การทำทองม้วนแบบดั้งเดิม

ภาพที่ ๔.๓ ขนมทองม้วน

สวนสมุนไพรบ้านรางแดง นางสง่า เผือกไทย อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว
 จังหวัดปทุมธานีได้ปลูกพืชสวนผสม ได้แก่ ละมุด ส้มโอ สาเก กล้วยเล็บมือนาง เป็นต้น ผักสวนครัว และชา
 รางแดง พืชที่ปลูกในสวนออกผลตามฤดูกาล ได้แก่ ละมุด จะมีผลผลิตในเดือนมีนาคม ถึงเมษายน ส้มโอจะมี
 ผลผลิตในเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ สาเก จะมีผลผลิตในเดือนเมษายน ถึงพฤษภาคม มะนาว จะมี
 ผลผลิตในเดือนธันวาคม ถึงมีนาคม กล้วยเล็บมือนาง และชารางแดง จะมีผลผลิตทุกฤดูกาล

ผลที่ได้ ชุมชนคลองพระอุดมมีผลไม้ส่งออกผลทุกฤดูกาล

ปัญหา ชุมชนเกิดน้ำกร่อย

ข้อค้นพบ ในชุมชนมีผลไม้ที่ปลอดภัยตลอดทั้งปี

การเรียนรู้ วิธีการปลูกผลไม้และผลผลิต

ภาพที่ ๔.๔ บ้านสมุนไพร

นายสุวรรณ ปานปูน การทำนาข้าวแบบหยอดเมล็ดอาศัยอยู่หมู่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีได้ทำนาแบบหยอดเมล็ดข้าว เพื่อลดเพื่อลดต้นทุนการผลิตโดยทำนาจำนวน ๒๙ ไร่ ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวจำนวน ๒๕๐ กิโลกรัมและใช้ปุ๋ยชีวภาพจำนวน ๕ ครั้งตลอดทั้งปี

ผลที่ได้ วิธีการลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มผลผลิต

ปัญหา ไม่มีปัญหา

ข้อค้นพบ ปุ๋ยข้าวแบบประหยัดต้นทุน และหญ้าเกิดขึ้นน้อย

การเรียนรู้ การทำนาแบบลดต้นทุนการผลิต

ภาพที่ ๔.๕ สัมภาษณ์การทำนาหยอด

คุณนัต สมถวิล อาศัยอยู่หมู่ ๕ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีปลูกมะขามเทศพันธุ์กำไลสีชมพู มีคุณลักษณะพิเศษฟักใหญ่สีชมพู รสชาติหวานมัน

ผลที่ได้ มะขามเทศเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

ปัญหา การปลูกมะขามเทศไม่สามารถปลูกพืชอย่างอื่นได้เพราะจะทำให้ผลผลิตลดน้อยลง จึงจำเป็นต้องปลูกพืชเชิงเดี่ยว

ข้อค้นพบ มะขามเทศเป็นพืชเศรษฐกิจที่อากาศปลอดโปร่ง

การเรียนรู้ การปลูกมะขามเทศกำไลสีชมพู ฟักใหญ่ รสชาติหวานมัน

ภาพที่ ๔.๕ สวนมะขามเทศ

นายคมสันต์ ดาวทอง อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี การปลูกพืชสวนผสม ได้แก่ ต้นหม้อข้าวหม้อแกงลิง หม่อน เซอร์เบรราซิล บลูเบอร์รี โกโก้ ต้นพญาเสือโคร่ง เป็นต้น ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่ชอบการปลูกพืชเศรษฐกิจและยินดีให้การถ่ายทอดการปลูกพืช

ผลที่ได้ คนรุ่นใหม่แนะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

ปัญหา การปลูกในชุมชนตำบลคลองพระอุดมประสบปัญหาน้ำเค็มเข้ามาในลำคลองเมื่อนำมาใช้รดน้ำ ต้นไม้จะเกิดความเสียหาย ต้นไม้ตาย

ข้อค้นพบ ภาคกลางอากาศร้อนไม่สามารถปลูกพืชในฤดูหนาวให้ได้ผลผลิตเท่ากับพื้นที่อากาศเย็น

การเรียนรู้ การขยายพันธุ์พืชด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเสียบกิ่ง การตอนกิ่ง การเพาะเมล็ด

ภาพที่ ๔.๖ บ้านสมุนไพรใกล้กรุง

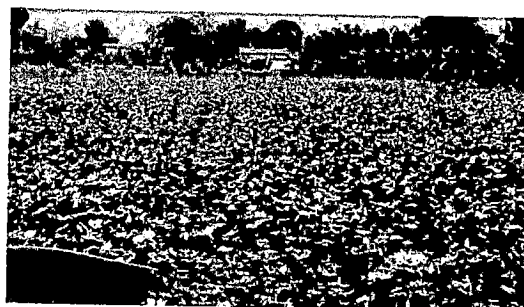
คุณจิรนนท์ ยิ้มแย้ม อาศัยอยู่หมู่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี การปลูกบัวบูชาพระและบัวผัก ในพื้นที่ ๘ ไร่เป็นสร้างทางเลือกใหม่ที่เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวทดแทนการทำนาซึ่งขายดอกบัวราคาดอกละ ๒ บาทสามารถเก็บขายได้ทุกวัน

ผลที่ได้ ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นนาบัว

ปัญหา ศัตรูการปลูกบัว คือ เพลี้ย

ข้อค้นพบ สามารถปรับนาบัวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และสามารถงานฝีมือจากบัว เช่น ทำตุ๊กตาจากดอกบัว การพับดอกบัวบูชาพระ

การเรียนรู้ เรียนรู้วิธีการปลูกบัวบูชาที่มีดอกขนาดใหญ่ ปริมาณมาก

ภาพที่ ๔.๗ นาบัวหลวง

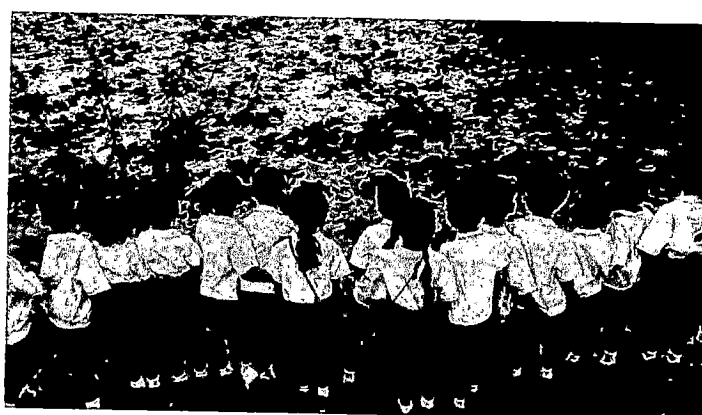
คุณอำไพ สีเหลา อาศัยอยู่หมู่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีการปลูกบัวสายหรือบัวแก่งส่งขาย ในพื้นที่ ๒ ไร่เป็นสร้างทางเลือกใหม่ที่เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวทดแทนการทำนาซึ่งขายสายบัวราคา กิโลกรัมละ ๑๕ บาทสามารถเก็บขายได้ทุกวัน

ผลที่ได้ ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นบ่อบัวสาย

ปัญหา ศัตรูการปลูกบัว คือ เพลี้ย

ข้อค้นพบ สามารถปรับบ่อบัวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

การเรียนรู้ เรียนรู้สายบัวมาใช้เป็นผักก็ต้องลอกเอาเปลือกหุ้มออก แล้วเด็ดดอกทิ้ง หักก้านออกเป็นชิ้นๆ ใช้กินเป็นผักสด ผักดอง แกงส้ม หรือแกงกะทิ ฯลฯ ก็ได้ นอกจากนั้นยังทำขนมได้อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๘ บ่อบัวสาย

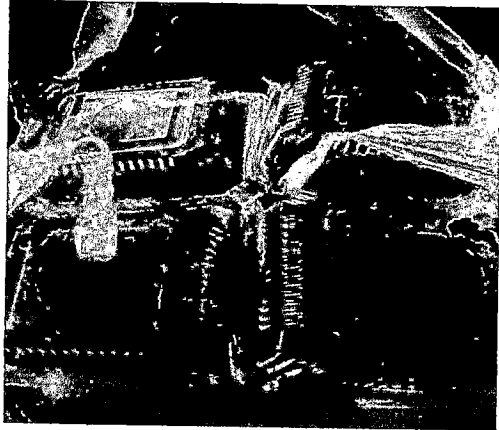
คุณอำไพ สีเหลา อาศัยอยู่หมู่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีการทำหมีกรอบ เป็นสร้างทางเลือกใหม่ที่เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวทดแทนการทำนาทำส่งขายได้ทุกวัน

ผลที่ได้ ได้แหล่งท่องเที่ยวที่ทำหมีกรอบ

ปัญหา -

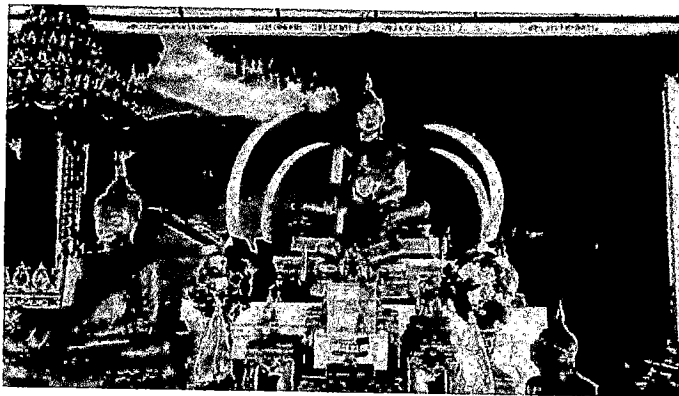
ข้อค้นพบ สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

การเรียนรู้ เรียนรู้การทำหมีกรอบเป็นการสร้างรายได้และเป็นการถนอมอาหารที่เก็บไว้ทานได้นาน

ภาพที่ ๔.๘ หมี่กรอบ

วัดทองสอาด มีจิตกรรมฝาผนังคำสุภาชิต คำพังเพยไว้เป็นที่เรียนรู้ของนักเรียนหรือผู้ที่มาทำบุญ
อยู่ที่ฝาผนังศาลาการเปรียญหลังใหญ่

ภาพที่ ๔.๑๐ จิตกรรมฝาผนัง

การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำในตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีที่
นักวิจัยได้ติดต่อผู้ที่มีเรือไม้ชื่อ คุณเฉลียว งามศรี โดยเริ่มต้นสำรวจจากวัดทองสอาด ถึงเขตชายแดนหมู่ ๑
ระหว่างนักเรือพบวิถีการดำเนินชีวิตอาบน้ำในลำคลอง นำน้มาใช้รดน้ำต้นไม้ การหาปลาโดยการทอดแห ยกยอ
ลงข่ายดักปลา พบตาลโตนดงั่วเกิดจากกาบตาลห่อหุ้มต้นตาล ต้นโสนออกดอกสีเหลืองทอง มาสามารถเก็บ
มาประกอบอาหารได้ ต้นมะดัน ต้นมะกอก

ผลที่ได้ พบเห็นวิถีความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองพระอุดม วิถีวิถีชนธรรมชาติตอนเช้า
และตอนเย็นที่สวยงาม และคลองสวยน้ำใส

ปัญหา ฤดูแล้งปริมาณน้ำในลำคลองน้อยทำให้ตอต้นไม้โผล่ซึ่งเป็นอุปสรรคในการล่องเรือ

ข้อค้นพบ เส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำได้พบเห็นวิถีธรรมชาติที่สวยงาม

การเรียนรู้ การท่องเที่ยวทางน้ำโดยการเชื่อมโยงการหาปลาโดยวิธีการต่างๆ

ภาพที่ ๔.๑๑ สํารวจลำคลองพระอุดม

คุณชนโชติ โพธิ์บัติ กลุ่มเลี้ยงปลากระชังที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ใช้เวลาว่างหลังจากทำงานประจำ

ผลที่ได้ มีความสุข ได้ทานปลาสดรสชาติอร่อยโดยใช้แหล่งน้ำธรรมชาติ

ปัญหา ปลาน็อกน้ำง่ายช่วงอากาศปิดหรือช่วงฝนตกติดต่อกัน

ข้อค้นพบ รอบกระชังปลาจะมีปลาหางแดงที่อาศัยอยู่ในลำคลองมาเวียนว่ายเป็นจุดไฮไล้แก่นักท่องเที่ยว

การเรียนรู้ การเลี้ยงปลากระชังด้วยวิธีธรรมชาติ วิธีธรรมชาติริมคลองพระอุดม

ภาพที่ ๔.๑๒ กระชังปลาโพธิ์บัติ

นายเย็น เกสทอง อาศัยอยู่หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ปราชญ์ทางดนตรีที่อนุรักษ์การเล่นดนตรีไทยพร้อมยังเป็นครูสอนดนตรีไทยให้เยาวชนรุ่นหลังๆ ที่สนใจ

ผลที่ได้ พบปราชญ์ทางด้านดนตรีระนาด

ปัญหา ยังไม่มีบุตรหลานสืบทอด

ข้อค้นพบ พบปราชญ์ชาวบ้าน

การเรียนรู้ เพลงดนตรีระนาด ปี่

ภาพที่ ๔.๑๓ ครูดนตรีไทย

คุณสุทิน พิมพ์อ้วน ทำแกงบอนและหน้าตาฉีก อาศัยอยู่หมู่ ๔ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ผลที่ได้ แกงบอนเป็นอาหารที่ทานเล่นหรือทานกับข้าว

ปัญหา ไม่มี

ข้อค้นพบ เป็นแกงที่ทานเล่นได้และทานกับข้าว

การเรียนรู้ เป็นอาหารที่ชาวตำบลชอบทานและเป็นสมุนไพร

ภาพที่ ๔.๑๔ แกงบอน

คุณแสง ฐัญญู อาศัยอยู่หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีทำข้าวมัดโดยการใช้น้ำเหนียวเก่า และต้องใช้น้ำพร้าวที่เราซูดเองจะทำให้กะทิหอมไม่เหม็น นํามาควนไฟอ่อนๆ พร้อมใส่น้ำตาล และเกลือ

ผลที่ได้ ประชาชนในชุมชนจะได้รับประทานข้าวต้มมัดที่ร้อนๆ และมีความอร่อย

ปัญหา ปัจจุบันมะพร้าวแพง

ข้อค้นพบ วัดฤทธิมิตราประชาสงฆ์ ใช้น้ำเหนียวเก่าทำให้เม็ดสวยเวลานึ่ง ใบตองต้องใช้ของใหม่เวลานึ่งจะได้กลิ่นหอมของใบตอง เป็นต้น

การเรียนรู้ การคัดเลือกเมล็ดข้าวเหนียวและต้องใช้น้ำพร้าวซูดเอง

ภาพที่ ๔.๑๕ ข้าวต้มมัด

คุณเฉลิม สุตรัก อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ยามว่างและในชุมชนมีต้นมะพร้าวทางมะพร้าวแก่ที่ร่วงลงมาเอามาเหลาเป็นก้านมะพร้าวเพื่อสร้างรายได้

ผลที่ได้ คือ กลุ่มผู้สูงอายุมีงานทำ เรียนรู้การทำไม้กวาดทางมะพร้าว

ปัญหา ปัจจุบันทางมะพร้าวหายาก เพราะต้นมะพร้าวตายเนื่องจากโดนแมลงกิน

ข้อค้นพบ ไม้กวาดทางมะพร้าวแข็งแรง ทน

การเรียนรู้ แบบไม้กวาดไม่เหมือนท้องตลาดที่ขาย จะแน่นและทนมีขั้นตอนทำหลายขั้นตอน

ภาพที่ ๔.๑๖ ทำไม้กวาดก้านมะพร้าว

คุณเฉลิม สุตรัก อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ยามว่างและในชุมชนถ้าใครมีลูกหลานก็จ่านำโครงเปลไม้มาให้ถัก ใช้ในการให้เด็กนอนและเก็บเด็กให้อยู่บริเวณที่กำหนดสร้างรายได้และเป็นผู้ถักเปลให้กับบุคคลที่อยู่บริเวณใกล้เคียง

ผลที่ได้ คือ เป็นบุคคลเดียวที่ทำการถักเปลให้เด็กนอน

ปัญหา ปัจจุบันน้อยหลังจากเรือนที่จำให้บุตรหลานนอนเปล โครงเปลหายากและแพง

ข้อค้นพบ แข็งแรง ทน

การเรียนรู้ การถักเปลจะใช้เชือกเบอร์ คงทนไม่เหมือนท้องตลาดที่ขาย จะแน่นและทนมีขั้นตอนทำหลายขั้นตอน

ภาพที่ ๔.๑๗ ถักเปล

คุณทอง พลอยสุวรรณ อาศัยอยู่หมู่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
 ยามว่างงานสานตักแตน กุ้ง ปลา พวงมะโหด

ผลที่ได้ คือ อยู่บ้านไม่เหงา มีงานทำ

ปัญหา เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจ

ข้อค้นพบ ทำให้อารมณ์เย็น

การเรียนรู้ ชอบสอนตามโรงเรียน

ภาพที่ ๔.๑๘ สานตักแตน กุ้ง

คุณวรรณ ฉลองวงศ์ อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
 ยามว่างจากการตัดผม จะทำโอ่งผ้าไหม ถักเปล ทำไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ถักลูกปัด

ผลที่ได้ คือ สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ส่งลูกเรียน ทำอะไรที่มีรายได้ไม่ต้องไปขอยืมเงินใครใช้

ปัญหา ขาดต้นทุน

ข้อค้นพบ เป็นการสร้างรายได้โดยไม่รู้ตัว ทำให้อารมณ์เย็น ดีกว่าปล่อยเวลาว่างไปวันๆ

การเรียนรู้ ชอบสอนถ้ามีใครสนใจ

ภาพที่ ๔.๑๙ ทำโอ่งผ้าไหมและทำไม้กวาดดอกหญ้า

คุณบุญศรี บุตรสงเคราะห์ อาศัยอยู่หมู่ ๒ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ประกอบอาชีพทำขนมไทย เช่น เม็ดขนุน ทองหยอด ฝอยทอง ทองหยิบ ขนมหั่น ขนมห่มอแกง สังขยา เป็นต้น รับทำขนมหวานในงานพิธีต่างๆ

ผลที่ได้ คือ เป็นที่ยอมรับของชุมชนเพราะมีรสชาติอร่อยไม่หวานมากเกินไป

ปัญหา ยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม

ข้อค้นพบ ได้รู้จักแหล่งการทำขนมไทยที่รสชาติอร่อย

การเรียนรู้ เป็นวิทยากรสอนทำขนมตามโรงเรียนการทำขนมไทยในรูปแบบต่างๆ

ภาพที่ ๔.๒๐ ทำขนมไทย

คุณสำเริง งามตรง อาศัยอยู่หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีการปลูกบัวบูชาพระ ในพื้นที่ ๑๐ไร่ เป็นสร้างทางเลือกใหม่ที่เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวทดแทนการทำนาซึ่งขายดอกบัวราคาดอกละ ๒ บาทสามารถเก็บขายได้ทุกวันทำมาได้ประมาณ ๖ ปี

ผลที่ได้ ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นนาบัวอยู่ติดถนน

ปัญหา ศัตรูการปลูกบัว คือ เพลี้ย

ข้อค้นพบ สามารถปรับนาบัวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และสามารถงานฝีมือจากบัว เช่น ทำตุ๊กตาจากดอกบัว การปักดอกบัวบูชาพระ ทำเมี่ยงดอกบัว

การเรียนรู้ เรียนรู้วิธีการปลูกบัวบูชาที่มีดอกขนาดใหญ่ ปริมาณมากจะมีการไถกลบเมื่อดอกบัวมีขนาดเล็ก

ภาพที่ ๔.๒๑ บ่อบัวมิตร

คุณครูมานิตย์ จันทร์แจ่ม อาศัยอยู่หมู่ ๑ โรงเรียนคลองพระอุดม ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี สอนนักเรียนทำเช็ดหน้าผ้าบาติก

ผลที่ได้ นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ออกงานโครงการวิชาการของโรงเรียนตามกลุ่มโรงเรียน

ปัญหา ต้นทุนแพง ใช้เวลา มีหลายขั้นตอนการทำ

ข้อค้นพบ ให้นักเรียนมีความสามัคคี ใช้เวลาว่างหารายได้เสริมให้กับตนเอง

การเรียนรู้ เรียนรู้วิธีการสร้างแบบเอง การลงเทียน ลงสี การเคลือบ ชัก

ภาพที่ ๔.๒๒ ทำผ้าเช็ดหน้าบาติก

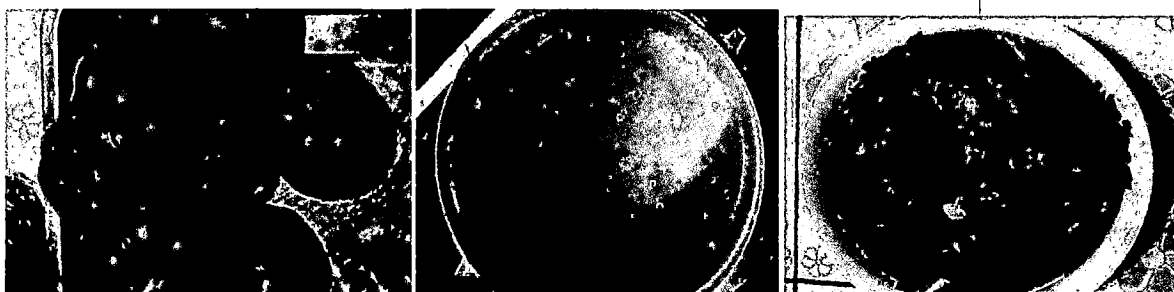
คุณเฉลิม สุตรักทำแกงมะตาด อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มะตาดจะมีผลในช่วงฤดูฝน

ผลที่ได้ แกงมะตาดเหมือนแกงส้มที่แตกต่างคือใช้กะทิแกง หรือไม่ใช้ก็ได้

ปัญหา ไม่มี

ข้อค้นพบ เป็นแกงของชาวมลายู

การเรียนรู้ เป็นอาหารที่ชาวตำบลชอบทานและเป็นสมุนไพรมีความเปรี้ยวอยู่ในตัวใช้ผักใส่เยอะเช่นใบกระเจียว ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ

ภาพที่ ๔.๒๓ แกงมะตาด

คุณพเยาว์ สุตรัก ดองไข่เค็มสมุนไพรโรงเรียนเทศบาลคลองพระอุดม อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีจะใช้ไข่เป็ดใส่ทั้งเพราะไข่แดงจะสวยเวลาต้ม

ผลที่ได้ เป็นการถนอมอาหาร เก็บได้นาน จะใช้ทอดหรือต้มก็ได้

ปัญหา ไม่มี

ข้อค้นพบ ชาวบ้านสมัยก่อนจะไปตลาดลำบากและไกลจึงทำการถนอมอาหารที่มีอยู่ในครัวเรือน

การเรียนรู้ ได้สอนนักเรียนในเรื่องการจมน-ลอยเลยเป็นที่มาของการถนอมอาหารสอนเป็นกลุ่มให้ใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตะไคร้ ดอกอัญชัน ใบเตย

ภาพที่ ๔.๒๔ ดองไข่เค็ม

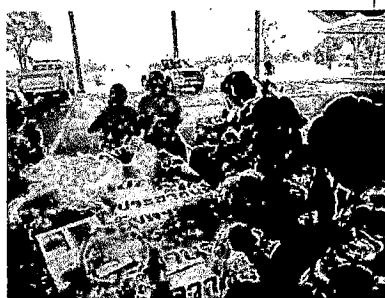
คุณสนอง ดาวทองอาศัยอยู่หมู่ ๓ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ประธานกลุ่มสานตะกร้าเชือกโยสั้งเคราะห์

ผลที่ได้ กลุ่มว่างงานและผู้สูงวัยใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ปัญหา ใช้เวลา มีหลายขั้นตอน แรกๆ ขาดเป็นของใหม่ใช้ทน เป็นสินค้าที่ขายยากในปัจจุบัน

ข้อค้นพบ มีความสามัคคี ช่วยกันคิดลดทอน ใช้เวลาว่างหารายได้เสริมให้กับตนเอง

การเรียนรู้ เรียนรู้วิธีการสร้างแบบเอง การเคลือบ

ภาพที่ ๔.๒๕ กลุ่มสานตะกร้าเชือกโยสังเคราะห์

คุณจรัญ สุตรัก การทำกล้วยตากจากพลังงานแสงอาทิตย์อาศัยอยู่หมู่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เนื่องจากกล้วยน้ำว้านำไปขายได้ราคาต่ำจึงคิดทำการตากกล้วยตากที่ยายเคยสอนตอนเด็กๆ

ผลที่ได้ เป็นการถนอมอาหาร เก็บได้นาน

ปัญหา ไม่มี

ข้อค้นพบ กล้วยที่สุกงอม ทำการถนอมอาหารที่มีอยู่ในครัวเรือน

การเรียนรู้ ได้รู้วิธีการถนอมอาหารและสีของกล้วยจะเป็นธรรมชาติ เนื้อนุ่มหอม

ภาพที่ ๔.๒๖ กล้วยตาก

คุณมานิตย์ ฐัญญ ปอกสายบัวขาย อาศัยอยู่หมู่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี สายบัวที่ปอกแล้วจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อหรือไปส่งขายนอกพื้นที่

ผลที่ได้ สร้างรายได้ให้ครอบครัว

ปัญหา ไม่มี

ข้อค้นพบ ใช้เวลาว่าง

การเรียนรู้ สายบัวเอาไปทำประโยชน์ได้หลายอย่างเช่น ต้มกะทิปลาทุ แกงส้ม ผัด ขนมหอยบัว ใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริก

ภาพที่ ๔.๒๗ สอนการปลูกสายบัว

นายธวัชชัย เกสทอง ทำปลาทุึ่งขาย อาศัยอยู่หมู่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี รับปลาทุึ่งและทำปลาทุึ่งกันเองภายในครอบครัวแล้วนำไปขายที่ตลาดนัดในชุมชน

ผลที่ได้ เป็นที่ยอมรับในชุมชน

ปัญหา ไม่มี

ข้อค้นพบ ปลาทุึ่งทำนาน ราคาไม่แพง มีเตาตัวเอง

การเรียนรู้ ได้รับซื้อปลาทุึ่งมาจากแพปลาที่เป็นญาติ นำมาที่ละ ๒ ตันแช่อัดแข็ง

ภาพที่ ๔.๒๘ ทำปลาทุึ่ง

๔.๓ สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงาน

ชุมชนบ้านจำรุง ต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” ประโยคนี้ดูจะ คั่นหูและความรู้สึกของประชาชนในยุคนี้...โดย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสให้ปวงชนชาวไทยได้มีสติ รู้จักคิด รู้จักใช้ งดใช้เงิน-ของฟุ่มเฟือย เพื่ออนาคตของทุกคนจะได้ไม่ยากลำบากในยามเศรษฐกิจทรุด

ทีมทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๗ คน ได้ตัดสินใจออกเดินทางมาศึกษาดูงานที่นี่เพื่อ เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบ ณ. “บ้านจำ รุง” ต.เนินซ้อ อ.แกลง

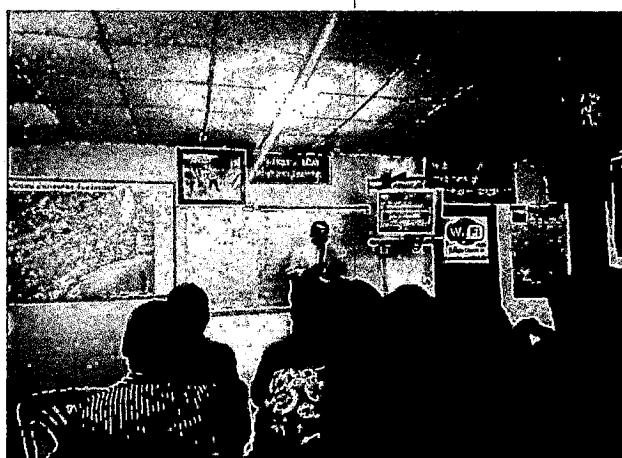
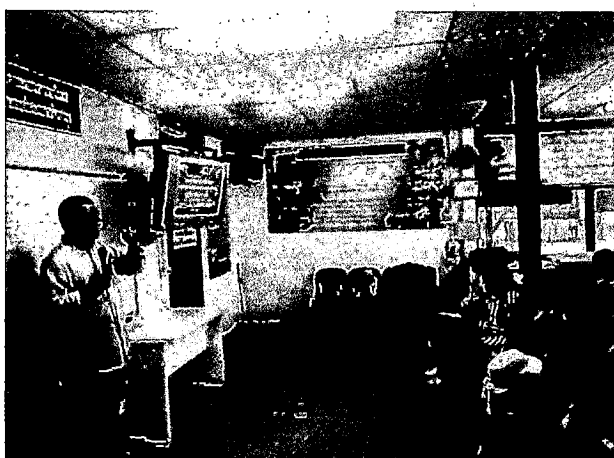
กิจกรรมแรกได้แก่การฟังบรรยายนายชาติชาย เหลืองเจริญ ประธานศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านจำ รุงมีรายละเอียดดังนี้

บ้านจำรุง ตั้งอยู่หมู่ ที่ ๗ ตำบลเนินซ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ภาคตะวันออกของประเทศไทย ด้วยสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน เน้นการพึ่งพาตนเอง จนเป็นที่ยอมรับและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผู้มาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดทั้งปี หมู่บ้านจำรุงส่งเสริมให้ประชาชน ได้นำผักพื้นบ้านมารับประทาน อาทิ ดอก

อัญชัน ยอดมะระ ชมันชั้น ชะอม ใบชะพลู ใบบัวบก ยอดเสม็ดแดง ฯลฯ ใช้ประกอบเป็นอาหารหลัก รวมถึงชวนเชิญนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นลูกค้าของร้านส้มตำจ่ารุ่งได้บริโภคผักพื้นบ้านเหล่านี้ จนกระทั่งได้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน ที่นักท่องเที่ยวรู้จักและคุ้นเคย กลุ่มผู้สูงอายุบ้านจ่ารุ่งเป็นตัวอย่างของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์คุณภาพมากมาย อาทิ ผลิตภัณฑ์ข้าวซ้อมมือบรรจุจำหน่ายในร้านค้าของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี โดยมีโรงสีข้าวชุมชนเองมีการผลิตข้าวซ้อมมืออย่างต่อเนื่อง และนำเศษแกลบรำส่งให้กับกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้านทำปุ๋ยชีวภาพ และนำปลายข้าวขายให้กับกลุ่มผู้เลี้ยงตะพาบน้ำ

นอกจากนี้บ้านจ่ารุ่งยังก่อตั้ง กลุ่มธนาคารขยะ ผู้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของเศษของที่เหลือใช้ แม้แต่ขยะมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มธนาคารขยะและสิ่งแวดล้อมรับซื้อขยะทุกประเภทมีการคัดแยกขยะแต่ละประเภท สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ทำให้เด็กเยาวชนได้รับรู้ถึงขยะสิ่งของเหลือใช้ปลูกฝังค่านิยม ทศนคติในการรักษาสีสิ่งแวดล้อม เมื่อมีคนมาศึกษาดูงาน กลุ่มผู้ใช้น้ำจะรวมตัวกันทำอาหารเลี้ยงรับ ร้อง โดยใช้ผักพื้นบ้านเป็นอาหารหลักให้รับประทาน รายได้นำไปเป็นกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนี้บ้านจ่ารุ่งยังมีการบริการที่พักชุมชนโฮมสเตย์ให้กับนักท่องเที่ยว ผู้สนใจในวิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งพาตนเอง ได้มาสัมผัสและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้การบริหารจัดการชุมชน โดยมีแกนนำที่มีศักยภาพ สามารถพัฒนาสังคมชุมชนที่พร้อมต่อการเรียนรู้ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ นำมาปรับใช้ในปี ๒๕๔๘ ได้นำชุมชนเครือข่ายชุมชน ผู้นำชุมชน เข้าสู่โครงการมาตรฐานชุมชน (มชช.) และสามารถผ่านการประเมินจากคณะกรรมการ ติดตามประเมินผล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด เป็นจุดนำร่องต้นแบบ เผยแพร่ แนะนำชุมชนอื่น ๆ เพื่อเข้าสู่การประเมินมาตรฐานชุมชนในปีต่อ ๆ ไป

นายชาติชาย เหลืองเจริญ ประธานศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านจ่ารุ่ง เล่าให้ฟังถึงรูปแบบการจัดการชุมชนจนได้รับเลือกให้เป็นชุมชนนำร่องว่า การทำหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนี้ ไม่ได้มุ่งหวังเรื่องเงิน แต่มุ่งหวังเรื่องการเรียนรู้ ปัญหาคือ ชุมชนอ่อนแอเพราะขาดความรู้ ถ้าเราแบ่งคนเป็น ๓ ฐาน ฐานที่ ๑ คือคนระดับมันสมอง จะไหลออก ไม่อยู่ในชุมชน ผู้ที่เรียนหนังสือจนสำเร็จการศึกษามักไม่กลับไปบ้านเกิด ทำให้ชุมชนอ่อนแอไปเรื่อย ๆ ต้องหาทางให้คนกลุ่มนี้กลับมา ซึ่งยากเพราะแต่ละคนมีภารกิจหน้าที่ต้องดูแลครอบครัว เพราะฉะนั้นจึงต้องทำให้คนกลุ่มที่ ๒ และ ๓ ที่อยู่ในพื้นที่ให้เก่งให้ได้ กลุ่มที่ ๓ คือฐานล่าง ที่สุดเพราะมีการเรียนรู้ช้า ต้องใช้เวลาในการพูดคุยหรือทำงานมากกว่ามาตรฐานคนปกติ ๓ เท่า จึงจะสามารถขยับตัวขึ้นมาเป็นคนกลุ่มที่ ๒ ได้ และทำให้คนกลุ่มที่ ๒ พัฒนาเป็นคนกลุ่มที่ ๑ แต่ก็อยากให้คนกลุ่มที่ ๑ ที่เคยออกจากพื้นที่ กลับมาเยี่ยมเยียนบ้าน เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนในพื้นที่แค่นั้นก็เพียงพอแล้ว อีก ๑๐ ปีข้างหน้าหมู่บ้านนี้จะมียอดประกอบทุกอย่างพร้อม เราต้องการเด็กที่เก่งเรื่องการเงินสักคนหนึ่งมาบริหารจัดการเรื่องธนาคาร อยากได้ผู้จัดการมินิมาร์ทสักคนหนึ่งมาบริหาร เงินเดือนเพียง ๗-๘ พันบาทก็อยู่ได้ อยากได้วิศวกรโรงงานสักคนหนึ่ง กินเงินเดือนสักหมื่นมาอยู่ที่โรงงาน สิ่งเหล่านี้ได้วางแผนไว้แล้ว แต่ต้องใช้เวลาต่อไป เพราะเป็นงานพัฒนาคน สร้างคนรุ่นใหม่จากชุมชน ส่งเสริมการศึกษาซึ่งได้มีการวางแผนกันไว้แล้วว่าคนไหนจะไปอยู่จุดไหน ผู้นำชุมชนบอกถึงทิศทางการพัฒนาชุมชน วันนี้เราต้องให้ความสำคัญกับชุมชนฐานล่างให้มากขึ้น ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้มากกว่าผลลัพธ์ ควรมีศูนย์การเรียนรู้ทั่วประเทศไทย เพราะศูนย์การเรียนรู้มีค่า เราจึงเปิดมหาวิทยาลัยที่สอนหลายสิ่งหลายอย่าง อย่างเช่น วิชาสัมตาก็สอนให้ฟรี ถ้าเขากลับไปปลูกมะละกอสัก ๕ ต้นก็คุ้มแล้ว สอนทุกเรื่องที่ยากรู้ สามารถนำไปประกอบอาชีพได้โดยไม่ต้องพึ่งพาใครอีก

ภาพที่ ๔.๓๐ ฟังการบรรยายในรูปแบบการท่องเที่ยว

พักรับประทานอาหารกลางวันทางชุมชนได้จัดเตรียม มีผักพื้นบ้าน น้ำพริก ต้ม แกง ผลไม้ ที่ใช้วัตถุดิบจากชุมชน

ภาพที่ ๔.๓๑ อาหารในชุมชน

ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเส้นทางดังนี้

๑. ชมทัศนียภาพรอบๆชุมชนตามเส้นทางการท่องเที่ยว ถนนดี ไม่เป็นหลุมเป็นบ่อ บ้านเรือนและสวนผลไม้ เป็นระเบียบเรียบร้อย สลับกับมุมที่เป็นอุโมงต้นไม้ยางพาราสองข้าง

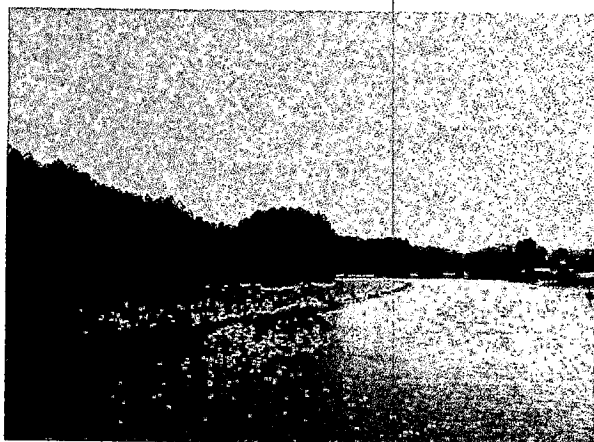

ภาพที่ ๔.๓๒ ชมทัศนียภาพรอบๆชุมชน

๒. จุดท่องเที่ยวที่สอง สะพานรักษ์แสม ที่เที่ยวระยองนำไปเช็คอิน เพราะเป็นสะพานแขวนทางเดินไม้ที่ทอดผ่านป่าชายเลนคลองท่าตาโบ้ย บ้านเนินขี้ อ.แกลง เจียบสงบท่ามกลางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งนี้ ไม่เชิงเป็นที่เที่ยวใหม่ เพราะมีน้อยคนจะรู้จัก ซึ่งบริเวณป่าชายเลนแห่งนี้ยังเป็นเขตอนุรักษ์และเพาะพันธุ์สัตว์ มีธนาคารปูแสม ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในหมู่บ้านที่ ๒ และสมาชิกเครือข่าย ที่ต้องการจะอนุรักษ์และเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำในช่วงฤดูวางไข่ ประกอบกับดูแลรักษาผืนป่าชายเลนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะปูแสม จึงมีการสร้างธนาคารปูเพื่อเพาะขยายพันธุ์ปูให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น และในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากจังหวัดระยองเพื่อก่อสร้าง สะพานรักษ์แสม เป็นสะพานไม้เดินชมทัศนียภาพและระบบนิเวศน์คลองท่าตาโบ้ยระยะทางของสะพานยาวประมาณ ๑๐๐ เมตร ส่วนทางเดินไม้ยาว ๒๐๐ เมตร สามารถเดินชมความงดงามของป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ดูปูแสม ในบรรยากาศธรรมชาติเจียบสงบ

ในจุดนี้ ลุงใจ ผู้บรรยายได้กล่าวว่าในการจัดการท่องเที่ยวได้ชวนทางทางบ้านมาร่วมกันขายของให้นักท่องเที่ยวเพื่อให้เพื่อรายได้ในชุมชน ชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนจัดการบ้านเรือนให้สะอาดเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

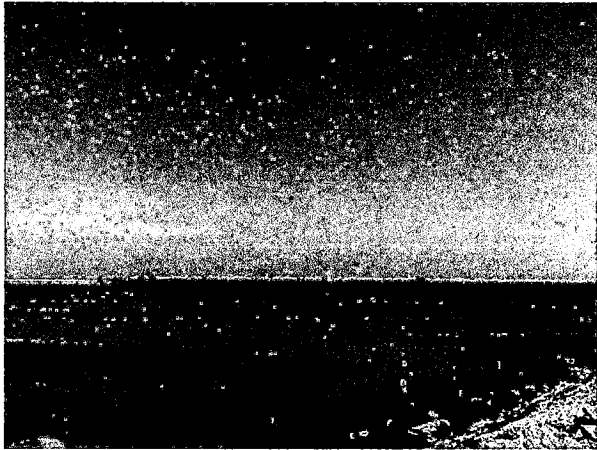

ภาพที่ ๔.๓๓ จุดท่องเที่ยวที่สอง สะพานรักษ์แสม

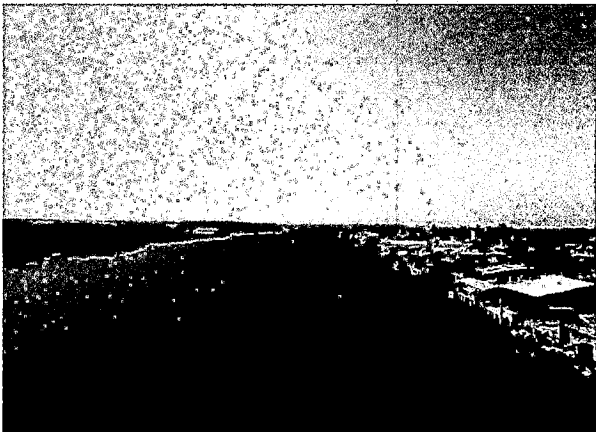
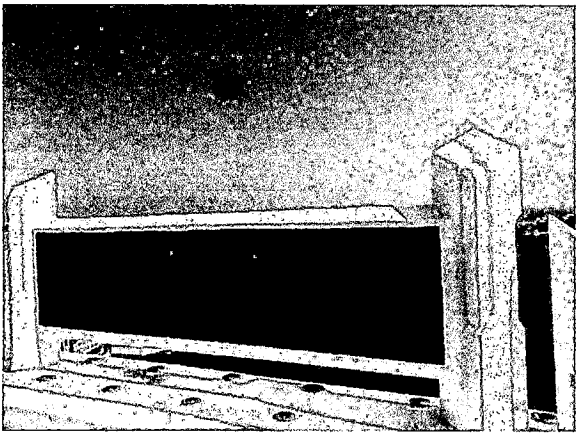
๓. จุดชมวิวแห่งนี้ สร้างเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๕๓ สนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้าง โดยกรมทางหลวงชนบท ตามโครงการก่อสร้างถนนเลียบริมชายฝั่งตะวันออก (เฉลิมบูรพาชลทิศ) เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ของคนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงรวมถึงนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาเที่ยวชมจุดชมวิวแหลมสน มีที่จอดรถได้หลายคันเลยคับ(ที่จอดรถใหญ่ทีเดียว) จะมีศาลาไว้ให้นักเดินทางได้พักผ่อนอยู่ ๔ หลัง โดยจะแบ่งเป็นหลังใหญ่ ๑ หลัง และหลังเล็กอีกสามหลัง บริเวณรอบๆ จะเต็มไปด้วยต้นสนที่ทำให้ ร่มมากทีเดียว นอกจากนั้นก็จะมีร้านขายอาหารอยู่หลายร้านเช่น เครื่องดื่ม, ร้านยา, ข้าวเหนียวไก่ย่าง และ ร้านกาแฟเป็นต้น ก็สามารถซื้อแล้วมาปูลูเสื่อนั่งกินกัน หรือนั่งโต๊ะของสถานที่ ที่เตรียมเอาไว้ก็ได้ ส่วนบรรยากาศไม่ต้องพูดถึงคับลมเย็นสบาย เป็นจุดที่สามารถดูพระอาทิตย์ขึ้นและตกได้ อีกทั้งยังสามารถเดินชมบรรยากาศริมหาดได้อีกด้วย เป็นสถานที่เหมาะแก่การถ่ายรูปและชมบรรยากาศรอบๆ ส่วนกิจกรรมอื่นๆ ก็คงเป็นเรื่องของการตกปลาที่เห็นมีคนเอาเบ็ดมากันหลายคน เวลาที่เหมาะสมแก่การไปก็คงเป็นช่วงเช้าหรือเย็น ไม่ค่อยเหมาะช่วงกลางวันเพราะอากาศร้อน

ภาพที่ ๔.๓๔ จุดชมวิว

๔. สะพานประแสสิน จุดชมวิวแห่งใหม่ ของจังหวัดระยอง มองเห็นทัศนียภาพ ๒ ฝั่ง ทั้งฝั่งทะเลและฝั่งชุมชนประแส เป็นสะพานข้ามแม่น้ำประแส ที่มีความยาวทั้งหมด ๒,๐๙๐ เมตร หรือ ๒.๐๙ กิโลเมตร โดยสะพานหลักช่วงข้ามแม่น้ำมีความยาว ๘๘๙.๖ เมตร ทางยกระดับเชิงสะพาน (เทศบาลปากน้ำประแสร์) ๖๒๐ เมตร ทางยกระดับเชิงสะพาน (ตำบลเนินขี้) ๕๘๐ เมตร นี่คือการเปลี่ยนแปลงการสัญจรทางน้ำระหว่าง บ้านแหลมสน ต.เนินขี้ และ ต.ปากน้ำประแสร์ อ.แกลง จ.ระยอง สู่อำเภอการสัญจรทางบกเพื่อย่นระยะเวลาของทั้งสองฝั่งให้สั้นลง และเป็นถนนสายรองเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออกที่จะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม วิถีชีวิตจาก จ.ระยอง สู่จันทบุรีและตราดได้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ ๔.๓๕ สะพานประแสสิน

๕. อนุสรณ์สถานของเรือที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ราชนาวีไทย เรือหลวงประแสร์ที่ตั้งตระหง่านอยู่ที่ปากน้ำประแสร์ เป็นเรือหลวงประแสร์ลำที่ ๒ นำเข้ามาแทนเรือหลวงประแสร์ลำที่ ๑ ซึ่งเกยตื้นไปในสงครามเกาหลี ตลอดเวลาประจำการ เรือรบหลวงประแสร์ลำที่ ๒ นี้ได้ปฏิบัติภารกิจมากมาย ทั้งสังกัดกองเรือสหประชาชาติในสงครามเกาหลี ทำหน้าที่ลาดตระเวนปิดอ่าวคุ้มกันเรือลำเลียง เรือบรรทุกน้ำมัน เรือกวาดทุ่นระเบิด และระดมยิงฝั่งเป็นครั้งคราว ในพื้นที่ยุทธบริเวณตั้งแต่ท่าเรือปูซานฝั่งตะวันออก เรื่อยไปจนถึงวอนซาน

ในเกาหลี รวมภารกิจนับตั้งแต่วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ แล้ว เรือหลวงประแสปฏิบัติการกิจทางยุทธการ รวม ๓๒ ครั้ง นาน ๒ ปีเศษ ก่อนเดินทางกลับสู่ไทย และเป็นกำลังหลักของกองเรือปราบเรือดำน้ำ กองเรือยุทธการ กองทัพเรือ ในการต่อต้านภัยคุกคามทางทะเลในช่วงการรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์ในคาบสมุทรอินโดจีน จนกระทั่งปลดระวางเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๔๓ ภายหลังปลดระวาง เทศบาลตำบลปากน้ำประแสได้ประสานกับกองทัพเรือ เพื่อจัดสร้างอนุสรณ์เรือหลวงประแสขึ้นที่ปากน้ำประแส จนแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๖ ไม่มีค่าเข้าชม เวลาเปิด เปิดทุกวัน ที่ตั้ง บริเวณหัวโขด ชายหาดประแส หมู่ที่ ๑ ต.ปากน้ำกระแสะ จาก ถ.สุขุมวิท มุ่งหน้าจันทบุรี เลี้ยวขวาที่สี่แยกประแส ไปตามเส้น ๓๑๖๒ จนสุดทาง จะมีป้ายบอกทางไปตลอดจนถึงอนุสรณ์สถาน

ภาพที่ ๓๖ อนุสรณ์สถานเรือราชนาวีไทย

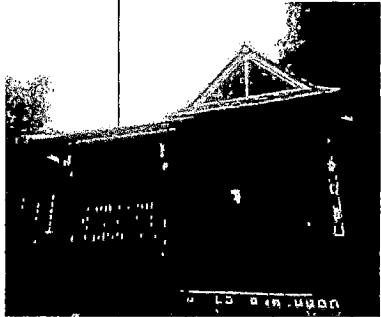
๖. อนุสาวรีย์สุนทรภู่ เป็นอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่มหากวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า สุนทรภู่ ตั้งอยู่บนเส้นทาง แกลง-แหลมแม่พิมพ์ ที่ ต.บ้านกร่ำ อ.แกลง จ.ระยอง ซึ่งเชื่อว่าเป็นบ้านเกิดของบิดาของสุนทรภู่ และท่านเคยมาเยือนที่นี่เมื่อครั้งวัยหนุ่ม พร้อมกับได้ประพันธ์ นิราศเมืองแกลง เอาไว้ด้วย พื้นที่อนุสาวรีย์มีรูปปั้นของสุนทรภู่ตั้งอยู่ตรงกลางเป็นประธานบนเนินสูง ด้านล่างเป็นบ่อน้ำ มีประติมากรรมรูปปั้นหล่อของตัวละครในวรรณกรรมเอกของสุนทรภู่ เรื่อง พระอภัยมณี ประดับอยู่ ๓ ตัว ได้แก่ พระอภัยมณี นางผีเสื้อสมุทร และนางเงือก ออกแบบโดยศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี อนุสาวรีย์สุนทรภู่ มีอาณาบริเวณ ๘.๕ ไร่ เริ่มวางศิลาฤกษ์ตั้งแต่วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ โดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในยุคนั้น แต่งานก่อสร้างค้างเติ่งไปเป็นเวลาร่วมสิบปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดระยองในยุคนั้นคือ นายวิทยา เกษรเสาวภาค เปิดรับบริจาคเงินทั่วประเทศได้เป็นจำนวน ๙๖๒,๗๗๖.๑๐ บาท งานก่อสร้างจึงได้ดำเนินต่อ มีพิธีเททองที่รูปหล่อที่กรมศิลปากรเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ และนำไปติดตั้งจนเสร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ มีพิธีเปิดอนุสาวรีย์อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ประติมากรรมรูปปั้นหล่อในอนุสาวรีย์ ประกอบด้วยอาจารย์สุกัญญา ปลายเดช เป็นผู้ปั้นสุนทรภู่อาจารย์ไกรสร ศรีสุวรรณเป็นผู้ปั้นพระอภัยมณีอาจารย์สาโรช จารักษ์ เป็นผู้ปั้นนางเงือก อาจารย์ธนะ เลหาภัยกุล เป็นผู้ปั้นผีเสื้อสมุทร

๗. แวะเล่นน้ำทะเลที่ชายหาดบ้านเพ แวะซื้ออาหารสดริมหาดก่อนกลับบ้านที่พัท

สำหรับระยะเวลาในการเดินทางทั้งหมด ๔ ชั่วโมงครึ่งชาตียาย ผู้ใหญ่ดี หรือคุณเหลื่องเจริญ ประธานศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านจำรุงได้กล่าวว่า เรามีต้นทุนทางธรรมชาติของเราอยู่แล้ว ในการจัดพานักท่องเที่ยวไปนั้นจึงเป็นได้ด้วยความสะดวกสบาย มีประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องเล่าจึงทำให้การเล่าเรื่องสนุกสนาน

หลังจากท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆแล้ว ทางที่มนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องก็เข้าพักบ้านพักโฮมสเตย์ที่ทางชุมชนได้จัดไว้ บ้านพักที่จัดให้ มีลักษณะเป็นบ้านพักที่ชุมชนจัดให้ โฮมสเตย์ที่บ้านจำรุงจังหวัดระยอง เพื่อศึกษาวิถีความเป็นอยู่แบบชาวบ้านและการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยการปลูกผลไม้โดยไม่ใช้สารเคมี ที่บ้านจำรุงโฮมสเตย์ ที่นี้เราเรียกว่ามहाลัยบ้านเพราะเปิดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้านการใช้ชีวิตแบบไม่เร่งรีบและการเป็นอยู่อย่างพอเพียง สำหรับผู้มาเยี่ยมโฮมสเตย์หรือตั้งใจจะมาศึกษาวิถีชีวิตโดยตรง ผู้คนที่นี้ไม่ได้ดำรงชีวิตอย่างหวือหวาแต่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย โดยปลูกผลไม้ และ สวนยาง เอาไว้กินเองบ้าง แบ่งให้คนอื่นกินบ้าง ขายบ้าง

ตอนมาถึงเจ้าบ้านก็ไม่รีรอที่จะพาเที่ยวชมบริเวณรอบ ๆ มีอศยาศัยที่ดีในการต้อนรับ บ้านพักสะอาด

ภาพที่ ๓๗ บ้านโฮมสเตย์

ถึงเวลานัดหมายในการรับประทานอาหารเย็น ในมือน้ำทางชุมชนจัดอาหารทะเลมาเสริมน้ำพริก ผัก ปลา ผลไม้ในชุมชน มีการแสดงจากกลุ่ม คนผู้เฒ่า เป็นการร่วมตัวกันของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมต้อนรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่พักในโฮมสเตย์

ภาพที่ ๓๘ ทานอาหารเย็น

หลังจากการรับประทานอาหารกลางวัน ที่มนักวิจัยและผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันถอดบทเรียนในการดูงานครั้งนี้ ว่าสิ่งที่ทุกคนได้พบ และความรู้สึกที่มีต่อการงานดูงานครั้งนี้และอะไรคือสิ่งที่จะไปดำเนินการต่อ

พบว่า ระยะเวลาในการทำวิจัยกว่าสองปีนี้ ทางชุมชนคลองพระอุดมได้เริ่มรับรู้ และเริ่มมีความสนใจ จะเริ่มจัดการท่องเที่ยว ในส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องจากฝ่ายเทศบาลได้เข้าถึงการเขียนโครงเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมริม คลองพระอุดม คณะศึกษาดูงาน เริ่มจะมองเห็นภาพการจัดการท่องเที่ยวได้ชัดเจนขึ้น หลังจากแยกย้ายไปพัก ทุกคนก็มีการพูดคุยในกลุ่มย่อยว่าเราจะเดินหน้าการทำงานกันอย่างไรต่อไป มีการสนทนากลุ่มย่อยและเก็บ บรรยายบ้านพัก การเป็นเจ้าบ้านที่ดี แล้วนำมาสนทนากันในการรับประทานอาหารเช้าในวันรุ่งขึ้น

ภาพที่ ๓๙ ถอดบทเรียน

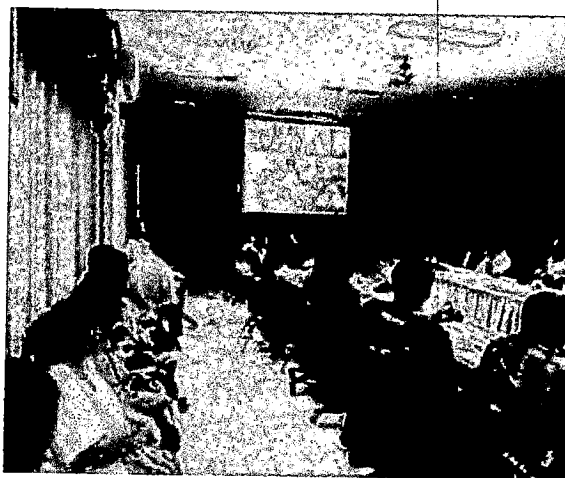
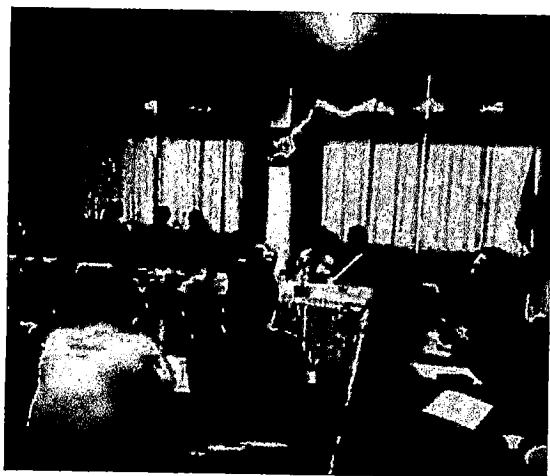
ช่วงเช้าได้มาสรุปหลังจากรับประทานอาหารเช้าคุณชาติชาย เหลืองเจริญ พูดถึงองค์ประกอบ ภายนอกเราไม่ต้องไปสร้างหรือปรุงแต่ง

ภาพที่ ๔๐ ชมแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

๔.๔ ข้อมูลจากการประชุมรับฟังความคิดเห็น

ภาพที่ ๔๑ ประชุมรับฟังความคิดเห็น

ผลการประชุมรับฟังความคิดเห็น

ผู้นำท้องถิ่น นายกเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย กลุ่มอสม.กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาชีพขับเรือ กลุ่มสตรี
เข้าร่วมประชุม กลุ่มนักปั่นจักรยาน ในการประชุมได้มีการนำเสนอผลงานที่ได้เก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่
ได้มีการเสนอความคิดเห็น การท่องเที่ยวชมธรรมชาติ ตลาดถนนคนเดิน

๔.๕ การออกแบบการทดลอง

ภาพที่ ๔๒ ออกแบบการทดลอง

แผนการทดลองท่องเที่ยวครั้งที่๑ วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๐ สถานที่บ้านวิถีชุมชน

มีการแบ่งงาน ฝ่ายจัดสถานที่ ฝ่ายจัดนิทรรศการ ฝ่ายประสานงานผู้เข้าร่วมกิจกรรม ฝ่ายอาหาร ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายพิธีกร

กำหนดการดังนี้

เวลา ๐๘.๓๐ น. - ๐๙.๐๐ น. ลงทะเบียนร่วมงาน

เวลา ๐๙.๐๐ น. - ๑๐.๐๐ น. เปิดงานทดลองการท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดม

- นายอุดม อินทร์เลิศ (นายกเทศมนตรีตำบลคลองพระอุดม) กล่าวรายงาน
- ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวเปิดงาน
- ชมการแสดงชุด รำดอกบัว นักเรียนโรงเรียนเทศบาลคลองพระอุดม
- ชมดนตรีไทย (กลุ่มผู้สูงอายุ)

เวลา ๑๐.๐๐ น. - ๑๐.๔๐ น. เดินชมนิทรรศการ ๑๐ ฐาน

ฐานที่ ๑ วัดทองสะอาด

ฐานที่ ๒ แหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานอย่างประณีต

ฐานที่ ๓ บ้านวิถีชีวิตชุมชน งานหัตถกรรม / กลุ่มอาชีพ

ฐานที่ ๔ ศูนย์รวมการเรียนรู้ชีวภาพทางการเกษตร

ฐานที่ ๕ บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ฐานที่ ๖ ขนมหั่วแปบ

ฐานที่ ๗ ขนมหอง

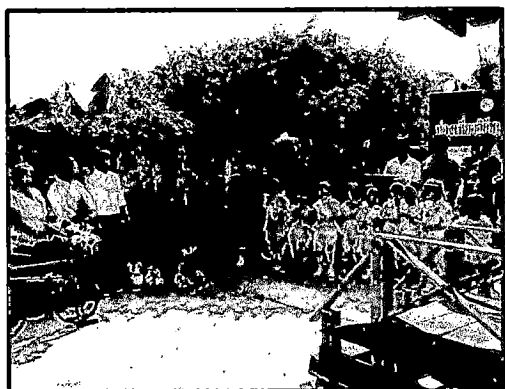
ฐานที่ ๘ หมี่กรอบ

ฐานที่ ๙ ทำไม้กวาดทางมะพร้าว

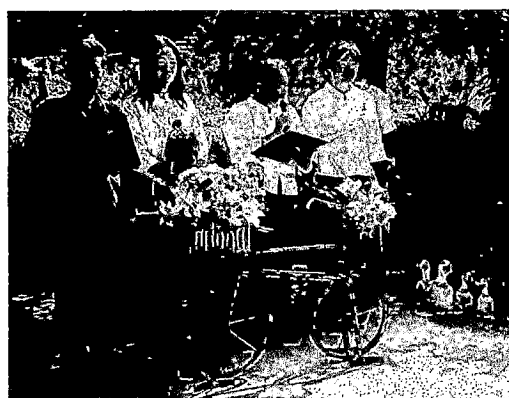
ฐานที่ ๑๐ ต้มโคล้งปลา

เวลา ๑๐.๔๐ น. - ๑๒.๐๐ น. ชิมอาหารคาว -หวานในชุมชน

ทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ ๑ เปิดบ้านวิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดม โดยนำแหล่งท่องเที่ยวมาจำลองไว้ที่บ้านวิถีชุมชน

ภาพที่ ๔.๔๓ ทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ ๑ เปิดบ้านวิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดม

วิทยาการบรรยายตามฐาน ชมสินค้าชุมชน

ภาพที่ ๔.๔๔ กิจกรรมเปิดบ้านวิถีชุมชน

ครั้งที่ ๒ ปันจักกรยาน ชมชิมแะชะซ็อบ
 แผนการทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ ๒ วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐ สถานที่ตำบลคลองพระอุดม
 มีการแบ่งงาน ฝ่ายจัดสถานที่ ฝ่ายจัดนิทรรศการ ฝ่ายประสานงานผู้เข้าร่วมกิจกรรม ฝ่ายอาหาร ฝ่าย
 ต้อนรับ ฝ่ายพิธีกร ฝ่ายวิทยากรประจำฐาน
 กำหนดการดังนี้

เวลา ๑๓.๐๐ น. ๑๓.๓๐ น. ลงทะเบียนร่วมงาน

เวลา ๑๓.๓๐ น. ๑๗.๐๐ น. จุดเริ่มต้นการปั่นที่บ้านก้านสามารถ อัดทองเป็นแหล่งเรียนรู้เกษตร
 อินทรีย์แบบผสมผสานอย่างปราชญ์โดยแนะนำให้นักปั่นจอดรถที่บ้านก้านนักปั่นชมฟาร์มเพาะพันธุ์ไก่ชน
 เรียนรู้เกษตรอินทรีย์การปลูกข้าวปลอดสารข้าวไรซ์เบอร์รี่

จุดที่ ๒ ใช้เส้นทางปั่นมาทางคลองก้านนเย็นมาบ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ชมการ
 เลี้ยงเป็ดบาบารี่พันธุ์พระราชทาน การเพาะพันธุ์ การขยายพันธุ์ เรียนรู้การเลี้ยงไก่สามสายพันธุ์ ชมการเลี้ยงกบ
 การเลี้ยงปลา การปลูกพืชผักสวนครัวสวนผลไม้ การบริหารจัดการบนเนื้อที่ ๒ ไร่

จุดที่ ๔ ชมนาบัวหลวงพร้อมเก็บภาพที่ระลึก

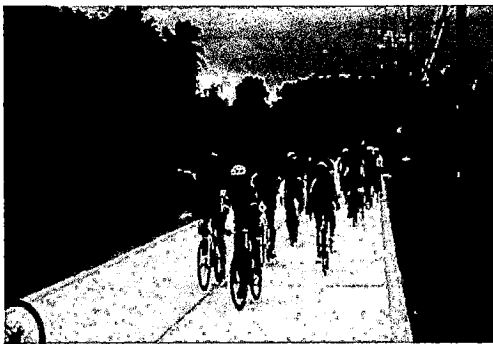
จุดที่ ๕ ปันมากลุ่มอาชีพชมการสาธิตการผัดหมี่กรอบสามารถพร้อมชิมหมี่กรอบ ชิมเฉาก๊วยนมสด ชม
 บ่อบัวสายขาว พร้อมแนะนำสินค้าให้นักปั่นไปซื้อสินค้าได้ที่บ้านวิถีชุมชนเพื่อสะดวกในการปั่นจักยาน

จุดที่ ๖ ปันมาศูนย์เรียนรู้ชีวภาพทางการเกษตร การถ่ายทอดความรู้จากปราชญ์ชุมชน สาธิตการทำ
 สารชีวเวรเรียเป็นสารไล่แมลงใช้ในการเกษตรเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต สาธิตการทำสารไตรโครดามาเป็น
 สารที่ใช้บำรุงพืชให้เจริญงอกงามและมีผลผลิตมากขึ้น สาธิตการทำสารชีวภาพ บำรุงชีวภาพในการบำรุงดินการ
 สาธิตทำมกลางสายฝนกระหน่ำอย่างหนักจนทำให้ไม่สามารถปั่นต่อไปจุดที่ ๘,๙,๑๐ ได้พอฝนหายจึงปั่นต่อมา
 บ้านวิถีชุมชนทำกิจกรรมต่อไป

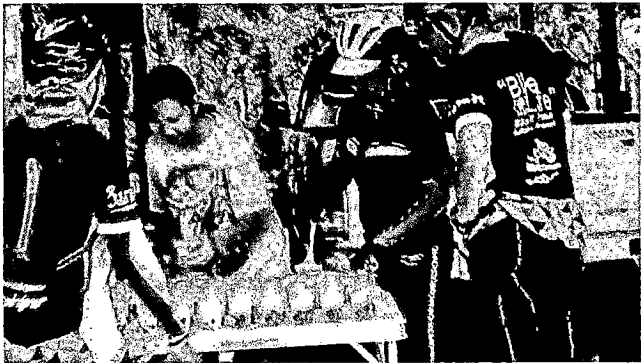

ภาพที่ ๔.๔๕ ศูนย์เรียนรู้ชีวภาพทางการ

ปิ่นชมแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ ๔.๔๖ ชมบ่อบัวหลวง

ภาพที่ ๔.๔๗ ทำหมีกรอบ เฉาก้วยนมสด

ภาพที่ ๔.๔๘ ศูนย์การเรียนรู้ชีวิภาพทางการเกษตร

ภาพที่ ๔.๔๙ บรรยากาศบ้านวิถีชุมชน

๔.๖ การทดลองการจัดการท่องเที่ยว

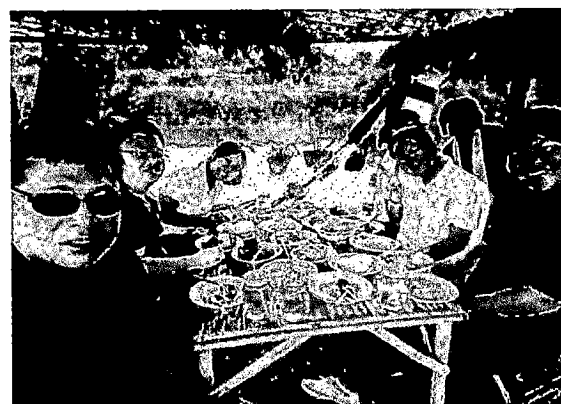
ครั้งที่ ๓ ท่องเที่ยวทางเรือชมวิถีริมคลองพระอุดม

แผนการทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ ๓ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐ สถานที่คลองพระอุดม โดยมี การวางแผนการแบ่งงาน ฝ่ายจัดสถานที่ ฝ่ายจัดนิทรรศการ ฝ่ายประสานงานผู้เข้าร่วมกิจกรรม ฝ่ายอาหาร ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายพิธีกร ฝ่ายวิทยากรประจำเรือ การลงทะเบียน

ภาพที่ ๔.๕๐ วางแผนจัดทดลองครั้งที่ ๓

ก่อนลงเรืออธิบายเส้นทางเรือ พร้อมแจกเสื้อชูชีพให้นักท่องเที่ยวได้ใส่ก่อนลงเรือเพื่อความปลอดภัย แล้วพานักท่องเที่ยวไปลงเรือที่แพปลาโพธิ์ติ ในเรือแต่ละลำจะมีวิทยากรแนะนำสถานที่ที่หน้าสนใจแก่นักท่องเที่ยวพร้อมชมวิถีชีวิตที่สวยงามสองฝั่งคลอง จากนั้นไปขึ้นเรือที่หน้าวัดทองสะอาดพานักท่องเที่ยวขึ้นไปชมหอรบั้งเก่าแก่อายุ ๑๒๔ ปี ทำจากไม้สักมีรูปหงส์ด้านบนสีทึบพร้อมเก็บภาพที่ระลึก จากนั้นพานักท่องเที่ยวไปให้อาปลาหน้าวัดใช้เวลาพอสมควรก็พานักท่องเที่ยวลงเรือล่องกลับไปจนสุดคลองพระอุดมแล้วกลับมาบ้านวิถีชุมชน ร่วมกิจกรรมรับประทานอาหารพื้นบ้านพร้อมได้ชมและซื้อสินค้าชุมชน

ภาพที่ ๔.๕๑ เส้นทางเรือ

ครั้งที่ ๑ เปิดบ้านวิถีชุมชน

- กิจกรรมตามกำหนดการ

- สิ่งที่พบ

๑. ได้ทดลองท่องเที่ยว

๒. ได้ข้อเสนอแนะ

๓. ภายในบ้านร้อนอบอ้าวลมไม่พัดผ่าน

-ปัญหา

๑. การสอนวิทยาการประจําฐานพูดข้อมูลในฐานได้

๒. ข้างฝาบ้านควรโล่งให้ลมพัดผ่าน

ครั้งที่ ๒ ปั่นจักรยาน ชมชิมแซ่ซ้อฟ

- กิจกรรมตามกำหนดการ

- สิ่งที่พบ

๑. ขณะปั่นจักรยานฝนตก

๒. จำนวนคนมาร่วมปั่นเกินเป้าหมาย

๓. วิทยาการตามฐานไม่ค่อยพูด

- ปัญหา

๑. หลบฝนตามแหล่งเรียนรู้

๒. วิทยาการประจําฐานให้บรรยายด้วยตัวเองมากกว่านี้

๓. เจออุปสรรคมีฝนตก

ครั้งที่ ๓ ทางเรือ

- กิจกรรมตามกำหนดการ รูปภาพ

- สิ่งที่พบ

๑. ฝนตก

๒. ขงมาขายน้อย ปัญหา มีงานบวช งานศพแทรก

-ปัญหา

๑. ปรับปรุงที่นั่งเรือ

๒. จำนวนคนที่นั่งเรือควรเหมาะสมกับเรือ

4.7 จัดนิทรรศการการจัดการท่องเที่ยว

จัดนิทรรศการการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดม โดยมีการวางแผนการแบ่งงาน ฝ่ายจัดสถานที่ ฝ่ายจัดนิทรรศการ ฝ่ายประสานงานผู้เข้าร่วมกิจกรรม ฝ่ายอาหาร ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายพิธีกร ฝ่ายวิทยากรประธาน การลงทะเบียน

พาชมสถานที่จัดนิทรรศการ

ภาพที่ 4.52 ในพื้นที่บริเวณในบ้าน

เปิดงานจัดนิทรรศการ

ภาพที่ 4.53 กล่าวเปิดงานจัดนิทรรศการ

ภาพที่ 4.54 ทาง สกว. ให้คำแนะนำ

สรุปหลังจัดนิทรรศการ

1. สินค้าน่าจะเกิดมากกว่านี้ การท่องเที่ยวมีชุมชนมีรายได้เสริมเราจะทำอย่างไรกัน
2. กรรมการทุกคนต้องมีหน้าที่
3. ทุกคนเริ่มส่งเสริมให้มีท่องเที่ยว
4. ควรตั้งกลุ่มกรรมการ มีเงินลงขัน ประชาสัมพันธ์
5. ทำกิจกรรมอะไรที่ทำให้เยาวชน เด็ก เข้ามาสนใจในชุมชนมากขึ้น

ห้องเที่ยวเชิงเกษตร

1. ป้ายประชาสัมพันธ์ไม่ชัดเจน
2. ขาดเสียงดนตรีบรรเลงตลอดงาน
3. กลุ่มเด็กเล็กเข้ามาสนใจ
4. บรรยากาศดี การตกแต่งหรือร้านค้ายังไม่ได้มาตรฐาน
5. ความร่วมมือของแม่ค้า
6. ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน เริ่มให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ซื้อสินค้า
7. มีความโดดเด่นด้านเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญา สภาพภูมิทัศน์เป็นธรรมชาติและสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งที่ปรับปรุง

1. ที่จอดรถ
2. ป้ายประชาสัมพันธ์บอกเส้นทางการเดินทางถึงแหล่งท่องเที่ยว
3. ทีมงานทำงานยังไม่เป็นระบบ เช่น การแบ่งหน้าที่ กำหนดเวลาชมแหล่งท่องเที่ยว
4. ควรเสริมกลุ่มภูมิปัญญาให้มากขึ้น
5. package สินค้า
6. เจ้าบ้านที่ดีมีน้อยในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
7. เอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.55 หลังจัดกิจกรรมรวมกันวางแผน

บทที่ 5
ผลการวิจัย

5.1 ประเมินผลศักยภาพตำบลคลองพระอุดม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	สิ่งที่เกิดขึ้น	ปรับปรุง/แก้ไข
1.ประชุมทีมวิจัย	1.เตรียมความพร้อมในการทำงาน 2.ติดตามความก้าวหน้าของการทำงาน 3. วางแผนการทำงานของทีมงานวิจัย 4.เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัย	1. ทีมงานวิจัยมาประชุม 100% 2. แลกเปลี่ยนการทำงานสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ตามแผน 3. งานเป็นไปตามแผน สิ่งที่ได้รับการประชุมความคิดเห็นของนักวิจัย เช่น การวางแผน การทำบัญชี การประสานงาน การมีส่วนร่วมของทีมวิจัย 4. บันทึกการประชุมทุกครั้ง	1. จำนวนนักวิจัย 2. มาประชุมไม่ตรงตามเวลา 3. สิ่งที่แก้ไข กำหนดวันเวลาในการประชุมให้ตรง
2.ชี้แจงโครงการ	1.เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการวิจัย 2.เพื่อสร้างความเข้าใจกลุ่มภาคีเครือข่ายหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน 3. เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น	1. คนในชุมชนมีความเข้าใจโครงการวิจัยชัดเจนขึ้น 2. ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยแม่ค้า ประชาชน ผู้นำชุมชน 3. กลุ่มภาคีเครือข่าย หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมีความเข้าใจโครงการวิจัยมากขึ้น 4. ได้มูลเบื้องต้น การมีส่วนร่วมโดยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	1. ใช้การพูดคุยกับคนที่รู้จักและคุ้นเคย 2. ใช้เด็กเป็นสื่อกลางในการท่องเที่ยววิถีชุมชนคลองพระอุดม 3. ประชาสัมพันธ์ทาง Live FB youtu แผ่นพับ ป้ายคัดเอาท์ หนังสือแนะนำท่องเที่ยว
3. อบรมเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูล	1.เพื่อวางแผนการทำงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2.เพื่อออกแบบคำถามในการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์ 3.เพื่อออกแบบสอบถาม 4.เพื่อฝึกซ้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1.ได้แผนในการเก็บข้อมูล 2.ได้คำถามและแบบสอบถาม 3.ได้ความรู้และความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1. ปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้ทีมวิจัยแบ่งเก็บตามหมู่
4. เก็บรวบรวมข้อมูล	1.เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ศึกษาวิถีชุมชนและการ	1. ข้อมูลวิถีชุมชนในอดีต วัฒนธรรม ประเพณี การดำเนินชีวิต 2. ข้อมูลการเปลี่ยนแปลง เช่นวิถีชีวิต	1. จัดหมวดหมู่ - อาหาร - งานหัตถกรรม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	สิ่งที่เกิดขึ้น	ปรับปรุง/แก้ไข
	เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน 2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม	ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชนบท เป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท ความผูกพันน้อยลง การเกษตรเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานสัตว์เปลี่ยนเป็นเครื่องจักร การลงแขกทำนาเปลี่ยนเป็นการจ้างงาน 3. ได้ต้นทุนของชุมชน เช่นปราชญ์ชาวบ้าน หัตถกรรม ดนตรีไทย เกษตรกลุ่มอาชีพ เช่น ขนมหวาน สมุนไพรแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ประมง	- แหล่งท่องเที่ยว - กลุ่มดนตรีไทย - การเกษตร - การประมง - สมุนไพร - พิพิธภัณฑ์ - ลำคลอง

5.2 วิเคราะห์สถานการณ์

จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
1. ต้นทุนทางธรรมชาติ เช่น คลอง ถนน ท้องทุ่ง ตันตาล บัว 2. ทุนทางธรรมชาติ หมู่ 1 ชาวมอญ 50% ไหว้ผีเรือน - อาหาร แกงมะตาด กระเจี๊ยบ ปลาร้า - ไหว้แม่โพสพ - ลอยกระทง - สงกรานต์ แข่งรถกระทะทำงานภูมิปัญญา - ประเพณีจัดเตรียมอาหารให้ญาติผู้ใหญ่ ในช่วงสงกรานต์ ขนมหิ่นน้ำยา / น้ำพริก กระจาสาท 3. องค์ความรู้ -ด้านการเกษตร เช่น สาเก สะเดามัน -ด้านเศรษฐกิจพอเพียง -ด้านฟาร์มไก่ชน	1.การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนน้อย 2.การสนับสนุนของภาครัฐยังเข้าไม่ถึง 3.ประชากรแฝง 4.อุตสาหกรรมจำนวนมาก 5.ด้านสิ่งแวดล้อม น้ำ/ดิน แหล่งอบายมุข จุดอ่อน จากข้อมูลทางตำบลคลองพระอุดมสามารถวิเคราะห์จุดอ่อนได้ดังต่อไปนี้ 1 การขาดการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว 2 ขาดการสร้าง	-ประชากรแฝงไม่สามารถควบคุมดูแลความปลอดภัยในทรัพย์สิน -ความเป็นวิถีชุมชนเริ่มลดลง เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรม -การเมืองมีการแทรกแซงกำหนดำเนินชีวิตของประชาชน	1. บ้านคลองพระอุดมมีทุน - ทางธรรมชาติ - ทางวัฒนธรรม - ทางองค์ความรู้ อาหารคาว-หวาน 2. การเดินทางสะดวกอยู่ใกล้กรุงเทพฯ 3. ชุมชน ที่ตั้งสนับสนุนส่งเสริมในการท่องเที่ยวโดยชุมชน โอกาสจากข้อมูลพื้นฐานของตำบลคลองพระอุดมสามารถวิเคราะห์โอกาสได้ดังต่อไปนี้ 1.รัฐบาลกระจายอำนาจการปกครองลงสู่ส่วนท้องถิ่น 2. รัฐบาลนโยบายด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวมุ่งรักษาและอนุรักษ์

(ต่อ)

จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
-ด้านสมุนไพร เช่น ชา รางแดง ชาใบขลู่ -พืชเศรษฐกิจ เช่น หม้อข้าวหม้อแกงลิง มัลล เบอร์รี่ พริกไทย -งานหัตถกรรม เช่น จักร สาน ไม้กวาด เปล กระชู จุดแข็ง Strength. จาก ข้อมูลพื้นฐานเทศบาล ตำบลคลองพระอุดม สามารถวิเคราะห์จุดแข็ง ได้ดังต่อไปนี้ 1. ลักษณะทาง กายภาพเป็นที่ตั้ง เส้นทางเชื่อมต่อระหว่าง จังหวัดปทุมธานีจังหวัด นนทบุรีเป็นแหล่งที่มีจุด ขายคือมีตลาดสินค้า ชุมชนเป็นศูนย์กลาง น่าสนใจในการจับจ่าย สินค้าของนักท่องเที่ยว และผู้เดินทางทำให้ เหมาะสำหรับการพัฒนา เป็นศูนย์กลางการ ท่องเที่ยว 2 สภาพกายภาพระบบ นิเวศเป็นพื้นที่ทำ การเกษตรทำนาบัว 3 สภาพพื้นที่อุดม สมบูรณ์มีอาชีพ หลากหลายทำนาทำ สวนค้าขายประมง พื้นบ้านเลี้ยงปลาจิ้ง	รูปแบบการท่องเที่ยว 3 ขาดการเสริมภูมิ ปัญญาพื้นบ้านและการ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมโดย ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการ 4 ขาดแหล่งการค้าจัด ขาย 5 ขาดการสืบค้นประวัติ ลักษณะเด่นของชุมชน 6 ยังไม่มีการส่งเสริม ลักษณะเด่นเป็นจุดขาย เช่นการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวแบบโบราณ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน 7 ยังขาดการ ประชาสัมพันธ์ ร้านอาหารในชุมชน 9 ขาดที่จอดรถใน ตลาดชุมชน 10 ขาดการ ประชาสัมพันธ์การ ท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก อย่างกว้างขวาง		ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 4.ยุทธศาสตร์จังหวัดจัดให้ การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการขยายตัวทาง เศรษฐกิจ 5.กระแสความต้องการของ การตลาดการท่องเที่ยวใน ด้านเรียนรู้และการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น 6. มีสถาบันการศึกษาภาย นอกท้องถิ่นสนใจ กระบวนการแบบชุมชนมี ส่วนร่วมจึงเริ่มเห็น ความสำคัญของท้องถิ่น มากขึ้น 7. ให้ความสำคัญกับการ ส่งเสริมการเรียนรู้จากราก หญ้าในท้องถิ่นโดยใช้ระบบ เทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อจำกัดจากข้อมูลพื้นฐาน ของตำบลคลองพระอุดม สามารถวิเคราะห์อุปสรรค ได้ดังต่อไปนี้ 1 การแข่งขันในตลาด ท่องเที่ยวมีกำลังสูงแต่ละ ท้องถิ่นกลยุทธ์ในการเร่ง การตลาดเพื่อสร้างลูกค้า สนองกระแสโลก 2 การเปลี่ยนแปลงของ โลกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และไม่หยุดนิ่งทำให้เกิด การปรับตัวเพื่อเตรียมรับ สถานการณ์ที่แปลกใหม่

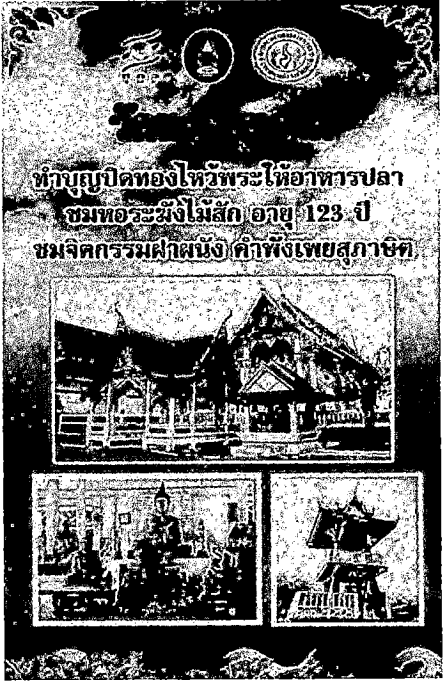
(ต่อ)

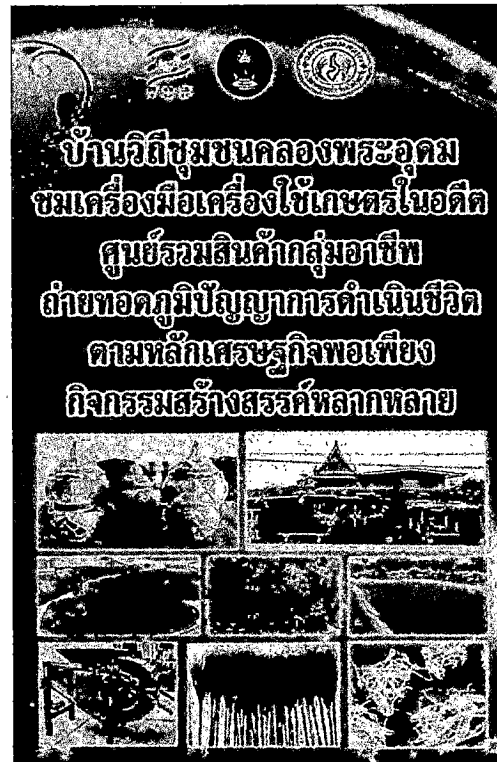
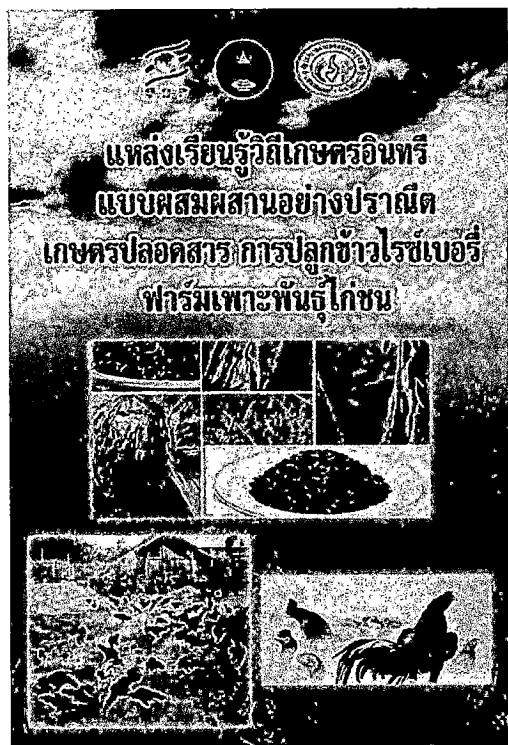
จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
เหมาะสมที่จะได้เรียนรู้ วิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน 4 มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณี 5 มีการใช้ระบบ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตของ เทศบาลเองได้เป็นการ ส่งเสริมการเรียนรู้ใน ท้องถิ่น 6 ประชาชนยังคง ดำเนินวิถีชีวิตตามแบบ พื้นบ้านอย่างปกติมีการ อนุรักษ์ทางด้านภูมิ ปัญญาทางการ ทำอาหารพื้นบ้านการทำ ขนมไทยจะมีกิจกรรม การเรียนรู้วิถีชีวิต การทำอาหารมีชาวบ้านมี นักท่องเที่ยว นักศึกษา เข้ามาศึกษาหาความรู้ เยี่ยมชมเป็นประจำ 7 มีหน่วยงานจาก ภาครัฐให้การสนับสนุน อย่างต่อเนื่องเช่นศูนย์ พัฒนาสังคมหน่วยที่ 27 8 มีรูปแบบที่จัดการ ท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดย การสนับสนุนจาก ภาครัฐ 9 มีเส้นทางสั้นจรที่ สะดวกมีนักปั่นจักรยาน ให้ความนิยมใช้เส้นทาง ในชุมชนเป็นจำนวนมาก			ตลอดเวลา 3 อัตราการขยายตัวทาง เศรษฐกิจที่มีความรุนแรง 4 การส่งเสริมอย่างจริงจัง ของนโยบายการท่องเที่ยว

5.3 อัตลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว

ความโดดเด่นของตำบลคือศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และประชากรรักษาไว้ได้มาช้านานเก่าแก่เพียบพร้อมต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้โดยเฉพาะความงามตามธรรมชาติไร้สวนผลไม้เกษตรชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีโบราณเป็นวัดเก่าแก่แหล่งสินค้ากลุ่มอาชีพเศรษฐกิจพอเพียงด้วยศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากทั้งยังมีตลาดสินค้าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างปทุมธานี- บางบัวทองคลองพระอุดมจังหวัดนนทบุรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพการการท่องเที่ยวในตำบลเป็นลักษณะการจัดการที่ขึ้นอยู่กับภายใต้การบริหารงานโดยเทศบาลตำบลคลองพระอุดมมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประกอบด้วยสวนเศรษฐกิจพอเพียงสวนผักการเลี้ยงปลาการเลี้ยงกบการเพาะพันธุ์กบการเลี้ยงสัตว์ปีกไก่การเลี้ยงเป็ดพันธุ์บาบารี่พันธุ์เป็ดพระราชทานในปัจจุบันจะพบว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมกลุ่มสินค้ากลุ่มอาชีพเช่นสวนตะกั่วเชือกสังเคราะห์และขยายผลมาถึงกลุ่มอาชีพทำขนมทองม้วนขนมหวานเป็นแหล่งเรียนรู้ได้มีนักศึกษาเดินทางเข้ามาศึกษาหาข้อมูลเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นจึงมีส่วนผลักดันให้การท่องเที่ยวในเทศบาลได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชนดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนกับนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยชุมชนมีส่วนร่วม

5.4 สรุปการทดลองการท่องเที่ยวทั้ง 3 ครั้ง ได้ 7 แหล่งการเรียนรู้

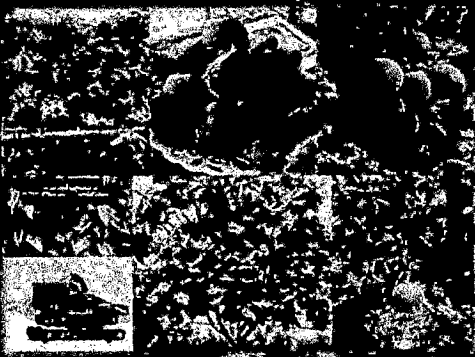

สวนสมุนไพรพระราชวัง

สวนสามกถ สวนละมุด

พลไม้ตามฤดูกาล

สรรพคุณของชาสามกถ
บำรุงร่างกาย แก้โรคภัยไข้เจ็บ คลายความปวดเมื่อย
ละลายไขมันให้ผิวหนังให้ออกมาในรูปแบบของเหงื่อ
ละลายไขมัน ขับปัสสาวะ

บทที่ 6
สรุป และข้อเสนอแนะงานวิจัย

6.1 ผลการประเมินศักยภาพห้องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	สิ่งที่เกิดขึ้น	ปรับปรุง/แก้ไข
1.ประชุมทีมวิจัย	1.เตรียมความพร้อมในการทำงาน 2.ติดตามความก้าวหน้าของการทำงาน 3. วางแผนการทำงานของทีมงานวิจัย 4.เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัย	1. ทีมงานวิจัยมาประชุม 100% 2. แลกเปลี่ยนการทำงานสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ตามแผน 3. งานเป็นไปตามแผน สิ่งที่ได้รับการประชุมความคิดเห็นของนักวิจัย เช่น การวางแผน การทำบัญชี การประสานงาน การมีส่วนร่วมของทีมวิจัย 4. บันทึกการประชุมทุกครั้ง	1. จำนวนนักวิจัย 2. มาประชุมไม่ตรงตามเวลา 3. สิ่งที่แก้ไข กำหนดวันเวลาในการประชุมให้ตรง
2.ชี้แจงโครงการ	1.เพื่อสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการวิจัย 2.เพื่อสร้างความเข้าใจกลุ่มภาคีเครือข่ายหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน 3. เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้น	1. คนในชุมชนมีความเข้าใจโครงการวิจัยชัดเจนขึ้น 2. ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยแม่ค้าประชาชน ผู้นำชุมชน 3. กลุ่มภาคีเครือข่าย หน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนมีความเข้าใจโครงการวิจัยมากขึ้น 4. ได้ข้อมูลเบื้องต้น การมีส่วนร่วมโดยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	1. ใช้การพูดคุยกับคนที่รู้จักและคุ้นเคย 2. ใช้เด็กเป็นสื่อกลางในการท่องเที่ยววิถีชุมชนคลองพระอุดม 3. ประชาสัมพันธ์ทาง Live FB utup แผ่นพับ ป้ายคัดเอาท์ หนังสือแนะนำท่องเที่ยว
3.อบรมเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูล	1.เพื่อวางแผนการทำงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2.เพื่อออกแบบคำถามในการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์ 3.เพื่อออกแบบสอบถาม 4.เพื่อฝึกซ้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1. ได้แผนในการเก็บข้อมูล 2.ได้คำถามและแบบสอบถาม 3. ได้ความรู้และความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูล	1. ปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้ทีมวิจัยแบ่งเก็บตามหมู่
4. เก็บรวบรวมข้อมูล	1.เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ศึกษาวิถีชุมชนและการ	1. ข้อมูลวิถีชุมชนในอดีต วัฒนธรรม ประเพณี การดำเนินชีวิต 2. ข้อมูลการเปลี่ยนแปลง เช่น วิถีชีวิต	1. จัดหมวดหมู่ - อาหาร - งานหัตถกรรม

	เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน 2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม	องคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชนบท เป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท ความผูกพันน้อยลง การเกษตรเปลี่ยนแปลงจากการใช้แรงงานสัตว์เปลี่ยนเป็นเครื่องจักร การลงแขกทำนาเปลี่ยนเป็นการจ้างงาน 3. ได้ต้นทุนของชุมชน เช่นปราชญ์ชาวบ้าน หัตถกรรม ดนตรีไทย เกษตรกลุ่มอาชีพ เช่น ขนมหวาน พืชสมุนไพรแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การประมง	- แหล่งท่องเที่ยว - กลุ่มดนตรีไทย - การเกษตร - การประมง - พืชสมุนไพร - พิพิธภัณฑ์ - ลำคลอง
--	--	---	--

6.2 การวิเคราะห์สถานการณ์ท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม

จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
1. ต้นทุนทางธรรมชาติ เช่น คลอง ถนน ท้องทุ่ง ต้นตาล นาบัว 2. ทุนทางธรรมชาติ หมู่ 1 ชาวมอญ 50% ไร้วีถีเรือ - อาหาร แกงมะตาด กระเจี๊ยบ ปลาร้า - ไหว้แม่โพสพ - ลอยกระทง - สงกรานต์ แข่งรถ กระบี่ - งานภูมิปัญญา - ประเพณีจัดเตรียมอาหารให้ญาติผู้ใหญ่ในช่วงสงกรานต์ ขนมหิน น้ำยา /น้ำพริก กระยาสาท 3. องค์ความรู้ - ด้านการเกษตร เช่น สาเก สะเดามัน - ด้านเศรษฐกิจพอเพียง	1.การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนน้อย 2.การสนับสนุนของภาครัฐยังไม่ถึง 3.ประชากรแฝง 4. อุตสาหกรรมจำนวนมาก 5. ด้านสิ่งแวดล้อม น้ำ/ดิน แหล่งอบายมุข จุดอ่อนจากข้อมูลทางตำบลคลองพระอุดมสามารถวิเคราะห์จุดอ่อนได้ดังต่อไปนี้ 1. การขาดการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว 2. ขาดการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยว 3. ขาดการเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้านและการ	-ประชากรแฝงไม่สามารถควบคุมดูแลความปลอดภัยในทรัพย์สิน -ความเป็นวิถีชุมชนเริ่มลดลง เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรม -การเมืองมีการแทรกแซงการดำเนินชีวิตของประชาชน	1. บ้านคลองพระอุดมมีทุน - ทางธรรมชาติ - ทางวัฒนธรรม - ทางองค์ความรู้ อาหารคาว-หวาน 2. การเดินทางสะดวกอยู่ใกล้กรุงเทพฯ 3. ชุมชน ที่ตั้งสนับสนุนส่งเสริมในการท่องเที่ยวโดยชุมชน โอกาสจากข้อมูลพื้นฐานของตำบลคลองพระอุดมสามารถวิเคราะห์โอกาสได้ดังต่อไปนี้ 1.รัฐบาลกระจายอำนาจการปกครองลงสู่ส่วนท้องถิ่น 2. รัฐบาลนโยบายด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวมุ่งรักษาและอนุรักษ์

จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
- ด้านฟาร์มไก่ชน - ด้านสมุนไพร เช่น ชา รางแดง ชาใบขลู่ - พืชเศรษฐกิจ เช่น หม้อข้าวหม้อแกงลิง มัลล เบอร์รี่ พริกไทย - งานหัตถกรรม เช่น จักรสาน ไม้กวาด ถักเปเล กระชู จุดแข็ง Strength. จาก ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบล คลองพระอุดมสามารถ วิเคราะห์จุดแข็งได้ดังต่อไปนี้ 1. ลักษณะทางกายภาพเป็น ที่ตั้งเส้นทางเชื่อมต่อระหว่าง จังหวัดปทุมธานีจังหวัด นนทบุรีเป็นแหล่งที่มีจุดขาย คือมีตลาดสินค้าชุมชนเป็น ศูนย์กลางน่าสนใจในการ จับจ่ายสินค้าของ นักท่องเที่ยวและผู้เดินทาง ทำให้เหมาะสำหรับการ พัฒนาเป็นศูนย์กลางการ ท่องเที่ยว 2. สภาพกายภาพระบบ นิเวศเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ทำนาบัว สวนพืชผักผลไม้ 3. สภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์มี อาชีพหลากหลายทำนาทำ สวนค้าขายประมงพื้นบ้าน เลี้ยงปลาจึงเหมาะสมที่จะได้ เรียนรู้วิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน 4. มีศิลปวัฒนธรรมประเพณี	ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมโดย ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการ 4. ขาดแหล่งการค้าจัด ขาย 5. ขาดการสืบค้น ประวัติลักษณะเด่นของ ชุมชน 6. ยังไม่มีการส่งเสริม ลักษณะเด่นเป็นจุดขาย เช่นการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวแบบโบราณ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน 7. ยังขาดการ ประชาสัมพันธ์ ร้านอาหารในชุมชน 9. ขาดที่จอดรถในตลาด ชุมชน 10. ขาดการ ประชาสัมพันธ์การ ท่องเที่ยวให้เป็นที่ยู้จัก อย่างกว้างขวาง		ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 4. ยุทธศาสตร์จังหวัดจัดให้ การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการขยายตัวทาง เศรษฐกิจ 5. กระแสความต้องการของ การตลาดการท่องเที่ยวใน ด้านเรียนรู้และการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น 6. มีสถาบันการศึกษา ภายนอกท้องถิ่นสนใจ กระบวนการแบบชุมชนมี ส่วนร่วมจึงเริ่มเห็น ความสำคัญของท้องถิ่นมาก ขึ้น 7. ให้ความสำคัญกับการ ส่งเสริมการเรียนรู้จากราก ฐานในท้องถิ่นโดยใช้ระบบ เทคโนโลยีสารสนเทศ ข้อจำกัดจากข้อมูลพื้นฐาน ของตำบลคลองพระอุดม สามารถวิเคราะห์อุปสรรค ได้ดังต่อไปนี้ 1. การแข่งขันในตลาด ท่องเที่ยวมีกำลังสูงแต่ละ ท้องถิ่นกลยุทธ์ในการเร่ง การตลาดเพื่อสร้างลูกค้า สนองกระแสโลก 2. การเปลี่ยนแปลงของโลก เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและไม่ หยุดนิ่งทำให้เกิดการปรับตัว เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ที่ แปลกใหม่ตลาดเวลา 3. อัตราการขยายตัวทาง

จุดแข็ง	จุดอ่อน	อุปสรรค	โอกาส
5. เทศบาลได้ส่งเสริมการเรียนรู้ในท้องถิ่นมีการใช้ระบบคอมพิวเตอร์อินเทอร์เน็ต 6. ประชาชนยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามแบบพื้นบ้านอย่างปกติมีการอนุรักษ์ทางด้านภูมิปัญญาทางด้านการทำอาหารพื้นบ้านการทำขนมไทยจะมีกิจกรรมการเรียนรู้วิถีการทำอาหารมีชาวบ้านมีนักท่องเที่ยว นักศึกษาเข้ามาศึกษาหาความรู้เยี่ยมชมเป็นประจำ 7. มีหน่วยงานจากภาครัฐให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเช่นศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 27 8. มีรูปแบบที่จัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการสนับสนุนจากภาครัฐ 9. มีเส้นทางสั้นจรที่สะดวกมีนักปั่นจักรยานให้นิยมนิยมใช้เส้นทางในชุมชนเป็นจำนวนมาก			เศรษฐกิจที่มีความรุนแรง 4. การส่งเสริมอย่างจริงจังของนโยบายการท่องเที่ยว

6.3 อัตลักษณ์ท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม

ความโดดเด่นของตำบลคือศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และประชากรรักษาไว้ได้มาช้านานเก่าแก่เพียบพร้อมต่อการศึกษาค้นคว้าโดยเฉพาะความงดงามตามธรรมชาติไร้สวนผลไม้เกษตรชีวภาพนอกจากนี้ยังมีโบราณเป็นวัดเก่าแก่แหล่งสินค้ากลุ่มอาชีพเศรษฐกิจพอเพียงด้วยศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากทั้งยังมีตลาดสินค้าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างปทุมธานี – บางบัวทองคลองพระอุดมจังหวัดนนทบุรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพการการ

ท่องเที่ยวในตำบลเป็นลักษณะการจัดการที่ขึ้นอยู่กับภายใต้การบริหารงานโดยเทศบาลตำบลคลองพระอุดมมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประกอบด้วยสวนเศรษฐกิจพอเพียงสวนผักการเลี้ยงปลาการเลี้ยงกบการเพาะพันธุ์กบการเลี้ยงสัตว์ปีกไก่การเลี้ยงเป็ดพันธุ์บาบีพันธุ์เป็ดพระราชทานในปัจจุบันจะพบว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมกลุ่มสินค้ากลุ่มอาชีพเช่นसानตะกร้าเชือกสังเคราะห์และขยายผลมาถึงกลุ่มอาชีพทำขนมทองม้วนขนมหวานเป็นแหล่งเรียนรู้ได้มีนักศึกษาเดินทางเข้ามาศึกษาหาข้อมูลเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นจึงมีส่วนผลักดันให้การท่องเที่ยวในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆทั้งภายในและภายนอกชุมชนดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนกับนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยชุมชนมีส่วนร่วม

6.4 แนวทางการพัฒนาศักยภาพท่องเที่ยวโดยชุมชน

- มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในครัวเรือนผลิตสินค้าเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวและการส่งขายภายนอกชุมชน
- เกิดธุรกิจกิจกรรมการบริการนักท่องเที่ยวทางเรือ ชมวิถีริมคลอง เกิดธุรกิจร้านค้าร้านอาหาร
- กระบวนการคิดในด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรด้านวัตถุ

- มีการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ที่พร้อมที่จะถ่ายทอดแก่บุคคลที่สนใจ

สิ่งเหล่านี้ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนมีอัตราขยายตัวที่สูงขึ้นแต่โดยที่การเติบโตดังกล่าวยังต้องพึ่งพาทุนจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นหลักเพิ่มขึ้น

6.5 การมีส่วนร่วม

- การมีส่วนร่วม ในการนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนการขับเคลื่อนระบบการท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบของการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในการนำเอาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการให้เป็นระบบการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้ การร่วมกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างความสมดุลความเข้มแข็ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิถีชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

- แรกการมีส่วนร่วมยังน้อย ยังขาดความเข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวว่าจะมาทำอะไรมาทำอะไรต่อมาเราก็เชิญผู้ที่สนใจจริงๆ เช่น กลุ่มอาชีพ ผู้ที่มีส่วนได้จากการทำกิจกรรมทำบ่อยๆ ให้เขาเห็น เกิดความเข้าใจ และภายหลังก็จะเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งที่ใช้

6.6 ถอดบทเรียน

ก่อนการทำงานวิจัย ทีมงานวิจัยคิดอยากทำ อยากมีแหล่งท่องเที่ยว อยากให้ชาวบ้านมีรายได้ อยากให้คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน

ความรู้สึก

การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนถูกคาดหวังให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นทั้งกระตุ้นการมีส่วนร่วม การสร้างงาน สร้างอาชีพการกระจายรายได้ แรกรู้สึกตื่นเต้น อยากทำให้เสร็จก่อนกำหนด แต่ในการลงมือทำจริงมีขั้นตอนกระบวนการ สถานการณ์ในเวลาน้ำที่การทำงานประจำที่เราทำ ต้องมีการวางแผนตามขั้นตอน

ความกระตือรือร้นเกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มอาชีพกลุ่มแม่บ้านมีความสนใจที่จะเข้าร่วมเป็นกลุ่มแรกที่มีเข้ามาอย่างสม่ำเสมอกลุ่มของชาวบ้านทั่วไปยังมีข้อสงสัย เช่น ใครจะมาเที่ยวมาดูอะไร มาทำอะไร

- กลุ่มผู้นำ ยังรู้สึกเฉย แต่รับรู้

ระหว่างทำงานวิจัย

- เกิดความท้อแท้ ไม่อยากทำงาน โกรธ โมโห หงุดหงิด ไม่ได้กำลังใจ แถมพูดจาให้เข้าใจ ถอดใจ ทำให้อาจารย์พี่ชัย กุลชัย ตั้งคำถามว่าเกิดอะไรขึ้น เราต้องมาทำความเข้าใจกันก่อนที่มวิจัยจึงเล่าถึง รายละเอียดที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับปัญหาที่เราพบ คำพูดที่ทำให้นักวิจัยเกิดท้อถอย ความไม่เข้าใจการทำงานวิจัย

- การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ทีมนักวิจัยทบทวนสาเหตุของงานวิจัย และสิ่งที่เราได้ลงมือทำมาแล้วกว่าจะมาถึงวันนี้เราต้องผ่านอะไรมาบ้างกว่าที่เราจะได้รับอนุมัติโครงการเราลงทุนลงแรงเสียเวลา ให้ทีมวิจัยตัดสินใจอีกครั้ง

- สรุปจะทำงานวิจัยต่ออย่างมีระเบียบแบบแผน และมีความชัดเจน มุ่งมั่น พยายามมีความรับผิดชอบของตนเอง

หลังการทำงานวิจัย

- นักวิจัยมีความรู้จากการทำงานวิจัย มีกระบวนการทำงาน มีแผนในการทำงาน จากการที่ได้ที่ปรึกษาจาก สกว. เพื่อท้องถิ่น ทำให้มีกำลังใจในการทำงาน มีความสุขที่ประสบความสำเร็จจากการทำการวิจัย ผู้นำมีความสนใจ บอกเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง

- ทีมนักวิจัยภาคภูมิใจกับการมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้นำ อยากเปิดการท่องเที่ยววันเสาร์ วันอาทิตย์ให้เป็นทางการ อยากได้ความรู้ด้านบริหารจัดการ การตลาด อยากต่อยอดจากการท่องเที่ยวทำถนนคนเดินริมคลองพระอุดมตั้งแต่หมู่ 1-2

- มีความกังวลด้านรายรับส่วนใหญ่ทางทีมวิจัยไม่ได้เก็บค่าใช้จ่ายกับผู้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ จึงทำให้กลุ่มศูนย์เรียนรู้ไม่มีรายได้เข้ามาบริหารจัดการในส่วนที่จำเป็น เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ติดต่อประสานงานในส่วนของการเอกสารทางการเงิน ทีมวิจัยกังวลในเรื่องการทำเอกสารการเบิกจ่ายไม่มีความรู้ในด้านนี้ กลัวทำผิด กลัวถูกเรียกเงินคืนต่อมาก็มีการแบ่งงานรับผิดชอบการฝึกฝนตามความถนัดทำให้เราผ่านจุดที่เรากังวลมาได้

ความคิดของคนในชุมชน

- อยากให้เปิดตลาด ท่องเที่ยว
- อยากให้มีการท่องเที่ยวทั้งทางบกทางเรือ
- มีการปรับปรุงภูมิทัศน์หน้าบ้านของตนเองให้มีความสะอาดร่มรื่น
- อยากให้บุคคลภายนอกได้รู้จักสถานที่ท่องเที่ยวของคลองพระอุดม
- อยากสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนเมื่อกลับไปแล้วอยากมาเที่ยวอีก
- อยากให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมงบประมาณในการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนคลองพระอุดมให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้านผู้นำ

- เห็นดีเห็นงามด้วย สนับสนุนและติดตามงานวิจัย

6.7 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ด้านการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในด้านการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการขยายผลไปสู่การปฏิบัติจริง โดยหัวหน้าโครงการวิจัย (นางสมหมาย เกสทอง) ซึ่งมีตำแหน่งเป็นรองนายกเทศมนตรีตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ได้นำผลการทำวิจัยนี้บรรจุในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ตำบลคลองพระอุดม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. วิสัยทัศน์ สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาคเป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงมุ่งพัฒนาสู่ "สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันคนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้เท่าทันโลกครอบคลุมชุมชนเข้มแข็งสังคมสันติสุขเศรษฐกิจมีคุณภาพเสถียรภาพและเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาลดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างศักดิ์ศรีคลองพระอุดมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วิถีชีวิตเชื่อมโยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ"

2. พันธกิจ

2.1 ด้านการการบริหารจัดการ กำหนดกฎกติกาในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว กำหนดตารางราคาตามกิจกรรมโปรแกรมการท่องเที่ยว

2.2 ด้านบูรณาการการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาวิถีชีวิตชุมชนและทรัพยากรทางธรรมชาติเชื่อมโยงให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.3 ด้านการบริการองค์ความรู้ท้องถิ่นด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อให้เป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเชื่อมโยงการเรียนรู้แบบบูรณาการ

3.2 เพิ่มให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความเป็นเจ้าของท้องถิ่นในการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวท้องถิ่นร่วมกับทุกภาคส่วนการยกย่องทางเลือกดำเนินการ (พิจารณาSWOTและเป้าประสงค์ข้างต้น) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างโปร่งใสและชอบธรรม

4. แผนงาน/โครงการ

4.1 แผนงาน

4.1.1 การจัดตั้งศูนย์กลางการท่องเที่ยวท้องถิ่น

- โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การจัดการท่องเที่ยว

ท้องถิ่น

- โครงการจัดทำระบบสารสนเทศข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการบริหาร

- โครงการพัฒนาบุคลากรท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์

4.2 โครงการ

4.2.1 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนเพื่อกระจายข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว

- โครงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการอย่างมีเอกภาพและเป็นธรรม

- โครงการจัดประชุมผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน

- โครงการศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคลากรยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์

การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.2.2 แผนงาน : การเพิ่มศักยภาพและมูลค่าแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

- โครงการฟื้นฟูปรับปรุงระบบนิเวศชุมชนและโบราณสถานโบราณวัตถุ
- โครงการการอบรมการบรรจุหีบห่อและมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- โครงการพัฒนาตลาดผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น OTOP ประจำตำบล

4.2.3 แผนงาน : อนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามและภูมิปัญญาของแต่ละ

หมู่บ้านโครงการ

- โครงการประกวดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- โครงการจัดงานเทศกาลของดีประจำหมู่บ้าน
- โครงการศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน

4.3 เป้าประสงค์

4.3.1 ปรับปรุงโครงสร้างของแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมตัวชี้วัดร้อยละ 50 ของแหล่งการท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้นเป้าหมาย 2559

4.3.2 สร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวตัวชี้วัดร้อยละ 50 ของนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนร้อยละ 60 ของนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในคุณภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนร้อยละ 80 ของนักท่องเที่ยวได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4.3.3 ความสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาและวัฒนธรรมร้อยละ 70 ของในชุมชนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านการเกษตรและระบบนิเวศในท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวร้อยละ 60 ของนักท่องเที่ยวได้รับการถ่ายทอดความรู้ในด้านเทคโนโลยีพื้นฐานจากชุมชนร้อยละ 70 ประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรม

5.2 การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเกิดจากทีมนักวิจัยร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ทีมวิจัยเริ่มพูดคุยขยายผลไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มอาชีพโดยสร้างแรงจูงใจให้กับคนในชุมชนเพื่อความสุขของคนในชุมชนและเกิดรายได้จากการจำหน่ายสินค้าในชุมชนร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาท้องถิ่น อาจจะเริ่มจากการปรับภูมิทัศน์หน้าบ้านตนเอง บริเวณริมคลอง จะมีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ขยายเครือข่ายบ้านวิถีชุมชนโดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหลวงรัชกาลที่ 9 ในการดำเนินชีวิต และต้องมีการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง

5.3 แผนงานในระยะถัดมาของโครงการ

5.3.1 จัดเวทีถอดบทเรียน 1 ครั้ง

5.3.2 จัดเวทีเผยแพร่งานวิจัย

ปัญหา

1. ด้านการตลาด

- หาผู้รู้มาแนะนำ
- การเปิดการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม
- ประชาสัมพันธ์ (รถ) FB เสียงตามสาย Line ใช้ปากต่อปาก
- ป้ายบอกเส้นทางไม่ชัดเจน
- ยังขาดแผนที่บอกเส้นทางในชุมชน

- ยังขาดโปรแกรมการท่องเที่ยว

2. การบริหารจัดการ

- ทีมงานบางคนขาดความเข้าใจ
- ขาดความพร้อมเพียง
- การประชุมไม่สม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะ

ท่องเที่ยววิถีชุมชนเกิดขึ้นได้จากภาคประชาชนถ้าจะให้เกิดความยั่งยืนหน่วยงานภาครัฐควรที่จะเข้ามาส่งเสริมในด้านความรู้ในการบริหารงานบริการ สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาท่องเที่ยววิถีชุมชนคลองพระอุดมให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาคผนวก

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ นางสาวสมหมาย นามสกุล เกสทอง อายุ ๕๐ ปี
ที่อยู่ ๒/๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๘๗๘๕๖๖๘๖

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๒ ศิลปะศาสตรบัณฑิต (การพัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ฯ
พ.ศ. ๒๕๕๖ มหบัณฑิตคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๓๕ อาชีพ รับจ้าง ตำแหน่ง พนักงานบัญชี
พ.ศ. ๒๕๔๔ อาชีพ ข้าราชการท้องถิ่น ตำแหน่ง เลขานุการนายก อบต.
พ.ศ. ๒๕๕๕ อาชีพ ข้าราชการท้องถิ่น ตำแหน่ง รองนายกเทศมนตรีตำบลคลองพระอุดม

รายชื่อทีมวิจัยชาวบ้าน

ชื่อ นางสาวเพียร นามสกุล สุดรัก อายุ ๔๘ ปี
ที่อยู่ ๒๕ หมู่ที่ ๑ ตำบล คลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐-๘๖๐๗-๑๓๙๖๓

ชื่อ นางทัศนีย์ นามสกุล งามศรี อายุ ๔๓ ปี
ที่อยู่ ๘/๓หมู่ที่ ๒ ตำบล คลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๘๗๘๕๑๘๖๗

ชื่อ นายเสน่ห์ นามสกุล ชื่นจิตร อายุ ๖๒ ปี
ที่อยู่ ๔๔/๔ หมู่ที่ ๖ตำบลคลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๖๕๕๕๘๘๙๔

ชื่อ นายสุวรรณ นามสกุล ปานปูน อายุ ๔๗ ปี
ที่อยู่ ๓๖/๑ หมู่ที่ ๖ ตำบล คลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๔๗๖๘๐๓๘๘

ชื่อ นางชนิษฐา นามสกุล ทองทา อายุ ๔๗ ปี
ที่อยู่ ๑๕/๘๘ หมู่ที่ ๒ ตำบล คลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๔๘๗๘๖๖๐๒

ชื่อ นางสาวเพทาย นามสกุล กระจับเงิน อายุ ๒๘ ปี
ที่อยู่ ๓๗/๓ หมู่ที่ ๖ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๖๕๖๒๐๗๘๑

ชื่อ นางอิสริยาภรณ์ นามสกุล รังสีคุต อายุ ๖๐ ปี
ที่อยู่ ๕๘/๒๐๖ หมู่ที่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑๘๙๐๕๒๗๖

ชื่อ ผศ.ณัฐริรา นามสกุล สุขไพบูลย์ อายุ ๔๑ ปี
ที่อยู่คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์โดยลงกรณีในพระบรมราชูปถัมภ์
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑๔๔๒๑๑๗๔

ชื่อ ผศ.ดร.กัญญาพัชญ์ นามสกุล นาคภิบาล อายุ ๔๙ ปี
ที่อยู่คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์โดยลงกรณีในพระบรมราชูปถัมภ์
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๔๔๑๒๔๗๗๔

ชื่อ นางพัชรี นามสกุล แสงอ่อน อายุ ๖๓ ปี
ที่อยู่ ๓๘ หมู่ที่ ๗ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๐๔๕๗๔๓๓๓

ชื่อ นางพยอม นามสกุล นกบิน อายุ ๖๑ ปี
ที่อยู่ ๑๐/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๙๐๒๒๐๑๘๘

ชื่อ นางสาวธัญสินี ระวังภัย อายุ ๔๕ ปี
ที่อยู่ ๑๕/๑๒๖ หมู่ที่ ๒ ตำบลคลองพระอุดม อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๔๔๒๘๘๘๓๖

รายชื่อที่ปรึกษา

๑. ชื่อ นายอุดม นามสกุล อินทร์เลิศ อายุ ๔๙ ปี
ที่อยู่ ๔ หมู่ที่ ๑ ตำบล คลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑๘๘๐๕๒๘๖

๒. ชื่อ นายกิตติพัฒน์ นามสกุล แก้วมา อายุ ๕๘ ปี
ที่อยู่ โรงเรียนบ้านคลองเจ้าเมือง
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑๕๖๓๕๒๖๐

๓. ชื่อ นายทินกร นามสกุล คุ่มวงศ์ อายุ ปี
ที่อยู่ โรงเรียนคลองพระอุดม
เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๒๘๔๐๖๗๒๒

๔. ชื่อ นายสามารถ นามสกุล อัดทอง อายุ ๒๙ ปี
ที่อยู่ ๙๙ หมู่ที่ ๑ ตำบล คลองพระอุดม อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๖๐๙๓๐๘๒๕

๕. ชื่อ ว่าที่ รต.หญิงสายสมร นามสกุล บุญยมอายุ ๔๕ ปี
ที่อยู่ โรงเรียนนรราชานิตดามาศวิทยา
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๙๕๐๕๑๙๗๒

๖. ชื่อ นายสำริด นามสกุล บุญคำภา อายุ ๖๐ ปี
ที่อยู่ ๖ หมู่ที่ ๒ ตำบล ลาดหลุมแก้ว อำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี

ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์ ชุมชนตำบลคลองพระอุดม

๑ ชื่อ-สกุล ผู้ถูกสัมภาษณ์.....บ้านเลขที่.....หมู่.....

๒ วันที่สัมภาษณ์

๓ ชื่อภูมิปัญญา (ระบุ)

☐ ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ☐ ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย ☐ ภูมิปัญญาด้านกลุ่มอาชีพ

๔. กิจกรรมที่ทำ

๕. จุดเด่นของกิจกรรมที่ทำ

๖. ความเป็นมาของกิจกรรม

๗. ความพร้อมหากมีการจัดการท่องเที่ยว

☐ มีความพร้อมจัดการท่องเที่ยว ระบุ.....

☐ ไม่มีความพร้อมจัดการท่องเที่ยว ระบุ

๘. ข้อเสนอแนะ

ภาคผนวก ข. แบบประเมินผลกิจกรรมทดลองการท่องเที่ยว
ชื่อโครงการ แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลคลองพระอุดม

ลำดับ	รายการประเมิน	ผลการประเมิน				
		๑	๒	๓	๔	๕
๑	การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย					
๒	การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยว					
๓	ชุมชนมีการกระจายผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างโอกาสผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น					
๔	แหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานอย่างประณีต					
๕	บ้านวิถีชีวิตชุมชน งานหัตถกรรม / กลุ่มอาชีพ					
๖	ศูนย์รวมการเรียนรู้ชีวภาพทางการเกษตร					
๗	บ้านเศรษฐกิจพอเพียง					
๘	การเผยแพร่อนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น					
๙	การจัดพื้นที่วางผลิตภัณฑ์ชุมชนเพิ่มรายได้การท่องเที่ยวเหมาะสม					
๑๐	การบริหารจัดการเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน					

ข้อเสนอแนะ

ด้านบริหารจัดการ

๑.
๒.
๓.

ด้านท่องเที่ยวชมทิวทัศน์ลำคลองพระอุดม

๑.
๒.
๓.

สิ่งที่ควรปรับปรุง

๑.
๒.
๓.

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบคำถามและข้อเสนอแนะ

คำกล่าวรายงาน
การนำเสนอผลงานวิจัย แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน
ตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม
ในวันจันทร์ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๐ ณ บ้านวิถีชุมชน

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์พีรชัย กุลชัย ประธานในพิธีที่เคารพ

กระผม นายอุดม อินทร์เลิศ ในนามฝ่ายการนำเสนอผลงานวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนตำบลคลองพระอุดมแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนผู้เข้าร่วมงาน ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พีรชัย กุลชัย เป็นอย่างสูงที่ทำให้เกียรติมาเป็นประธานพิธีเปิดในวันนี้ ตามที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้จัดสรรงบประมาณทำวิจัย บัดนี้ได้ดำเนินงานวิจัยเสร็จสิ้น

ในการนี้ ได้จัดทำให้มีการนำเสนอผลงานวิจัย ขึ้นเพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวตำบลคลองพระอุดม ข้าพเจ้าซึ่งในนามของคณะทำงานแบบมีส่วนร่วม ต้องขอขอบคุณทุกท่าน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในโอกาสนี้ด้วย

บัดนี้ได้เวลาอันสมควร ขอกราบเรียนเชิญท่านประธานได้กล่าวให้โอวาท และเปิดการนำเสนอผลงานวิจัยในลำดับต่อไป ขอกราบเรียนเชิญครับ